

ERIH MARIJA REMARK

„MINERVA“, SUBOTICA • 1983

NEBO

NEMA

MILJENIKE

ROMANNaslov originala

ERICH MARIA REMARQUE:

DER HIMMEL KENNT KEINE GÜNSTLINGE

Štampano po odobrenju autorovog nasljednika

Šesto izdanje

Klerfe zaustavi kola pred benzinskom stanicom, ispred koje je sneg bio uklonjen, i zatrubi. Vrane su graktale oko telefonskih stubova, a u maloj radionici iza pumpe neko je čekićem lupao po limu. Lupanje prestade i iz radionice se pomoli šesnaestogodišnji mladić u crvenom sveteru sa naočarima u čeličnom okviru.

— Napuni rezervoar — reče Klerfe i iziđe iz kola.

— Superom?

— Da. Može li se još negde dobiti bilo šta za jelo? Dečak pokaže palcem na drugu stranu drumu. — Preko puta. Specijalitet današnjeg ručka bila je bernska ploča. Hoćete li da skinem lance?

— Zašto?

— Gore je drum još više zaleđen nego ovde.

— Preko čitavog prevoja?

— Preko prevoja ne možete voziti. On je od juče opet zatvoren. Sa toliko niskim sportskim kolima ne biste nikako mogli preći.

— Nikako? — reče Klerfe. — Izazivaš moje ljubopitstvo.

— I vi moje — odgovori dečak. <

PREVEO

MILOJE LEGETIĆ

Soba u gostionici bila je neprovetrena i osećala se na ustajalo pivo i dugu zimu. Klerfe naruči bernsko meso, hleb, sir, bocu egla. Zatražio je da mu devojka jelo iznese na terasu. Napolju nije bilo mnogo hladno. Nebo je bilo neprozirno i plavo kao encijan.

— Da pustim malo mlaza iz creva na kola? — upita dečak sa pumpe. — Bilo bi im to više nego potrebno.

— Ne. Očisti samo prednje staklo. Kola odavno nisu bila prana i to se videlo. Pljusak posle Eksa pretvorio je crvenu prašinu sa obale Sen Rafaela na poklopcu hladnjaka i blatobrana u šaru, tome su se priključile prskotine kreča iz barica sa drumova srednje Francuske i blato koje su stražnji točkovi bezbrojnih kamiona nabacali na karoseriju. Sto sam uopšte došao ovamo? pomisli Klerfe. Za smučanje je ionako gotovo prekasno. Iz sažaljenja? Sažaljenje je zao saputnik — i još gori cilj puta. Što ne odem do Min-hena? Ili do Milana? Ali šta da radim u Minhenu? Ili u Milanu? Hi bilo gde? Umoran sam, pomisli. Umoran od ostajanja i umoran od rastanaka. Ili sam samo umoran od odlučivanja. Uostalom šta uopšte treba da odlučujem? On ispi vino i vrati se u gostionicu. Devojka je za tezgom prala čaše. Ispunjena glava divokoze buljila je staklenim očima preko nje i Klerfea u reklamu neke ciriške pivare na suprotnom zidu. Klerfe izvadi iz džepa pljo-snatu, kožom presvučenu bocu.

— Da li biste mogli da je napunite konjakom?

— Kurvoazje, remi-marten, martel?

— Martel.

Devojka uze čašicom da odmerava konjak. Neka mačka se uvuče i stade se protezati oko Klerfeovih nogu. On kupi još dva paketa cigareta i šibice i isplati.

— Jesu li to kilometri? — upita ga napolju dečak u crvenom sveteru i pokaza na brzinomer.

— Nisu, milje.

Dečak zviznu. — Pa šta radite tu u Alpima? Zašto niste s ovim taljigama na autostradi?

Klerfe ga pogleda. Svetlucave naočari, prćast nos, bubuljice, klempave uši — biće koje je melanholiju detinjstva zamenilo za sve mane poluodraslosti.

— Ne čini se uvek što bi trebalo, sinko — reče. — Čak i kad se zna. U tome ponekad može da leži čar života. Shvataš li?

— Ne — odgovori dečak i šmrknu. — Ali telefone za pomoć naći ćete duž čitavog prevoja. Dovoljan je poziv, ako se zaglavite. Dolazimo po vas. Uzmite naš broj.

— Zar nemate više bernardince sa bačvicama rakije oko vrata?

— Ne. Konjak je suviše skup a psi su postali suviše lukavi. Sami bi popili rakiju. Stoga sad držimo volove. Zdrave volove za izvlačenje automobila.

Dečak je svojim svetlucavim naočarima odolevao Klerfe-ovom pogledu.

— Samo si mi ti nedostajao danas — reče konačno. — Alpski domišljan na hiljadu dvesta metara visine! Da se možda ne zoveš Pestaloci ili Lafater?

— Ne. Gering.

— Šta kažeš?

— Gering. — Mladić pokaza zubalo u kome je nedostajao jedan prednji zub. — Ali po imenu Hubert.

— Da li si u srodstvu sa...

— Ne — prekide ga Hubert. — Mi smo Gering iz Bazela. Kad bih pripadao onim drugim, ne bi trebalo ovde da točim benzin. Onda bismo dobili debelu penziju.

Klerfe je za trenutak začuťao. — Čudan dan! — reče. — Ko bi se tome nadao. Želim ti, sinko, svako dobro u životu. Za mene si bio veliko iznenađenje.

— Vi niste. Vi ste vozač na trkama, zar ne?

— Zašto?

Hubert Gering pokaza gotovo izbrisani broj pod blatom na hladnjaku.

— Ti si još i detektiv? — Klerfe uđe u kola. — Možda bi najbolje bilo da te ubrzo zatvore, da bi se čovečanstvo spasio od neke nove nesreće, jer kad postaneš predsednik vlade, biće prekasno.

On uključi motor. — Zaboravili ste da platite — objasni Hubert. — Četrdeset frančica. Klerfe plati. — To me umiruje Huberte. Zemljom u kojoj se tepla novcu, nikada neće zavladati diktatura.

Čas kasnije kola su se zaglibila. Nekoliko snažnih smetova sručilo se sa padine i zatrvalo kolovoz. Klerfe je mogao da okrene kola i da se spusti, ali nije imao više volje da se tako brzo ponovo sretne sa Hubertovim ribljim očima. Osim toga on se uvek nerado vraćao. Ostao je tako strpljivo u kolima, pušio cigarete, pio konjak, slušao je graktanje vrana i čekao na boga.

Posle izvesnog vremena bog se pojavio u obliku male ralice, koja odgrće sneg. Klerfe podeli ostatak konjaka sa vozačem. Čovek istera plug pred kola i poče svojom mašinom da kovitla sneg i da ga baca u stranu. Izgledalo je kao da testeru neki džinovski beli pali trupac u prozračni kovitlac bele piljevine koji je na kosom suncu odslikavao sve dugine boje.

Dvesta metara dalje drum je opet bio prohodan. Snežna ralica skrenu u stranu i Klerfeova kola kliznuše pored nje. Vozač mu mahnu. On je takođe, kao i Hubert, nosio crveni sver i naočare. Zbog toga se Klerfe s njim nije upuštao ni u kakve razgovore sem o snegu i rakiji, jedan drugi Gering istoga dana bio bi mu i previše.

Hubert mu je podvalio, prevoj je bio gore prohodan. Kola su brzo odmicala uz brdo, i odjednom pred Klerfeom se duboko dole ukaza dolina, plava i meka u ranom sumraku, a u njoj rasuto, kao u kutiji igračkaka, selo s belim krovovima, kosim crkvenim zvonikom, klizalištima, sa nekoliko hotela, i prvim svetlima po kućama. Za trenutak zakoči kola i pogleda dole. Zatim poče polako da vozi niz krivine. Tu negde dole u nekom sanatorijumu mora da se nalazi Holman, njegov suvozač koji se pre godinu dana razboleo. Lekar je konstatovao tuberkulozu a Holman se tome smejao — tako nešto u doba antibiotika i čudesnih gljivica uopšte ne postoji, a ukoliko bi i postojalo tada se dobija šaka tableta, izvestan broj injekcija

8

i opet bi čovek bio zdrav. Ali, čudesna sredstva nisu bila tako efikasna i nepogrešiva kao što se o njima govori, naročito ne kod ljudi koji su odrasli u ratu i imali isuviše malo da jedu. Za vreme trke na hiljadu milja u Italiji Holman je neposredno pred Rimom počeo da baca krv i Klerfe je morao da ga iskrca u depou. Lekar je zahtevao da ga pošalju na nekoliko meseci u planine. Holman je besneo ali je najzad ipak popustio; međutim, nekoliko meseci pretvorilo se gotovo u čitavu godinu.

Motor iznenada poče da kašlj uca. Svećice, pomisli Klerfe, opet! Tako je to kad se u vožnji ne misli na vožnju! On pusti da kola poslednji deo nagiba siđu sa isključenim kvačilom, dok se nisu zaustavila na ravnom drumu, podigne poklopac motora.

Kao i uvek zaukljile su se svećice drugog i četvrtog cilindra. On ih odvrnu, očisti, ponovo ih postavi i uključi motor. Motor je sad radio i Klerfe pomače rukom nekoliko puta polugu za gas tamo-amo da bi uklonio suvišno ulje iz cilindra. Kad se uspravio, vide da su se konji koji su vukli saonice s druge strane uplašili od iznenadne huke motora. Propeli su se i trgnuli saonice koje su se isprečile pred kolima. On im potrča u susret, uhvati levog konja za uzdu i pusti se da ga konj vuče.

Životinje se posle nekoliko skokova umiriše. Drhtale su a para njihovog daha lebdela im je oko glave. Njihove uplašene i smućene oči izgledale su kao da su pripadale preistorijskim stvorenjima. Klerfe oprezno ispusti remene. Konji su ostali u mestu dahujući i tresući praporcima. Video je da to nisu obična zaprežna kljusad.

U saonicama je stajala krupna ljudina s krznenom kapom bez oboda na glavi i glasom umirivao životinje. Do njega je sedela mlada žena čvrsto se držeći za naslon sedišta. Imala je preplanulo lice i veoma svetle oči.

— Zao mi je što sam vas uplašio — reče Klerfe — nisam mislio da konji ovde nisu naviknuti na automobile.

Čovek se još neko vreme bavio konjima, onda opusti uzde i

9napola se okrene. — Nisu navikli na automobile koji dižu takvu buku — reče odbojno. — Ipak mogao sam i sam zadržati saonice. Mnogo vam zahvaljujem što ste hteli da nas spasete. — Klerfe diže pogled. Ugleda oholo lice u kome je tinjao trag podsmeha kao da se čovek učtivo podsmehuje što je vozač hteo da izigrava junaka. Već odavno mu se nije dogodilo da mu je neki čovek već na prvi pogled bio toliko antipatičan.

— Nisam hteo da vas spasem — odgovori suvo — nego samo da sačuvam svoja kola od vaših saonica.

— Nadam se da se pri tom niste nepotrebno isprljali. Čovek se ponovo pozabavi konjima. Klerfe pogleda ženu. Verovatno zbog nje, pomisli. Želi da sam izigrava junaka. — Ne, nisam se isprljao — odvrti polako. — Zato je potrebno nešto više.

Sanatorijum „Bela Vista“ smestio se na malom uzvišenju nad selom. Klerfe zaustavi kola na ravnoj čistini pred ulazom na kojoj je stajalo već nekoliko saonica. Ugasio je motor i prebacio pokrivač preko poklopca da bi ostao topao. — Klerfe! — poviče neko sa ulaza. On se okrete i na svoje veliko iznenađenje ugleda Holmana kako mu trči u susret. Verovao je da leži u krevetu.

— Klerfe! — viknu Holman. ■— Jesi li to doista ti?

— Tako stvarno da drukčije ne može biti. A ti! Trčiš oko? Mislio sam da ležiš u krevetu.

Holman se smeja. — To je ovde staromodno. — Potapša Klerfea po leđima i zagleda se u kola. — Učinilo mi se da odozdo čujem Đuzepeovo urlanje, već sam pomislio da je halucinacija. Onda sam vas ugledao kako se penjete uz uspon. Kakvo iznenađenje. Odakle dolaziš?

— Iz Monte Karla.

— Tako dakle! — Holman se nije mogao smiriti. — I to sa Duzepeom, starim lavom! Već sam mislio da ste me zaboravili.

Tapsao je karoseriju kola. U njima je kao suvozač učestvo-
10

vao u pet-šest trka. U njima je dozi veo i prvo veće krvavi jenje.

— To je Đuzepe, zar ne? Da nije možda njegov mlađi brat?

— To je Đuzepe. Ali više ne učestvuje u trkama. Otkupio sam ga od fabrike. Sad je u penziji.

— Isto kao i ja.

Klerfe podiže pogled: — Ti nisi u penziji. Ti si na odsustvu.

— Čitava godina! To više nije odsustvo. Pođimo unutra! Moramo da proslavimo sastanak! Sta piješ sada? Još uvek votku?

Klerfe potvrdi. — Zar kod vas ima votke?

— Za goste imamo svega. Ovo je moderan sanatorijum.

— Izgleda tako. Liči na hotel.

— To je sastavni deo lečenja. Savremena terapija. Mi smo banjski gosti, nismo više pacijenti. Reci bolest i smrt su tabu. One se ignorišu. Primenjena psihologija. Neobično praktično za moral ali se i pored toga umire. Sta si radio u Monte Karlu? Jesi li učestvovao u reliju?

— Da. Zar više ne čitaš sportske izveštaje?

Holman je trenutak bio zbunjen. — U početku jesam. Posle više ne. Idiotski, zar ne?

— Ne, nego razborito. Čitaj ih kad ponovo budeš vozio.

— Da — reče Holman. — Kad ponovo budem vozio. I kad na lutriji dobijem glavni zgoditak. S kim si vozio na reliju?

— S Torijanijem.

Pošli su prema ulazu. Obronci su se crveneli od odsjaja sunca na smiraju. Smučari su kao pegice leteli kroz taj sjaj. — Lepo je ovde — reče Klerfe.

— Da, lep zatvor.

Klerfe očuta. On je poznao druge zatvore.

— Voziš li sad uvek s Torijanijem? — upita Holman.

— Ne. Kad s njim — kad s drugim. Čekam tebe.

To nije bilo tačno. Već pola godine je na svim trkama sportskih kola vozio s Torijanijem. Ali pošto Holman više nije čitao sportske izveštaje, bila je to zgodna laž.

Laž je uticala na Holmana kao vino. Na čelu mu se iz-

linenada stvorila fina pruga kaplji znoja. — Jesi li šta postigao na reliju? — upita.

— Ništa. Dockan smo stigli.

— Odakle ste pošli?

— Iz Beča. Bila je to šašava ideja. Svaka patrola nas je zaustavljala. Svi su mislili da želimo nekoga oteti ili da vozimo dinamit. Nisam čak ni želeo da pobedim, samo sam hteo da isprobam nova kola. Kakvi su samo ti drumovi. Kao iz ledenog doba.

Holman se smeja. — To je Duzepeova osveta! A gde si ti pre toga vozio?

Klerfe odmahnu rukom. — Daj da nešto popijemo. I učini mi uslugu: daj da prvih dana govorimo o svemu, samo ne o trkama i automobilima!

— Ali Klerfe! O čemu bismo drugom?

— Samo nekoliko dana.
— Šta je? Da se nije nešto dogodilo?
— Ništa. Umoran sam. Hteo bih da se odmorim i da nekoliko dana ništa ne čujem o tom ludovanju; pustiti ljude da voze preterano brze mašine. To sigurno shvataš.
— Naravno — reče Holman. — Ali o čemu je reč? šta se dogodilo?
— Ništa — odvrti nestrpljivo Klerfe. — Samo sam praz-noveran kao mnogi. Moj ugovor ističe i još nije obnovljen. Neću da se žalim. To je sve.
— Klerfe — reče Holman — ko je stradao?
— Ferer. U jednoj glupoj, maloj poganoj trci na obali.
— Mrtav?
— Još ne. Ali odsekli su mu nogu. A ona šašava žena što se vukla s njim, lažna baronica, odbija da ga vidi. Sedi u kockarnici i kuka. Ne želi bogalja. Hajde daj mi sad rakije. Moj poslednji konjak nestao je u grlu jednog vozača snežnog pluga, on je mudriji od nas, njegova kola ne voze brže od pet kilometara na čas.

12

Sedeli su u tremu za malim stolom pored prozora. Klerfe se okrenu. — Jesu li to sve bolesnici?
— Ne. Ima i zdravih koji posećuju bolesnike.
— Naravno! Oni s bledim licima su bolesnici?
Holman se nasrne ja. — To su zdravi. Oni su bleđi, jer su tek nedavno stigli. Ovi drugi, preplanuli kao sportisti, to su bolesnici koji su već odavno ovde.
Devojka je donela čašu soka od pomorandže za Holmana i čašicu votke za Klerfea. — Dokle misliš ostati? — upita Holman.
— Nekoliko dana. Gde mogu stanovati?
— Najbolje je u „Palas“ hotelu. Imaju dobar bar. Klerfe pogleda u sok od pomorandže. — Otkud znaš?
— Odlazimo tamo, kad odavde kidnemo.
— Kidate?
— Da, ponekad noću, kad poželimo da se osećamo kao zdravi. To je zabranjeno, ali ako... nekoga spopadne, bolje je nego s bogom voditi bezizgledne diskusije zašto je čovek bolestan. — Holman izvuče iz unutrašnjeg džepa jednu pljos-natu bocu i uspe jedan gutljaj u čašu. — Džin — reče. — I to pomaže.
— Zar ne smete da pijete? — zapita Klerfe.
— Nije baš sasvim zabranjeno, ali tako je jednostavnije. — Holman vrati bocu u džep. — Ovde gore čovek dosta pode-tinji.
Pred ulazom se zaustaviše saonice. Klerfe vide da su to iste koje je sreo na drumu. Čovek sa crnom krznenom kapom siđe.
— Znaš li ko je to? — zapita Klerfe.
— Žena?
— Ne, čovek.
— Neki Rus. Zove se Boris Volkov.
— Beli?
— Da. Ali za promenu, nije nekadašnji veliki knez i nije siromašan. Njegov otac je navodno u pravo vreme otvorio konto u banci u Londonu a u pogrešno vreme se nalazio u
13Monkvl i »troljan Jo. Zona i sin su prešli. Žena je, priča se, imalii u kormilu ušlvene smaragde veličine oraha. Godine 1917. nosili su se još korsetl.
Klerfe se nasmeja. — Pravi si detektivski biro. Odakle sve to znaš?
— Ovde se sve brzo sazna o svakom — odgovori Holman s blagom gorčinom u glasu. — Za dve nedelje kad prođe sportska gužva ovo selo se pretvara, za čitav ostatak godine, u gnezdo ogovaranja. Grupa onih crno odevenih ljudi gurala se iza njihovog stola. Razgovarali su živo na španskom. — Za malo selo ovo je prilično internacionalna atmosfera — reče Klerfe.
— Tako je. Smrt još nije postala šovinistička.
— Nisam baš sasvim siguran. — Klerfe pogleda u vrata. — Da li je to Rusova žena?
Holman pogleda unazad. — Nije.
Rus i žena udoše. — Jesu li i ovo dvoje bolesni? — upita Klerfe.
— Jesu. Ali ne izgledaju tako, zar ne?
— Ne.
— Često je tako. Neko vreme se izgleda kao da je život procvetao. Kasnije više ne, ali posle se više i ne trči okolo.
Bus i žena stadoše kraj vrata. Čovek je nešto nagovarao ženu. Ona ga je slušala, a onda odlučno odmahne glavom i brzo pođe u dno dvorane. Čovek ju je neko vreme pratio pogledom, onda časak zastade, a potom pođe napolje i pope se u saonice.
— Izgleda da su se prepirali — reče Klerfe ne bez izves-nog zadovoljstva.

— To se stalno dešava. Posle izvesnog vremena svako ovde postaje pomalo luckast. To je psihoza zarobljeničkih logora. Proporcije se pomeraju; sitnice postaju važne, a ono što je važno postaje sporedno. Klerfe se pažljivo zagleda u Holmana. — Zar i kod tebe?

— I kod mene. Ne može se večito zuriti u istu tačku.

14

— Da li i njih dvoje stanuju ovde?

— Žena stanuje; čovek stanuje na drugom mestu. Klerfe ustade. — Otići ću sad u hotel. Gde bismo mogli zajedno da večeramo?

— Ovde. Imamo trpezariju gde je gostima dozvoljen boravak.

— Dobro. Kada?

— U sedam. U devet moram u krevet. Kao u žkoli.

— Kao u vojsci — reče Klerfe. — Ili kao pred start trke. Sećaš li se još kako nas je vođa ekipe u Milanu terao u hotel kao kokoši?

Holmanovo lice se razvedri. — Gabrijeli? Zar je još tamo?

— Naravno. Sta bi moglo drugo biti? Vođe vozačkih ekipa umiru u postelji — kao generali.

Žena koja je ušla s Rusom sada se vratila. Na izlazu je zaustavi neka proseda žena, nešto joj je tiho i oštro

govorila. Ona ne odvrati ništa i okrete se. Stajala je neko vreme neodlučna, onda ugleda Holmana i priđe. —

Krokodil me ne pušta da izidem — šapnu. — Dokazuje mi da nije trebalo da se izvezem. Kaže da će me prijaviti Dalaj-Lami ako još samo jedanput pokušam.

Ona zastade. — Lilijan, ovo je Klerfe — reče Holman. — Pričao sam vam već o njemu. Iznenada je stigao. —

Žena pozdravi glavom. Izgleda da nije prepoznala Klerfea pa se ponovo obrati Holmanu. — Tvrdi da moram u postelju — reče ogorčeno. — I to samo zato što sam pre nekoliko dana imala malu groznicu. Ali ne dopuštam da me zatvore. Ne večeras! Da li vi ostajete?

— Da. Večeraćemo u predvorju pakla.

— I ja ću doći.

Ona pozdravi Klerfea i Holmana i ode. — Sigurno ti sve ovo liči na Tibet — reče Holman. — Predvorje pakla je ovde prostorija u kojoj je dozvoljen pristup gostima. Dalaj-Lama je, razume se, profesor, Krokodil je glavna sestra.

— A žena?

15.— Zove se Lilijan Denkerk. Belgijanka, mati joj je Kuski-nja. Roditelji su joj umrli.

— Što je uzbuđena zbog takvih tričarija?

Holman sleže ramenima. Iznenada je izgledao umoran. —

Već sam ti rekao da ovde svi pomalo ludimo. Naročito kad se neko upokoji.

— Neko je umro?

— Umrli je njena prijateljica. Juče, ovde u sanatorijumu. Nikoga se to, naravno, ne tiče, ali uvek ponešto i u nama tada umire. Možda delić nade.

— Da — reče Klerfe. — Svuda je to tako.

Holman klimnu glavom. — Ovde počinje da se umire u proleće. Više nego zimi. Čudno, zar ne?

16

n

Gornji spratovi sanatorijuma nisu više ličili na hotel; bili su bolnica. Lilijan Denkerk zastade pred sobom u kojoj je umrla Agnes Somervil. Čula je glasove i buku i otvori vrata.

Kovčega više nije bilo. Prozori su bili otvoreni, a dve čistačice bile su zauzete ribanjem sobe. Voda je pljuskala po podu, mirisalo je na lizol i sapun. Nameštaj je bio pomeren, a jarka električna svetlost dopirala je u sve uglove prostorije.

Lilijan za časak pomisli da se našla u pogrešnoj sobi. Onda ugleda na ormančiću bačenog malog somotskog međveda, maskotu pokojnice. — Jesu li je već odneli? — zapita.

Jedna čistačica se podiže. — Preneli su je u broj sedam. Moramo ovo da očistimo. Sutra ujutro dolazi nova.

— Hvala.

Lilijan zatvori vrata. Znala je za sedmicu; to je bila sobica do teretnog lifta. Tamo su smeštali mrtvace jer su ih odavde mogli lako spuštati liftom. Kao kofere, pomisli Lilijan. A za njima se sapunom i lizolom ispiraju poslednji njihovi tragovi.

U sobi broj sedam nije gorela svetlost. Nije više bilo ni sveca. Kovčeg je već bio zatvoren. Stavili su poklopac preko uskog lica i svetle crvene kose i zavrnuili vijke. Sve je bilo spremno za otpremu. Cveće je bilo skinuto sa kovčega; ležalo je na voštanom platnu na stolu kraj kovčega. Voštano platno imalo je karike i uzice tako da se cveće moglo jednim potezom po-neti. Venci su ležali pored kovčega, naslagani kao šeširi u šeširdžijskoj radnji. Zavese nisu bile navučene a prozori otvoreni. U sobi je bilo veoma hladno. Mesečina je prodirala unutra.

Lilijan je došla da bi još jednom videla pokojnicu. Zakasnila je. Niko više neće videti blede lice i sjajnu kosu, ono što je nekad bila Agnes Somervil. Kovčeg će noćas krišom spustiti i

17saonicama preneti u krematorij um. Tamo će pod naglim naletom vatre početi da gori, crvena kosa će još jednom da zapuc-keta i baca varnice, ukočeno telo će se u plamenu još jednom propeti, kao da je ponovo oživelo, a onda će sve zajedno utonuti u pepeo i u ništa i u pregršt bleđih uspomena.

Lilijan pogleda na kovčeg. Kad bi još bila živa! — pomisli iznenada. Zar se nije moglo dogoditi da je u ovom neumitnom sanduku još jednom došla k svesti? Zar se to nije već događalo? Ko zna koliko puta se to dogodilo? Poznat je samo iz-vestan mali broj slučajeva da su prividni mrtvaci spašeni, ali ko zna koliko ih se bez glasa ugušilo i da ih niko nije ni otkrio? Zar ne bi bilo moguće da Agnes Somervil baš sad u tesnoj tami šušlave svile pokušava da viče, isušena grla, nesposobna da pusti ma i jedan jedini glas?

Luda sam, pomisli Lilijan; o čemu to mislim? Nije trebalo da ulazim! Zašto sam to uradila? Iz sentimentalnosti? U pometnji? Ili iz neutoljive radoznalosti da se čovek još jednom zagleda u mrtvo lice kao u ponor iz koga očekuje da bi mogao oteći ipak nekakav odgovor? Svetlost, pomisli, moram da upalim svetlost!

Pođe natrag ka vratima; odjednom stade i osluhnu. Učinilo joj se da je čula neko pucketanje, sasvim tiho, ali jasno kao grebanje noktima po svili. Brzo okrete prekidač. Oštro svetio nezaštićene svetiljke na tavanici rastera tamu, mesečinu i stravu. Čujem duhove, pomisli. To je moja vlastita haljina. To su bili moji sopstveni nokti. Nije to bio poslednji iznemogli ostatak života što se još jednom pokrenuo.

Opet je zurila u kovčeg osvetljen jarkom svetlošću. — Ne ovaj crni politirani sanduk sa bronzanim ručicama ne krije u sebi nikakav život. Naprotiv — u njemu se nalazila najmračnija pretnja koju čovečanstvo poznaje. To više nije bila Agnes Somervil, njena prijateljica, koja u svojoj zlatastoj haljini leži, nepomično u sanduku, zastale krvi u žilama i plućima što su se raspadala — nije to bila više ni voštana slika bića čiji zatvoreni sokovi polako počinju da ga razaraju — ne, u

18

uvom kovčegu vreba još samo potpuno ništavilo, senka bez senke, neuništivo ništa u večitoj gladi za drugim ništa, koje stanuje i raste u svakom životu, koje se rađa sa čovekom i koje se i u njoj, Lilijani Denkerk nalazi i čutke iz dana u dan izjeda njen život, sve dok ne ostane samo, sve dok i sopstvena ljuska kao ova ovde, bude spakovana u crni kovčeg da ode u otpadak, u raspadanje.

Ona posegnu iza sebe za kvakom. U trenutku kad je dodir-nula, kvaka se oštro pomeri u njenoj ruci. Ona priguši krik. Neko odškrinu vrata. Pred Lilijanom je stajao iznenađeni poslužitelj zureći u nju. — Sta se dešava! — zamuca. — Kako ste dospeli ovamo? — On pogleda mimo nje u sobu u kojoj je promaja lelujala zavese. — Pa ovo je bilo zaključano! Kako ste ušli? Gde je ključ?

— Nije bilo zaključano.

— Onda mora da je neko ... — Poslužitelj pogleda vrata. — Evo ključa. On obrisa lice. — Zna li da sam u trenutku pomislio ...

— Sta?

Covek pokaza sanduk. — Pomislio da ste to vi, i...

— To i jesam ja! — šapnu Lilijan.

— Sta?

— Ništa.

Čovek zakorači u sobu. — Niste me razumeli. Ja sam pomislio da ste vi pokojnica. Koješta! Šta mi je sve u trenutku protutnjalo kroz glavu. — Nasmeha se. — To se zove užas u noći! A šta ćete vi ovde? Broj osamnaest je već zakovan.

— Ko?

— Broj osamnaest. Ime ne znam. Nije ni potrebno da znam. Kad se ovde dospe ne pomaže ni najlepše ime. Poslužitelj ugasi svetio i zatvori vrata. — Radujte se što to niste vi, gospođice — reče dobrodušno. Lilijan izvadi iz torbice nešto novca.

— Evo vam za strah koji sam izazvala.

Momak pozdravi i počesa bradu. — Od srca hvala! Podeliću

19lo sa kolegom Jozefom. Posle tako žalosnog posla dobro će nam prijati čaša piva sa rakijom. Nemojte se mnogo uzbuđivati, gospođice. Jednom moramo svi umreti. — Da — odgovori Lilijan. — To je uteha, divna uteha, zar

ne?

Stajala je u svojoj sobi. Centralno grejanje je brujalo. Go-rela su sva svetla. Luda sam, pomisli. Plašim se mraka. Bojim se sama sebe. Šta da radim? Mogu da uzmem sredstvo za spavanje i da ostavim svetla da gore. Mogu da pozovem telefonom Borisa i da govorim s njim. Ona ispruži ruku ka aparatu, ali ne podiže slušalicu. Znala je šta će joj reći. A znala je i da bi bio u pravu; kakva korist od toga da čovek zna što je u pravu? Svako ima toliko razuma da zna da se samo od toga ne može živeti. Živi se i od osećanja, a kad je o njima reč, nevažno je da li je neko u pravu.

Sede na stolicu kraj prozora. Meni je dvadeset četiri godine, pomisli, isto toliko i Agnesi. Već četiri godine ovde gore. Pre toga je gotovo šest godina bio rat. Sta ja znam o životu? Razaranje, bekstvo iz Belgije, suze, strah, smrt mojih roditelja, glad i posle bolest od gladi i bežanja. Pre toga bila sam dete. Jedva da se i sećam toga kako su noću izgledali gradovi u doba mira. Hiljade svetiljki i sjajni svet ulica, šta ja uopšte o svemu tome znam? Znam

samo za zamračenja i kišu bombi iz tamnog neba, a zatim za okupaciju, strah, skrivanje i hladnoću. Sreća? Kako se samo smežurala ta beskrajna reč koja je nekad blistala u snovima! Sreća je bila čak i sobica bez grejanja, hleb, podrum, mestašće na koje se ne puca. Onda je došao sanatorijum. Zurila je kroz prozor. Dole, kraj izlaza za poslugi i dobavljače, stajale su saonice. Možda su to već bile saonice za Agnes Somervil. Pre godinu dana ušla je u sanatorijum nasmejana, na glavna vrata, umotana u krzna i s cvećem; sada napušta kuću tajno kroz prolaz za poslugi, kao da nije platila račun. Pre šest nedelja još je s Lilijanom

20

kovala planove za odlazak. Odlazak, fantom, fatamorgana koja se nikad nije ostvarila.

Telefon zazvoni. Malo je oklevala, a zatim podiže slušalicu. — Da, Borise. — Slušala je. — Da, Borise. Da, razumna sam... da, znam da mnogo više ljudi umire od srca i raka... čitala sam statistike, Borise, da... znam da nam se to sve čini jer smo tu gore svi nabijem... da mnogi ozdrave, da, da... novi lekovi, da, Borise, razumna sam, sasvim sigurno ... ne, nemoj dolaziti... da, volim te, Borise, naravno ...

Ona spusti slušalicu.

— Razumna — prošapta zureći u ogledalo iz koga je gledalo njeno lice, strano, sa tuđim očima — razumno!

Bože moj, pomisli, suviše dugo sam bila razumna. Čemu? Da postanem broj dvadeset ili trideset u sobi broj sedam kraj teretnog lifta? Da postanem nešto u crnom sanduku od čega se svako užasava?

Pogleda na sat. Skoro će devet. Pred njom je stajala tamna i beskrajna noć, puna panike i dosade, ta grozna mešavina što je oličenje svih sanatorijuma... panika zbog bolesti i dosada zbog propisanog bitisanja, koji udruženi postaju neizdržljivi, jer taj kontrast ne vodi ničemu već samo snažnom osećanju potpune nemoći.

Lilijan ustade. Ne srne ostati sama! Dole mora da ima još ljudi... u najmanju ruku Holman i njegov gost.

U trpezariji su pored Holmana i Klerfea sedela još tri Juž-noamerikanca, dva muškarca i jedna prilično debela oniska žena. Bili su odeveni u crno; sve troje je ćutalo. Zgurili su se kao mali crni brežuljci ispred jarko osvetljene dvorane.

— Došli su iz Bogote — reče Holman. — Telegrafisali su im. Kći čoveka sa rožnatim naočarima bila je na umoru. Ali otkako su ovde devojci je sve bolje odjednom. Sad ne znaju šta da rade... da odlete kući ili da ostanu.

— Zašto majka ne ostane, a drugi neka se vrate?

— Debela žena joj nije mati. Ona je maćeha; novac od koga

21 ovde živi Manuela je njen. Nikome se ovde u stvari ne ostaje; čak ni ocu. Oni su tamo Manuelu sasvim zaboravili. Redovno su slali čekove i živeli u Bogoti, a Manuela je živela ovde...

već pet godina i svakog meseca pisala je jedno pismo.

Otac i maćeha već odavno imaju decu koju Manuela i ne poznaje. Sve je bilo dobro dok nije počela ova nezgoda sa umiranjem. Moralo se, naravno, doći, već i zbog ugleda. Žena nije htela da pusti muža da doleti sam. Ona je starija od njega i ljubomorna jer zna da je predebela. Kao pojačanje dovela je svoga brata. U Bogoti se ionako pričalo da je ona istisnula Manuelu iz kuće; sad bi htela da pokaže kako je voli. Dakle nije stvar samo u ljubomori, već i u prestižu. Ako bi se vratila sama kući, ogovaranje bi opet počelo. Sada sede ovde i čekaju.

— A Manuela?

— Otac i maćeha su je žarko voleli, kad su stigli, jer je svakog časa trebalo da umre. Jadna Manuela, koja nikad nije osetila pravu ljubav, bila je toliko srećna da je počela da se oporavlja. Sad su roditelji već nestrpljivi. Osim toga iz dana u dan postaju sve deblji, spopala ih je glad usled nervoze pa se kljukaju ovdašnjim čuvenim slatkišima. Za nedelju dana će omrznuti Manuelu, jer ne umire dovoljno brzo.

— Ili će se priviknuti na selo, kupiti poslastičarnicu i ovde se nastaniti — reče Klerfe.

Holman se nasmeja. — Imaš stravičnu maštu.

— Naprotiv. Samo stravična iskustva. Ali kako sve to znaš?

— Rekao sam već da ovde nema tajni. Sestra Kornelija Ver-li govori španski i njoj se maćeha poverava.

Tri crne prilike ustadoše. Nisu uzajamno izmenile ni reci. Svečano i dostojanstveno iziđoše jedna za drugom.

Gotovo su se sudarile sa Lilijan Denkerk, koja je tako brzo ušla da se debela žena uplašila i uz piskavi ptičiji krik skočila u stranu. Lilijan požuri stolu za kojim su sedeli Holman i Klerfe pa se onda okrete za ženom. — Sto krešti? — prošapće.

22

— Pa ja nisam duh! Ili možda jesam? Već? — Potraži ogledalo. — Čini mi se da večeras plašim sve oko sebe.

— Koga još? — upita Holman.

— Poslužitelja.

— Šta? Jozefa?

— Ne, onog drugog, onog što pomaže Jozefu. Već znate... *Holman potvrdi. — Nas nećete uplašiti, Lilijan.

Ona skloni ogledalo. — Je li Krokodil već bio ovde?

— Ne. Očekujem ga svakog časa da dođe i da nas izbaci. Tačna je kao pruski narednik.

— Noćas je Jozef na ulazu. Raspitala sam se. Možemo da iziđemo. Hoćete li sa mnom?

— Kuda? U „Palas" bar?

— A kuda bi inače?

— U „Palas" baru nema ničega — reče Klerfe. — Baš dolazim odande.

Holman se nasmeja. — Za nas je uvek dovoljno živo. Čak i kad nikoga nema. Sve što je izvan sanatorijuma za nas je dovoljno uzbudljivo. Čovek ovde postaje skroman.

— Mogli bismo sad da se izvučemo — reče Lilijan Denkerk.

— Osim Jozefa niko ne pazi. Drugi poslužitelj je još zauzet. Holman sleže ramenima. — Imam malu temperaturu, Lilijan. Večeras iznenada... davno bi ga znao zašto! Možda zato što sam ponovo spazio Klerfeova prljava sportska kola.

Uđe jedna čistačica i počne da diže stolice na stolove da bi obrisala pod. — Mi smo i sa groznicom kidali — reče Lilijan.

Holman je zbunjeno pogleda. — Znam. Ali danas ne mogu, Lilijan.

— Zbog prljavih sportskih kola?

— Možda. Sta je s Borisom? Zar neće s vama?

— Boris je uveren da spavam. Već sam ga danas posle podne naterala da me izveze. Ne bi više ponovio.

Čistačica razvuče zavese. Odjednom se pred prozorom ukaže moćni i neprijateljski predeo ... mesečinom obasjane padine, tamna šuma, sneg. Tri čoveka bila su izgubljena pred tim pri-23zorom. Čistačica počne da gasi svetla po zidovima. Sa svakom ugašenom svetiljkom izgledalo je kao da predeo zakoračuje za korak bliže ljudima u sobi. — Evo Krokodila — reče Holman.

Glavna sestra stajala je u vratima. Smeškala se snažnim vilicama i hladnim očima. — Noćne ptice kao i uvek! Zatvaramo dućan, gospodo! — Nije prebacila što je Lilijan Denkerk još na nogama. — Zatvaramo — ponovi. — U krevet! U krevet! I sutra je dan.

Lilijan ustade. — Jeste li sigurni u to?

— Sasvim sigurna — odgovori glavna sestra s obeshrabru-jućom veselošću. — Mis Denkerk, na stočiću vas čeka sredstvo za spavanje. Odmorićete se kao u krilu Morfeja.

— Kao u Morfejevom krilu! — ponovi Holman s gađenjem kad je bolničarka otišla. — Krokodil je kraljica klišeja. Večeras je još imala milosti. Zašto moraju ovi policajci zdravlja svakog čoveka što dospe u bolnicu da tretiraju kao da je dete ili kreten.

— To je osveta njihovog poziva — odvratila Lilijan zlobno.

— Kad konobari i bolničarke ne bi imali tu odušku, umrli bi od kompleksa niže vrednosti.

Stajali su u predvorju pred liftom. — Kuda ćete sada?

— zapita Lilijan Klerfea.

On je pogleda. — U „Palas" bar.

— Hoćete li me povesti?

Malo je oklevao. Imao je izvesna iskustva s nastranim Ruskinjama. Čak i s poluruskinjama. Ali onda se setio scene sa saonicama i oholog lica Volkova. — Sto da ne? — reče.

Ona se nasmeši bespomoćno. — Zar to nije beznađe? Čo-vek moli za malo slobode kao pijanica odbojnog barmena za poslednju čašu. Zar to nije bedno?

Klerfe odmahne glavom. — I sam sam to često činio.

Ona ga prvi put temeljno pogleda. — Vi? — zapita. — Zašto vi?

— Svako ima svoje razloge. Čak i kamen. Gde da dođem po vas? Hi ćete odmah poći?

24

— Ne. Vi morate izići kroz glavni ulaz. Tamo motri Krokodil. Siđite zatim niz prvu serpentinu, uzmite onda saonice i dovezite se desno iza sanatorijuma do ulaza za poslugu i dobavljače. Tu ću ja izići.

— Dobro.

Lilijan uđe u lift. Holman se obrati Klerfeu. — Ne zameraš mi što večeras neću poći s tobom?

— Naravno da ne. Ionako neću sutra otputovati. Holman ga ispitivački pogleda. — A Lilijan? Zar ti ne bi bilo milije da si ostao sam?

— Ni u kom slučaju. Ko želi da bude sam?

Klerfe prođe kroz praznu dvoranu. Pored vrata gorelo je još samo jedno malo svetlo. Kroz velike prozore prodirala je mesečina u širokim rombovima na patos. Do vrata je stajala

— Krokodil.

— Laku noć • — reče Klerfe.

— Gud najt — odvratila ona. Klerfe nije mogao da odgonetne zašto mu govori engleski.

Silazio je niz serpentinu dok nije pronašao saonice. — Da li biste mogli da zatvorite krov? — zapitao je kočijaša.

— Noćas? Pa nije više tako hladno!

Klerfe nije hteo da Lilijan bude u otvorenim saonicama, ali nije imao volje da se objašnjava. — Vama nije, meni jeste. Dolazim iz Afrike — odvratila. — Možete li dakle da zatvorite saonice?

— To je drugo. — Kočijaš leno siđe sa sedišta i navuče krov.

— Je li sad dobro?

— Da. Molim vozite natrag do sanatorijuma „Bela Vis-ta" ... pred stražnji ulaz.

Lilijan Denkerk je već čekala. Bila je ogrnuta tankim crnim krznom od astragana. Klerfe se ne bi začudio ni da je došla samo u večernjoj haljini bez ogrtača. — Sve je bilo u redu — šaputala je. — Imam Jozefov ključ. Dobiće za to bocu višnjevače.

25Klerfe joj pomogne da uđe u saonice. — Gde su vaša kola? — zapita.

— Peru se.

Ona se zavalila u mrak pod krovom dok su saonice skretale oko glavnog ulaza u sanatorijum. — Niste li večeras došli bez kola samo zbog Holmana?

On je pogleda. — Zašto zbog Holmana?

— Da ih ne bi video. Da biste ga pošteđeli.

Pogodila je. Klerfe je zapazio da je Holmana uzbudilo viđenje Đuzepea. — Ne, reče. — Kola su hitno morala da se operu.

On izvuče paklo cigareta. — Dajte i meni jednu — reče Lilijan.

— Dozvoljeno vam je pušenje?

— Naravno — odgovori tako spremno, da je odmah osetio da ne govori istinu.

— Imam samo goloaz. Crni, oštri duvan Legije stranaca.

— Znam ih. Pušili smo ih za vreme okupacije.

— U Parizu?

— U nekom pariškom podrumu.

On joj pripali. — Odakle ste stigli? — zapita. — Iz Monte Karla?

— Ne, iz Vijena.

— Vijen? U Austriji?

— Vijen je kraj Liona. Svakako ga ne znate. To je uspavani gradić, čija se jedina slava sastoji u tome što ima jedan među najboljim restoranima Francuske, „Hotel de Piramid“.

— Jeste li doputovali preko Pariza?

— To bi bilo suviše veliko zaobilaznje. Pariz leži mnogo dalje na severu.

Klerfe se začudio što se ona tako podrobno raspituje. — Uobičajenim pravcem — reče. — Preko Belfora i Bazela. Imao sam i neka posla u Bazelu.

Lilijan je neko vreme ćutala. — Kako je bilo? — zapita.

— Sta? Vožnja? Dosadno. Sivo nebo i ravnica, sve do Alpa.

26

Cuo je kako diše u tami. Onda je video njeno lice u prolazu obasjano svetlošću jedne trgovine satova. Imalo je neobičan izraz čuđenja, podsmeha i bola. — Dosadno? — reče. — Ravnica? — Bože, šta bih dala kad ne bih više morala da gledam u ove planine.

Odjednom je shvatio zašto ga je tako iscrpno ispitivala. Za bolesnike ovde gore, planine su predstavljale zidove, koji ograničavaju njihovu slobodu. Omogućavali su im da lako dišu i davali nadu; ali ih bolesnici nisu mogli napuštati. Njihov svet bio je ograničen na ovu planinsku dolinu, pa je stoga svaka vest iz nizine bila vest iz izgubljenog raja.

— Koliko dugo boravite ovde? — upita je.

— Četiri godine.

— A kad ćete moći da odete?

— Pitajte Dalaj-Lamu — odvrati Lilijan gorko. — Obećava mi svakih nekoliko meseci kao što bankrotirane vlade obećavaju jedan za drugim četvorogodišnje planove.

Saonice zastadoše na ulazu u glavnu ulicu. Grupa turista u smučarskim odelima prođe galameći pored njih. Neka veoma plava žena sa plavim puloverom obgrli konju vrat. Konj je zafrektao. — Dođi Dejzi draga — poviče jedan.

— Lilijan besno baci cigaretu u sneg. — Ovi ljudi bacaju silan novac da bi mogli ovde da borave... a mi bismo dali sve što imamo da bismo otišli odavde... nije li to da čovek pukne od smeha?

— Ne — odvrati mirno Klerfe.

Saonice krenuše ponovo. — Dajte mi još jednu cigaretu — reče Lilijan.

Klerfe joj pruži paketić. — Vi sigurno ne možete da shvatite — procedi. — Da se čovek ovde može osećati kao u zarobljeničkom logoru. Ne kao u zatvoru; gde se bar zna kad se otpušta kući. Kao u logoru u kome se leži bez presude.

— Razumem — reče Klerfe. — I sam sam bio.

— Vi? U sanatorijumu?

— U zarobljeničkom logoru. U ratu. Ali kod nas je bio upravo obrnuti slučaj. Bili smo zatvoreni u raznim barušti-

27nama a švajcarska brda predstavljala su za nas san o slobodi. Iz logora smo ih mogli videti. Jedan među nama koji je bio poreklom odavde dovodio nas je gotovo do ludila svojim pričama. Da nam je onda ponuđeno otpuštanje iz logora uz uslov da u tim brdima provedemo nekoliko godina, verujem da bi to mnogi prihvatili. I to je da čovek pukne od smeha, zar ne?

— Ne. Da li biste vi to prihvatili?

— Imao sam plan za bekstvo.

— Ko ga ne bi imao? Jeste li pobegli?

— Da.

Lilijan se nagnu. — Jeste li umakli? Da vas nisu uhvatili?

— Pobegao sam. Inače ne bih bio ovde. Nema ničeg drugog.

— A onaj drugi čovek? — zapita posle nekog vremena. — Onaj što vam je uvek o ovim brdima pričao?

— Umro je u logoru od tifusa. Nedelju dana pre nego što je oslobođen.

Saonice se zaustaviše pred hotelom. Klerfe vide da je Lilijan bez kaljača. Iznese je iz kola, prenese preko snega i spusti je pred ulazom... — Spasli smo par satenskih cipelica — reče. — Hoćete li zaista u bar?

— Da. Moram nešto popiti.

U baru su smučari u teškim cipelama tupkali po prostoru za igru. Kelner namesti sto u uglu. — Votke? — zapita Klerfea.

— Ne. Želeo bih nešto toplo. Kuvano vino ili grog. — Klerfe pogleda Lilijan. — A vi... jedno ili drugo?

— Votku. Zar malopre i vi niste to pili?

— Da. Ali pre jela. Složimo se da uzmemo ono što Francuzi nazivaju dragim bogom u somotskim čakširama. Bordo.

On zapazi da ga ona meri puna nepoverenja. Verovatno misli da postupa s njom kao s bolesnicom, da je štedi. —

Ne varam vas — reče. — Naručio bih vino i da sam sam ovde. Votke možemo piti sutra pre jela do mile volje.

Prokrijumčariće-mo jednu bocu u sanatorijum.

— Dobro. Onda pijmo vino koje ste sinoć pili dole u Francuskoj, u hotelu „Piramid“ u Vijenu.

28

Klerfe se iznenadio što je zapamtila imena, čovek mora s njom biti na oprezu, pomisli; ko pamti imena pamti i drugo. — Pio sam bordo — reče — bio je to lafit rotšild. — To nije bila istina. U Vijenu je pio lako domaće vino, koje nisu izvozili, nije imalo smisla objašnjavati. Obrativši se kelneru reče: — Donesite nam bocu šato lafita iz 1937. ako ga imate. Nemojte je zagrejati vrelinom ubrusom. Donesite je radije onako kako je ležala u podrumu.

— Imamo ga zagrejanog na sobnoj temperaturi, gospodine.

— Koje li sreće!

Kelner ode do bara i vrati se. — Zovu vas na telefon, gospodine Klerfe.

— Ko zove?

— Ne znam, gospodine. Da li da pitam?

— Sanatorijum! — reče Lilijan nervozno. — Krokodil!

— Odmah ćemo ustanoviti. — Klerfe ustade. — Gde je kabina?

— Napolju, desno pored vrata što vode baru.

— Donesite za to vreme vino. Otvorite bocu i pustite da vino diše.

— Da li je to bila Krokodil? — zapita Lilijan kad se vratio.

— Ne. Bio je to poziv iz Monte Karla. — Klerfe je za trenutak oklevao, a kad je video njeno razvedreno lice, pomisli da neće biti naodmet da čuje kako i na drugim mestima ljudi umiru. — Iz bolnice u Monte Karlu... — reče. — Umro je jedan moj poznanik.

— Morate li natrag?

— Ne. To je sve gotovo. Mislim čak da je to za njega bila sreća.

— Sreća?

— Da. Stradao je na trkama i ostao bi bogalj.

Lilijan je zurila u njega. Učinilo joj se da ga nije dobro čula. Kakve sirove besmislice govori ovaj zdravi uljez?

— Zar ne mislite da i bogalji mogu želeti da žive? — upita ga malo tiho ali iznenada s puno mržnje.

29 Klerfe nije odmah odgovorio. Tvrdi metalni i očajni glas žene s kojom je govorio preko telefona odjekivao mu je u ušima. — Šta da radim. Ferer mi nije ništa ostavio! Bez novca! Dodite! Pomozite mi! Zaglibila sam se! Vi ste krivi! Svi ste vi krivi! Vi i vaše proklete trke!

On se otrese tih misli. — Kako se uzme — reče Lilijani. — Taj čovek je ludo bio zaljubljen u jednu ženu koja ga je varala sa svakim mehaničarem. On je bio oduševljeni vozač na trka-ma, ali se nikad ne bi digao iznad prošeka. Sve što je očekivao od života bile su pobjede na velikim trkama i ta žena. Umro je pre nego što je saznao istinu i o jednom i drugom... osim toga umro je a da nije saznao da žena neće više da ga vidi jer mu je izvršena amputacija. To nazivam srećom.

— Možda bi uprkos svemu voleo da živi.

— To ne znam — odvrati Klerfe, iznenada razdraženo. — Ali video sam ljude koji umiru još bednije. Vi niste?

— Jesam — reče Lilijan tvrdoglavo. — Ali svi bi želeli da žive.

Klerfe je ćutao. O čemu ja to govorim? — pomisli. I zašto? Da možda ne verujem? I onda taj tvrdi, hladni metalni zvuk glasa Fererove prijateljice iz telefona!

— Niko ne može izmaći — reče konačno nestrpljivo. — I niko ne zna kad će ga i kako pogoditi. Ko se može cenkati sa vremenom? Šta je to dugi život? Duga prošlost. A budućnost doseže samo do sledećeg udisaja. Ili do sledeće trke. Preko toga se ne zna ništa. — On diže čašu. — Hoćemo li tome da nazdravimo.

— Čemu?

— Ničemu. Možda za malo hrabrosti.

— Umorila sam se od hrabrosti — reče Lilijan. — I tešenja. Pričajte mi radije kako izgleda dole. S druge strane planine.

— Tužno. Ničeg sem kiše. Nedeljama.

Ona polako stavi čašu na sto. — Kiša! — Rekla je to tako kao da je rekla: život! — Od oktobra ovde nije bilo kiše. Samo sneg. Gotovo sam zaboravila kako izgleda kiša. ..

30

Padao je sneg kad su izišli. Klerfe zviždukom pozva kočijaša.

Vozili su se uz serpentine. Zvonili su praporci na konjskoj opremi. Drum je bio tih u vrtlogu tame. Posle nekog vremena od brda dopre do njih zvuk drugih praporaca. Kočijaš zaustavi na mestu za prolaz pored ulične svetiljke, da bi načinio mesta saonicama koja su se spuštala odozgo. Konj je lupkao kopitama i frktao. Druge saonice kliznule su u vejavici gotovo bešumno pored njih. Bile su to niske teretne saonice na kojima se nalazio dugi sanduk zamotan u crno voštano platno. Pored sanduka videlo se šatorsko krilo ispod koga je virilo cveće, a drugo koje je pokrivalo hrpu venaca.

Kočijaš se prekrsti i potera konja. Bez glasa su se peli poslednjim zavojem i zaustavili pred sporednim ulazom u sa-natorijum. Električna sijalica pod porculanskim zaklonom bacala je na sneg krug žute svetlosti.

Na snegu je ležalo nekoliko otkinutih zelenih listova. Lilijan siđe. — Ništa ne pomaže — reče uz usiljeni osmeh.

— Za neko vreme se može zaboraviti... ali mu se ne može izbeći.

Ona otvori vrata.

— Hvala — promrmlja. — I oprostite... nisam bila prijatno društvo. Ali večeras nisam mogla ostati sama.

— Ni ja.

— Vi. Zašto vi?

— Iz istog razloga kao i vi. Rekao sam vam. Telefonski razgovor sa Monte Karlom.

— Ali vi rekoste da je to sreća.

— Postoje razne vrste sreće. A čovek i priča svašta. — Klerfe zahvati iz džepa od kaputa. — Evo trešnjevače koju ste obećali poslužitelju. A evo i boce votke za vas. Laku noć.

31

tiIII

Kad se Klerfe probudio, ugledao je sumorno nebo i čuo kako vetar drma prozore. — Fen — reče kelner. — Topli vetar koji zamara. Oseća se u kostimn pre nego što se pojavi. Zarasline od preloma tište.

— Jeste li smučar?

— Ne. Kod mene su to ratne rane.

— Zar kao Švajcarac?

— Ja sam Austrijanac — reče kelner. — Sa skijanjem .sam završio. Imam još samo jednu nogu. Ali nećete mi verovalt koliko me boli po ovakvom vremenu noga koju nemam.

— Kakav je sneg?

— Među nama rečeno: lepljiv kao meci. Prema hotelskom biltenu: dobar, na visinama pršić.

Klerfe odlučio da odloži smučanje. I bez toga je bio umoran; izgleda da je kelner bio u pravu u pogledu vetra. Bole!a ga je i glava. To je od sinoćnog konjaka, pomisli. Zašto je nastavio da pije, pošto je onu čudnu devojkicu, s njenom mčšavinom pesimizma i životne žudnja, vratio u sanatorijum? Čudni su ljudi ovde gore — ljudi bez kože. I ja sam nekad bio takav, pomisli. Pre hiljadu godina. Iz temelja sam se izmenio. Morao sam. Ali šta je preostalo? Šta, osim nešto cinizma, ironije i lažne nadmoći. I šta će još doći? Koliko dugo će još moći da učestvuje u trkama? Zar njegovo vreme nije već prošlo? A šta će biti posle? Mesto automobilskog zastupnika u nekom provincijskom gradu... i lagani suton starosti sa beskrajnim večerima, s gubljenjem snage, sa bolnim sećanjem, rezignacijom koja drobi, šablonom i fantomom opstanka koje se iscrpljuje u plitkim ponavljanjima? Pesimizam je zarazan, pomisli i ustade. Polovina života, bez cilja i uporišta. Navuče jedan kaput i otkri u njemu crnu so-

32

motsku rukavicu. Našao je juče na stolu, kada se vratio sam u bar. Mora biti da ju je Lilijan Denkerk zaboravila. Stavio ju je u džep da bi joj je docnije predao u sanatorijumu.

Hodao je sat po snegu kad je pored druma, u blizini šume, otkrio malu četvrtastu građevinu s okruglim kubetom iz koga je izbijao crni dim. Zastade. Odvratna uspomena ga podseti na nešto što je želeo da zaboravi pa je posvetio nekoliko godina besmislenog života da bi to zaboravio. — Sta je ovo — zapita mladića, koji je pred jednim dućanom odgrtao sneg.

— Ovo preko puta? Krematorijum, gospodine. Klerfe proguta. Nije se, dakle, prevario.

— Ovde? — reče. — Sta će vam ovde krematorijum?

— Za bolesnike, naravno. Za mrtve.

— Zar vam je potreban krematorijum? Zar ih toliko mnogo umire?

Mladić se osloni na lopatu. — Sad više ne tako mnogo, gospodine. Ali ranije, pre rata, pre prvog rata, mislim, a i kasnije... bilo je ovde mnogo mrtvih. Zime su ovde duge, a zimi je teško kopati zemlju. Sve se smrzava kao kamen. Krematorijum je mnogo praktičniji. Ovaj naš postoji već trideset godina.

— Trideset godina? Imali ste ga dakle još pre nego što su krematoriji postali stvarna moda, zar ne? Davno pre masovne upotrebe.

Mladić nije shvatio na šta Klerfe navodi. — Mi smo se uvek prvi zalagali za sve što je praktično, gospodine. To je jevtini-je. Ljudi više ne žele da izdaju mnogo novaca za prevoz mrtvih. Ranije je bilo drukčije. Onda su mnoge porodice svoje pokojnike prenosile u domovinu u limenim kovčezima. Bila su to lepša vremena nego danas!

— To verujem.

— I te kako! Trebalo bi jednom da čujete mog oca kad o tome priča. On je tako video ceo svet!

— Kako?

— Kao pratilac mrtvih — reče mladić začuđen tolikim neznanjem. — Ljudi su ranije imali pijeteta, gospodine. Nisu do-

33 puštali da njihovi pokojnici putuju sami. Naročito ne preko mora. Moj otac, na primer, poznaje Južnu Ameriku kao sop-stveni džep. Ljudi su tamo bili veoma imućni i uvek su hteli da se njihovi pokojnici vrata natrag. To je bilo pre nego što su avioni stekli popularnost. Prenos se obavljao železnicom ili brodovima, dostojanstveno, kao što priliči. To je naravno trajalo nedeljama. A jelo, moj gospodine, što je dobivao pratilac mrtvih! Moj otac je skupljao jelovnike i dao ih je da se ukoriče. Prilikom jednog putovanja s nekom otmenom čileanskom damom — ugojio se preko trideset funti. Sve je bilo besplatno, pa i pivo, a osim toga uvek je dobio i lep poklon kad bi isporučio sanduk. A onda — mladić pogleda smrknuto na malu četvrtastu građevinu iz koje je dim samo ovlaš izbijao — onda je došao krematorijum. U početku samo za ljude bez religije, ali sad je već postao moderan.

— Tako je — potvrdi Klerfe. — Ne samo ovde.

Dečak potvrdi. — Ljudi nemaju više poštovanja prema smrti — kaže moj otac. — Tome su kriva dva svetska rata; suviše je ljudi poginulo. Mnogi milioni. To je uništilo njegovu profesiju — kaže moj otac. — Sad već i oni preko mora spaljuju svoje pokojnike, a urne s pepelom šalju se avionima u Južnu Ameriku.

— Bez pratilaca?

— Bez pratilaca, gospodine.

Krematorijum je prestao da se dimi. Klerfe izvadi paklo cigareta i pruži ga razgovorljivom mladiću. — Trebalo je da vidite cigare koje je moj otac donosio — reče dok je vadio cigaretu zagledajući je. — Havane, moj gospodine, najfinije na svetu. Čitavi sandučići! Smatrao je rasipništvom da ih puši; uvek ih je prodavao po hotelima.

— Čime se sada bavi vaš otac?

— Imamo ovu cvečarnicu. — Dečak pokaza na trgovinu pred kojom su stajali. — Ako vam je bilo šta potrebno, gospodine, mi smo jevtiniji od onih razbojnika u selu. Ponekad imamo

34

divnih stvari. Baš jutros nam je stigla sveža pošiljka. Da li vam je što potrebno?

Klerfe razmisli. Cveće? Sto da ne? Mogao je da ga pošalje u sanatorij um buntovnoj mladoj Belgijanki, kćeri ruske majke. To bi je razvedrilo. A ako bi to saznao njen prijatelj, naduti Rus, utoliko bolje. On uđe u trgovinu. Na vratima zazvoni sitno zvonce. Iza zavese iziđe čovek, neka vrsta meleza između kelnera i crkvenjaka. Nosio je tamno odelo i bio je iznenađujuće mali. Klerfe ga radoznalo pogleda. Zamišljao ga je mnogo snažnijim; ali se seti da taj čovek nije morao sam da tegli mrtvačke sanduke.

Dučan je izgledao bedno. Cveće je bilo prosečno izuzev nekoliko vrlo lepih komada koji ovde očigledno nisu pristajali. Klerfe vide vazu s belim jorgovanom i dugu granu pljosnatih belih orhideja... — Sveže kao rosa! — reče čovečuljak. — Baš danas je stiglo. Ova orhideja je reprezentativni primerak. Održaće se najmanje tri nedelje. To je retka vrsta.

— Jeste li poznavalac orhideja?

— Da, gospodine. Video sam mnoge vrste. Čak i u inost-ranstvu.

U Južnoj Americi, pomisli Klerfe. Možda je tamo posle isporuka sanduka učestvovao i u nekoj maloj ekspediciji u džungli da bi imao šta da priča svojoj zadivljenoj deci i unucima. — Zamotajte ih — reče i izvuče iz džepa Lilijaninu crnu so-motsku rukavicu. — Dodajte i ovo. Imate li karte i kovertе?

Pošao je natrag u selo. Uz put mu se činilo kao da se još uvek oseća odvratni sladunjavi dim krematorij uma. Znao je da je to nemoguće; fen je istina dim potisnuo nadole, ali bio je već tako daleko da ga više nije mogao osetiti. Bilo je to samo sećanje na peći koje su danonoćno gorele — peći, ne daleko od logora u kome su ga držali. Peći koje je želeo da zaboravi.

Ušao je u neku krčmu. — Duplu trešnjevaču.

35 — Uzmite šljivovicu — reče krčmar. — Zaista je izvrsna. Oko trešnjevače se suviše mućka.

— Sa šljivovicom ne?

— Manje je poznata i ne izvozi se. Probajte je.

— Dobro Dajte mi duplu.

Krčmar nali čašu do vrha. Klerfe je iskapi. — Dobro potežete — reče krčmar. — Ako ovako iskapljujete da li osećate ukus šljivovice?

— Nisam hteo da osetim ukus; hteo sam da rasteram drugi ukus. Dajte mi još jednu; ovog puta ću je okušati.

— Duplu?

— Duplu.

— Onda ću i ja popiti jednu — reče krčmar. — Pijenje je zarazna bolest.

— Zar i kod krčmara?

— Ja sam samo pola krčmar; a pola sam umetnik. Slikam u slobodnom vremenu. Jedan gost me je na to naveo.

— Dobro — reče Klerfe. — Pijmo za umetnost. To je jedna od retkih stvari kojoj se može bar s nekim poverenjem nazdraviti. Slike ne pucaju. U zdravlje!

Otišao je u garažu da obiđe Đuzepea. Kola su stajala u dubini velike tamne prostorije s hladnjakom prema zidu. Klerfe zastade na ulazu. Kroz polutamu vide da neko sedi za volanom. — Igraju li se vaši šegrti vozača na trkama? — upita vlasnika garaže koji je s njim ušao.

— To nije šegrt. Predstavio se kao vaš prijatelj. Klerfe pogleda pažljivije i prepozna Holmana.

— Zar nije istina? — upita ga vlasnik.

— Ipak, istina je. Otkad je ovde?

— Ne dugo. Pet minuta.

— Da li je prvi put ovde?

— Ne, dolazio i je jutros, ali se zadržao samo trenutak. Holman je sedeo za volanom Đuzepea leđima okrenut Kler-

36

feu. Nije bilo sumnje da je u mašti zamišljao da vozi na trkama. Čulo se lako ubacivanje menjača u brzine.

Klerfe malo razmisli, onda mahnu vlasniku garaže i iziđe.

— Nemojte mu nikako reći da sam ga video — reče. Čovek ravnodušno potvrdi.

— Pustite ga da radi s kolima šta hoće. Evo — Klerfe

izvadi iz džepa ključeve od kola. — Dajte mu ključeve ako zatraži. Ako ih ne traži, stavite ključ u prekidač čim ode. Za sledeći put. Naravno nemojte uključiti kontakt. Razumete?

— Treba da pustim da radi išta hoće. I s ključem?

— I s kolima — reče Klerfe.

Našao je Holmana za ručkom u sanatorijumu. Holman je izgledao umoran. — Fen — reče. — Na ovakvom vremenu svako se bedno oseća. Slabo se spava; teško i s ludim snovima. A ti?

— Običan mamurluk. Suviše sam pio.

— Sa Lilijan?

— Posle. Ovde na visini čovek i ne opaža da pije, ali se to zato opaža idućeg jutra.

Klerfe se obazre po trepezariji. Nije bilo mnogo sveta. Juž-noamerikanci su sedeli u svom uglu. Lilijan nije bila tu. — Po tom vremenu većina bolesnika ostaje u postelji — reče Holman.

— Jesi li već izlazio?

— Ne. Jesi li čuo šta o Fereru?

— Mrtav je.

Gutali su neko vreme. Nije bilo šta da se kaže.

— Šta ćeš posle podne? — zapita naposletku Holman.

— Spavati i lunjati. Ne brini za mene. Srećan sam što sam u mestu u kome osim Đuzepea gotovo i nema drugih kola.

Vrata se otvoriše. Boris Volkov zaviri i pozdravi Holmana. Klerfea nije ni pogledao. Nije ni ulazio, već je odmah zatvorio

37 vrata. — Traži Lilijan — reče Holman. — Bog bi je znao gde je! Trebalo bi da je u svojoj sobi.

Klerfe ustade. — Idem na spavanje. U pravu si, ovaj vazduh zamara. Možeš li večeras malo duže ostati? Ovde, na večeri?

— Naravno. Danas nemam groznice; a onu jučerašnju nisam upisao u bolesnički list. Bolničarka mi toliko veru je da mi dozvoljava da sam merim temperaturu. I to je podvig, zar ne? Da znaš samo kako mrzim termometar!

— • Onda u osam.

— U sedam. Ali, zar ne bi hteo da večeraš na nekom drugom mestu? Ovo ovde mora da ti je dosadno.

— Nemoj da si smešan. U svom dugom životu imao sam tako malo prilike za dobrom predratnom dosadom.

Ona je danas postala redak pustolovni doživljaj, rezervisan još jedino za Švajcarce i ni za koga više u Evropi.

Čak ni za Svedane; čiju je valutu odneo đavo dok čovečanstvo na sve strane spašavaju. Hoćeš li da ti nešto prokrijumčarim iz sela?

— Ne treba. Imam svega. Večeras je sobna zabava kod jedne Italijanke, Marije Savini. Naravno tajno.

— Hoćeš li poći?

Holman odmahnu glavom. — Nemam volje. Ova vrsta zabave priređuje se uvek kad neko otputuje. Putovanje znači smrt. Pije se i uliva hrabrost.

— Dakle, neka vrsta daće?

— Da, nešto slično. — Holman zevnu. — Vreme za propisanu siestu. Lečenje ležanjem bez razgovora. Važi i za mene. Do viđenja večeras, Klerfe.

Kašalj je prestao, Lilijan se iscrpena zaveli. Jutarnja žrtva je prinesena; plaćena je cena dana. Takođe i pređašnje večeri. Čekala je da dođu po nju Dospeo je red na nedeljni rendgenski pregled. Do odvratnosti je poznavala čitav ritual pregleda, ipak svaki put se ponovo uzbuđivala.

Mrzela je intimnost rendgenskog kabineta. Mrzela je da ob-

38

nažena u gornjem delu tela stoji i da na sebi oseća poglede pomoćnog lekara. Dalaj-Lama joj nije smetao. Za njega je ona bila samo slučaj — za lekara pomoćnika, žena. Nije joj toliko smetalo što je gola; više joj je smetalo što je bila više nego gola čim bi stala pod zaklon svetla. Tada je bila gola do ispod kože, gola do kostiju i gola do unutrašnjih organa koji su se kretali i pulsirali. Za svetlucave naočare u rumenoj polutami bila je više gola nego što je sebe ikad videla i ikad mogla videti.

Jedno vreme dolazila je na rendgenske preglede zajedno sa Agnes Somervil. Bila je svedok kako se Agnes Somervil odjednom pretvorila od lepog mladog bića u živi skelet u kome su se pluća i stomak kao lene životinje skupljali i razvlačili, kao da proždiru život. Videla je kako se skelet pomera, u stranu, napred, kako hvata dah i kako govori; znala je da i ona isto tako mora da izgleda. Učinilo joj se naročito neprijatnošću što će pomoćni lekar moći da je takvu vidi dok mu bude osluškivala dah u tami.

U sobu uđe sestra. — Ko je pre mene? — upita Lilijan.

— Gospođica Savini.

Lilijan obuče sobni ogrtač i pođe za sestrom ka liftu. Kroz prozor je ugledala tmurni dan. — Je li hladno?

— Ne. Četiri stepena.

Uskoro će proleće, pomisli. Fen, bolesni vetar, vlažno bljuz-gavo vreme, težak vazduh, svakog jutra dopola ugušena. Iz rendgenskog kabineta iziđe Marija Savini i strese svoju crnu kosu. — Kako je bilo? — upita Lilijan.

— Ništa ne govori. Loše je raspoložen. Kako ti se sviđa moj novi jutarnji ogrtač?

— Divna svila.

— Zaista? Od Lizija iz Firence. — Marija razvuče svoje istrošeno lice i nasmeja se. — Sta nam preostaje? Pošto uveče ne smemo napolje moramo se ovde razmetati svojim jutarnjim ogrtačima. Hoćeš li večeras doći kod mene?

— Još ne znam.

39— Gospođice Denkerk, profesor čeka — opomenu je bolničarka sa vrata.

— Dođi! — reče Marija. — I drugi dolaze! Imam nove ploče iz Amerike. Fantastične!

Lilijan stupi u polumračni kabinet. — Konačno! — reče Dalaj-Lama. — Želeo bih da bar jedanput budete tačni!

— Žao mi je.

— U redu je. Dajte mi temperaturnu listu.

Sestra je pruži. On je proučavao i šaputao sa pomoćnim le-karom. Lilijan je pokušala da razabere šta govori. Nije uspela.

— Gasite! — reče konačno Dalaj-Lama. — Molim malo desno

— na levo — još jednom...

Fosforescentni odsjaj ploče ogledao se na njegovoj ćelavoj glavi i na naočarima pomoćnog lekara. Lilijanu je svaki put spopala muka kad je morala da diše i ne diše — bilo je to kao pred nesvesticu.

Pregled je trajao duže nego obično. — Dajte mi još jednom bolesnički list — reče Dalaj-Lama.

Sestra upali svetlost. Lilijan je stajala pored rendgena i čekala. — Imali ste dva zapaljenja plućne maramice? — upita Dalaj-Lama. — Jedno zbog vlastite nesmotrenosti?

Lilijan nije odmah odgovorila. Sto je to pita? Pa to piše u bolesničkom listu. Ili je Krokodil brbljala, pa je hteo da pod-greje stare stvari da bi napravio lom? — Da li je to tačno, gospođice Denkerk? — ponovi profesor.

— Jeste.

— Imali ste sreće. Gotovo da i nema sraslina. Ali, otkud do đavola ...

Dalaj-Lama podiže pogled. — Možete preći u susednu sobu. Molim, pripremite se za punjenje pneumom.

Lilijan pođe za sestrom. — Šta je? — prošaputa. — Voda?

Sestra odmahnu glavom. —Možda kolebanja temperature...

— Ali to nema veze s mojim plućima! To je samo od uzbuđenja! Odlazak gospođice Somervil! Fen! Pa ja sam negativna! Valjda nisam pozitivna. Ili jesam?

40

— Ne, ne. Dođite, ležite! Morate biti spremni kad profesor dođe.

Sestra primiče mašinu. Ništa ne pomaže, pomisli Lilijan. Nedeljama sam činila sve što su tražili, i umesto da je bolje sigurno je krenulo nagore. Sto sam sinoć kidnula, to ne može biti uzrok; pa ja danas nemam groznice.

Možda bih imala da sam ostala u sanatorijumu, to se nikada ne zna. Sta će sa mnom sada da radi? Hoće li me opet bušiti i punktirati, ili će me opet samo naduvati kao neki umorni balon?

Profesor uđe.

— Nemam groznicu — reče brzo Lilijan. — To je samo malo uzbuđenje. Već nedelju dana nemam groznice, a i pre toga sam je imala samo kad sam bila uzbuđena. To nije ništa organsko...

Dalaj-Lama sede kraj nje i prstom potraži mesto za iglu. — Ostanite nekoliko sledećih dana u sobi.

— Ne mogu veđito ležati u krevetu. Od toga i dobijam groznicu. Od toga ludim.

— Dovoljno je da ne napuštate sobu. Danas ostanite u krevetu. Sestro, joda; ovde.

Lilijan je posmatrala mrku mrlju od joda dok se presvlačila u sobi. Onda izvadi bocu votke iz rublja i nasu čašu, osluškajući šumove iz hodnika. Bolničarka je mogla svakog trenutka da dođe s večerom, a danas nije htela da je uhvate s pićem.

Nisam još suviše mršava, pomisli i stade pred ogledalo, čak sam za pola funte teža. Veliki uspeh. Ironično nazdravi sebi i ponovo sakri bocu. Napolju se začuše kolica s jelom. Uze haljinu.

— Oblačite se? — reče sestra. — Ali vi ne smete napolje.

— Oblačim se jer se tako bolje osećam. — Sestra zavrte glavom. — Sto ne legnete u krevet? Kako bih volela da je i meni neko bar jedanput servirao jelo u postelji!

41— Sto ne ležite u snegu dok ne dobijete zapaljenje pluća pa će i vama servirati jelo u postelji.

— Ja ne bih dobila zapaljenje pluća. Ja bih u najgorem slučaju nazebla i dobila malu kijavicu. Evo paketa za vas. Izgleda da je cveće.

Boris, pomisli Lilijan i uze belu kutiju. — Nećete otvoriti? — upita sestra radoznalo.

— Kasnije.

Lilijan je neko vreme čeprkala po jelu, zatim naloži da ga odnesu. Sestra je u međuvremenu namestila krevet.

— Hoćete li da uključite radio? — zapita. — Zabavno je.

— Ako hoćete da slušate, uključite ga.

Devojka poče da vrti dugmad. Ciriš se javi s predavanjem

0 Konradu Ferdinandu Maj eru s vestima. Ona je tražila dalje,

1 odjednom se javio Pariz. Neki pijanista je svirao Debisija. Lilijan priđe prozoru čekajući da sestra završi posao i ode. Zurila je u večernju maglu i slušala muziku iz Pariza, bila joj je nepodnošljiva.

— Zna li Pariz? — upita bolničarka.

— Znam ga.

— Ja ne. Mora da je divan.

— Bio je mračan, beznadan i taman i okupiran od Nemaca, kad sam bila onde.

Sestra se smejala. — To je već odavno prošlo. Već nekoliko godina. Sigurno je sada opet sve kao pre rata. Zar ne biste otišli ponovo u Pariz?

— Ne — odvrati Lilijan tvrdo. — Ko bi išao u Pariz zimi? Jeste li gotovi?

— Da, da odmah. Što se toliko žurite? Ionako nemate nikakvog posla.

Sestra je konačno otišla. Lilijan isključi radio. Da, pomisli, ovde nema šta da se radi. Može samo da se čeka. Ali na šta čekati? Na to da se život trajno pretvori u čekanje?

Ona otvori beli karton povezan plavom svilenom vrpcom.

42

Boris se pomirio da ostane tu gore, pomisli. U najmanju ruku on to tvrdi. A ja?

Ona razmotra svileni papir što je omotavao cveće i istog trenutka ispusti kutiju kao da je u njoj bila zmija.

Ukočeno je gledala u orhideje na podu. Poznavala je to cveće. Slučaj, pomisli, odvratni slučaj, to su druge, ne iste, druge, slične. Ali ona je istovremeno znala da se takvi slučajevi ne dešavaju, i da u selu nema zalihe takvih orhideja. Ona ih je sama tražila i nije ih našla pa ih je morala poručiti iz Ciriha. Prebrojavala je cvetove. Broj se slagao. Onda opazi, da na najdonjem cvetu nedostaje jedan list, ona se seeala da je to primetila kad je paket prispeo i Ciriha. Nije više bilo mesta sumnji... cveće koje je pred njom ležalo na tepihu, bilo je isto ono koje je stavila na sanduk Agnes Somervil.

Postajem histerična, pomisli. Sve je to objašnjivo; ovi cvetovi nisu materijalizovani duhovi; mora da neko sa mnom izvodi grozne šale. Ali zašto? I kako? Kako su se ove orhideje opet pojavile. I šta će tu ova rukavica, koja izgleda kao mrtva pocrnela ruka koja preteći štrči iz zemlje kao da je simbol neke sablasne mafije.

Ona obiđe granu kao da je odista zmija. Cvetovi više kao da nisu bili cvetovi; dodir sa smrću učinio ih je stravičnim, njihova belina bila je belja od svega što je ikad videla. Brzo je otvorila vrata svog balkona, oprezno je dohvatila svileni papir i zajedno s granom bacila preko balkona. Zatim baci i kutiju.

Za trenutak je osluškivala kroz maglu. Do nje su dopirali glasovi iz daljine i zveka sa saonica. Onda se vrati i ugleda na podu rukavicu. Sada je prepoznala i setila se da ju je nosila kad je sa Klerfeom bila u „Palas" baru.

Klerfe, pomisli, kakve veze ima on s tim? Mora to da sazna! Odmah.

Potrajalo je neko vreme dok ga nije dobila na telefon.

— Jeste li mi vi vratili rukavicu? — zapita ga.

— Da. Zaboravili ste je u baru.

— Da li je i cveće od vas? Orhideje.

43— Jeste. Zar niste dobili moju posetnicu?

— Vašu posetnicu?

— Niste je našli?
— Ne. — Lilijan se zagrcnu. — Još ne. Odakle vam cveće?
— Iz jedne cvećarske radnje — odvrati Klerfe začuđeno. — Zašto?
— Ovde u selu?
— Da, ali zašto? Je li ukradeno?
— Ne. A možda i jeste. Ne znam... — Lilijan je ćutala.
— Treba li da dođem gore?
— Da.
— Kada?
— Za sat; onda će ovde biti sve mirno.
— Dobro, za sat. Na ulazu za poslugu?
— Da.

Lilijan položi slušalicu i odahnu. Hvala bogu, pomisli, da nema šta da se objašnjava. Nekome kome smo ravnodušni i ko se o nama ne brine kao Boris.

Klerfe je stajao na sporednom ulazu. — Ne trpite orhideje? — reče i pokaza na sneg.

Cveće i kutija su još ležali u snegu. — Odakle vam!? — upita Lilijan.

— Dole iz jedne male cvećarnice... malo van sela. Zašto? Je li omađijano?

— Ovo cveće... ovo isto cveće — reče Lilijan s naporom — položila sam juče na odar moje prijateljice. Videla sam ga pre nego što je sanduk iznet. Sanatorijum ne zadržava cveće. Sve je odneto. Malopre sam pitala i poslužitelja. Sve je po-slato u krematorijum. Ne znam kako...

— U krematorijum? — upita Klerfe.

— Da.

— Mili bože! Radnja u kojoj sam kupio cveće nalazi se u

44

blizini krematorij uma. To je neki bedni dućan, pa sam se već pitao otkud im takvo cveće. Sad je sve jasno!

— Šta?

— Neki službenik krematorij uma mora da je uzeo cveće, umesto da ga spali i prodao ga radnji.

Ona ga zapanjeno pogleda. — Zar je moguće?

— A što da ne? Cveće je cveće pa se uopšte uzevši malo razlikuje. Mogućnost da se podvala otkrije je neznatna. Da će jednom jedna retka orhideja da se vrati u iste ruke koje su ih i poslale tako malo je verovatan slučaj da na to niko ne mora računati.

Klerfe uhvati Lilijan za ruku. — Sta da radimo? Da se uzbuđujemo ili da se smejemo neuništivom poslovnom duhu čovečanstva? Predlažem da se smejemo... da to s vremena na vreme ne činimo, mogli bismo u tom slavnom veku da se utopimo u suzama.

Lilijan pogleda cveće. — Odvratno! — prošaputa. — Krasti od mrtvaca.

— Ni manje ni više odvratno od mnogo čega drugog — odvrati Klerfe. — I ja nisam verovao da ću nekad pretresati mrtvace tražeći cigarete i hleb a ipak sam to činio. U ratu. U početku je mučno; ali se čovek navikne naročito ako je iz-gladneo, ili ako odavno nije pušio. Pođite da nešto popijemo.

Ona je i dalje gledala u cveće. — Da ostane tu?

— Prirodno. Ono više nema ničeg zajedničkog s vama, s pokojnicom, ni sa mnom. Poslaću vam sutra novo cveće. Iz druge cvećarnice.

Klerfe otvori vrata saonica. Pri tome je video kočijaševo lice, čiji je pogled mirno ali zainteresovano počivao na orhidejama, znao je da će ovaj čovek kad Lilijan i njega odveze u hotel, doći ovamo i da će ih pokupiti. Sam bog zna šta će još s ovim cvećem biti. Klerfe pomisli da ga zgazi... ali što da izigrava samog boga. To nikom ne pristaje.

45Saonice se zaustaviše. Pred ulazom u hotel na vlažni sneg bile su položene daske. Lilijan siđe. Klerfeu se odjednom ona učini na neki poseban način egzotičnom, kad je tako uska, malo pogurena, čvrsto stežući svoj tanki ogrtač preko grudi, prolazila u svojim večernjim cipelama pored trapavih sportista koji su pucali od zdravlja, ovijena tamnom fascinacijom svoje bolesti.

On je išao za njom. U šta se to upuštam? pomisli. I s kim? Ipak to je nešto drugo nego s Lidijom Moreli, s kojom je pre jednog sata imao telefonski razgovor iz Rima. Lidija Moreli, koja je znala sve trikove a nije zaboravljala ni jedan jedini.

Stigao je Lilijan na vratima. — Večeras — reče — nećemo govoriti ni o čemu drugom već o najpovršnijim stvarima na svetu.

Sat kasnije bar je bio prepun. Lilijan pogleda na vrata. — Dolazi Boris — reče. — Mogla sam to predvideti.

Klerfe je već primetio Rusa. Volkov se polako probijao kroz ljude koji su kao grozdovi bili načičkani oko barske tezge. Nije se ni osvrtao na Klerfe. — Tvoje saonice te čekaju napolju, Lilijan — reče.

— Vрати ih, Borise — odvrati. — Nisu mi potrebne. Ovo je gospodin Klerfe. Već si se s njim sreo.

Klerfe ustade, ne mnogo učtivo. — Zaista? — reče Volkov. — O, stvarno! Molim da mi oprostite. — Gledao je pored Klerfeovog lica. — U sportskim kolima koja su uplašila konje, zar ne?

Klerfe oseti skriveni prezir. Nije odgovorio, stajao je nepomično. — Verovatno si zaboravila da sutra treba da se urade novi rendgenski snimci — reče Volkov Lilijani.

— Nisam zaboravila, Borise.

— Moraš biti odmorna i ispavana.

— Znam. Imam vremena.

Govorila je sporo kao što se govori detetu koje ne razume. Klerfe vide da je za nju bila jedina mogućnost da savlada svoj jad zbog kontrole kojoj je izložena. Rusa je gotovo saža-

46

ljevao, bio je u beznadežnom položaju. — Zar nećete da sed-nete? — zapita ga pomalo sebično.

— Hvala — odvrati Volkov hladno, kao da odgovara nekom kelneru koji bi zapitao da li želi nešto da poruči.

Kao i Klerfe časak pre, i on je osetio ton prezira.

— Moram nekoga da pričekam — reče Lilijani. — Ako u međuvremenu želiš da saonice...

— Ne, Borise! Htela bih da ostanem.

Klerfeu je već bilo dosta svega. — Ja sam ovamo dopratio gospođicu Denkerk — reče mirno. — I verujem da sam sposoban i da je vratim.

Volkov ga ljutito pogleda. Lice mu se izmeni. — Bojim se da ste me pogrešno shvatili. Međutim, ne bi imalo svrhe da vam to objašnjavam.

On se nakloni Lilijani, za trenutak je izgledalo da se nadmena maska raspala; onda se pribra i ode do bara.

Klerfe sede. Bio je nezadovoljan sobom. Sta to radim? — pomisli. Pa nije mi više dvadeset godina! — Zašto nećete da se vratite s njim? — upita je mrzovoljno.

— Hoćete li da me se otarasite?

On je pogleda. Izgledala je bespomoćna, ali on je znao da je bespomoćnost nešto najopasnije od svega što u ženi ima — jer nijedna žena nije stvarno bespomoćna. — Naravno da neću — reče. — Ostanimo, dakle!

Ona pogleda barsku tezgu. — Ne odlazi — prošapta. — Stražari. Veruje da ću popustiti.

Klerfe uze bocu i nali u čaše. — Dobro. Neka ostane na tome da se vidi ko će prvi popustiti.

— Vi ga ne razumete — odvrati oštro Lilijan. — On nije ljubomoran.

— Zar nije?

— Nije. On je bolestan i nesrećan i brine se o meni. Lako je biti nadmoćan kad je čovek zdrav.

Klerfe vrati bocu. Kakve li male odane životinjice! Tamani

47je spašena a već grize ruku spasitelju. — Moguće je — reče ravnodušno. — Ali da li je zločin biti zdrav.

Ona se okrenu prema njemu. — Naravno da nije, promrmlja. Ne znam šta govorim. Bolje bi bilo da odem.

Ona dohvati torbicu ali nije ustala. Klerfeu je bilo već dosta nje, ali ni za šta na svetu je ne bi pustio da ode sve dok se Volkov nalazio u baru čekajući je... Toliko ostareo još nisam, pomisli. — Prema meni ne morate biti preterano obazrivi — reče. — Nisam suviše osetljiv.

— Ovde je svako osetljiv.

— Ja nisam odavde.

— Da — nasrne ja se iznenada Lilijan. — To je baš ono!

— Sta?

— Ono što nas razdražuje. Zar ne razumete? Čak i Holma-na, vašeg prijatelja.

— Moguće je — odvrati iznenađeno Klerfe. — Verovatno da nije trebalo da dođem. Da li razdražujem i Volkova?

— Zar to niste primetili?

— Možda. Ali što se onda toliko trudi da bih to zapazio?

— On odlazi — reče Lilijan. Klerfe je to video.

— A vi? — zapita je. — Zar ne bi bilo bolje da ste i vi u sanatorij umu?

— Ko to zna? Dalaj-Lama? Ja? Krokodil? Bog? — Ona uze svoju čašu. — A ko je odgovoran? Ko? Ja? Bog? I ko za koga? Dođite da igramo!

Klerfe osta da sedi. Ona ga je nepomično gledala. — Zar se i vi bojite za mene? Mislite li i vi da bi trebalo ...

— Ja ne mislim ništa — odvrati Klerfe. — Ja samo ne znam da igram; ali ako želite mogli bismo pokušati.

Prišli su prostoru za igru. — Agnes Somervil je sve činila što joj je Dalaj-Lama propisivao — reče Lilijan kad su se našli usred buke koju su stvarali turisti. — Sve...

48

IV

Sanatorij um je bio tih. Bolesnici su se prema propisima odmarali. Ležali su na svojim krevetima i ležaljkaćama ćuteći, opruženi kao žrtve, u kojima je umorni vazduh vodio bezglasnu bitku s neprijateljem koji ih je u mračnoj toplini pluća skriveno izjedao.

Lilijan Denkerk sedela je na svom balkonu u svetloplavim pantalonama. Noć je već bila daleko za njom i zaboravljena. Ovde gore je to uvek tako — kad bi stiglo jutro, zašla bi panika noći kao senka na horizontu, i čovek bi je jedva mogao da objasni. Lilijan se protegli u svetlu kasnog prepodneva. Meki zastor je pokriva

jučerašnjicu učinivši sutrašnjicu nestvarnom. Pred njom u snegu, koji je noćas napadao po njenom balkonu, krila se boca votke što joj je dao Klerfe.

Telefon zazvoni. Ona podiže slušalicu. — Da, Borise... ne, naravno ne... kud bismo stigli kad bismo to radili? — Ne govorimo više o tome... naravno da možeš doći... da, sama sam, ko bi mogao biti ovde...? — Ona se vrati na balkon. Za trenutak razmisli da li da sakrije bocu votke, onda ode po čašu i otvori bocu. Votka je bila jako hladna i vrlo dobra. — Dobro jutro, Borise — reče kad je čula da otvara vrata. — Pijem vot-ku, hoćeš i ti jednu? Donesi čašu.

Ona se opruzi po ležaljci i čekaše. Volkov stupi na balkon sa čašom u ruci. Lilijan odahnu. Hvala bogu, nema pridike... pomisli. On napuni svoju čašu. Ona mu pruži svoju. On nasu do vrha. — Čemu sve to, dušo? — zapita. — Panika pred rendgenom?

Ona odbi glavom.

— Groznica?

— Nije ni to. Pre bi se moglo reći da je ispod normale.

— Da li je Dalaj-Lama rekao što povodom tvojih snimaka?

49 — Ne. Šta bi mogao da kaže? Uostalom, ja to ne bih ni htela da znam.

— Dobro — odvrati Volkov. — Ispijmo u to ime.

On ispi svoju votku u jednom gutljaju i odloži bocu. — Daj mi još jednu čašu — reče Lilijan.

— Koliko god želiš.

Ona ga je posmatrala. Znala je da on mrzi kad ona pije; ali je i znala da sada neće pokušavati da je odvrati od toga da i dalje pije. Bio je suviše mudar; poznavao je njena raspoloženja. Umesto toga on je zapita: — Još jednu? Čaše su male.

— Ne. — Ona ostavi čašu neispijenu. — Borise — reče i privuče noge na stolicu. — Mi se razumemo isuviše dobro.

— Zaista?

— Da. Ti me isuviše razumeš a i ja tebe, i u tome je naša beda.

Volkov se smejao. — Naročito kad vitla fen.

— Ne samo kad duva fen.

— Ili samo kad dođu stranci.

— Vidiš — reče Lilijan. — Ti već znaš razloge. Za sve uvek imaš objašnjenje. Ja nemam. Ti o meni unapred sve znaš. Kako to zamara! Je li i tome uzrok fen?

— Fen i proleće.

Lilijan sklopi oči. Osećala je pritisak nemirnog vazduha. — Sto nisi ljubomoran? — zapita ga.

— Pa jesam. Uvek.

Ona otvori oči. — Na koga? Na Klerfea? On zatrese glavom.

— To sam i mislila. Na šta si onda ljubomoran?

Volkov nije odgovarao. Zašto pita. I šta ona o tome zna? Ljubomora ne polazi od jednog čoveka i ne prestaje s njim. Ona počinje u vazduhu, koji udiše ljubljeno biće, ne prestaje nikad. Čak ni njegovom smrću.

— Na šta Borise? — zapita Lilijan. — Ipak na Klerfea?

— Ne znam. Možda na ono što je s njim došlo ovamo gore.

— Šta je to došlo? — Lilijan se opruzi i ponovo sklopi oči.

50

- Ne treba da si ljubomoran. Za nekoliko dana Klerfe će mo vratiti dole i zaboraviće nas kao i mi njega.

Neko vreme je ćutke ležala na stolici. Volkov je sedeo iza nje i čitao. Sunce se izdizalo, pa su ivice svetlosnih kvadrata koje je stvaralo dospele do njenih očiju, koje su se ispod kapaka odmah ispunile toplom narandžastom svetlošću. — Nekad mi dođe da uradim nešto sasvim bezumno, Borise — reče. — Nešto što bi razbilo ovaj stakleni prsten ovde. Da nekud padnem — bilo kud.

— To bi svako hteo.

— I ti? ~ I ja.

— Pa zašto to ne učinimo?

— Ne bi se ništa promenilo. Prsten bi nas još jače stezao. Ako bismo ga razbili, posekli bismo se o krhotine, iskrvavili bismo.

— Zar i ti?

Boris se zagleda u uski lik pred sobom. Kako ga slabo poznaje, iako veruje da ga razume!

— Ja sam se pomirio s prstenom — reče a znao je da nije istina. — To je jednostavnije, dušo. Pre nego što se iscrpemo u besmislenoj mržnji treba da pokušamo da vidimo možemo li da živimo s njim.

Lilijan oseti da je savladava talas umora. Opet započinju razgovori u kojima se čovek za tren nađe uhvaćen kao u nekoj paučini. Sve se slaže, ali kakva korist od toga?

Prihvatiti znači prepuštiti se — promrmlja malo kasnije;... — Nisam još toliko stara.

Sto ne odlazi? mislila je. I što ga vređam iako to ne želim? Zašto mu prebacujem što je ovde duže od mene i što je sre-('Hii da o tim stvarima drukčije misli nego ja? Zašto me raz-tlra./ uje što se on ponaša kao robijaš koji zahvaljuje bogu što t',n nisu ubili — a ja se ponašam tako kao neko koji mrzi l hii;;i što nije slobodan?

No. slušaj me, Borise — reče. — Govorim uprazno. Podne

51 je, votka i fen. A možda je i panika pred rendgenom — samo neću da priznam. Kad ovde gore čovek nema vesti onda je to loša vest.

Počela su zvoniti zvona sa seoske crkve. Volkov je ustao i zaklonio sunce zavesom. — Evu Mozer će sutra pustiti — reče. — Zdrava!

— Znam. Već je dvaput otpuštena.

— Ovog puta je stvarno zdrava. Krokodil mi je to potvrdila. Lilijan je u zamiranju zvonjave iznenada čula šum Duzepea.

Kola su brzo vukla uz serpentine i stadoše. Čudila se što ih Klerfe izvlači gore; to je prvi put otkako je došao. Volkov je ustao i gledao sa balkona.

— Nadam se da neće kolima da se smuca? — reče podrugljivo.

— Sigurno neće. Zašto?

— Parkirao je na padini iza jela. Pored livade na kojoj vež-baju početnici, ne ispred hotela.

— Sigurno zna zašto je tako postupio. Zašto ga zapravo ne trpiš?

— Đavo bi ga znao! Možda zato što sam i ja nekad bio kao on.

— Ti — odvrati Lilijan sanjivo. — Mora da je to bilo veoma davno.

— Da — potvrdi Volkov gorko. — Bilo je to davno.

Posle pola sata Lilijati je čula kako se Klerfeova kola uda-ljuju. Boris je otišao ranije. Ležala je još neko vreme zatvorenih očiju gledajući razigranu svetlost kroz spuštene kapke. Zatim je ustala i sišla.

Izenadi se kad opazi Klerfea kako sedi na klupi pred sa-natorijumom. — Mislila sam da ste se malopre odvezli dole — reče i sede do njega. — Da mi se ne javljaju priviđenja?

— Ne. — Škiljio je u jaku svetlost. — To je bio Holman.

— Holman?

— Da. Poslao sam ga u selo da kupi flašu votke.

52

— Kolima.

— Da — reče Klerfe. — Kolima. Krajnje je vreme da ponovo sedne u taljige.

Ponovo se čuo motor. Klerfe je ustao da sluša. — Sad ćemo videti šta će uraditi — hoće li se poslušno i krotko vratiti ovamo gore ili će odvitlati dalje.

— Odvitlati? Kuda?

— Kuda hoće. U rezervoaru ima dovoljno benzina. Mogao bi stići do Ciriha.

— Sta? — reče Lilijan. — Sta to govorite?

Klerfe opet oslušnu. — Ne vraća se. Vozi duž seoskog drumu na jezero ka glavnom drumu. Gledajte, on je već dole — pod „Palas“ hotelom. Hvala bogu!

Lilijan je skočila. — Hvala bogu? Jeste li poludeli? Šaljete ga u otvorenim sportskim kolima? U Cirihi ako hoće? Zar ne znate da je bolestan?

— Baš zbog toga. Već je počeo da veruje da je zaboravio da vozi.

— A ako nazebe?

Klerfe se smejao. — Toplo je odeven. Trkači u kolima su isto što i žene u večernjim haljinama — ako uživaju u njima, ne mogu se nikad prehladiti.

Lilijan ga ukočeno pogleda. — Ako se ipak prehladi! Zna li šta to ovde gore znači? Vodu u plućima, priraslice, teške zastoje u bolesti! Ovde se zbog prehlade može i umreti!

Klerfe ju je posmatrao. Ovako mu se znatno više dopadala nego sinoć. — Trebalo bi da mislite na to, kad s večeri kidate u „Palas“ bar — reče. — U tankoj haljini i svilenim cipelama.

— To nema veze s Holmanom!

— Svakako da nema. Ali ja verujem da je kršenje zabrana lekovito. Dosad sam bio u uverenju da i vi isto to zastupate.

Lilijan se za trenutak zbuni. — Ne verujem za druge — reče onda.

— Dobro. Većina i veruje uvek za druge. — Klerfe pogleda dole na jezero. — Evo ga! Vidite li ga? Slušajte ga samo kako

53 hvata krivine. Još nije zaboravio da menja brzine. Večeras će biti sasvim drugi čovek.

— Gde? U Cirihi?

— Svuda. Čak i ovde.

— Večeras će grozničavo ležati u postelji.

— Ne verujem. Pa sve da je baš i tako! Bolje i malo groznice nego da oborenog nosa lunja oko kola u uverenju da je bogalj.

Lilijan se naglo okrete. Bogalj, razmišljala je. Zato što je bolestan? Šta zamišlja ovaj neupućeni, zdravi divljak do nje. Da ne smatra i nju bogalj? Setila se večeri u „Palas“ baru, kad je telefonirao s Monte Karlom. Zar nije i onda govorio o nekom bogalju? — Mala groznica može se ovde gore brzo pretvoriti u smrtonosno zapaljenje pluća — reče neprijateljski. — Ali to se vas, naravno, ne tiče! U tom slučaju mogli biste kazati da je sreća za Holmana što je umro, pošto mu se pružila prilika da još jednom potera sportska kola i što je verovao da još može postati veliki vozač.

Odmah se pokajala. Nije razumela zašto se odjednom iznenada uzбудila. — Imate dobro pamćenje — reče raspoloženo Klerfe. — To sam već ranije zapazio. No umirite se! Kola nisu tako brza koliko buče. S lancima na točkovima ne može se voziti u trkačkom tempu.

Stavi jednu ruku na njena leđa. Ona je nepomično ćutala. Videla je kako Đuzepe, mali i crn, izbija iz šume pored jezera. Zbijen kao bučni bumbar jurnuo je kroz beli sjaj sunca nad snegom. Čula je udare motora i odjek što su ga brda vraćala. Kola se zaustaviše na drumu koji je preko prevoja vodio na drugu stranu, i odjednom je znala da se dogodilo ono što ju je tako uzбудilo. Videla je kako su kola nestala za jednom krivinom. Samo je još motor bio prisutan, kao razbesneli zov doboša koji je pozivao na neki nepoznat polazak, što je ona osećala ne samo kao buku, već mnogo dublje.

— Nadam se da zaista neće kidnuti — reče Klerfe. Lilijan nije odmah odgovorila. Njene usne su bile suve.
54

— Zašto da kida? — rekla je s naporom. — On je gotovo izlečen. Zašto rizikuje sve? — Ponekad se baš u takvoj situaciji rizikuje.

— Da ste na njegovom mestu, da li biste sve stavili na kocku?

— To ne znam.

Lilijan duboko uzdahnu. — Da li biste to učinili i kad biste /nali da nikad više ne biste ozdravili? — upita ga.

— Umesto da ostanem ovde?

— Umesto da ovde vegetirate nekoliko meseci više. Klerfe se smeškao. Njemu su bili poznati drugi oblici vegetiranja. — Zavisí od toga šta se podrazumeva pod vegetiranjem — reče.

— Oprezno živeti — odvrati brzo Lilijan.

On se nasmeja. — To ne biste smeli da pitate jednog vozača na trkama.

— Da li biste to učinili?

— Nemam pojma. Te stvari nikad se ne znaju unapred. Možda bih, da bih još jednom zgrabio ono što se zove život, bez obzira na vreme — a možda bih i ja živio po rasporedu časova i otimao se za svaki dan i svaki sat. To se nikad ne /na. U tom pogledu sam dozi veo već čudna iznenađenja.

lilijan izvuče svoje rame ispod Klerfeove ruke.

— Ne morate li da to sami sa sobom raščistite pre svake trke?

— To izgleda dramatičnije nego što jeste. Ja se ne takmičim radi romantike. Vozim za novac, i što ne znam ništa drugo. I, ne iz želje za pustolovinama. Dosta sam imao avantura u ovo naše proketo doba, a da nisam ni hteo da ih doživim. Verovatno ste ih i vi doživeli.

—• Da — odvrati Lilijan. — Ali ne one prave.

Iznenada se opet ču zvuk motora. — Vraća se — reče Klerfe.

— Da — ponovi ona i odahnu duboko. — Grabi nazad, jeste li razočarani?

55— Ne. Ja sam samo hteo da ponovo vozi kola. Poslednji put kada je u njima sedeo počeo je prvi put da krvavi.

Lilijan vide kako Đuzepe juri k njima uz drum. Odjednom nije mogla da podnese misao da će morati da vidi oduševljeno Holmanovo lice. — Moram unutra — reče naglo. — Krokodil me već traži! — Okrenu se ulazu. — Kad ćete vi preko prevo-ja? — zapita ga.

— Kad god hoćete — odvrati Klerfe.

Bila je nedelja, a nedelje se u sanatorijumima uvek teže podnose nego radni dani. One su varljivo tihe jer nema one poslovnosti svakidašnjice. Lekari su dolazili u sobe samo kad je bilo preko potrebno, tako da bi se moglo poverovati da je čo-vek zdrav. Ali zbog toga su bolesnici bili nedeljom mnogo nemimiji, pa je bolničarka često morala da izvlači bolesnike koji su inače ležali, iz soba koje nisu bile njihove.

I pored zabrane, Lilijan je sišla na večeru; Krokodil obično nedeljom nije kontrolisala. Lilijan je popila dve čaše votke, da bi se spasla melanholije sumraka; ali nije uspela. Onda je obukla svoju najbolju haljinu — haljine ponekad pomažu više nego bilo koja moralna uteha — ali ovog puta ni to nije pomoglo. Tuga se javila u vidu iznenadne melanholije, razmirice s bogom, što je ovde svako poznavao i što je naizme-nično i bez vidljivog razloga nailazilo i nestajalo. Tuga je na nju naletela kao neki tamni leptir.

Tek kad je ušla u trpezariju spoznala je otkud tuga dolazi. Sala je bila gotovo puna, a za jednim stolom u sredini sedela je Eva Mozer, okružena sa pet-šest prijatelja, pred njom je bio veliki kolač s bocom šampanjca i poklonom u šarenom papiru. Bilo je to njeno poslednje večer. Sutra posle podne trebalo je da krene na put.

Lilijan je prvo htela da se vrati; onda ugleda Holmana. Sedeo je sam baš do stola za kojim je sedelo troje u crno odeve-

nih Južnoamerikanaca, koji su čekali Manuelinu smrt. On je pozva.

— Danas sam vozio Đuzepea — reče. — Jeste li me videli?

— Da. Da li vas je još neko video?

— Ko?

— Krokodil? Ili Dalaj-Lama?

— Niko. Kola su bila parkirana na poljani za vežbanje. Tamo ih niko nije mogao videti. Pa šta da me je neko i video! Srećan sam. Već sam poverovao da više ne umem da vozim te proklete taljige.

— Izgleda da su danas svi srećni — odvratila Lilijan gorko.

— Pogledajte samo sve to!

Ona pokaza na sto za kojim je sedela zajapurena Eva sa debeljuškastim licem, okružena svojim srećnim ali zavidnim prijateljima. Držala se kao neko ko je dobio glavni zgoditak i odjednom se čudi kako je do svega tog moglo da dođe.

— A vi? — upita Lilijan Holmana. — Jeste li izmerili temperaturu?

Holman se nasmeja. — Ima vremena do sutra. Neću danas da mislim o tome.

— Mislite da nemate groznicu?

— Svejedno mi je. Ali ne verujem.

Zašto ga to pitam, pomisli Lilijan. Da li mu zavidim kao što svi zavide Evi Mozer? — Zar Klerfe večeras neće doći?

— zapita.

— Ne. Posle podne je iznenada dobio posetu. Zašto da dolazi stalno. Mora da mu je dosadno.

— Zašto onda ne otputuje? — upita ljutito Lilijan.

— Otputovaće, ali tek za neki dan. U sredu ili četvrtak.

— Ove nedelje?

— Da. Pretpostavljam da će otići zajedno sa svojom posetom.

Lilijan nije ništa rekla; nije bila sigurna u to da li joj Holman sve to namerno govori a pošto to nije znala, smatrala je da je bilo namerno, pa se više nije raspitivala. — Imate li kakvog pića? — zapita ga.

571

— Ni kapi. Poslednje ostatke džina poklonio sam danas posle podne Šarlu Neju.

— Zar niste danas kupili flašu votke?

— Nju sam dao Dolores Palmer.

— Zašto? Da slučajno ne želite iznenada da postanete uzor bolesnika?

— Nešto slično — odvratila Holman malo zbunjeno.

— U podne ste bili sve drugo samo ne to.

— Baš zbog toga — reče Holman. — Hteo bih opet da vozim. Lilijan odgurnu tanjir. — As kim ću onda odsad bežati

uveče?

— Ima ih ovde dovoljno. A i Klerfe je još ovde.

— Dobro. A posle?

— Zar Boris večeras neće dolaziti?

— Ne, on neće doći. A onda, sa Borisom se ne može bežati. Rekla sam mu da me boli glava.

— Da li vas boli?

— Da. — Lilijan ustade. — Večeras ću čak i Krokodila usrećiti, da bi svi bili srećni. Idem na spavanje. U

Morfejevo naručje. Laku noć, Holmane.

— Da li se što dogodilo, Lilijan?

— Ništa, sem običnog. Dosada. Znak dobrog stanja, rekao bi Dalaj-Lama. Kad je čoveku stvarno zlo, misli se da više ne pada u paniku. Kažu da je tada čovek suviše nemoćan za to. Kako je bog milostiv, zar ne?

Noćna bolničarka završila je svoj večernji obilazak. Lilijan je sedela na krevetu i pokušavala da čita. Posle nekog vremena odgurnu knjigu. Opet je pred njom bila noć, iščekivanje sna, san a potom naglo trzanje iza sna i onaj bestežinski trenutak, kad ništa ne prepoznaje, ni sobu, ni samu sebe, kad lebdiš u zvučnoj tami i sastojiš se od samog straha, nebuloznog straha od smrti, beskrajnih sekundi — sve dok prozor polako opet ne postane blizak i kad prestane da bude samo sen-

ku u vidu krsta u nepoznatom haosu, nego ponovo postaje prozor, a soba postaje soba, a klupko praiskonskog straha i bezglasnog vriska postaje opet ona, kratkovečno biće na zemlji nazvano Lilijan Denkerk.

Neko zakuca. Napolju je stajao Šari Nej u crvenom kućnom ogrtaču i papučama. — Vazduh je čist! — prošapta.

— Dođi kod Dolores! Oproštaj no veče za Evu Mozer.

— Čemu sve to? Sto ne ode? Zašto proslavlja rastanak?

— Mi hoćemo oproštajnu svečanost. Ne ona.

— Pa imali ste već jednu u trpezariji.

— Samo da zavaramo bolničarku. Dođi, ne izigravaj žalosnu vrbu!

— Ne ide mi se.

Šari Nej kleče pored njene postelje. — Dođi, Lilijan, tajno sačinjena od meseca, srebra i dimnog plamena! Ako ostaneš Ijutićeš se što si sama — kad budeš tamo lj utičeš se što si došla. Sve je dakle isto — zato dođi! — Osluškiavao je zvukove iz hodnika i otvori vrata. Čuo je bat štaka. Neka mršava starija žena prošepa pored njih. — Svi dolaze! Tu je već i Lili--streptomycin. A evo dolazi Širmer sa Andreom.

Neki mladić poskakujući u ritmu čarlstona gurao je sedo-bradog čoveka u bolesničkim kolicima. — Kao što vidiš, i mrtvi ustaju da bi gospođici Mozer doviknuli Ave Cezar, mo-rituri te salutant — objasni Šari Nej. — Zaboravi svoje rusko nasleđe i seti se svog vedrog valonskog oca. Obuci se i polazi!

— Neću se obući. Doći ću u pidžami.

— Dođi u pidžami, ali dođi!

Dolores Palmer stanovala je sprat niže nego Lilijan. Zivela je tu već tri godine u apartmanu koji se sastojao od spavaće sobe, dnevne sobe i kupatila. Plaćala je najveći zakup u čitavom sanatorijumu i bez dvoumljenja je iskorišćavala sve obzire koje je stoga uživala.

— Imamo dve boce votke za tebe u kupatilu — reče Lilijan.

58

59— Gde bi želela da sedneš? Pored debitantkinje, koja kreće u zdravi život, ili pored jektičavih koji ostaju. Biraj.

Lilijan se ogleda. Poznavala je tu scenu: Sijalice su bile zastrte peškirimama, sedobradi se bavio gramofonom čiji je zvučnik bio prigušen rubljem, Lili-streptomycin sedela je u uglu na podu, jer je patila od poremećaja ravnoteže pod uti-cajem leka i često je padala. Ostali su sedeli u krugu u polu-boemskom izveštačenom raspoloženju prestarele dece kad kradom beže iz postelje. Dolores Palmer je nosila kineski kostim, dugu haljinu dole prorezanu. Bila je to žena tragične lepote, ali to nije osećala. Njeni ljubavnici su pred tom lepotom gubili svaku orijentaciju kao putnici pred fatamorganom. Dok su se oni iscrpljivali u ekstravagancijama, Dolores je u stvari želela da vodi običan život, malograđanski ali raskošan. Velika osećanja su joj bila dosadna, ali ona ih je izazivala i morala se boriti s njima.

Eva Mozer je sedela pored prozora i gledala napolje. Njeno srećno raspoloženje se preokrenulo. — Ona rida — reče Marija Sa vini Lilijani. — Šta kažeš na to?

— Zašto?

— Pitaj je: nećeš mi verovati. Ona smatra da je ovo njen dom.

— Ovo je moj dom — reče Eva Mozer. — Ovde sam bila srećna. Ovde imam prijatelje. Tamo dole ne poznajem nikoga.

Svi su za trenutak začutili. ■—■ Pa možete i ostati — reče konačno Sari Nej. — Niko vas ne sprečava. — Kako da ne! Otac me sprečava. Bilo bi suviše skupo da ostanem. On želi da nešto izučim. Za kakav poziv? Pa ja ne znam ništa! A ono malo što sam znala zaboravila sam ovde.

— Ovde se čovek odući od svega — mirno odvratila Lili--streptomycin iz svog ugla. — Ko je ovde proveo nekoliko godina, dole ne vredi ništa.

Godinama je Lili bila Dalaj-Lamino zamorče za ispitivanje novih metoda lečenja. Trenutno je na njoj ispitivao strepto-mycin. Ona ga nije dobro podnosila, ali čak kad bi Dalaj-Lama

60

i odustao od svojih istraživanja pa je otpustio, njoj se ne bi moglo dogoditi nešto slično kao Bvi Mozer. Među svim bolesnicima sanatorijuma ona je jedina bila rođena u selu pa je lako mogla svuda da nađe zaposlenje. Bila je izvorsna kuvarica.

— Čime da se bavim — jadovala je Eva Mozer sad već sasvim uspaničena. — Da postanem sekretarica? Ko će me uzeti? Loše kucam. Mnogi se ljudi boje sekretarica koje dolaze iz nekog sanatorijuma.

— Budite sekretarica kod nekog plućnog bolesnika — za-krešti starac.

Lilijan je posmatrala Evu kao da je neka preistorijska životinja koja je iznenada izmislila iz neke pukotine u zemlji. Već je i ranije viđala one koje su otpuštali a tvrdili su da bi radije ostali — ali to je bio samo učtiv obzir prema onima koji ostaju, da bi se ublažio onaj čudni čin izdaje koji prati sva otpuštanja iz sanatorijuma. Eva Mozer bila je, međutim, drugi slučaj; ona je govorila što misli. Pošteno je očajavala. Bojala se života van sanatorijuma.

Dolores Palmer gurne Lilijani čašu votke. — Kakve li žene! - reče i s gađenjem pogleda Evu. — Nikakvi maniri! Kako .so samo ponaša! Gotovo bestidno — zar ne?

— Idem — izjavi Lilijan. — Ne mogu da izdržim.

— Ne idi! — reče Šari Nej i naže se nad nju. — Ti lepa treperava svetlosti u neizvesnosti, ostani još! Noć je puna sona i plićaka a ti i Dolores ste nam potrebni kao pramčane figure pred našim iscepanim jedrima kako nas grozni ravni tabani Eve Mozer ne bi izgazili. — Otpevaj nam nešto Lilijan!

— Još i to! Šta da pevam? Uspavanku za decu koja se nisu ni rodila?

■- Eva će imati dece! Mnogo — ne brini! Ne, pevaj pesmu (i oblacima koji se nikad neće vratiti, i o snegu koji pokapa Hice. Pesmu prognanih u planinama. Pevaj je za nas! A ne 7ii kuhinjsku meduzu Evu. Noćas nam je potrebno tamno vino snmouždanja, veruj mi. Prepuštanje sentimentalnosti je juS uvok bolje od suza.

61— Šari se negde dokopao boce konjaka — ustanovi Dolores i zakorači svojim dugim nogama prema gramofonu. — Stavi nove američke ploče, Širmeru!

— Kakvo čudovište — uzdahnu Šari Nej za njom. — Izgleda kao sva poezija sveta a ima mozak kao statistika. Volim je kao što se voli džungla a ona mi odgovara kao povrtnjak. Šta da se radi?

— Da se pati i bude srećan.

Lilijan ustade. Istog trenutka otvoriše se vrata. Krokodil je stajala u dovratku. — To sam i očekivala! Cigarete! Alkohol u sobi! Pravo orgijanje! Čak ste i vi ovde, gospođice Riš! — siktala je na Lili-streptomycin. — Uvukli ste se na štakama! I, gospodine Širmer, čak i vi! Trebalo bi da ste u krevetu!

— Trebalo je da sam već odavno mrtav — odvrati sedo-bradi veselo. — Teorijski, ja sam mrtav. — On zaustavi gramofon, izvuče svileno rublje iz zvučnika i zamaha njime po vazduhu. — Živim od pozajmljenog života! U takvom životu važe drugi zakoni nego za život u kom je čovek rođen.

— Tako? A koji zakoni, ako smem da zapitam?

— Nikakvi drukčiji nego uživati život koliko se od njega može uzeti. Kako to ostvariti, to svako sam treba da odluči.

— Moram vas pozvati da smesta odete u krevet. Ko vas je dovezao?

— Moj razum.

Sedobradi se uspenra u kolica. Andre je oklevao da ga pogura. Lilijan istupi. — Ja ću ga odgurati natrag. — I krenu kolica ka vratima.

— Dakle vi? — reče Krokodil. — Mogla sam i misliti! Lilijan izgura kolica u hodnik. Šari Nej i ostali pođoše za

njom. Kikotali su se kao deca uhvaćena u šteti. — Samo trenutak! — reče Širmer i ponovo okrenu kolica prema vratima. Krokodil se dostojanstveno uspravi. — Od onog što ste vi u životu propustili — objasni Širmer — mogla bi tri bolesnika srećno da požive. Želim vam blaženu noć i tucanu savest! On okrenu kolica niz hodnik. Šari Nej ih je gurao. — Čemu

toliko moralnog uzrujanja, Širmeru? — zapita. — Čestita životinja vrši samo svoju dužnost.

— Znam. Samo ona to obavlja prokleta, nadmeno. Ali ja ću je ipak preživeti! Preživeo sam i njenu prethodnicu, imala je samo četrdeset četiri godine a umrla je iznenada za četiri nedelje od raka — ja ću preživeti i tu životinju. Uostalom, koliko godina ima Krokodil? Sigurno preko šezdeset? Ili gotovo sedamdeset! Preživeću i nju!

— Lep cilj! Plemeniti smo mi ljudi! — isceri se Šari.

— Ne — odvrati sedobradi s jarosnim zadovoljstvom. — Mi smo osuđeni na smrt. Ali nismo jedini. I drugi takođe! Svi! Svi! Samo što mi to znamo. A drugi ne.

Posle pola sata dođe Eva Mozer u sobu kod Lilijan. — Je li moj krevet ovde? — upita.

— Vaš krevet?

— Da. Moja soba je ispražnjena. I moje haljine su sklonjene. Moram negde da spavam. Gde bi mogle biti moje stvari?

Bila je to uobičajena šala, kad bi nekoga otpustili iz sanatorij uma njegove bi stvari poslednje noći posakrivali. Eva Mozer bila je očajna. — Dala sam da mi se sve dspegla. Kad ih samo ne bi isprljali! Moram sad da štedim, sad kad odlazim dole.

— Zar vaš otac ne brine za vas?

— Hoće da me se otrese. Mislim da namerava da se ponovo oženi.

Lilijan odjednom oseti da tu devojkicu neće moći da trpi ni minut više. — Idite do lifta — reče... — Sakrijte se dok Šari Nej ne iziđe. Doći će k meni. Onda uđite u njegovu sobu; ve-rovatno je neće zaključavati. Nazovite iz njegove sobe. Recite <la ćete njegov smoking baciti u vrelu vodu a rublje politi mastilom, ako vam odmah ne vrati vaš krevet i vaše stvari. In.sno?

— Da, ali...

— Stvari su samo sakrivene. Ne znam ko je to učinio. Ali

63bila bih neobično mnogo iznenađena da Sari tu nije umešao svoje prste. Lilijan diže slušalicu.

— Sari?

Ona da znak Evi Mozer da krene. — Sari — reče — možeš li za trenutak skoknuti do mene? Da? Dobro.

Došao je nekoliko minuta docnije. — Šta je bilo s Krokodilom? — zapita.

— Sve je u redu. Dolores to izvodi majstorski! Rekla je jednostavno istinu — da smo hteli da prigušimo očaj što moramo ostati. Sjajna misao. Čini mi se da je Krokodilu zablistala suza u oku kad je odlazila.

Telefon zazvoni. Glas Evi Mozer bio je tako snažan da je Sari mogao razumeti šta govori. — Ona je u tvom kupatilu — reče Lilijan. — Pustila je vruću vodu. U levoj ruci drži tvoje novo večernje odelo, u desnoj bocu tvog tirkiznog mastila za naliv-pero. Nemoj ni pokušati da je iznenadiš. U trenutku kad otvoriš vrata prelazi u akciju. Evo, govori s njom.

Predala mu je slušalicu i pođe prozoru. „Palas" hotel u selu bio je još osvetljen. Za dve-tri nedelje proći će i to. Turisti će odlepršati kao ptice selice, a duga i jednolična godina vući će se preko proleća, leta i jeseni do sledeće zime.

Iza njenih leđa spustila se telefonska slušalica.

— Ta mrcina! — reče nepoverljivo Sari Nej. — To se nije moglo roditi u njenoj glavi! Zašto si me pozvala?
— Htela sam da znam šta je rekla Krokodil.

— Nikad nisi tako hitra! — Sari se isceri. — Razgovaraćemo o tom sutra. Sad moram da spasem svoje večernje odelo! Ova glupača bi bila u stanju još i da ga skuva! Laku noć! Bilo je to divno veče!

On zatvori vrata za sobom. Lilijan je čula sitno šljapkanje njegovih papuča u hodniku. Njegovo večernje odelo, simbol nadanja u zdravlje, slobodu, noći u gradovima tamo dole, njegova maskota, isto što njoj znače njene dve večernje haljine, koje su sad bile nekorisne, ali koje nije napuštala kao

64

tla život zavisi od njih. Kad bi ih se odrekla, odrekla bi se i nade. Ona ponovo priđe prozoru i pogleda svetla u nizini. Izvanredno veče! Ona se sećala mnogih takvih beznadnih, izvanrednih večeri!

Ona navuče zastore. Panika se opet pojavila! Tražila je zaturene tablete za spavanje. U jednom trenutku joj se učinilo da čuje napolju zvuk Klerfeovih kola. Pogleda na sat. On bi je mogao spasti beskrajne noći; ali nije ga mogla pozvati. Zar Holman nije rekao da je dobio posetu? Ko bi to mogao biti? Neka zdrava žena iz Pariza, ili Milana ili Monte Karla! Neka ide do đavola, ionako će otputovati za nekoliko dana! Ona proguta tablete. Treba da se predam, pomisli, trebalo bi da činim šta mi Boris govori, s tim da se saživim, ne bi trebalo da se protiv toga borim. Ali ako se predam, biću izgubljena!

Sela je za svoj sto i izvadila pribor za pisanje. — Ljubljeni, pisala je, ti sa nejasnim licem, nepoznati, koji nikad nisi došao, stalno očekivani, zar ne osećaš kako vreme izmiče? A onda je prestala da piše i odgurnu kasetu u kojoj su ležala mnoga neposlana pisma, pisma za koje nije znala adrese — pogleda u beli list pred sobom i pomisli: zašto plačem? Time se ionako ništa ne može izmeniti...

65 Starac je ležao pod ćebetom tako spljošteno kao da i nema više tela. Glava mu je bila ispijena, oči duboko upale ali jako plave; žile su mu se ispupčile pod kožom koja je ličila na zgužvani svileni papir. Ležao je u uskom krevetu u tesnoj sobi. Pored kreveta na stočiću nalazila se šahovska tabla

Zvao se Rihter. Imao je osamdeset godina i već dvadeset godina je živio u sanatorijumu. U početku je stanovao u dvo sobnom apartmanu na prvom spratu; onda u sobi s balkonom na drugom spratu; zatim u sobi bez balkona na trećem spratu - a sad, otkad nema više novca, živio je u tesnoj komorici Bio je sanatorijumski reklamni uzorak. Dalaj-Lama je često isticao njegov slučaj kad je imao obeshrabrene pacijente- Rihter mu je bio zahvalan. Umirao jo a nije umro

Lilijan je sedela na njegovom krevetu. — Pogledajte ovo!
- roče Rihter i pokaza MJI .š;,lu,v.sku tablu. _ Ovaj čovek iKra kao noćni čuvar. Ovaj p,,t,,z s konjem doveće ga u ^ drfc-m pot.v.u do mala. Si« .se to dešava sa Renijeom? Raniie je dobro i;rn<. Je>;le li ovde još od rata?

— Ne rccV Lilijati.

- On je «|,,fc,o /.,, v.eme rat,-, mislim 1944. godine. Bilo ie to vol.ko olakšanje! I Ve, dr<,,,, moja mlada damo, pre toga morao sam čitavu j,-dnn ,;o,linu da igram protiv jednog ša hovskoj; kluba u Ciriliu. ovd,- K,,,<> nismo imali nikoga. Bilo je veoma dosadno.

šah je bio jedina llihterova strast. Za vreme rata svi su nie-govi partneri koje je stekao u .sanatorijumu ili otputovali ili umrU, novi nisu dolazili. Dva prijatelja iz Nemačke, s kojima je igrao dopisni šah, „ofinula su u Rusiji; drugi je zarobljen kod Staljingrada. Nekoliko meseci Rihter je ostao bez ikakvog partnera, omrznuo mu je život i počeo je da mršavi. Onda šef

66

lokara udesi da može da igra protiv članova nekog šahovskog kluba iz Ciriha. Međutim, većina nije bila dovoljno jaka za njega; sa nekolicinom drugih igra mu se činila suviše sporom. U početku je nestrpljivi Rihter poteze javljao telefonom, ali to je postalo suviše skupo, pa mu je preostalo da razmenjuje pisma, tako da je u stvari mogao da vuče poteze tek svaki drugi dan, jer je pošta toliko putovala. S vremenom je i ovo zamrlo pa je Rihteru preostalo da ponavlja stare partije iz knjiga. Onda je došao Renije. Odigrao je s Rihterom jednu partiju. Rihter je bio blažen, naposljetku je dobio dostojnog partnera. Ali Renije, Francuz, nedavno oslobođen iz nemačkih zarobljeničkih logora, odbio je da dalje igra kad je čuo da je Rihter Namac. Nacionalne razmirice nisu prestajale ni pred sanatori-jumom. Rihter je opet počeo da kopni; i Renije je morao da leži. Obojica su se dosađivali; ali nijedan nije hteo da popusti. Neki crnac iz Jamajke, koji je primio hrišćanstvo, došao je konačno do rešenja. I on je bio vezan za postelju. U dva posebna pisma pozvao je Rihtera i Renijea na po jednu partiju s njim, od kreveta krevetu, telefonski. Obojica su bili oduševljeni. Jedina teškoća se sastojala u tome što crnac poj-ma nije imao o šahu, ipak i tu teškoću je resio na jednostavan način. Protiv Rihtera je igrao s belim figurama, protiv Renijea crnim. Pošto beli vuče prvi potez, Renije bi postavio figuru na tabli pored kreveta i javio telefonski crncu. Ovaj je telefonirao Rihteru protiv koga je igrao belim figurama. Sačekavši Rihterov protivpotez telefonirao je Renijeu. Drugi Renijeov potez javljao je telefonom Rihteru a Rihterov odgovor Renijeu. On sam nije imao čak ni šahovsku ploču, pošto i nije ništa drugo radio sem što je pustio Rihtera i Renijea da igraju n da ne znaju da igraju jedan protiv drugog. Suština trika bila je u tome što je jednu partiju igrao belim a drugu crnim figurama — da je obe igrao belim ili crnim figurama, ne bi mogao da poteze igrača prenosi dalje, nego bi ih sam morao odigrati.

Ubrzo po završetku rata umro je crnac. Renije i Rihter su

67u međuvremenu morali da uzmu manje sobe, jer su obojica osiromašili — jedan je bio ležeći bolesnik na trećem a drugi na drugom spratu. Krokodil je sada preuzela ulogu crnca. Da bi se partije mogle igrati, sobne bolničarke su prenosile poteze partnera u igri, koji su i dalje verovali da igraju s crncem o kome je rečeno da zbog odmakle tuberkuloze grla ne može više da govori. Sve je bilo dobro dok se Renije nije toliko oporavio da je mogao da ustane iz kreveta. Pre svih hteo je da poseti crnca i onda je sve otkrio.

U međuvremenu su se i nacionalni osećaji malo umirili. Kad je Renije saznao da je Rihterova porodica u Nemačkoj nastradala pri napadima iz vazduha, sklopio je mir, pa su od tada obojica složno igrali svoje partije. Kasnije je Renije ponovo morao da leži, a pošto obojica više nisu imali telefone, nekoliko pacijenata obavljalo je kurirsku dužnost. I Lilijan. Onda je pre tri nedelje Renije umro. I Rihter je u to vreme bio mnogo slab tako da se očekivala i njegova smrt, pa niko nije hteo da mu kaže da je Renije umro. Da bi ga prevarili, uskočila je Krokodil kao partner; ona je u međuvremenu i sama naučila da igra ali naravno nije mogla biti takmac Rihteru. I tako je došlo do toga da se Rihter, koji je još uvek verovao da igra s Renijeom, nije mogao načuditi kako je tako dobar igrač iznenada mogao postati takav idiot.

— Hoćete li da naučite šah? — upitao je Lilijan koja mu je prenela poslednji potez Krokodila. — Mogao bih vas brzo uputiti.

Lilijan ugleda strah u plavim očima. Starac je verovao da će Renije uskoro umreti, pošto tako slabo igra, pa se bojao da opet neće ostati bez partnera. Zato je to pitao svakog svog posetioca.

— Može se brzo naučiti. Pokazao bih vam sve trikove. Igrao sam i protiv Laskera.

— Nisam talentovana za šah. I, nemam strpljenja.

— Svako ima talenta! A čovek mora imati strpljenja kad ga noću uhvati nesаница. Šta bi inače radio? Molio se? To ne

pomaže. Ja sam ateista. Ni filozofija ne pomaže. Detektivski romani pomažu za kratko vreme. Sve sam pokušao. Samo dve stvari pomažu. Prvo, da je neko drugi uz tebe; zato sam se oženio. Ali moja žena je već odavno mrtva...

— A drugo?

— Rešavanje šahovskih situacija. To je tako udaljeno od .svoga ljudskog — od sumnje i straha — tako nestvarno da umiruje. To je svet bez usplahirenosti i bez smrti. Pomaže! Bar za jednu noć — i više i ne tražimo, zar ne? Samo izdržati do sledećeg jutra ...

— Da. Ovde više i ne tražimo.

S prozora te sobe na visini nije se videlo ništa osim oblaka i tježnih padina. Oblaci su bili žutozlatni i nemirni u ranom popodnevju. — Hoćete li da vas uputim u igru? — upita Rihter. — Zar ne bismo mogli odmah početi? Velike oči u mrtvačkoj lobanji zasvetlučaše. One su bile gladne društva, pomisli Lilijan — a ne šahovskih problema. Željne nekog koji bi mogao biti tu kad se vrata iznenada otvore a niko osim bezglasnog vetra ne ulazi, pod kojim bi kuljala krv iz grla i punila pluća dok se čovek ne uguši.

— Koliko vremena ste ovde? — upita ga.

— Dvadeset godina. Čitav jedan život, zar ne?

— Da, čitav život.

Čitav život, pomisli, ali kakav život! Jedan dan liči na dru-K'l u beskrajnom nizu, dan za danom, a krajem godine svi se oni stope kao da su jedan — toliko su ličili pa se stapaju i godine, kao da su jedna jedina, toliko su sve bile iste. Ne, pomisli Lilijan, ne tako! Neću tako da skončam. Ne tako!

— Hoćemo li danas početi? — upita Rihter.

Lilijan odmahnu glavom. — Nema svrhe više. Neću još dugo ostati.

— Odlazite dole? — zakrešti Rihter.

— Da, za nekoliko dana.

fita ja to govorim? — pomisli zgranuta. Pa to nije istina. Ali

69reci su joj odjekivale u svesti, kao da se više ne mogu zaboraviti. Ustade zbunjena.

— Jeste li izlečeni?

Promukli glas odjekivao je tako ogorčeno, kao da je Lilijan prekršila poverenje. — Ne idem na dugo — reče naglo. — Za kratko vreme. Vraćiću se ponovo.

— Svako se vraća — kreštao je Rihter umireno. — Svako.

— Treba li da poneseš vaš potez Renijeu?

— Nema smisla. — Rihter obori figure sa ploče pored kreveta. — Već je gotovo matiran. Recite mu da moram početi novu partiju.

— Da, novu partiju. Da!

Nemir je nije napuštao. Posle podne joj je uspelo da nagovori jednu mladu pomoćnu bolničarku iz operacione sale da joj pokaže njene poslednje rendgenske snimke. Sestra je ve-rovala da se Lilijan ni u šta ne razume pa joj je dala filmove.

— Mogu li ih za trenutak zadržati? — zapita Lilijan. Bolničarka je oklevala. — To je protiv propisa. Nije ispravno ni to što sam vam ih uopšte pokazala.

— Profesor mi ih gotovo uvek pokazuje i objašnjava. Ovog puta je zaboravio. — Lilijan priđe ormanu i izvadi jednu haljinu. — Evo haljine, koju sam vam nedavno obećala. Sad je možete uzeti.

Bolničarka pocrvene. — Žutu haljinu? Mislile li to ozbiljno?

— Zašto ne? Meni više ne pristaje. Suviše sam omršavela.

— Možete je suziti.

Lilijan zatrese glavom. — Uzmite je samo.

Sestra uze haljinu pažljivo kao da je od stakla i prisloni je uza se. — Čini mi se da pristaje — prošapta i pogleda se u ogledalo. Onda je stavi na naslon od stolice. — Ostaviću je ovde još nekoliko minuta. I snimke. Onda ću doći po sve. Moram do broja dvadeset šest. Ona je otputovala.

— Otputovala?

— Da. Pre jednog sata.

— Broj dvadeset šest?

70

— Ona mala Južnoamerikanka iz Bogote.

— Ona sa tri rođaka? Manuela?

— Da. Brzo je došlo; ali se moglo očekivati.

— Sta tu okolišimo — reče Lilijan, ogorčena zbog opreznog načina izražavanja u sanatorijumu. — Ona nije otputovala, ona je mrtva, umrla, ne postoji!

— Pa naravno — odgovori bolničarka uplašeno merkajući haljinu što je kao karantenska zastava visila preko stolice. Lilijan to opazi. — Idite samo — reče mnogo mirnije — U pravu ste, kad se budete vratili možete odmah sve poneti.

— Dobro!

Lilijan brzo izvuče tamne, glatke filmove iz omota i s njima priđe prozoru. U stvari, ona nije znala da ih tumači. Dalaj--Lama joj je samo nekoliko puta pokazao bitne senke i tragove. Poslednjih nekoliko meseci nije to više činio.

Ona je gledala u sjajno sivilo i crnilo koji su odlučivali o njenom životu. Tu su njene ramene kosti, njena kičma, rebra, to je njen kostur — a između toga — ono strašno, senovito nešto, što se nazivalo zdravljem ili bolešću. Ona se sećala ranijih snimaka, sećala se maglovitih sivih mrlja, pokušavala je da ih ponovo otkrije. Učinilo joj se da ih vidi, izgledalo je da su postale veće. Udalji se od prozora i upali svetio. Zatim skinе zaslon da bi dobila više svetlosti i iznenada joj se učini da vidi samu sebe, mrtvu, posle godina u grobu, meso već raspadnuto, pretvoreno u sivu zemlju, samo su kosti još ostale, to je jedino odolelo. Ona vrati filmove na sto. Opet čini besmislice, pomisli — ipak priđe ogledalu zagledajući se duboko u njega, promatrala je svoje lice, koje je i bilo i nije bilo njeno, okrenuto u ogledalu i tuđe pa ipak njeno. Ne znam ga, ne znam kako stvarno izgleda, pomisli, ja ne znam šta drugi vide, ja poznajem jedino ovu utvaru u ogledalu, koja je izmenjena i kod koje je desno ono što drugi na meni vide kao levo, ja poznajem somo ovu laž, kao što poznajem i drugu laž, boje i oblike, dok

71 ono što je stvarno, kostur, koji u meni mirno nastoji da dođe na površinu, ne poznajem. Ovo ovde, pomisli i pogleda crni sjajni film, jedino je pravo ogledalo. Ona opipa čelo i obraze, osetila je kosti pod njima i učini joj se da su se više bližili koži nego ranije. Meso se već topi, pomisli, iz očnih duplji zuri onaj nepodmitljivi i bezimni, ili mi nevidljiv viri preko ramena, pa nam se oči susreću u ogledalu?

— Ta šta to radite? — upita mlada sestra iza nje. Ušla je nečujno na gumenim donovima.

— Ogledam se. Za poslednja dva meseca izgubila sam tri i'unte.

— Ali nedavno ste se ugojili za čitavu funtu.

— To sam opet izgubila.

— ■ Suviše ste nemirni. Trebalo bi više da jedete. Čini mi se da ste se lepo oporavili.

Lilijan se naglo okrete. — Zašto postupate s nama kao s decom? — reče neizmerno razdražena. — Zar mislite stvarno da mi sve verujemo što nam pričate? Evo — ona pruži bolničarki rendgenske snimke — pogledajte to! Tlazumem dovoljno! Vi znate da nema boljitka!

Sestra je uplašeno pogleda.

— Vi se razumete u rendgenske snimke? Naučili ste?

— Da, naučila sam. Bilo je dosta vremena.

To nije bilo istina. Ali nije se više mogla povući. Bilo joj je kao da stoji na vrhu nekog užeta, sa rukama još na ogradni rampe u trenutku pre nego što će se otpustiti i zakoračiti u dubinu. Još je mogla sve da izbegne, kad bi ćutala, što je u stvari htela; ali nešto, što je bilo jače od straha, guralo je nap-ied. — Nije nikakva tajna — reče mirno. — Sam profesor mi je rekao da se kod mene ništa nije poboljšalo. Gore mi je! 2e-iela sam samo da još jednom i sama pogledam, zato sam vas zamolila da mi pokažete filmove! Ne razumem zašto pred bolesnicima izvode toliko predstava! Mnogo je bolje kad se sve zna.

— Većina ne mogu da podnesu.

— Ja mogu podneti. Zar mi zbog toga niste kazali?

72

Lilijan je imala osećaj kao da čuje bezglasnu tišinu očekivanja u beskrajno dubokom cirkuskom šatoru pod njom. — Hekli ste i sami da već sve znate — odvrti sestra oklevajući.

— Šta? — zapita Lilijan bez daha.

— Vaši snimci... pa vi razumete ...

Tišina iščekivanja iznenada više nije bila tišina. Postala je piskavo, tuđe zujanje u ušima. — Naravno da znam da mi nije bolje — reče Lilijan s naporom. — To se često događa.

— Svakako — promrmlja sestra s olakšanjem. — Uvek ima kolebanja. Na bolje i na gore. Mala pogoršanja su česta. Naročito zimi.

— I u proleće — reče Lilijan. — I u leto. I u jesen. Sestra se smejala. — Imate smisla za humor. Kad biste samo mogli biti mirniji! I kad biste postupali po profesorovim uputstvima! Konačno on najbolje zna šta treba da se radi.

— Učiniću to. Ne zaboravite haljinu.

Lilijan je nestrpljivo čekala da sestra uzme snimke i haljinu i ode. Učinilo joj se da je s njom došao dah smrti u sobu, ponet iz Manueline sobe, u naborima bele uniforme. Kako je bezazlena! — pomisli. Kako mi svi ništa ne slutimo. Zašto ne ode? Kako polako i s kakvim odvratnim zadovoljstvom prebacuje haljinu preko ruke!

— Brzo ćete nadoknaditi to nekoliko funti — reče sestra. — Samo treba dobro jesti! Na primer, večeras! Biće za desert divan kolač s prelivom od vanile.

Sama sam sve to izazvala, pomisli Lilijan. Ne zato što sam hrabra, već što se bojim. Lagala sam. Htela sam da čujem baš suprotno! Uprkos svega čovek želi uvek da čuje suprotno.

Ćulo se kucanje, Holman je ušao. — Klerfe putuje sutra. Noćas je pun mesec. Uobičajena svečanost gore u kolibi spasilačke službe. Hoćemo li da još jednom kidnemo i da se s njim odvezemo gore?

— I vi?

— Da. Poslednji put.

— Manuela je umrla. — Čuo sam. To je olakšanje za sve. Za njena tri rođaka svakako... a verovatno i za Manuelu.

— Govorite kao Klerfe — reče Lilijan neprijateljski.

— Verujem da s vremenom svi moramo govoriti kao Klerfe — odvrti mirno Holman. — Kod njega je odstojanje samo kraće, i zato zvuči tvrđe. On živi od trke do trke, a izgledi su mu iz godine u godinu manji. Hoćemo li večeras da budemo s njim?

— Ne znam.

— To je njegovo poslednje veće! A Manuela neće oživeti bez obzira šta činimo.

— Opet govorite kao on.

— Zašto ne?

— Kada putuje?

— Sutra posle podne. Hoće da se izvuče iz brda pre nego što počne da pada sneg. Metereološka prognoza predviđa sneg za sutrašnju noć.

— Putuje li sam? — upita Lilijan savlađujući uzbuđenje.

— Da. Hoćete li doći večeras?

Lilijan nije odgovorila. Suviše se odjednom sručilo na nju. Morala je da razmisli. Ali šta ima da se misli? Zar ne čini to već mesecima? Trebalo je samo još nešto da odluči. — Zar niste odlučili da ubuduće budete oprezniji? —

■ upita ga.

— Večeras ne. Dolaze i Dolores, Marija i Šari. Jozef je na ulazu. Ako se odavde izvučemo u deset sati, stići ćemo na vre-me na žičaru. Noćas vozi do jedan posle noći. Doći ću po vas. — Holman se nasmeja. — Od sutra ću ponovo biti najposluš-niji i najoprezniji stanovnik „Bela Viste". Večeras slavimo.

— Sta?

— Bilo šta. Pun je mesec. Đuzepe je ovde. Još živimo. Rastanak.

— Da ćemo sutra biti opet idealni pacijenti?

— I to. Doći ću po vas. To je svečanost pod maskama, niste to zaboravili?

— Nisam.

74

Holman zatvori vrata za sobom. Sutra, pomisli Lilijan. Sut-a... šta je to odjednom postalo? Bilo je to jedno drugo sutra iego ono sutra od juče i sva druga sutra, ranije. Sutra uveče c Klerfe biti daleko, a sanatorijumska rutina preplaviće sve — kao mokri sneg koji je uvek dolazio s bolesnim vremenom, nekim, blagim, sve pokrivajućim i sve lagano gušećim. Mene \e\ — pomisli. — Mene ne!

Dom planinskih spasilaca nalazio se visoko nad selom, a cdnom mesečno za punog meseca bila je prekonoc otvorena :a smučarski spust s buktinjama. „Palas" hotel je tim povo-lom poslao gore malu cigansku kapelu, dva violinista i jednog umbalistu. Cimbali su dovukli sa sobom jer u domu nije bilo davira.

Gosti su dolazili u smučarskim odelima ili kostimima. Šari Mej i Holman napleli su brkove, da ih ne bi prepoznali. Šari Nej je bio u večernjem odelu. Nosio ga je kao kostim; inače ne bi imao prilike da ga obuče.

Marija Savini imala je španske Sipke i mali veo u kosi. Dolores Palmer je nosila svoj kineski kostim, Lilijan Denkerk svoje svetloplave pantalone i kratku bundicu. Dom je bio prepun, ali je Klerfe uspeo da rezerviše jedan sto pored prozora; glavni kelner „Palas“ hotela, pod kojim je bio i planinski dom, bio je fanatični navijač na automobilskim trkama.

Lilijan je bila jako uzbuđena. Zurila je napolje u dramatičnu noć. Negde visoko nad planinama besnela je oluja, koja se dole nije primećivala. Mesec kliznu iza iscepanih oblaka i ponovo zaroni u njih, a senke oblaka oživljavale su bele padine kao da nad njim preleću oko sveta flamingosi utvare. U kaminu doma gorela je velika vatra. Za piće se moglo dobiti vrelog punča i kuvanog vina. — Šta biste hteli? — zapita Klerfe. — Sve je vrelo što se toči, punč kuvano vino... ali je glavni kelner za nas odvojio malo votke i konjaka, ako hoćemo. Dozvolio sam mu da danas posle podne proveze jedan krug oko sela na Duzepeu. Uništio je dve svećice a bio je srećan. Hoćete li konjaka? Predlažem kuvano vino.

75 — Dobro — reče Lilijan. — Kuvanog vina.

Kelner je doneo čaše. — Kad krećete sutra? — upita Lilijan.

— Pre nego što se smrkne.

— Kuda?

— U Pariz. Hoćete li sa mnom?

— Da — odvrati Lilijan.

Klerfe se smeja; nije joj verovao. — Dobro — reče. — Ali ne možete poneti mnogo prtljaga. Duzepe nije za to podoban.

— Nije mi ni potrebno mnogo. Ostatak mogu da mi pošalju kasnije. Gde ćemo prvo prekinuti vožnju?

— Prvo ćemo se iskobeljati iz snega, jer ga tako mrzite. Ne mnogo daleko. Preko planina u Tesin. Na Lago Mađore. Tamo je nastalo proleće.

— A posle?

— U Ženevu?

— A posle?

— U Pariz.

— Zar se ne može odmah u Pariz?

— Onda bismo morali krenuti još noćas. Suviše je daleko da bi se moglo stići za dan.

— Može li se za jedan dan stići iz Lago Mađorea? Klerfe je počeo iznenada da je pažljivo posmatra. Sve dosad je čitavu stvar posmatrao kao igrariju; ali ona se suviše podrobno raspitivala da bi to mogla biti igra. — ■ Za jedan dugi dan može se stići — reče. — Ali zašto? Zar ne želite da pogledate polja narcisa u Ženevi? Svako želi da ih vidi.

— Mogu ih gledati u prolazu.

Na terasi su priređivali vatromet. Rakete poleteše uvis, pla-meni točkovi su okretali kovitlac varnica, onda su poleteli crveni vatreni mlazevi strmo se uzdižući, i kad se već moglo pomisliti da će u svojim usamljenim letovima zamreti, odjednom su se počeli raspadati u zelene i plave snopove i padati na zemlju u obliku stotina sjajnih loptica.

— Za ime božje — iznenada prošapta Holman. — Dalaj--Lama.

76

— Gde?

— ■ U vratima. Upravo je stigao.

Profesor je stvarno stajao na ulazu, bleđ i ćelav i pogledom ispitivao gužvu u domu. Nosio je sivo odelo. Neko mu je na glavu nataknuo kapu od hartije. On je zbacio i krenu jednom stolu nedaleko od vrata.

— ■ Ko je to mogao i naslutiti? — reče Holman. — Šta sad?

— Ništa — reče Lilijan.

— Ne bismo li se mogli s ostalima oprezno izvući?

— Ne.

— Vas neće poznati, Holmane — izjavi Dolores Palmer — sa vašim brkovima.

— Ali vas hoće, i Lilijan. Naročito Lilijan.

— Mogli bismo se tako razmestiti da ne može da vidi vaša lica — reče Šari Nej i ustade. Dolores izmeni mesto s njim, a Marija Savini izmenja mesto s Holmanom. Klerfe se raspoloženo smeja i pogledom upita Lilijan da li bi htela s njih da menja mesto. Ona odbi glavom.

— Učinite to, Lilijan — reče Sari. — Inače će vas prepoznati pa će sutra biti loma. I bez toga se ovog meseca mnogo toga nakupilo na našem rabošu.

Lilijan je gledala bleđo lice Dalaj-Lame bleđim očima kako kao mesec lebdi nad stolovima. Na trenutak bi se izgubilo u gužvi a onda se opet pojavilo kao mesec među oblacima.

— Ne — odgovori. — Ne mičem se.

Smučari su se spremili za odlazak. — Zar nećete s njima?

— upita Dolores Klerfea. Bio je u smučarskom odelu.

— Ne pada mi na um. To je suviše opasno.

Dolores se nasmeja. — On to stvarno i misli — reče Holman.

— Opasno je uvek ono čime čovek ne vlada potpuno.

— A kad se nečim ovlada? — upita Lilijan.

— Onda je još opasnije — reče Klerfe. — Onda se postaje lakomislen.

Krenuli su napolje da bi videli spust. Holman, Šari Nej, Marija Savini i Dolores šmugnuli su u opštoj gužvi pri izlasku;

77Lilijan je bez žurbe prošla s Klerfeom pred profesorovim bledim očima.

Koračali su utabanom stazom do polazišta. Plameni dim buktinja bacao je odsjaje na sneg i lica. Prvi smučari sjurili su se niz mesečinom obasjane padine visoko držeći buktinje. Ubrzo su se pretvorili u užarene tačke i nestajali za drugim nižim padinama. Lilijan je gledala za smučarima kako se survavaju, kao da se survavaju u život; kao rakete kad bi u letu došavši do zenita počele padati na zemlju u obliku zve?:dane kiše.

— Kad polazimo sutra? — upita Klerfea. On diže pogled. Odmah je shvatio.

— Kad god hoćete — odvrati. U svako doba. Čak i kad se smrkne. I ranije. I kasnije, ako niste spremni.

— Nije potrebno. Mogu brzo da se spremim. Kad vi name-ravate da krenete?

— Oko četiri časa.

— U četiri mogu biti spremna.

— Dobro, doći ću po vas.

Klerfe je opet gledao smučare. — Zbog mene ne morate da brinete — reče Lilijan. — Možete me ostaviti u Parizu. Idem s vama kao ...

Tražila je pravu reč... — Kao neko uz ivicu druma koji se s nama vozi do prvog grada? — upita Klerfe.

— Da, baš tako. — ■ Dobro.

Lilijan je osetila kako drhti. Posmatrala je Klerfea. On više ništa nije pitao. Nema šta da objašnjavam, pomisli. On mi veruje. Ono što je za mene odluka života, njemu je samo pristanak kakav se svakog dana može doneti. Možda smatra da i nisam naročito bolesna; nigurno bi trebalo da se doživi udes na trkama, da bi on ozbiljno ocenio nečije stanje. S čuđenjem oseti kako se iznenada oslobađa dugo nošenog tereta na svojim plećima. Eivo posle toliko godina prvog čoveka koji se ne brine za njeno zdravlje! To ju je na neki čudan način činilo srećnom. Bilo joj je kao da je prešla neku ranije neprelaznu gra-

78

niču. Bolest koja je kao neko mutno staklo uvek stajala između nje i sveta odjednom nije bila više tu — umesto toga evo života, od koga se gubi dah, bistrog i širokog, u punoj mesečevoj svetlosti život je pod njom sa oblacima i dolinama i sudbinama, a ona mu pripada, nije više isključena iz njega, ona stoji kao i drugi, zdravi, na velikom polazištu držeći plamenu cvrčavu buktinju u ruci, spremna da se surva dole u život. Šta je to Klerfe nekad rekao? Najviše čemu treba težiti jeste moći sam izabrati svoju smrt, pa ma i zbog toga da ga ne bi mogla zgaziti kao pacova, ili ga udaviti i ugasiti, kad nije čovek spreman da je dočeka. Ona je spremna. Drhtala je ali — bila je spremna.

79VI

Volkov ju je sledećeg dana našao zabavljenu spremanjem prtljaga. — Dušo, ti se spremaš? Tako rano?

— Da, Borise, ja se pakujem.

— Čemu? Ionako ćeš sve to za koji dan raspakovati.

Već više puta ju je video da se pakuje. Svake godine ju je to hvatalo, kao nagon za selidbu kod ptica selica u proleće i jesen. Koferi su u tim prilikama stajali po sobi nekoliko dana ili i nekoliko nedelja, dok Lilijan nije izgubila hrabrost i odustala.

— Odlazim, Borise — reče. Bojala se ovog objašnjavanja.

— Ovog puta doista odlazim!

Naslonio se na vrata i gledao je. Haljine i kaputi ležali su na krevetu, i džemperi i spavaćice visile su na prozorskim kvakama ili na vratima. Cipele s visokim potpeticama bile su na toaletnom stoliću i na stolicama, smučarska oprema je bila bačena na gomilu pored balkonskih vrata.

— Zaista odlazim — ponovi nervozno Lilijan, jer joj nije verovao.

On potvrdi glavom. — Odlaziš sutra. A prekosutra ili za ne-delju dana opet ćemo raspakovati. Zašto se uzalud mučiš?

— Borise! — viknu ona. — Ostavi to! Više ne koristi! Ja odlazim.

— Sutra?

— Ne, danas.

Osećala je njegovo popuštanje i nevericu; bila je to paučina u koju je hteo da je ponovo obmota i paralizuje. — Odlazim

— reče odlučno. — Danas s Klerfeom.

Ona vide kako su mu se oči izmenile. — Sa Klerfeom?

— Da. — Ona ga pogleda. Zelela je da sve što pre prebrodi.

— Idem sama ali putujem s Klerfeom, jer on danas putuje i

80

zato što sama nemam dovoljno hrabrosti. To je jedini razlog što s njim putujem. Sama nisam dovoljno jaka, protiv svega ovog ovde gore...

— Protiv mene?

— I protiv tebe... ali ne tako kako misliš. Volkov zakorači u sobu. — Ne možeš otići — reče.

— Mogu, Borise. Htela sam da ti pišem. Pogledaj ovo... — ona pokaza na mesinganu koricu za papir pored svog stola u kom je ležao zgužvani list. — Nisam znala. Beznadno je da se pokuša objasniti...

Beznadno, pomisli Volkov. Sta to znači? Zašto je danas nešto beznadno što juče nije još ni postojalo? Gledao je haljine i cipele — pre jedne sekunde sve je to bila slika ljupkog nereda — a evo ih sada u reskoj svetlosti rastanka, kao oružja koja mu ugrožavaju srce. Nije ih gledao kao milu zbrku; gledao ih je s bolom koji se oseća kada se vraća s pogreba ljubljenog pokojnika i tada neočekivano ugleda nešto od njegovih ličnih stvari... neki šešir, rublje, par cipela. — Moraš ostati — reče.

Ona zavrte glavom. — Znam da ne mogu objasniti. Zato sam htela da odem a da te i ne vidim. Htela sam da ti pišem odande... ali i to ne bih mogla. Nemoj mi otežavati, Borise...

Nemoj mi otežavati, pomisli. Uvek tako govore ti snobovi ljupkosti, samoživosti i bespomoćnosti ako namere da nekom iscepaju srce. Nemoj mi otežavati! Da li ikad pomišljaju da li drugom otežavaju život? Ne bi li bilo veće beznade kad bi o tome stvarno mislili? Ne bi li to bilo prožeto fatalnom sami-lošču koja s koprivom u ruci bezobzirno miluje?

— Odlaziš s Klerfeom?

— Putujem dole s Klerfeom — odvratila Lilijan izmučena. — Povešće me kao čovek što uz put uzima u svoja kola pešaka prolaznika. U Parizu ćemo se rastati. Ja ću ostati, on putuje dalje. Moj stric živi u Parizu. On upravlja s malo novca što ga imam. Tamo ću ostati.

81— Kod strica?

— U Parizu.

Lilijan je znala da ne govori istinu, ali joj se za trenutak učinilo da je to istina. — Shvati me, Borise! — molila je.

Gledao je kofere. — Zašto hoćeš da budeš shvaćena? Dovoljno je što odlaziš.

Ona spusti glavu. — U pravu si. Udaraj dalje. Udaraj dalje, mislio je on. Ako čovek za trenutak samo trepne, govore mu: Udaraj dalje, kao da će one biti ostavljene. Njihova logika nikad ne dopire dalje od poslednjeg odgovora, sve pre toga se odmah odlaže, kao da se ništa nije dogodilo. Kao da se nije dogodilo ono što je izazvalo krik, samo je krik presudan. — Ja te ne udaram — reče.

— Hoćeš da ostanem s tobom.

— Hteo bih da ostaneš ovde. U tome je razlika.

I ja sam već počeo da lažem, pomisli. Naravno da samo želim da ostane uz mene, ona je jedino i poslednje što imam, planeta Zemlja se za mene svodi na ovo selo, njegove stanovnike mogu da prebrojim, poznajem gotovo svakog, ono je postalo moj svet, a ona je to što od sveta želim, ne mogu je izgubiti, ne smem je izgubiti, već sam je izgubio. — Nebihzeleo da svoj život odbaciš kao novac što je izgubio vrednost — reče.

— Sve su to samo reci, Borise. Kad neko na robiji može da bira, da godinu dana živi u slobodi a zatim da umre, ili da skonča u zatvoru ... Šta da radi?

— Ti nisi u zatvoru, dušo! Ti imaš stravično lažnu sliku o tome šta je život tamo dole.

— Znam to. Ne poznajem ga. Znam samo njegov deo, rat, prevaru i bedu, čak kad bi ostatak bio pun razočaranja, ipak ne bi moglo biti gore od onog što sam upoznala i što znam da ne može biti sve. Mora postojati i nešto drugo, drugo što još ne poznajem, nešto što me uznemiruje, što me zove... — ona zastade — bolje da više ne govorimo, Borise, sve je laž što govorim, postaje laž u toku govora, reci su lažne, banalne i

82

sentimentalne i ne iskazuju pravi smisao, one postaju noževi, I Ju neću da te povredim, ali svaka reč mora biti povreda, ako želim da sam iskrena, pa čak i kad verujem da sam iskrena ja to ipak nisam, zar ne uviđaš da se ne snalazim?

Pogledala ga je, pogledom u kome se mešala bezumna lju-buv, sažaljenje i neprijateljstvo. Zašto je prisiljava, da još jednom ponavlja sve što je pre toga hiljadu puta rekla i htela da zaboravi?

— Pusti Klerfea da oputuje sam, i za nekoliko dana ćeš uvideti koliko bi pogrešila kad bi pošla s tim lovcom pacova — reče Volkov.

— Borise — odvratila Lilijan beznadno — nije reč o Kler-fcu. Zar mora da je u pitanju neki drugi muškarac?

On nije odgovorio. Zašto joj sve to govorim, pomisli. Ja Nnm sasvim lud, činim sve što će je oterati! Zašto joj s osme-hom ne kažem da je u pravu? Što se ne poslužim starim trikom? Zar ne znam da uvek gubi onaj koji želi da zadržava, da za onim trče koji je s osmehom ravnodušan? Zar sam to zaboravio? — Ne — reče. — Ne mora biti reci o drugom muš-kurcu. Ali kad već nije tako, što me ne pitaš da li bih ja hteo da pođem s tobom?

■- Tebe?

Pogrešno, pomisli, opet pogrešno! Zašto joj se namećem? Ona beži od bolesti, što bi povela bolesnika? Ja sam poslednji čovek s kim bi htela da putuje!

— Ništa neću da ponese, Borise — odvratila ona. — Ja te volim, ali neću ništa da ponese.

-- Hoćeš sve da zaboraviš?

Opet pogrešno, pomisli on očajnički. — Ne znam — potišteno reče Lilijan. — Odavde ne želim ništa poneti. Ne mogu. Ne muči me!

Stajao je trenutak bez reci. Znao je da više ne treba da joj od/ovara; ali istovremeno mu se učini da bi bilo neobično vužno da joj objasni da njih dvoje nemaju mnogo da žive i da

83će vreme, dakle, to što ona u životu toliko prezire, jednog dana postati važnije od svega, čak kad je reč i samo o danima ili satima: I da će biti očajna što ga je odbacila, iako joj se danas tako ne čini... ali znao je i to da bi se svaka reč koju bi sad pokušao da kaže pretvorila u banalnost koja ne bi postala podnošljivija čak ni zato što je istinita. Bilo je dockan. Ona mu je izmakla. Odjednom je postalo sve dockan, u toku jednog daha. Sta je propustio? Nije znao. Juče je sve još bilo blisko i prisno, a sad se između njih isprečio stakleni zid, kao u automobilu između vozača i prostora za putnike. Još su se videli ali se više nisu razumevali — čuli su se ali su govorili različitim jezicima čiji su glasovi odlazili mimo njih gubeći se.

Ništa se više nije moglo učiniti. Tuđina što je prekonoć izrasla već je sve zahvatila. Ušla je u svaki pogled i pokret. Ništa se više ne može! — Zbogom, Lilijan — reče on.

— Oprosti, Borise.

— U ljubavi nema šta da se prašta.

Nije imala vremena da o svemu razmišlja. Ušla je jedna bolničarka i pozvala je kod Dalaj-Lame. Profesor je mirisao na fini sapun i antiseptičko rublje. — Video sam vas juče u planinskoj kući — izjavi on ukočeno. Lilijan potvrdi.

— Zna li da vam je zabranjen izlazak?

— Da, znam to.

Preko bledeg lica Dalaj-Lame pređe rumen. — Čini se da vam je svejedno da li ćete poštovati zabranu ili ne. Moram vas zamoliti da napustite sanatorijum. Možda ćete drugde naći takvo mesto koje bi više odgovaralo vašim željama.

Lilijan mu ne odgovori, ironija je bila isu više jaka.

— Razgovarao sam sa glavnom sestrom — izjavi Dalaj-Lama koji je njeno ćutanje tumačio kao strah. — Ona mi je rekla da se to ne deševa prvi put. Ona vas je već više puta opominjala. Vi se niste obazirali. Takve stvari podrivaju moral u sanatorijumu. Ne možemo trpeti da...

— Uviđam — prekide ga Lilijan. — Posle podne ću napustiti sanatorijum.

Dalaj-Lama je začuđeno pogleda. — Tolika žurba nije — odvrati zatim. — Imate vremena, dok ne nađete drugo mesto. Ili ste već našli?

— Nisam.

Profesor je bio zbunjen. Očekivao je suze i molbe da se još jednom pokuša. — Zašto radite na štetu svog zdravlja, gospođice Denkerk? — upita konačno.

— Nije mi bilo bolje ni kad sam radila sve što mi je bilo propisano.

— Ali to još nije razlog ako vam se stanje pogoršalo da ne činite što vam je propisano — viknu besno profesor.

— Naprotiv! To je razlog da budete naročito oprezni!

Kad se stanje pogoršalo, pomisli Lilijan. Danas je to saznanje nije tako pogodilo kao juče kad joj je sestra priznala. — Besmisleno samouništavanje! — grmeo je dalje Dalaj-Lama, koji je verovao da ispod svoje grube ljuske nosi zlatno srce. — Izbacite tu besmislicu iz svoje lepe glave!

On je uhvati za rame i lako je potrese. — A sad idite u svoju sobu i vladajte se tačno prema propisima.

Lilijan se lakim pokretima ramena oslobodi njegove ruke.

— Ja bih i dalje kršila propise — reče mirno. — Smatram zbog toga da je bolje da napustim sanatorijum.

To što joj je Dalaj-Lama rekao o stanju njenog zdravlja ne samo da je nije uplašilo nego je naprotiv, postala pribranija i hladnija. To je na neki čudan način ublažilo i bol za Borisom, pošto je time izgubila i slobodu da bira. Osećala se kao vojnik koji je posle dugog čekanja dobio zapovest za pokret. Nije preostajalo ništa drugo već poslušati. To novo je već zavlдалo njome, kao što kod vojnika nalog za pokret postaje sastavni deo uniforme i borbe... a možda i kraja.

85— Ne pravite teškoće — grmeo je Dalaj-Lama. — Ovde i nema drugog sanatorij uma — kuda ćete? U neki pansion?

Stajao je uspravno, taj veliki dobrodušni sanatorijumski bog, i gubio je strpljenje jer ga je ova jogunasta mačka uhvatila za reč o izbacivanju da bi ga prisilila, to je verovao, da je povuče. — Ovo nekoliko pravila postoji zbog vaših interesa — procedi. — Kud bismo stigli kad bi ovde zavlдалa anarhija? A inače? Sigurno je, mi nismo robijašnica. Ili mislite da jesmo?

Lilijan se smeškala. — Više ne — reče. — A ja više nisam pacijent. Opet mi se možete obraćati kao da sam žena. Ne kao da sam dete ili kažnjenik.

Videla je još kako se Dalaj-Lama još jedanput zarumeneo. A onda je već bila napolju.

Završila je sa spremanjem kofera. Večeras, mislila je, osta-viću bregove za sobom. Prvi put posle toliko godina osećala je da očekuje, da iza tog očekivanja stoji ispunjenje... a ne očekivanje fatamorgane koja je udaljena godinama i kojoj je uvek bežala već očekivanje sledećih časova. Prošlost i budućnost visili su u drhtavoj

ravnoteži, i prvo što je osetila nije bilo ništa drugo samo napeta, snažna usamljenost. Ništa ne nosi sa sobom i nije znala kuda ide.

Bojala se da će Volkov doći ponovo, a čeznula je da ga ponovo vidi. Zatvorila je kofere i oči su joj bile pune suza. Čekala je dok se ne smiri. Isplatila je račun i odbila dva napada Krokodila ... poslednji u ime Dalaj-Lame. Oprostila se od Do-lores Palmer, Marije Savini i Sari Neja koji su u nju zurili kao što su Japanci u ratu mogli da zure u svoje pilote-samoubice. Vratila se u sobu i čekala. Onda je pred vratima čula grebanje i lavež. Otvorila je vrata, ušao je Volkovljevi vučjak. Životinja ju je volela i često je sama dolazila. Verovala je da je Volkov poslao psa i da će i sam uskoro doći. Ali nije došao. Umesto njega pojavi se sestra i ispriča joj da će Manuelini rođaci pokojnicu poslati u limenom sanduku u Bogotu.

86

— Kada? — zapita Lilijan, samo da bi nešto govorila.

— Još danas. Hoće da oputuju što je moguće pre. Napolju već čekaju saonice. Obično se čeka noć; ali sanduk treba da stigne na neku lađu. Rođaci će ići avionom.

■ — Moram sad da idem — promrsi Lilijan. Čula je Kler-feova kola. — Zbogom!

Ona zatvori vrata za sobom i krenu duž belog hodnika kao lopov u bekstvu. Nadala se da će kroz trpezariju proći nepri-mećena, ali pored lifta čekala ju je Krokodil.

— Profesor vam još jednom poručuje da možete ostati i da treba da ostanete.

— Hvala — reče Lilijan, i produži.

— Budite razumni, gospođice Denkerk! Vi ne znate svoju situaciju. Sada ne smete ići dole. Ne biste preživeli ni godinu dana.

— Baš zato.

Lilijan je išla dalje. Za kartaškim stolovima nekolicina podigoše glave; soba je inače bila prazna. Pacijenti su bili na obaveznom ležanju. Boris nije bio tu. Na izlazu je stajao Hol-man.

— Ako baš apsolutno želite da odete, onda pođite bar želez-nicom — reče Krokodil.

Lilijan nemo pokaza glavnoj sestri svoje krzno i vunenu odeću. Krokodil prezrivo mahnu. — To ništa ne pomaže! Hoćete li na silu da izvršite samoubistvo?

— Svi mi to činimo — neko brže, drugi sporije. Putova-ćemo oprezno i ne mnogo daleko.

Izlazna vrata su već bila sasvim blizu. Sunce je napolju bleš-talo. Još nekoliko koraka, pomisli Lilijan, i biće kraj ovom hodu kroz šibe. Još samo korak! — Opomenuti ste — reče jednolični i hladni glas iza nje. — Peremo ruke u nevinosti.

Mada joj nije bilo do toga Lilijan se morala nasmejati. Krokodil je ovim poslednjim klišeom spasla situaciju. — Operite dh u sterilnoj nevinosti — reče Lilijan. — Zbogom! Hvala na svemu.

87Bila je napolju. Sneg je tako jarosno odbijao svetlost da je jedva mogla da gleda. — Do viđenja, Holmane!

— Do viđenja, Lilijan. Uskoro ću i ja.

Ona podiže pogled. On se smejao. Hvala bogu, pomisli, evo jednog koji nije učitelj. Holman joj pomože da se umota u krzno i vunenu čebad. — Vozićemo se polagano — reče Klerfe.

— Kad sunce zađe, diči ćemo krov. Sad vas bočna stakla štite od vetra.

— Da — odgovori. — Možemo li krenuti?

— Niste ništa zaboravili?

— Nisam.

— Ako jeste, mogu vam naknadno poslati.

Na to nije mislila. To ju je odjednom utešilo. Mislila je da će sve veze biti presečene čim ode. — Da, stvarno, mogu mi Doslati.

Neki mali čovek što je izgledao kao ukršteni potomak nekog kelnera i crkvenjaka, pređe brzo preko poljane. — Pa to je...

— zamuca Klerfe.

Čovek pođe prema ulazu, tesno uz kola i Klerfe ga je prepoznao. Nosio je tamno odelo, crni šešir, i putničku torbu. Bio je to pratilac mrtvih; bio je preporođen — nestalo je potištenosti i mrzovolje, umesto toga veselost i samopouzdanje. Bio je na putu za Bogotu.

— Ko? — upita Lilijan.

— Ništa. Učinilo mi se da sam video nekog poznanika. Gotovo?

— Da — reče Lilijan. — Gotovo.

Kola krenuše. Holman je mahao. Borisa nije bilo na vidiku. Pas je još neko vreme trčao za kolima, onda je zaostao. Lilijan se osvrnu. Na terasama za sunčanje, koje su dosad bile prazne, stajao je odjednom red ljudi. Bolesnici koji su se tamo odmarali na ležaljicama ustali su. Oni su preko podzemnog sanatorij umskog telegrafa već odavno saznali šta se dešava, pa su sada, čim su čuli šum motora, izbili u redovima na ogradu terase, tamni spram snežnog, plavog neba i gledali dole.

88

— Kao na najgornjim redovima arene za borbu s bikovima - reče Klerfe.

— Da — odvrati Lilijan. — Ali ko smo mi? Bikovi ili ma-tudori?

— Uvek samo bikovi. Samo uobražavamo da smo matadori.

89VII

Kola su lagano klizila kroz beli klanac iznad koga se kao potok preivalo ažurno nebo. Već su prešli prevoj, ali sneg debeo gotovo dva metra bio je nagomilan s obe strane druma. Zaklanjao je vidik. Nije bilo ničeg drugog do ovih snežnih zidova i plave trake neba. Kad bi se dovoljno dugo ležalo zavaljeno u sedište ne bi se više znalo šta je dole a šta gore, da li plavo ili belo.

Onda se javio miris smole i jela, bili su sve bliži nekom smeđem i ravnom selu. Klerfe zaustavi kola. — Mislim da bismo mogli da skinemo snežne lance. Kakav je put tamo dole? — upita prodavca na pumpi.

— Grbavo.

— Sta?

Klerfe se zagleda u mladića. Nosio je crveni džemper, novi kožni kaputić, čelične naočari, bio je bubuljičav i imao je klempave uši. — Pa mi se znamo! Herbert ili Helmut ili...

— Hubert.

Mladić pokaza drvenu firmu koja je visila između pumpi: II. Gering, Garaža i automehaničarska radionica. — pa ovo je sasvim nova firma, zar ne? — upita Klerfe.

— Novcijata!

— Zašto samo prezime, što nisi dao da se ispiše i ime?

— Ovako je praktičnije. Ovako mnogi misle da se zovem Herman.

— pre bi čovek pomislio da bi bolje bilo da promeniš prezime umesto što ga tako krupno ispisuješ.

— To bi značilo da sam glup — izjavi mladić. — Sad, kad nemačka kola ponovo dolaze! Sta mislite koliko napojnica do-bijam! Ne, gospodine, moje prezime je pravi majdan novca!

Klerfe pogleda kožni kaput. — Da li je to iz istog izvora?

90

— Upola. Ali pre nego što se završi sezona, prikupiću još par smučarskih cipela i kaput, to je sigurno.

— Možda si se prevario u računu. Od nekih možda zbog tvog imena i nećeš dobiti napojnicu.

Mladić se cerio i baci lance u kola. — Ne oni koji sebi mogu dozvoliti luksuz da se opet mogu baviti zimskim sportovima, moj gospodine. Pa i tako mi se ništa ne može dogoditi... jedni daju jer se raduju što ga više nema, drugi zbog lepih uspomena, ali gotovo svi daju. Otkad ova firma stoji stekao sam izvesna iskustva. Benzina, želite gospodine?

— Benzina... — reče Klerfe —... oko sedamdeset litara. Ali neću ga kupiti od tebe, nego od nekog ko ima manje poslovnog duha od tebe. Vreme je da se pokoleba tvoj pogled na svet, Huberte.

Posle jednog sata snežno područje ostalo je za njima. Potoci su hujali kraj druma, sa kućnih krovova je kapalo, stabla velikih drveta svetlucala su se od vlage. U prozorima se ogledalo rumenilo večeri. Deca su se igrala po ulicama. Oranice su bile crne i vlažne, a po livadama se videla žuta i sivozelena prošlogodišnja trava. — Hoćete li da negde stanemo? — upita Klerfe.

— Još ne.

— Bojite li se da će nas sneg stići?

Lilijan potvrdi. — Ne bih želela da ga više vidim.

— Ne pre sledeće zime.

Lilijan nije odgovorila. Sledeća zima, pomisli. To zvuči kao Sirijus ili Vlašići. Ona je neće videti nikad više.

— Ne bismo li nešto popili? — upita Klerfe. — Kafu i trešnjavaču? Imamo još dosta puta pred nama.

— ■ Da — reče Lilijan. — Kad stižemo na Lago Mađore?

— ■ Za nekoliko sati. Kasno uveče.

Klerfe zaustavi kola pred nekom gostionicom. Ušli su unutra. Kelnerica uključi svetlo. Na zidovima su visile štampane slike rike jelena i igre tetrebova.

91I i

■ i :

— Jeste li gladni? — upita Klerfe. — Sta ste danas ručali?

— Ništa.

— To sam i mislio. — Obrati se kelnerici. — Šta imate za jelo?

— Salamu, lovačke kobasice i šiblige. Šiblizi su vrući.

— Dva žibliga i nekoliko komada od tog crnog hleba tamo. Uz to maslaca i vina. Imate li fendana?

— Imamo fendana i valpoličelu.

— Fendana. A za vas?

— Jednu šljivovicu, ako niste protivni — reče kelnerica.

— Nisam.

Lilijan je sedela u uglu pored prozora. Slušala je razgovor između Klerfea i kelnerice. Rumena svetlost lampe prelamala se u bocama na tezgji u zelene i rumene odraze. Pred prozorom gostionice se uzdizalo crno seosko

drveće u visoko i zelenkasto večernje nebo, u kućama su gorela prva svetla. Sve je bilo spokojno i razumljivo, bilo je to veče bez straha i otpora, ona je u sve to spadala isto tako samo po sebi razumljivo i spokojno. Pobegla je! Gotovo joj se steglo grlo kad se toga setila.

— Šiblizi su masne seoske kobasice — reče Klerfe. — Izvrsne su, ali možda vam neće prijati.

— Ja sve volim — reče Lilijan. — Sve što je tu dole! Klerfe je brižno pogleda. — Bojim se da je to istina.

— Zašto se bojite toga?

On se smeja. — Nema ničeg opasnijeg od žene koja sve voli. Kako onda da se podesi da voli samo jednoga?

— Ako se ništa ne preduzima.

— I to je tačno.

Kelnerica je donela belo vino. Nasula je u male čaše za vodu. Onda podiže svoju čašicu sa šljivovicom. — U zdravlje!

Popili su. Klerfe se osvrnu po otrcanoj gostionici. — Ovo još nije Pariz — reče smešeći se. — Ipak jeste — odvrati Lilijan. — To je prvo predgrađe Pariza. Pariz počinje već ovde.

Do Gešenena pratile su ih zvezde i vedra noć. Klerfe utovari kola u jedan od niskih vagona koji su stajali uz peron. Osim njih kroz tunel su išle još dve limuzine i jedna crvena sportska kola. — Hoćete li da ostanete u automobilu ili da se vozite u putničkim kolima voza? — upita.

— Da li ćemo se jako uprljati ako ostanemo u automobilu?

— Nećemo. Lokomotiva je električna. Spustićemo i krov. Neki zelezničar je postavljao podmetače pod točkove. I

ostali putnici su ostali takođe u kolima. U obe limuzine se zapališe svetla u kabini. Voz je malo ranžirao, a zatim pođe prema gothardskom tunelu.

Zidovi tunela bili su vlažni. Promicala su signalna svetla. Posle nekoliko minuta Lilijan je osetila kao da juri kroz neko okno u unutrašnjost zemlje. Vazduh postade istrošen i ustajan. Tutnjava voza razbacivala je hiljade odjeka. Lilijan vide pred sobom obe osvetljene limuzine kako se ljuljaju kao dve kabine na putu za had. — Da li će ovo ikad prestati? — poviče.

— Za četvrt sata. — Klerfe joj pruži svoju pljosnatu bocu, koju je u gostionici ponovo napunio. — Dobro je privikavati se na tunele — reče. — Prema onom što se čuje i vidi, uskoro ćemo svi živeti slično kao u skloništima i podzemnim gradovima.

— Gde ćemo izići?

— Kod Airola. Tu počinje jug!

Lilijan se plašila prve večeri. Očekivala je da će sećanja i kajanja da joj se prikradu kao pacovi iz mraka.

Međutim, sad je ova bučna vožnja kroz kameni trbuh zemlje brisala svaku drugu misao. Pritajeni strah svakog živog bića koje živi na zemlji a ne u njoj, strah, da će biti pokopan u zemlju, učinilo je da tako snažno čezne za svetlošću i nebom, da je sve ostalo bilo zbrisano. To ide gotovo suviše brzo, pomisli. Pre nekoliko sati sedela sam na vrhovima planina i želela da siđem ... sada jurim kroz zemlju i htela bih opet gore.

Iz jedne limuzine zaleprša papir i pljesnu u njihov vetro-bran. Ostao je pilepljen kao smrskani golub. — Ima naših

92

93savremenika koji uvek i svagde moraju žvakati — reče Klerfe. — Oni bi čak i u pakao poneli hleb s maslacem. — On zahvati preko stakla i strgnu papir.

Još jedan papir za zavijanje proleti nadole. Lilijan se sme-jala. Sledilo je tane koje pljesnu u okno. — Komad kifle — reče Klerfe. — Gospoda pred nama jedu samo kobasice a ne i hleb. Građanski pandemonijum u utrobi zemlje.

Lilijan se protegnu na svom sedištu. Tunel ju je izgleda oslobađao svega što se oko nje vuklo. Bilo je to kao da oštre četke tutnjave sve stružu s nje. Stara planeta, na kojoj je stajao sanatorijum, ostala je zauvek za njom; nije više mogla nazad kao što se ni Stiks ne može dvaput prebroditi. Ona će sad izroniti na neku drugu planetu, izbačena iz zemlje, poni-rući a istovremeno, bačena unapred, bez druge misli osim jadne: izbiti napolje i disati. Bilo joj je kao da je u poslednjem trenutku provučena kroz cev iz groba, čiji se zidovi iza nje ruše i zatrpavaju, napred ka svetlosti, koja se iznenada pred njom otvara kao mlečno svetlo prostranstva, pa jureći na njoj tu i zadržala.

Aherontska tutnjava pretvori se u normalno kloparanje, a zatim utihnu. Voz se zaustavi u mekom šumu sivila i zlata i blagom vazduhu. Bio je to vazduh života posle mrtvog od svodova hladnog vazduha u tunelu. Tek mnogo kasnije Lilijan shvati da pada kiša. Slušala je kapi, koje su blago udarale po krovu, udisala meki vazduh i izbacila ruku na kišu. Spašena, pomisli. Bačena preko Stiksa i spašena.

— Trebalo bi da je obrnuto — reče Klerfe. — Trebalo je da kiša pada tamo, a ovde bi trebalo da je lepo vreme. Jeste li razočarani?

Ona odmahnu glavom. — Još od oktobra nisam videla kišu.

— A već četiri godine niste bili dole? Pa to je gotovo kao da ste ponovo rođeni. Još jednom rođena sa uspomenu.

Izveze kola na ulicu da uzme benzina. — Moglo bi vam se pozavideti. Počinjete po drugi put iz početka. Sa neobuzda-nošću mladosti, ali bez mladenačke bespomoćnosti.

94

Voz krete i crvena svetla iščezoše u kiši. Prodavač benzina vrati ključeve. Kola se vozeći unazad vratiše u ulicu. Klerfe ih zaustavi da bi ih okrenuo. Za trenutak je video Lilijan u Huženom prostoru pod krovom u blagoj svetlosti table s instrumentima dok je napolju promicala i rominjala kiša. Mlada ricvojka izgledala je drukčije nego ikad dosad. Lice joj je bilo obasjano odsjajem brzinometra, satova i instrumenata za me-renje vremena i brzine; izgledalo je, u kontrastu prema instrumentima, u trajanju jednog udara srca, potpuno van vremena i nedirnuto, iznenada oseti Klerfe, kao smrt, kojom vozi trku, prema kojoj su prave automobilske trke beznačajna ljjrarija. U Parizu ću je skinuti i izgubiti, pomisli. Ne, moram pokušati da je zadržim! Bio bih idiot kad ne bih pokušao!

— Da li znate šta ćete raditi u Parizu?

— Tamo živi moj stric. On se starao o mom novcu. Dosad ini je uvek slao mesečne rate. Sad ću mu oduzeti sve. Biće to prava drama. On još veruje da mi je četrnaest godina.

— A koliko vam je stvarno?

— Dvadeset četiri i osamdeset.

Klerfe se smejao. — Dobra kombinacija. Meni je jednom bilo trideset šest i osamdeset... kad sam se vratio iz rata.

— I šta se dogodilo?

— Postao sam četrdesetogodišnjak — reče Klerfe i uključi prvu brzinu. — Bilo je neobično tužno.

Kola su hrlila ka uzvisini od pruge do glavnog druma i krenuše dugim putem nizbrdo. Istog trenutka zatutnji iza njih neki motor. Bila su to crvena sportska kola koja su s njima prošla kroz tunel. Vozač se bio sklonio iza nekog skladišta. Suda je za njima tutnjao sa svoja četiri cilindra kao da ih ima rio.snaest.

-■■- To se često dešava — reče Klerfe. — Hteo bi da se trka n umnu. Da mu očitamo bukvicu? Ili da ga prepustimo iluziji du ima najbrža kola na svetu?

951

, I

— Prepustimo danas svakoga svojim iluzijama.

— Dobro.

Klerfe zaustavi Đuzepea. Crvena sportska kola se takođe zaustaviše i počеше da trube. Bilo je dosta prostora za preti-canje, ali on je želeo trku.

— Tako je to — reče Klerfe s uzdahom i ponovo krenu. — On je čovek, traži svoju propast.

Crvena kola su im dosađivala do Faída. Stalno su pokušavala da ih prestignu. — Još će se ubiti — reče konačno Klerfe, — Malo pre zamalo nije izleteo iz krivine. Pustićemo ga da prođe.

On prikoči, ali je ubrzo dao gas. — Seprtlja! Umesto da nas pretakne umalo nije naleteo na stražnji deo kola! Podjednako je opasan i kad je ispred i kad je iza nas.

Klerfe skrenu kola uz desnu ivicu druma. Miris drveta dopirao je iz jedne daščare. On zaustavi Đuzepea pred dašča-rom. Crvena kola ovog puta nisu stala. Protutnjala su pored njih. Vozač im je s prezrenjem odmahnuo i smejao se. Sve se utišalo. Čuo se samo šum nekog potoka i tiho dobovanje kiše. To je sreća, osećala je Lilijan. Ovaj trenutak tišine pun tamne, vlažne čežnje. Nikad to neće zaboraviti — noć, blago ro-minjanje i sjajni vlažni drum.

Četvrt sata kasnije dospeli su u maglu. Klerfe uključi mala svetla. Vozio je jako sporo. Posle izvesnog vremena mogli su ponovo da vide ivicu druma. Na dužini od sto metara kiša je sprala maglu; posle opet dospeli u oblak koji se dizao iz doline.

Klerfe iznenada naglo ukoči kola. Taman su bili izišli iz magle. Pred njima, savijena oko kilometarskog stuba, visila su crvena sportska kola s jednim točkom nad ponorom. Pored kola stajao je vozač, nepovređen.

— To se zove sreća — reče Klerfe.

— Sreća — odvrati čovek besno. — A kola? Pogledajte ih nmo! Nisam osiguro na kasko. A moja ruka?

— Ruku ste u najgorem slučaju samo uganuli. Možete je pokretati. Goveče, budite srećni što niste sleteli s druma.

Klerfe izide iz kola posmatrajući olupinu. — I kilometarski stubovi nećem mogu da posluže.

— Vi, gospodine, vi ste krivi! — viknu čovek. — Vi ste me naveli da vozim brzo. Smatram da ste vi odgovorni! Da ste me pustili da prođem i da niste započeli trku...

Lilijan se nasmeja. — Što se dama smeje? — zlovoljno upita čovek.

— Ništa se to vas ne tiče. Ali pošto je danas sreda ja ću vam objasniti. Dama je došla s jedne druge zvezde i još nije upoznala naše običaje ovde dole; ona se smeje jer jadikujete za svojim kolima, umesto da se radujete što ste još živi. Dami je to neobjašnjivo. A ja vam se zbog toga, naprotiv, divim. Iz sledećeg sela poslaću po vas vučna kola.

— Stoj! Tako se nećete izvući! Da me niste izazivali na trku Ja bih mirno vozio dalje i ne bih ...

— Sasvim ste pobrkali konjunktive — reče Klerfe. — Najbolje bi bilo da za sve okrivite izgubljeni rat.

Covek pogleda broj Klerfeovih kola. — Francuska! Kako ću naplatiti osiguranje? — Seprtljao je s olovkom i komadom papira u levoj ruci. — Vaš broj! Zapišite mi ga! Zar ne vidite <la ovom rukom ne mogu da pišem? ■— Vežbajte se. Ja sam i gore stvari mogao da naučim.

Klerfe ponovo uđe u kola. Covek pođe za njim. — Želite li Uh .se bekstvom spasete odgovornosti?

— Da. Pa ipak ću vam poslati kola da vas odvuku. Sta? Nameravate da me ostavite ovde na kiši?

- Ova kola imaju samo dva sedišta. Dišite duboko, gle-(lujtu u bregove, zahvalite bogu što živite, i mislite na to da su I bolji od vas morali da umru.

1

■I i

96

97U Bijaski su našli garažu. Vlasnik je tada večerao. Ostavio je porodicu i sa sobom uzeo bocu barbera vina. — Začelo bi mu dobrodošlo malo alkohola — reče. — A nesumnjivo i meni.

Kola su silazila niz brdo, okuka za okukom, serpentina za serpentinom. — Ovo je jednoličan deo puta — reče Klerfe. — Tako se razvlači sve do Lokarna. A onda dolazi jezero. Jeste li umorni?

Lilijan odmahnu glavom. Umorna! — pomisli. Jednolično! Zar ovaj grmalj od zdravlja do mene ne oseća da u meni sve igra? Zar ne shvata šta se u meni događa? Zar ne oseća da se zamrznuta slika sveta u meni odjednom otopila, da se pomiče i da govori, da kiša govori, da vlažne stene govore, da govori i dolina sa svojim senama, svetlima i drumom? Zar ne sluti da nikad više neću biti s njim tako sjedinjena kao što sam sada, kao da ležim u kolevcu nekog nepoznatog boga, za-plašena i poverljiva kao ptice, a ipak znam da će sve to samo ovog puta za mene da postoji, a da ću sve izgubiti iako sve to imam a ono ima mene, ovaj drum i ova sela, ove mračne kamione pred gostionicom, ove pesme iza osvetljenih prozora, sivo i srebrno nebo, i ta imena Osonja, Kreščano, Klaro, Kas-tione i Belincona, koja jedva da sam ih pročitala već iza mene nestaju u senci, kao da ih nikad nije ni bilo? Zar ne uočava da sam sito koje gubi iako prima i da nisam koš u kome se sve skuplja? Zar ne primećuje da jedva mogu da govorim, jer se u meni srce širi, veliko i bezimeno, i da se među malo imena koje ono poznaje nalazi i njegovo ime, ali da svako ime u stvari znači jedino život?

— Kako vam se dopao prvi susret ovde dole — upita Klerfe. — Covek jadikuje za imovinom, a svoj život smatra nečim što je samo po sebi razumljivo? Imaćete prilike da sretnete još mnoge slične.

— To je osveženje. Gore u sanatorijumu svako smatra samo svoj život od neprocenjive važnosti. I ja tako isto.

Pred njih iskočiše ulice, svetlosti, kuće, plavetnilo i veliki

trg s arkadama. — Za deset minuta smo tamo — reče Klerfe. — Ovo je već Lokarno. — Jedan tramvaj dotandrka i prepriči im put u poslednjem trenutku. Klerfe se nasmrta kad je primetio kako Lilijan zuri u tramvaj kao u neku katedralu. Četiri godine je prošlo kako nije videla tramvaj. U planinama ih nije bilo.

Odjednom se pred njima pojavi jezero — široko, srebrnasto i nemirno. Kiša je stala. Brzi i niski oblaci promicala su preko meseca. Tiha Askona sa svojom pjacom opružila se kraj obale.

— Gde ćemo se smestiti? — zapita Lilijan.

— Kraj jezera. U hotelu „Tamaro“.

— Kako sve to znate?

— Ziveo sam ovde posle rata gotovo godinu dana — odvrati Klerfe. — Ujutro ćete saznati zašto.

Zaustavi kola pred malim hotelom i iznese prtljag. — Vlastnik hotela ima biblioteku — reče. — On je gotovo naučnik. Jedan drugi tamo gore na bregu izložio je u svom hotelu sliku Sezana, Utrila i Lotreka; eto čega sve ima ovde. Hoćemo li da se odmah odvezemo na večeru?

— Kuda?

— U Brisago, na italijanskoj granici. Deset minuta odavde. U restoran što se zove „Dardino“.

Lilijan se osvrnu. — Gle, ovde cvetaju glicinije!

Grozdovi plavih cvetova visili su niz bele zidove. Preko ba-Itenskog zida prosipale su mimoze svoje zlato i perasto zelenilo. — Proleće — reče Klerfe. — Bog blagoslovio Đuzepea. On pomera godišnje doba.

Kola su se sporo kretala duž jezera. — Mimoze — reče Klerfe « 1 pokazala rascvetana drveta uz jezero. — čitavi drvoredi. A ovo je brežuljak s perunikama i narcisima. Ovo selo se zove Porto Ronko. A ono tamo na bregu Ronko. Gradili su ga Rimljani.

Prkirkirao je kola pored dugog kamenog stepeništa. Vodilo je

98

QQgore do malog restorana. Naručio je bocu soava, pršutu, skampe s pirindžom i sir iz Vale Mada.

Nije bilo mnogo posetilaca. Prozori su bili otvoreni. Vazduh je bio blag. Posuda sa belim kamelijama stajala je na stolu.

— Vi ste ovde živeli? — upita Lilijan. — Kraj ovog jezera?

— Da, gotovo godinu dana. Posle bekstva i posle rata. Hteo sam da ostanem samo nekoliko dana, ali ostao sam znatno duže. Bilo mi je potrebno. Bilo je to lečenje neradom, suncem, gušterima na zidovima, zurenjem u nebo i jezero i toliko zaborava, da oči najzad više ne gledaju ukočeno u jednu tačku, nego opet primećuju da priroda uopšte ne uzima k znanju dvadeset godina ljudske izbezumljenosti. U zdravlje!

Lilijan ispi lako italijansko vino. — Da li se varam ili je ovde jelo neverovatno ukusno? — upita.

— Jelo je neverovatno ukusno. Gostioničar bi mogao biti šef kuhinje u svakom velikom hotelu.
— Pa zašto nije?
— Bio je, ali mu se rodno mesto više sviđa.
Lilijan ga pogleda. — On je hteo da se vrati a ne da ode?
— Bio je u svetu i vratio se.
Ona spusti čašu na sto. — Srećna sam, Klerfe — reče. — Moram kazati da uopšte ne znam šta ta reč znači.
— Ne znam ni ja.
— Zar nikad niste bili srećni?
— Često.
Ona ga pogleda. — Svaki put na drugi način — dodade on.
— Kad najviše?
— Ne znam. Svaki put je bilo drukčije.
— Kad najviše?
— Kad sam bio sam — reče Klerfe.
Lilijan se nasmeja. — Kuda ćemo sad? Ima li ovde još koji začarani krčmar ili hotelijer?
— Ima ih mnogo. Noću, za punog meseca izronjava iz jezera jedan stakleni restoran. Pripada Neptunovom sinu. Tamo se piju stara rimska vina. Međutim sada ćemo otići u bar u kome pontoji izvesno vino koje je u Parizu već rasprodato.
Vratili su se u Askonu. Klerfe zaustavi kola pred hotelom. Profili su duž trga i sišli u podrum. Tamo je bio mali bar.
— Ne želim više pića — reče Lilijan. — Opijena sam mimozama. Ovaj kraj je utonuo u njih. Kakva su to ostrva u Jezeru?
— Za vreme Rimljana tamo je stajao Venerin hram. Sad cmde neko drži restoran. Ali u noćima obasjanim mesečinom tamo ponekad lutaju stari bogovi. Onda gostioničar ujutro otkrije da su mnoge boce prazne iako zapušači nisu ni dotaknuti. Ponekad Pan odspava svoje pijanstvo na ovom ostrvu i budi se u podne. Onda se može čuti njegov frula, a sve radio--Mtanice imaju ozbiljne smetnje.
— Ovo vino je izvanredno. Sta je to?
— Stari šampanjac, prvoklasno odležan u ovdašnjem podrumu. Na sreću stari bogovi se ne razumeju u šampanjac inače bi ga već odavno ispili. Šampanjac je pronađen tek u srednjem veku.
Vračali su se. Na nekom kućnom zidu visilo je Hristovo ruspeće. Preko puta su bila vrata nekog restorana. Spasitelj Je nemo gledao u osvetljen prostor, iz koga su odjekivali smeh i žagor — Lilijan se učinilo da bi tim povodom trebalo da ne nešto rekne, ali — nije imalo šta da se kaže. Sve je bilo U okladu.
Stajala je pred prozorom svoje sobe. Napolju su bili jezero, noć i vetar. Proleće je šumelo u planinama na trgu i u oblacima. Klerfe je ušao. Obgrlio je rukom. Ona se okrete i pogleda ga. On je poljubi — zar te nije strah? — upita ga.
— Od čega?
— Zato što sam bolesna.
— Ja se bojim samo da će mi za vreme trke i u brzini od d vrata kilometara pući prednja guma — reče on.
Lilijan duboko odahnu. Mi smo slični, pomisli. Oboje nema-

100

101mo budućnosti! Njegova dopire samo do sledeće trke; a moja do sledećeg krvavljenja. Nasmešila se.
— Znam jednu priču — reče Klerfe. — U Parizu su za vreme giljotine vodili nekog čoveka na pogubljenje. Bilo je hladno a put dug. Stražari su se uz put zaustavili da bi nešto popili. Kad su malo otpili, ponudili su bocom vina i osuđenika. Ovaj je uze, posmatrao ju je neko vreme i reče: „Nadam se da niko među nama ne boluje od zarazne bolesti“, i ispio. Posle pola sata odletela mu je glava u košaru. Ovu mi je priču kazivala moja baba kad sam imao deset godina. Navikla je da svakog dana popije po bocu kalvadosa. Svi su joj proricali blisku smrt. Još je živa. Proroci su već odavno pokojni. Iz bara u podrumu sam doneo bocu starog šampanjca. Kažu da se u proleće jače peni nego u drugo doba. I on oseća život. Ostavljam vam je.
On položi bocu na prozorsku dasku, ali je odmah ukloni. — Vino se ne srne stavljati na mesečinu. Mesec mu ubija aromu. I to sam naučio od svoje babe.
On pođe vratima. — Klerfe — reče Lilijan.
On se okrete. — Nisam oputovala da bih bila sama — reče.

102

VIII

Pariz se sa svojim predgrađima prostirao pred njima siv, ružan i pokisao; ali što su dublje zalazili u grad utoliko se brže radala čarolija. Uglovi, budžaci i ulice izranjali su kao nu slikama Utrila i Pisarova, sivilo postade bledo, gotovo srebr-nusto, iznenada se pojavila reka s mostovima, šlepovima i dr-voće s pupoljcima, šareni redovi bukinista i blokova starih kamenih zgrada na desnoj obali Sene.

— Odande su — reče Klerfe — povelj Mariju Antoanetu na pogubljenje. U restoranu preko puta izvanredna je kuhinja. Ovde se svuda može povezati glad i istorija. Gde želite da Mlunujete?

■— Tamo — odgovori Lilijan i pokaza rukom preko reke, uvetlu fasadu jednog malog hotela.

— Zna li ga?

-- Kako bih ga znala?

— Iz vremena kad ste ovde bili?

— - Kad sam živela ovde, uglavnom sam stanovala skrivena u podrumu nekog trgovca povrćem.

- Zar ne biste radije stanovali negde u šestaestom aron-dismanu? Ili kod vašeg strica?

•■- Moj stric je toliko škrt da verovatno ni sam nema više od jedne sobe. Odvezimo se preko reke i pogledajmo da li imaju slobodnih soba. Gde vi odsedate? U „Ricu“.

- Naravno — reče Lilijan.

Klerfe potvrdi. — Nisam dovoljno bogat da bih mogao da Ntanujem na drugom mestu.

Prešli su preko mosta Bulevara Sen Mišel na Kej de Grand Oj {iston i stali pred hotelom „Bison“. Kad su izišli iz kola,

103upravo je hotelski momak iznosio kofere. — To je moja soba — reče Lilijan. — Neko odlazi.

— Nameravaš li stvarno da ovde stanuješ samo zato što si taj hotel spazila s druge strane reke?

Lilijan potvrdi. — čak ću tako i živeti. Bez ikakvih preporuka i predrasuda.

Soba je bila slobodna. Hotel nije imao lifta, ali soba se na sreću nalazila na prvom spratu. Stepenište je bilo staro i izgaženo. Soba mala i skromno nameštena; izgleda da je krevet bio dobar, a bilo je tu i kupatilo. Nameštaj je bio moderan izuzev jednog baroknog stočića koji je tu stajao kao neki princ među robovima. Tapete su bile stare a električno svetlo nedovoljno — ali je zato pod prozorom tekla reka, sa Konsijer-žerijom, kejovima i zvoncima Notr Dam.

— Možeš svakog dana da odeš, ako želiš — reče Klerfe. — Mnogi ljudi to zaboravljaju.

— Kuda? K tebi u „Eic“?

— Ne meni, već u „Ric“ — odvratila Klerfe. — Za vreme rata živio sam u „Ricu“ pola godine. Nosio sam bradu i drugo ime. Stanovao sam u jevtinom krilu koje gleda u Ulicu Kambon. Na drugoj strani, prema Trgu Vandom stanovale su nemačke glavešine. Neobična situacija.

Hotelski momak je doneo kofere. Klerfe pođe vratima. — Hoćeš li večeras da zajedno večeramo?

— Kad?

— U devet?

— U devet.

Ona pogleda za njim. Ni jednom reci u toku putovanja nisu spominjali veče u Askoni. Francuski jezik je zgodan, pomisli. Prelazi lako sa ti na vi i obrnuto, to ne označava situaciju, već je to igra. Čula je kako Duzepe tutnji i priđe prozoru. Možda će se vratiti, pomisli, a možda i neće. Nije znala a nije bilo ni mnogo važno. Važno je da je sad u Parizu, da je veče i da diše. Saobraćajni signali na Bulevaru Sen Mišel zasvetleše se zeleno d iza Đuzepea se kao lovačka hajka stuš-

104

ti čopor sitroena. Lilijan nije mogla da se seti da je ikad videla toliko automobila. U ratu ih je bilo malo. Galama je bila veoma jaka, ali ona ju je osećala kao orgulje, kao da gvozdene ruke sviraju silni Te Deum.

Raspakovala je stvari. Nije mnogo ponela. Nije imala ni mnogo novaca. Pozvala je strica. Nije se javljao.

Pozvala ga je još jednom. Odgovorio joj je neki strani glas. Stric je otkazao svoj telefon još pre neku godinu.

Obuze je mala panika. Novac je mesečno dobijala preko banke i već odavno nije čula glasa od strica. Nije mogao umre-ti, pomisli. Čudno je to da je smrt uvek prva misao! Možda se odselio. Zatražila je u hotelu adresar.

Postojao je samo jedan stari iz prvih godina rata, a nije bilo ni novog telefonskog imenika. Još ni dovoljno uglja nije bilo. Soba se uveče ohladila. Lilijan obuče kaput. Iz opreznosti je ponela nešto vunениh stvari kad je napuštala sanatorij um, verujući da će ih nekom pokloniti. Sada se radovala što ih ima. Sivi i prljavi sumrak počeo je da se uvlači u sobu. Lilijan se okupala da bi se zagre-jala, pa leže u krevet. Prvi put otkako je otputovala ostala je sama. Bila je sada prvi put stvarno sama posle toliko godina. Novca je imala najviše za nedelju dana. Sa mrakom se javila ponovo panika. Ko zna gde joj se stric sada nalazi? Možda je otputovao na nedelju-dve. Možda je već i Klerfe negde utonuo u ovu nepoznatu varoš, u neki drugi hotel, u neko drugo postojanje, pa ni o njemu više neće čuti glasa. Drhtala je. Romantika se brzo raspršila pred ovo nekoliko činjenica, pred hladnoćom i usamljenošću. U toploj krletki sanatorijuma sada su zujale cevi centralnog grejanja.

Neko zakuca. Napolju je stajao hotelski momak sa dva paketa. Vide da je u jednom cveće. Moglo je biti samo od Kler-fea. Brzo je u slabo osvetljenoj sobi dala hotelskom momku preterano visoku napojnicu. U drugom paketu nalazilo se vuneno čebe. — Verujem da će vam biti potrebno — pisao je

105Klerfe — U Parizu još nema dovoljno uglja. — Ona razvi će-be Ispadoše dve kutijice. U njima su bile dve sijalice. -Francuski hotelijeri uvek štede na osvetljenju - pisao je Klerfe. - Ako svoje sijalice zamenite ovim - svet će vam biti dvostruko svetliji.

Poslušala je njegov savet. Sada je bar mogla da čita. Hotelski momak joj je doneo novine. Otvorila ih je ali ih je posle nekog vremena ostavila. Sve se to nje nije više ticalo. Imala je odveć malo vremena. Nikad neće znati ko

će iduće godine biti predsednik vlade; isto tako neće znati koja će partija vladati u parlamentu. To je nije ni zanimalo; nju je prožimala još jedino žeđ za životom. Za sopstvenim životom. Obukla se. Imala je poslednju stričevu adresu; on joj je odatle pisao pre pola godine. Odlučila je da ode tamo i da se ras-pita o njemu.

Nije bilo potrebno. Stric je još tu stanovao; samo je telefon odjavio.

— Tvoj novac? — reže' ~~ Kako hoćeš! Slao sam li ga sva~ kog meseca u Svajcarsku; bilo je teško dobiti dozvolu za doznaku novca u inostranstvo. Naravno ja ti ga mogu i u Francuskoj mesečno isplaćivati. Kuda?

— Neću da ga dobijam mesečno. Želim sve odmah.

— Zašto?

— Hoću da kupim haljine.

Starac je zapanjeno pogleda. - Ista si kao tvoj otac. Da je...

— On je pokojni, Čika-Gastone.

Gaston je gledao u svoje blede, velike šake. _ Nemaš više mnogo novaca. Sta ćeš ovde da radiš? Bože moj, kad bih ja imao sreće da mogu živeti u Svajcarskoj?

— Ja nisam živela u Svajcarskoj, ja sam živela u bolnici.

— Ti pojma nemaš šta je to novac. Potrošićeš ga za nekoliko nedelja. Izgubićeš ga...

— Možda — reče Lilijan.

106

On je pogleda uplašeno. — A šta će biti kad ga izgubiš?

— Neću tebi pasti na teret.

— Trebalo bi da se udaš. Jesi li zdrava?

— Zar bih inače bila ovde?

— Onda treba da se udaš.

Lilijan se smejala. Bio je suviše proziran; hteo je da svu odgovornost za nju prebaci na drugog. — Treba da se udaš — ponovi Gaston. — Mogao bih da udesim da upoznaš neke ljude.

Lilijan se ponovo nasmeja: ali je bila radoznala da sazna šta starac misli da preduzme. Mora da ima gotovo osamdeset godina, pomisli, ali se tako ponaša kao da mora da se obez-bedu još za sledećih osamdeset. — Dobro — odgovori Lilijan.

— A sad mi reci nešto: šta radiš kad si sam?

Ptičja glava je pogleda zabezeknuto. — Nešto, bilo šta — ne znam. Bavim se... čudno pitanje! Zašto?

— Zar ti s vremena na vreme ne pada na um da uzmeš sve što imaš i da s tim odeš u beli svet i potrošiš?

— Ista si kao što ti je bio otac! — odvrati starac prezrivo.

— Nikad nije imao smisla za dužnosti i odgovornosti! Trebalo bi da te stavim pod starateljstvo.

— To ne možeš. Ti veruješ da ja razbacujem svoj novac — a ja verujem da ti odbacuješ svoj život. Neka ostane na tome. I spremi mi novac za sutra. Htela bih da što pre kupim haljine.

— Gde? — upita brzo Gaston sa izgledom marabua.

— Kod Balansijage, mislim. Ne zaboravi da je novac moj.

— Tvoja mati...

— Sutra — reče Lilijan i ovlaš poljubi Gastona u čelo.

— Slušaj me, Lilijan, ne čini gluposti! Ti si veoma lepo ode-vena. U takvim modnim kućama haljine staju čitavo bogatstvo.

— Verovatno — odgovori Lilijan gledajući preko mračnog dvorišta u sive prozore kuće na drugoj strani u kojima se ogledao poslednji odblesak večeri kao da su od uglačanog škrljca.

107— Kao tvoj otac! — starac je bio iskreno zaprepašćen. — Baš tako! Mogla bi da živiš bez brige, da se nije zanosio fantastičnim pokretima...

— Čika-Gastone, rekli su mi da se novac može izgubiti na dva načina. Prvi je da ga štediš i da ga izgubiš u inflaciji, a drugi da ga potrošiš. A sad mi reci kako živiš.

Gaston nestrpljivo mane. — Vidiš i sama. Velike su teškoće. Ova vremena. Siromašan sam.

Lilijan se osvrnu. Videla je lep stari nameštaj, presvučene stolice sa navlakama, kristalni luster omotan gazom i nekoliko dobrih slika. — Uvek si bio škrt, čika-Gastone — reče. — Zašto si i sada škrt?

Odmeravao ju je tammim ptičjim očima. — Hoćeš li ovde da stanuješ? Imam malo mesta...

— Imaš dovoljno mesta, ali ja neću da stanujem s tobom. Koliko godina imaš u stvari? Zar nisi bio dvadeset godina stariji od mog oca?

Starac se razdražio. — Ako već znaš, čemu pitaš?

— Zar se ne bojiš smrti?

Gaston je ćutao. — Odvratno se ponašaš — reče zatim tiho.

— Istina je. Nije trebalo da te pitam. Ali ja se to tako često pitam da i zaboravljam da to druge plaši.

— Još se dobro držim. Ako računaš na blisko nasledstvo, mogla bi se razočarati.

Lilijan se smejala. — Na to svakako ne računam! Ja stanujem u hotelu pa ti neću pasti na teret.

— U kom hotelu? — upita brzo Gaston.

— U „Bisonu“.

— Hvala bogu. Ne bih se čudio da si se nastanila u „Ricu“.

— Ne bih ni ja — reče Lilijan.

Klerfe je došao po nju. Odvezli su se u restoran „Le gran Vefur“. — Kako je ispao vaš prvi susret sa svetom ovde dole? — upita je.

108

— Imam osećaj da se nalazim među ljudima koji veruju da će večito živeti. Bar se tako ponašaju. Oni brane posed, a propuštaju život.

Klerfe se nasmeja. — Ali su se zato u poslednjem ratu svi zakleli da više ne čine iste greške, ako prežive. Čovek je velik u zaboravljanju.

— Jesi li i ti zaboravio? — upita Lilijan.

— Mnogo sam se trudio. Nadam se da nisam potpuno uspeo.

— Da li te zato volim?

— Ne voliš me. Da me voliš, ne bi tu reč tako olako potrzala i ne bi mi dosad tajila.

— Da li te volim što ne razmišljaš o budućnosti?

— Onda bi morala voleti svakog muškarca iz sanatorijuma. Ovde ćemo jesti morski list s prženim bademima i pićemo mlado montraše vino.

— Zašto te onda volim?

— Jer sam sada ovde. I zato što voliš život. Ja za tebe predstavljam samo anonimni delić života. Najveći stepen opasnosti.

— Za mene?

— Za onog ko je anonimn. On se po volji može zamenjivati.

— I mene možeš — reče Lilijan. — I mene, Klerfe.

— U to nisam više baš sasvim siguran. Da sam pametan, gledao bih da što pre nestanem.

— Pa nisi još čestito ni prisutan.

— Sutra putujem.

— Kuda? — zapita Lilijan s nevericom.

— Daleko. Moram u Rim.

— A ja kod Balansijage, da kupim haljine. To je još dalje od Rima.

— Stvarno putujem. Moram da se pobrinem za ugovore.

— Dobro — reče Lilijan. — To mi daje vremena da se upustim u pustolovinu modnih kuća. Stric Gaston je i onako hteo da me stavi pod starateljstvo — ili da me uda.

Klerfe se nasmeja. — Hteo bi da te pošalje na drugu robiju pre nego što si upoznala slobodu?

109— Šta je sloboda?

— To ni ja ne znam. Znam samo da to nije ni neodgovornost ni besciljnost. Lakše je saznati šta nije sloboda nego šta jeste.

— Kada se vraćaš? — upita Lilijan.

— Za nekoliko dana.

— Imaš li ljubavnicu u Rimu?

— Imam — reče Klerfe.

— Mislila sam.

— Zašto?

— Bilo bi čudno da živiš sam. Ni ja nisam sama živela kad si se pojavio.

— A sada?

— Sada sam — reče Lilijan — suviše opijena sobom da bih o tome mogla misliti.

Sledećeg popodneva otišla je do Balansijage. Osim sportskih stvari nije imala mnogo haljina. Neke su bile sašivene još po modi iz rata, druge je dobila od majke pa ih je neka mala krojačica prekrrojila.

Pažljivo je posmatrala žene koje su sedele oko nje. Analizirala je njihove haljine i pokušavala da u njihovim licima otkrije ista očekivanja koja su i nju obuzimala. Nije ih našla. Našla je zlobne, ostarele papagaje, previše našminkane što su izboranim očima bez veđa posmatrale mlade žene, i mlade žene lomne otmenosti čijim skeptičkim pogledima ništa nije moglo da izmakne izuzev neshvatljive fascinacije običnog postojanja. Među njima se našla rulja lepih Amerikanki, brbljivih, cvrkutavih i bezazlenih. Samo ponekad u uzbudljivoj praznini zaiskrilo bi, kao blaga svetiljka prolaznosti među dekoracijama za izlog, lice u kome je bilo čarolije, većinom starije ali bez paničnosti urešeno onim retkim čarom starenja koje nije zahvatila rđa već patina koja još uveličava lepotu posude plemenitog oblika.

110

Počela je parada manekena. Lilijan je slušala kako spolja dopire prigušen žagor grada kao uzdržano bubnjanje moderne džungle čelika, betona i mašina. Izgledalo je kao da je manekene na svojim vitkim zglobovima doneo

laki pokret vaz-duha, kao veštačke životinje, kao izduženi kameleoni koji su haljine menjali kao boju kože i čuteći lebdeli oko stolica.

Izabrala je pet haljina. — Hoćete li da ih odmah probate? — upita prodavačica.

— Mogu li?

— Da. Ove tri će vam pristajati; ostale su malo široke.

— Kada ih mogu dobiti? — upita Lilijan.

— Kada su vam potrebne?

— Odmah.

Prodavačica se nasmeja. — Ovde odmah znači za tri do četiri nedelje — najranije.

— Potrebne su mi odmah. Mogu li da kupim modele koji mi odgovaraju?

Prodavačica odmahnu glavom. — Ne, potrebni su nam svakog dana. Ali učinićemo što možemo. Zatrpali smo poslom, gospođice. Ako bismo narudžbine redom isporučivali, morali biste da čekate šest nedelja. Da probamo sad ovu crnu večernju haljinu?

Modeli su preneti u kabinu punu ogledala. S njima je ušla i krojačica da uzme meru. — Izvrsno ste izabrali, gospođice — reče krojačica. — Haljine vam pristaju kao da su za vas kreirane. Gospodin Balansijaga će se obradovati kad vas bude video. Šteta što ga sad nema.

— Gde je? — upita Lilijan učtivo i odsutno skidajući haljinu.

— U planinama. — Prodavačica je pomenula selo iz koga je Lilijan doputovala. Lilijani se učinilo kao da je rekla Tibet. — Tamo je radi oporavka — reče prodavačica.

— Da, tamo se može oporaviti.

Lilijan se uspravi i pogleda u ogledalo. — Pogledajte! — reče prodavačica. — To je ono što mislim. Većina žena kupuje

111 ono što im se dopadne. Vi ste kupili ono što vam pristaje. Zar nije tako? — zapita krojačku. Krojačica klimnu glavom.

— A sada još ogrtač!

Večernja haljina bila je crna kao ugalj, sa pogdegde mek-sikansko crvenim, i uska; ogrtač koji je sačinjavao komplet s njom, bio je širok i u obliku kepa od poluprozračnog materijala malo krutog kao da je uštrkan.

— Dramatično — reče prodavačica. — U ovome ste kao do-lepršali arhandeo.

Lilijan se pogleda. Iz velikog trokrilnog ogledala gledale su u nju tri žene, dve iz profila a jedna s lica, i kad se malo pomakla u stranu, videla je kao odraz od zidnog ogledala iza nje, još jednu, četvrtu, koja joj je okrenula leđa i koja kao da je nameravala da ode.

— Dramatično! — ponavljala je prodavačica. — Zašto Lučila ne može tako da nosi haljine?

— Ko je Lučila?

— Naš najbolji maneken. To je ona što je prikazala ovu haljinu.

Zašto bi ona trebalo da je tako nosi? — pomisli Lilijan. Ona će nositi još hiljade drugih haljina, i to će raditi još mnogo godina a onda će se udati i izroditi decu i ostareti. Ja ću, međutim, nositi ovu haljinu samo još ovo leto.

— Zar ne možete da je završite brže od četiri nedelje? — upita. — Bar ovu jednu? Imam tako malo vremena.

— Šta vi o tome mislite, gospođice Klod? — upita krojačica. Prodavačica potvrdi. — Odmah ćemo početi.

— Kada? — upita Lilijan.

— Može biti gotovo za dve nedelje.

— Dve nedelje... — Zvučalo je kao dve godine.

— Ako bude moguće, završićemo za deset dana. Treba nekoliko puta da probamo.

— Dobro. Kad ne možete drukčije.

— Ne može drukčije.

112

Svakog dana je dolazila na probe. Tišina u kabini je očaravala na čudesan način. Ponekad bi do nje dopirali glasovi drugih žena, ali u sivilu i srebru svoje kabine bila je kao od-sočona od gradskog meteža. Oko nje je lebdela krojačica kao HvcStenica oko idola. Vadila je čiode, nabirala tkaninu, podvi-jala je, rezala, gundala nerazumljive reci iz usana načičkanih f iodama. Klečala je, skakutala, pažljivo pritezala, klizila unap-rod ili unazad kao u ceremoniji koja se neprekidno ponavljala. Lilijan je stajala bez reci i gledala pred sobom u ogledalu tri žene, koje su ličile na nju a istovremeno od nje bile hladno udaljene, kojima se pred njenim očima nešto dešavalo, što je samo izdaleka imalo neke veze s njom a što je ipak i nju me-njalo. Ponekad bi se zavesa u njenoj kabini razmaknula, i neka druga mušterija bi provirila — brzim odmer avaj učim pogledom neumornog borca ženskog pola, ljubopitljiva a uvek na oprezu. Lilijan je osećala da s tim nema ničeg zajedničkog. Ona nije bila u lovu na muškarce; ona je lovila život.

Tokom ovih dana razvio se odnos čudne prisnosti između nje i žena iz ogledala koje su se menjale sa svakom sledećom haljinom. Ona je s njima razgovarala, a da nije govorila; slike su joj se smeškale, ne smešeći se. One su bile ozbiljne i na tihi setan način međusobno prisne, kao sestre, koje su odvojeno odrasle ne očekujući da će se ikad videti. Sad se to dogodilo kao u snu, bio je to čutljivi sastanak, pun blage melanholije... uskoro će se razići da se nikad više ne sretnu. Čak su i haljine sa svojim španskim akcentom nosile u sebi nešto toga... tamna

dramatika crnih somota, oštro i brzo plamteće tropsko crvenilo svile, široki ogrtači koji kao da su telu oduzimali supstan-cu, teški brokat kratkih bolera iza kojih se slutio pesak i sunce i nagla smrt.

Balansijaga se vratio. Bez reci je posmatrao jednu probu. Prodavačica je sutradan donela u kabinu nešto srebrnasto što je podsećalo na riblju kožu koju nikad nije dohvatilo sunce. — Gospodin Balansijaga bi želeo da imate ovu haljinu — reče prodavačica.

113— Moram prestati. Kupila sam više nego što bih smela; svakog dana dobij am ponešto.

— Samo probajte. Sigurno ćete je uzeti. — Prodavačica se nasmeši. — I cena će biti tako umerena da ćete biti zadovoljni. Kuća Balansijaga bi želela da se oblačite u njene haljine.

Lilijan je obukla to srebrno ništa. Imalo je boju bisera, ali umesto da je čini bledom, pojačalo je boju njenog lica i ramena u ton zlatne bronzne. Ona uzdahnu. — Uzeću je. Toliko je teško odbiti ovu haljinu kao i ponudu Don Zuana ili Apolona.

Ne uvek, pomisli, ali u ovom trenutku je tako. Zivela je u bestežinskom, sivom i srebrnastom svetu. Pre podne je dugo spavala, zatim bi odlazila Balansijagu, posle je bez cilja lutala ulicama, a s večeri bi sama sedela u restoranu hotela. Restoran je spadao među najbolje u Parizu; ranije to nije znala. Nije imala potrebu za društvom, a Klerfe joj je nedostajao samo malo. Anonimni život, koji je nadirao bez mere sa ulica, iz ka-fana i restorana, bio je dovoljno jak i tako nov da nije suviše patila zbog neman ja ličnog života. Preпусти se da je gomila nosi, nosila je ali je nije potresala, ona ju je volela, jer je to bio život nepoznat, nerazuman, luckasti život, prepušten vetropirastim i šašavim ciljevima, koji su se na njegovim ta-lasima njihali kao šarene plutače na vetrovitom moru.

— Mudro ste odabrali — reče prodavačica prilikom posled-nje probe. — Ove haljine nikad neće prestati da budu moderne. Možete ih godinama nositi.

Godine, pomisli Lilijan, naježi se i nasmeši.

114

IX

Probudila se kao iz blagog pijanstva. Gotovo dve nedelje je provela među haljinama, šeširima i cipelama, kao pijanica u vinskom podrumu. Prve su haljine bile isporučene i ona je poslala račun čika-Gastonu, koji joj je u hotel istina poslao njenu mesečnu rentu, ali inače nikakav drugi novac. Izgovarao se da nabavljanje gotovine traži mnogo vremena.

Idućeg dana se pojavio Gaston, sav uzbuđen. Tumarao je po hotelu, proglasio je neodgovornom i iznenada zatražio da se preseli u njegov stan.

— Da bi me držao pod kontrolom?

— Da bi štedela svoj novac. Zločin je toliko davati na haljine. Za tu cenu bi morale biti od zlata!

— One i jesu od zlata; samo ti to ne vidiš.

— Prodati dobre akcije s velikim interesom radi nekoliko krpica i tkanina... — jadikovao je Gaston. — Treba te staviti pod starateljstvo!

— Pokušaj! Svaki sudji ja u Francuskoj bi me razumeo pa bi tebe umesto mene poslao na posmatranje. Ako mi što pre ne vratiš novac, kupicu dvostruko toliko haljina i tebi poslati račune.

— Dvostruko toliko krpica? Ti si...

— Ne, čika-Gastone, nisam luda, ti si lud. Ti, koji se svega lišavaš, samo da bi pet-šest naslednika koje mrziš i jedva poznaješ, sve proćerdali. A sada dosta! Ostani na ručku. Ovaj restoran je vanredno dobar. Obući ću jednu od novih haljina u tvoju čast.

— Isključeno! Razbacivati novac za...

— Bićeš moj gost. Ovde uživam kredit. Za vreme jela pri-čaćeš mi kako žive razboriti ljudi. Sada sam gladna kao neki

115smučar posle šestočasovnog treninga. Ne, još gladnija! Od proba se ogladni. Pričekaj me dole, sići ću za pet minuta.

Sišla je posle jednog sata. Gaston je sedeo bled od besa i čekanja, za malim stolom na kome je stajala posuda s nekim zelenim lisnatim biljkama i nekoliko novina. Nije naručio aperitiv. Dozi vela je veliko zadovoljstvo što je nije odmah prepoznao. Ali je zato uvrnuo brkove kad ju je video kako silazi slabo osvetljenim stepeništem, a onda je ustao pogledavši je okom staromodnog zavodnika. — To sam ja, čika-<jrastone — reče ona. — Nadam se da ti je poznato što je rodoskvruće.

Gaston se nakašlja.

— Glupost — progundā. — Vid mi je popustio. Kada sam te posledrvi put sreo?

— ■ Pre dve nedelje.

— Nisam na to mislio. Pre toga.

— Otrilike pre četiri godine... onda sam bila napola iz-gladnela i sasvim smetena.

— A sada?

— I sad sam još napola izglednela, ali veoma odlučna. Gaston izvadi iz džepa naočari. — Za koga si kupila te haljine?

— Za sebe.

— Imaš li...

— Jedini muškarci kojih je bilo tamo gore, pogodnih za ženidbu, bili su učitelji smučanja. Nisu izgledali loše u smučar-skim odelima, ali su u drugim prilikama delovali kao seljaci u prazničnim odelima.

— Jesi li sasvim sama?

— ■ Da, ali ne kao ti — reče Lilijan i povede ga u restoran.

— Šta bi jela? — upita Gaston. — Razume se da si moja gošća. Ja nisam gladan. Šta bi htela. Laku dijetalnu hranu? Neki omljet, voćnu salatu, malo višiske vode...

— Za mene — odgovori Lilijan — za početak morski ježevi i to tuce, i votku.

116

Gaston nehotice, mršteći se, pogleda cenovnik. — Morski ježevi nisu zdravi!

— Samo za tvrđice. Oni ih guše, čika-Gastone. Posle toga file poavre ...

— Zar to nije preteško? Kuvana kokoš, zar vam u sanatori-jumu nisu davali zobene kaše ...

— Da, čika-Gastone. Ja sam se tamo u planinama najela za čitav život ovsene kaše i kuvanih kokošaka, uz divan pogled u prirodu. Dosta! Naruči uz file još i bocu šato lafita. Ili ga možda ne voliš?

— Ne mogu sebi to dozvoliti. Jako sam osiromašio, draga moja Lilijan.

— Znam. Stoga i jeste dramatično s tobom ručati.

— Šta?

— Sa svakim gutljajem vina odlazi i kap krvi iz tvog srca. — ■ Do đavola! — reče Gaston, iznenada sasvim prirodno. —

Kakvo upoređenje i to uz takvo vino! Razgovarajmo o nečem drugom. Mogu li da probam tvoje morske ježeve. Lilijan mu preko stola pruži svoj tanjir. Gaston žurno pojede tri komada. Uzdržavao se od jela; ali je vinu držao korak. Kad ga već plaća bar da u njemu uživa.

— Dete — reče on, kad su ispraznili bocu. — Kako vreme prolazi! Sećam se tebe još kad si...

Lilijan oseti kratak, oštar bol. — Ništa o tome neću da čujem, čika-Gastone. Objasni mi samo jedno: zašto su mi dali ime Lilijan? Mrzim to ime.

— To je želeo tvoj otac.

— Zašto?

— Hoćeš l' liker uz kafu? Konjak? Možda šartrez? Arma-njak? To sam i očekivao! — Gaston se bio već sasvim otkra-vio. — Dobro, dakle, dva armanjaka. Da, tvoj otac...

— Šta?

Ptičurina potvrdi glavom. — Kao mladić je nekoliko meseci boravio u Njujorku. Sam. Posle toga je uporno zahtevao da te nazovu Lilijan. Tvojaj majci je bilo svejedno. Kasnije sam čuo

117 da je u Njujorku doživeo jednu... dakle neku romantičnu avanturu. S nekom koja se zvala Lilijan. Oprosti što ti to govorim, ali pitala si.

— Hvala bogu! — reče Lilijan. — Već sam mislila da je moja mama ovo ime pročitala u nekoj knjizi. Mnogo je čitala.

Ptičja glava se saglasi. — Ona jeste. Ali otac ti je malo čitao. A ti Lili? Hoćeš ovde da... — on pogleda oko sebe... — živiš? Zar ne misliš da bi to bila greška?

— Isto to htela sam i tebe da pitam. Posle vina si postao mnogo ljudskiji.

Gaston je srkutao svoj armanjak. — Tebi u čast pozvaću malo društvance.

— Već si mi time pretio.

— Hoćeš li doći?

— Neću, ako pozivaš na čaj ili koktel.

— Biće večera. Imam još nekoliko boca vina... samo nekoliko, ali to vino bi se moglo poneti s ovim.

— Dobro.

— Postala si lepa devojka, Lili. Ali si tako surova! Surova! Otac ti nije bio takav.

Surova, pomosli Lilijan. Šta je za njega surovo? I da li sam to ja? Ili više nemam vremena za kratke blage podvale koje bacaju lažno zlato preko neprijatnih istina pa se to onda naziva taktom?

Sa svog prozora mogla je da vidi oštri vrh zvonika Sent-Ša-pela. Zario se kao igla u nebo iznad sivih zidova Konsijeržeri-je- Sečala se kapele iz ranijih dana. Kad je prvi put osvanuo sunčani dan pošla je u kapelu.

Bilo je gotovo podne a prostor sa visokim obojenim prozorima bio je potpuno prožet svetlošću, kao da je providna ci-tadela zrakova. Izgledalo je kao da se sastoji od samih prozora sa bojama plavih madona, užareno crvenim, zelenim i žutim. Svetio je bilo tako snažno da su se boje mogle osetiti na koži,

118

kao da se čovek kupa u šarenoj svetlosti. Osim Lilijan bili su tu i neki američki vojnici koji su uskoro otišli. Ona je sedela na klupi, obasuta svetlošću kao najlakšom i najkraljevskijom među svim haljinama, pozelela je da se razgoliti i vidi kako prozračni brokat svetlosti klizi preko njene kože. Bio je to slap uvetlosti, bestežinsko pijanstvo, i pad i lebđenje istovremeno; činilo joj se da udiše svetlost, a učinilo joj se kao da plavetnilo, crveno i žuto igra u njenim plućima i krvi, kao da je uklonjena rastavljenost kože i svesti, pa sad kroz sve to prodire svetlost, tako kako je doživela s nevidljivim rendgenskim zracima; samo što se onda otkrivao skelet, dok je ova

tajanstvena snaga činila kao da puls i kucanje srca svetle. Bio je to sam život, i dok je tako sedela nema i nepomična i gledala po sebi svetlost koja je pokriva i u nju uranja, osećala se vezanom za sve ovo, sjedinjena s tim, nije više bila izdvojena jedinka, već ju je svetlost uzela i štitila, i odjednom je bila obuzeta mističnim osećanjem, da nikada neće umreti, dok god je ta svetlost drži i da u njoj nikada neće umreti... ono što pripada ovoj magičnoj svetlosti. Bila je to velika uteha, nije htela nikad da je zaboravi i takav je trebalo da bude njen život, ono što joj još danas preostaje, osećala je, takav kao što je ovaj ovde, to je košnica ispunjena najlakšim medom zrakova... svetlost bez senki, život bez žaljenja, sagorevanje bez pepela...

Sećala se vremena kad je poslednji put bila u Sent-Šapelu. Dovala ju je njena majka. To je bilo u vreme kada je Gestapo tragao za njenim ocem. Tada su po danu boravile u crkvama, jer im se činilo da je tu najsigurnije.

Lilijan je na taj način upoznala najveći broj pariških crkava, sedeći večito po najtamnijim kutovima i praveći se kao da se moli. Ali kasnije su počeli da šalju uhode i u crkve, pa ni tama Notr-Dam više nije bila sigurna. Onda su prijatelji njene majke savetovali da dane provede u Sent-Šapelu, jer je tamo, navodno, sigurniji crkve-n jak.

Lilijan se tada u jarkoj svetlosti osećala kao zločinac, ko-tu su iz tamnog skrovišta izgurili pod nemilosrdni blesak policijskog reflektora ... ili kao gubavac izložen beloj i prodornoj

119svetlosti operacione sale. Mrzela je to i nikad nije mogla da zaboravi.

Sad od svega toga ničega više nije bilo. Senke prošlosti nestale su kao magla pred prvim naletom meke svetlosti. Nije bilo vize ni mržnje; samo sreće. Nema otpora ovoj svetlosti, pomisli. U njoj se otapala grozna sposobnost pamćenja, sećanje na prošlo ne kao obična pouka, već kao da okamenjeni život preuzima budućnost i njome ga ispunjava kao sobu nekorisnim starim nameštajem, zajedno s onim što bi doista trebalo da bude: jači, svesniji život oplemenjen iskustvom. Lilijan se protegnu pod svetlošću. Učinilo joj se da je može čuti. U toj svetlosti se toliko toga može čuti, pomisli, samo kad bi čo-vek bio dovoljno nečujan. Disala je polako i duboko. Udisala je zlato i plavetnilo i crvenilo boje tamnog vina. Osećala je da se i sanatorijum i njegova poslednja senka rastvaraju u ovim bojama; sivi i crni želatinski filmovi rendgenskih snimaka uvijali su se i sagorevali malim svetlim plamenom. To je očekivala. Zato je i došla ovamo. Sreća u zracima, pomisli, najlakša sreća na svetu.

Čuvar crkve je morao dvaput da joj se obrati. — Zatvaramo, gospođice.

Ona ustade i pogleda umorno i zabrinuto lice čoveka. U trenutku nije mogla da shvati da on i ne sluti šta ona oseća... ali čak i čuda kad se ponavljaju postaju navika. — Otkada ste ovde ... — upita ga.

— Dve godine.

— Jeste li poznavali čuvara koji je ovde služio za vreme rata?

— Nisam.

— Mora da je lepo ovde provoditi dane.

— To je izvor zarade — reče čovek. — Prilično male, zbog inflacije.

Ona izvadi novčanicu iz svoje torbice. Čuvarove oči bles-nuše. To je njegovo čudo, pomisli, protiv toga nema šta da se kaže... to je hleb, vino i život, pa čak i sreća. Stupila je u

120

sivo dvorište. Zar čuda postaju jednolična kada se čovek na njih privikne? — pomisli. Zar postaju svakidašnjica kao što je pojam života ovde dole postao svakidašnjica, svetlost uobičajenosti koja uvek sja umesto da ne prestane da bude blistava kapela?

Osvrnula se. Sunce je jednolično i bleštavo obasjavalo krovove obližnjeg zatvora, ali oni su sadržavali sve zrake koji su u kapeli priređivali svečanost svetlosti. Policajci su prelazili preko dvorišta, pored njih su prošla kola sa licima iza rešetki. Čudo svetlosti bilo je okruženo policijskim zgradama i sudovima, uokvireno atmosferom polica za sudske spise, zločina, ubistava, parnica, zavisti, pakosti i onom bespomoćnom senkom koju je čovečanstvo nazivalo pravdom. Ironija je bila jaka... a Lilijan nije bila ubeđena da tu nema i nekog dubljeg smisla i da li je sve tako moralo biti da bi čudo ostalo čudo. Iznenada se setila Klerfea. Smešila se. Bila je spremna. Od njegovog odlaska više se nije javljao. To je nije bolelo; nije ni očekivala glasa od njega. Još joj nije bio potreban; ali dobro bi bilo kad bi bio ovde.

Klerfe je dane u Rimu provodio sedeći po kancelarijama, kafanama i radionicama. Večeri je provodio s Lidijom Moreli. U početku se dosta često sećao Lilijan; zatim danima o njoj nije mislio. Ona ga je ganula, a to je nešto što mu se u dodiru sa ženama inače nije lako dešavalo. Podsećala ga je na lepog mladog psa, koji je u svemu što je radio preterivao. Već će se naviknuti, mislio je. Sad još misli da mora sve da nadoknadi što je po njenom mišljenju propustila. Uskoro će zapaziti da ništa nije propustila. Brzo će se snaći i postaće kao druge... slična Lidiji Moreli, ali verovatno neće u tom biti tako savr-■Sona. Niti je raspolagala Lidijinom skeptičnom razboritošću niti opšteženskom bezobzirnošću. Ona bi pristajala nekom pomalo sentimentalnom muškarcu pesničkih ideala, koji bi imao dovoljno vremena za nju, i odluči — nije za mene. Trebalo je

121da ostane s Volkovim. On je kako izgleda postojao samo za nju, naravno, zbog toga ju je i izgubio. Eto, tako je bilo. Klerfe je naučio na drukčiji život. Nije želeo da bude uvučen ni u kakve dubine. Lidija Moreli bila je prava žena za njega. Lili-jan je bila samo dražestan, kratak doživljaj sa odmora. Za Pariz je bila provincijalka s previše zahteva i suviše neiskusna.

Osećao je olakšanje zbog svoje odluke. U Parizu će je pozvati da bi je još jedanput video, i da bi joj sve objasnio. Možda i nema šta da se objašnjava. Svakako neće biti ničeg što bi trebalo razjašnjavati. Ona je, bez sumnje,

samoj sebi već odavno sve razjasnila. Ali zašto hoće onda da je još jednom vidi? Nije zbog toga mnogo razmišljao. Što da ne? Među njima se gotovo ništa i nije dogodilo. Potpisao je svoj ugovor i ostao još dva dana u Rimu. Lidija Moreli je istog dana u pošla u Pariz kad i on. Odvezao se Đuzepeom. Lidija je pošla vozom, mrzela je putovanja automobilom i avionom.

122

X

Lilijan se uvek plašila noći. Noć je za nju uvek imala neku vezu s gušenjem, sa senkama ruku koje su hvatale grlo, sa jezivom i neizdržljivom usamljenošću smrti. U sanatorijumu je mesecima ostavljala da gori svetio da bi izbegla resku jasnoću snežnih noći, punog meseca i pritiska bleđih noći bez me-seca sa sivim snegom što je nešto najbezbojnije što postoji. Noći u Parizu imale su više blagosti. Napolju je bila reka i Notr-Dam i pokoji pijanac bi dizao buku na pločniku, ili bi neka kola uz škripu guma zabrujala ulicom. Kad su prispele prve haljine, Lilijan ih nije okačila u orman. Povešala ih je okolo po sobi. Jednu od somota okačila je na krevet, odmah do ove visila je srebrna, tako da ih je mogla dohvatiti, kad bi se iza sna probudila, oslobođena starih snova, užasa, sama, padala uz zagušni krik — padala, padala iz beskrajne tame u beskrajnu tamu — onda bi mogla ispružiti ruku i dohvatiti haljine a one su za nju predstavljale srebrne i svilene konopce pomoću kojih bi mogla da se izvuče iz te bestesne jeze, natrag u zidove, vreme, odnose, prostor i život. Milovala ih je rukama, osećala je tkaninu, zatim bi ustala i hodala po sobi, često naga, okružena haljinama kao prijateljima, a one su visile na vešali-cama, po zidovima, pred vratima ormara, a njene cipele su ležale na komodi, zlatne i mrke i crne u redu sa svojim tankim i visokim petama, kao da ih je ostavila četa elegantnih Botiče-lijevih anđela, koji su nakratko otišli u Sent-Sapel na neku ponoćnu molitvu da bi se vratili u zoru. Samo žena može znati, mislila je, koliko utehe može da sadrži neko ništavilo što se zove šešir. Hodala je noću među svojim stvarima, držala brokat po mesečini, stavila bi na glavu neki šeširić, probala bi po nekoliko pari cipela i katkad i neku haljinu, po bleđoj svetlosti iinola je da stoji pred ogledalom i osmatra pritajenu fosfores-

123cenciju na svom licu i plećima, pitala se da li su već upala, grudi, da li su već umorne, i noge, da li su već izgubile obline i time nagovestile mršavost butina. Još ne, pomisli, još ne, i nastavljala bi sablasnu igru, drugi par cipela, još jedan šešir koji se samo nekim čudom držao na glavi, nekoliko komada nakita koje je još imala i koji su noću izgledali kao da raspoložu magijskom snagom, i slika u ogledalu, koja joj se smešila i gledala je, kao da više zna nego ona sama.

Kad ju je ponovo ugledao, Klerfe se zapanjio, koliko se pro-menila.

Pozvao ju je telefonom posle dva dana boravka u Parizu kao da ispunjava neprijatnu obavezu, pomešanu s nešto malo radoznalosti, hteo je da bude s njom samo jedan sat. Ostao je celo večer. Tome nisu bile uzrok haljine, to je odmah uvideo. Poznavao je mnogo žena što se lepo oblače, a o haljinama je na primer Lidija Moreli znala više nego neki disciplinski narednik o egzerciru. Lilijan se promenila. Činilo mu se da je pre nede-lju-dve dana napustio nedoraslu devojkicu, neki neskladan ne sasvim izrastao stvor, nešto napušteno, a iznenada nalazi nekog ko je prešao mističnu granicu mladosti sačuvavši još njenu draž, ali je već stekao onu magičnu sigurnost mlade i veoma lepe žene. Hteo je da napusti Lilijan; a sad je bio srećan zbog nešto zakasnelih izgleda da bi je mogao zadržati. Dok je bio odsutan on je neke njene osobine preuveličao pa čak i sam sebi sugerirao da je provincijalka. Nesklad između prejakog intenziteta i suviše nesigurnih formi pripisivao je lakoj histeriji. Sad svega toga više nema. Goreo je plamen, tih i snažan, a on je znao kakva je to retkost. U srebrnim svećnjacima ne-retko gori kuhinjska sveca, a često se i mladost brka s plamenom pa je od toga nečeg i imala, dok je kalkulacija i rezignacija ne bi zamutila — ovde je bilo nečeg drugog. Kako da to ranije nije video? Osetio je to, ali nije shvatio. Činilo mu se kao da je spazio pastrmku koju su stavili u mali akvarijum pa

124

se unutra neprestano praćakala, čupala biljke i dizala mulj. Sad, iznenada, kad joj staklo i kamenje ne smetaju — našla je svoju reku pa se više ne sudara; sad se igra sopstvenom brzinom i duginim bojama koje se kao munjice prelivaju na njenoj koži.

— Moj čika Gaston namerava da u moju čast priredi prijem — rekla je Lilijan nekoliko večeri kasnije.

— Tako?

— Da. Hteo bi da me uda.

— Još uvek?

— Više nego ikad ranije! Boji se ne samo moje već i svoje propasti ako i dalje budem kupovala haljine.

Opet su sedeli u „Gran Vefuru“. Kelner je kao i onda, prvi put, doneo morski list sa prženim bademima i opet su pili mlado montraše vino.

— Ti si u Kimu postao ćutljiv — reče Lilijan. Klerfe je pogleda. — Tako?

Lilijan se nasmeši. — Ili je to zbog žene koja je malopre ušla.

— Koja žena?

— Je li potrebno da ti je pokažem?

Klerfe nije video dolazak Lidije Moreli. Tek ju je sada pri-metio. — Šta ju je, do đavola, dovelo baš ovamo?

Nije poznavao čoveka koji je s njom došao, ali je znao da se zove Džon-son i da je navodno jako bogat. Lidija očigledno nije gubila vreme otkako joj je jutros rekao da je ni večeras neće moći sresti. A sada mu je palo na um

kako ga je ovde pronašla — pre godinu dana on je s njom često dolazio u ovaj lokal. Trebalo bi da je bio oprezniji sa svojim omiljenim restoranima, razmišljao je zlovoljno.

— Poznaješ li je?

•— Kao i mnoge druge; ni više ni manje.

Primetio je kako Lidija posmatra Lilijan i da gotovo u paru

125zna šta nosi, odakle to potiče i šta staje. Bio je uveren da je čak procenila i Lilijanine cipele, iako ih nije mogla ni videti. U tim stvarima bila je gotovo vidovita. Sve je ovo mogao da izbegne da je mislio na to — a, pošto se sve tako zbilo, odlučio je da iskoristi situaciju. Najjednostavniji postupci uvek najbolje deluju. Jedan od njih je suparništvo. Ako Lilijan bude ljubomorna, utoliko bolje.

— Izvrsno je odevena — reče Lilijan.

On potvrdi glavom. — Po tom je poznata.

Očekivao je sad primedbu u pogledu Lidijinih godina. Imala je četrdeset, preko dana je izgledala kao da ima trideset a uveče kao dvadeset pet, ako je svetlost dobra. U lokalima koje je posećivala Lidija, svetlost je uvek bila dobra. Primedba o godinama je izostala.

— Lepa je — reče Lilijan. — Jesi li imao s njom odnos?

— Ne — odvrati Klerfe.

— Glupo si uradio — reče Lilijan. On je iznenađeno pogleda. — Zašto?

— Jako je lepa. Odakle je?

— Iz Italije.

— Iz Rima?

— Da — reče on. — Iz Rima. Zašto? Jesi li ljubomorna? Lilijan mirno spusti čašu sa žutim šartrezom na sto. — Jadni Klerfe — odvrati. — Nisam ljubomorna. Nemam za to vremena.

Klerfe je pogleda. Da je to bilo koja druga žena rekla, Klerfe bi pomislio da laže; ali shvatio je da Lilijan ne laže. Tako je mislila i tako je bilo. Svakog trenutka postajao je sve ljući ne znajući za razlog. — Govorimo o nečem drugom.

— Zašto? Zato što si se u Pariz vratio sa drugom ženom?

— To je besmislica? Kako ti pada na pamet nešto tako apsurdno?

— Zar nije istina?

Klerfe je razmišljao samo trenutak. — Da, istina je.

— Imaš dobar ukus.

126

On je ćutao i čekao drugo pitanje. Odlučio je da govori istinu. Još pre dva dana verovao je da će Lilijan moći da drži uzgred; sada kad ih je obadve video zajedno, želeo je samo nju. Znao je da je sam sebe zarobio i ljutio se zbog toga; ali je i znao da više nema povratka, a još manje logike. Za trenutak mu se Lilijan otela i to na najopasniji način, bez borbe. Da bi je vratio, trebalo je da učini samo jednu stvar, i to najtežu što može biti u borbi, i to onoj borbi što se vodi samo sa senkom, a to je — priznati ali tako da se ne izgubi bitka.

— Nisam želeo da se zaljubim u tebe, Lilijan — rekao je on. Ona se nasmeja. — Pa to nije lek protiv ljubavi.

Takve

stvari čine učenici.

— U ljubavi nema odraslih.

— Ljubav... •— reče Lilijan. — Kakva široka reč! I šta se sve u njoj krije! — Ona pogleda Lidiju Moreli. — To je mnogo jednostavnije, Klerfe. Hoćemo li poći?

— Kuda?

— Ja bih do hotela.

Klerfe ne odgovori ništa, već plati... Gotovo je, pomisli Prolazili su srednjim ulazom pored stola Lidije Moreli koja se i ne osvrnu. Covek, koji je parkirao kola, smestio je Klerfeov auto na trotoaru u maloj uličici pred restoranom. Lilijan pokaže Đuzepea.

— Evo tvog izdajnika. Vozi me do hotela.

— Ne. Hajdemo malo do Pale Rojala. Da li je bašta otvorena? — upitao je čuvara.

— Arkade jesu, gospodine.

— Znam tu baštu — reče Lilijan. — Šta hoćeš? Da posta-neš bigamist?

— Ostavi to! Pođi sa mnom.

Prolazili su pod arkadama Palea. Veče je bilo prohladno i jako je mirisalo na zemlju i proleće. Vetar je duvao u mahovima dole u baštu i bio je mnogo topliji od noći skupljene među zidovima.

127Klerfe zastade. — Ne reci ništa. I ne traži da ti objašnjavam. Ne mogu.

— Sta bi trebalo da se razjasni?

— Ništa?

— Zaista ništa — reče Lilijan.

— Volim te.

— Zato što ti ne pravim scene?

— Ne — reče Klerfe. — To bi bilo užasno. Volim te zato što mi praviš neobičnu scenu.
— Uopšte ti ne pravim nikakvu — odvratila Lilijan i pri-tegnu uzanu krznenu kragnu svog ogrtača na potiljak. — Mislim da ne bih ni znala kako se to počinje. — Ona je stajala pred njim, a nemirni vetar joj je raznosio kosu. Učinila mu se sasvim stranom, kao žena koju nikad nije poznavao a koju je već izgubio. — Volim te — reče joj on još jednom, uze je u naručje i poljubi. Osetio je slabi miris njene kose i gorki parfem njenog vrata. Nije se opirala. Oslonila se na njegove ruke, širom otvorenih odsutnih očiju, kao da sluša vetar. On je odjednom strese. — Reci nešto! Učini nešto! Naredi mi makar da idem! Udari me po licu! Samo nemoj biti kao kip.
Ona se tiho ispravi a on je pusti. — Zašto bi otišao? — upita ona.
— Hoćeš li da ostanem?
— Nešto hteti je večeras tucana reč. Šta s tim da se započne? Tuč se tako lako lomi. Osećaš li vetar? Šta li hoće? On je pogleda. — Uveren sam da ne misliš ono što govoriš — reče posle kraćeg vremena jako začuđeno.
Ona se smešila. — Zašto da ne? Rekla sam ti već da je sve jednostavnije nego što misliš.
Ćutao je. Nije znao šta da radi. — Dobro, odvešću te u hotel — izjavi konačno.
Pošla je mirno s njim, pored njega. Šta se to sa mnom dešava, mislio je. Zbunjen sam i ljut na nju i Lidiju Moreli, a jedini na koga bi trebalo da se ljutim to sam ja.
Stajali su pored kola. U tom trenutku je Lidija Moreli iziš-

128

hi sa svojim pratiocem. Opet je htela da previdi Klerfea, ali je ljubopitstvo za Lilijan bilo jače. Osim toga morali su ona i njen pratilac da u tesnoj ulici čekaju dok se Klerfeov automobil izvlačio iz zbrke gusto parkiranih kola, da bi mogli doći do svojih. Sa savršenom ravnodušnošću pozdravila je Klerfea i predstavila svog pratioca. Veština kojom je iznašla ko je Lilijan i odakle dolazi bila je zadivljujuća. Klerfe je verovao da mora pokušati da zaštiti Lilijan, ali je ubrzo otkrio da to nije potrebno. Dok su dvojica čuvara uz veliku buku manevrisali kolima gore i dole zakrčivali saobraćaj a on sa Lidijinim pratiocem vodio razgovore o automobilima, između dve žene se razvio na izgled bezazlen razgovor, u kome su napadi i odbrane vođeni smrtonosnom ljubaznošću. Lidija Moreli bi na svom terenu bila bez sumnje pobednik; bila je starija od Lilijan i mnogo spretnija i pakosnija — ali je izgledalo kao da se bori protiv pamuka. Lilijan je prema njoj istupila tako razoružava-juće naivno i s tako uvredljivim poštovanjem da nije koristila ni sva opreznost Morelijeve; ubrzo je demaskirana kao napa-dačica a na taj način gotovo potučena. Čak je i njen pratilac morao da zapazi da je ona od njih dve više zainteresovana. I starija. — Vaša kola, gospodine — izvesti čuvar Klerfea.
Klerfe je povezao kola kroz ulicu i skrenuo za prvim uglom. — To je bio prvoklasni podvig — reče Lilijani. — Ona ne zna ni ko si ti, ni odakle si niti gde stanuješ.
— Saznaće sutra, ako zaželi — odgovori ravnodušno Lilijan.
— Od koga? Od mene?
— Od mog krojača. Videla je od koga potiče ova haljina.
— Da li ti je to svejedno?
— I te kako! — reče Lilijan i počeo duboko da udiše noćni vazduh. — Vozi preko Plas de la Konkorda. Danas je nedelja, vodoskoci se kupaju u svetlu.
— Čini mi se da je tebi gotovo sve svejedno, zar ne? — upita je on.
129Ona se okrete njemu uz osmeh. — U sasvim intenzivnom smislu, jeste.
— Mislio sam. Šta se s tobom dogodilo?
Znam da ću umreti, pomisli, dok je osećala kako joj preko lica klizi svetlost ulične lampe. Znam više do tebe, u tome je stvar, zato je za mene jecanje, krik i slavlje ono što je za tebe samo buka. A ono što je za tebe svakidašnjica, meni je milost i poklon. — Pogledaj fontane! — reče.
On je vozio polako oko trga. Pod srebrnosivim pariškim nebom peli su se svetlucavi zraci, uplitali su se međusobno i bacali se narcistički sami sebi u susret, vodoskoci su žuborili, obelisk je stajao u svojoj hiljadugodišnjoj postojanosti kao neka uspravna svetla osovina među nečim naj prolaznij im što postoji, među vodoskocima, koji su se bacali visoko u nebo a potom umirali pošto su za trenutak lebdeli zaboravivši na moć teže, a potom, ponovo pretvoreni u padanje, pevali najstariju uspavanku zemlje: žubor vode, monotonu pesmu večitog vraćanja materije i večitog nestajanja individualnosti.
— Kakav trg! — reče Lilijan.
— Da — odvratila Klerfe. — Ovde je stajala giljotina. Tamo na drugoj strani pogubili su Mariju Antoanetu. Sada prskaju vodoskoci.
— Vozi još do Ron-Poana — reče Lilijan. — Tamo su druge fontane.
Klerfe je vozio niz Sanz-Elize. Kod Ron-Poana se pesmi i belom penušavom žuboru vode pridružila šumica kopljastih žutih lala, koje su kao pruski vojnici s nataknutim bajonetima vežbali svoj cvetni stav mirno. — Zar ti je i ovo svejedno? — upita Klerfe.
Lilijan je morala da za trenutak razmisli. Polako je skrenula pogled sa vodenog pljuska i noći. On se muči, pomisli. Kako to lako ide! — To me gasi — reče ona. — Zar ne razumeš?
— Ne. Ne želim da me neko ugasi; hoću da se osećam jačim.

— To i mislim. Mnogo pomaže kad se čovek ne odupire. Rado bi zaustavio kola da je poljubi; ali nije bio sasvim si-

130

Kuran šta bi se onda dogodilo. Osećao se na neki čudan način prevarenim i najradije bi kola uterao u leju žutih lala, da bi Ih izgazio i sve oko sebe razbacao a Lilijan privio uza se da s njom nekud otputuje. Ali kuda? U neku pećinu, skrovište, sobu — ili pak ponovo u bezlično pitanje njenih svetlih očiju koje kao da ga nikad nisu istinski ni videle.

— Ja te volim — reče on. — Sve ostalo zaboravi. Zaboravi tu ženu.

— Zašto? Zašto ne bi imao nekoga? Misliš li da sam sve vreme bila sama?

Duzepe se prope i zamre. Klerfe ponovo pokrenu motor. — Misliš li u sanatorijumu? — reče on.

— Mislim u Parizu.

On je zurio u nju. Ona se smeškala. — Ne mogu biti sama. A sad me vozi u hotel. Umorna sam.

— Dobro.

Klerfe je vozio pored Luvra, prešao Konsijeržeriju i prešao most Bulevara Sen-Mišel. Besneo je bespomoćno. Najradije bi izmlatio Lilijan, ali bio je nemoćan — ona mu je priznala samo ono što je i on njoj malo pre priznao i ni trenutka nije u to sumnjao. Sve što je sada želeo bilo je da je opet zadobije. Ona je odjednom postala najvažnije i najpoželjnije od svega što je znao. Nije znao šta da radi ali se nešto moralo dogoditi; prosto nije on mogao da je ostavi na hotelskom ulazu, nikad mu se vize ne bi vratila, ovo je bila njegova poslednja prilika, morao bi da pronade neku čarobnu reč da bi je zadržao, inače će sići u kola, odsutno ga uz osmeh poljubiti i nestati u hotelskom ulazu koji je smrdeo na bujabetes i beli luk, popeti se gore izgaženim stepenicama pored male tezge iza koje drema vratar, a pored sebe drži komad lionske kobasice i bocu prostog vina — ona će se popeti i poslednje što će od nje videti u polumraku uskog hodnika biće njene male blistave štiklice što koračaju uz stepenice, a gore u njenoj sobi će joj verovatno iznenada iz njenog zlatnog bolera izrasti dva krila, pa će izleteti kroz prozor, brzo, napolje, ne prema Sent-Šapelu o kojoj je govorila,

131 nego na elegantnoj veštičijoj metli, koja verovatno potiče od Balansijage i Diora, i pravo otići na valpurgijsku noć kojoj prisustvuju samo đavoli u frakovima, koji su oborili sve rekorde brzine a sporazumevaju se tečno na šest jezika, i koji sve znaju od Platona do Hajdegera a pored toga su još virtuozi na klaviru, svetski prvaci u boksu i pesnici.

Vratar zevnu i probudi se. — Imate li ključ od kuhinje? — upita Klerfe.

— Na usluzi. Viši? Šampanjac? Pivo?

— Donesite nam iz hladnjaka limenku kavijara.

— Nemam pristupa gospodine. Gospođa drži ključ.

— Onda otrčite do restorana „Laperuz" na uglu. Uzmite tamo jednu kutiju. Još su otvoreni. Mi ćemo vas ovde čekati. Ja ću vas ovde dotle zameniti.

Iz džepa je izvadio novac. — Ne želim kavijara — reče Lili jan.

— Šta želite?

Oklevala je. — Klerfe — odgovori konačno — dosad nijedan čovek nije bio kod mene u ovo doba. To je ono što si htio da znaš?

— Istina je — umeša se vratar. — Gospođa se uvek sama vraća kući. Ce n'est pas normal, Monsieur. Da donesem šampanjca? Imamo još dom perinjón iz trideset četvrte.

— Donesite ga, zlatni mladiću — viknu Klerfe. — Sta ima za jelo?

— Htela bih ove kobasice. — Lili jan pokaza na vratarevu večeru.

— Uzmite moje, gospođo. U kuhinji ih ima još dosta.

— Donesite iz kuhinje — reče Klerfe. — I crnog hleba i komad brijskog sira.

— I bocu piva — reče Lilijan.

— Ne šampanjca, gospođo? — Vratarevo lice se izdužilo. Mislio je na svoje procenete.

— Donesite obavezno dom perinjón — izjavi Klerfe. — Makar samo za mene. Hoću nešto da proslavim.

132

- Sta?

- Izliv osećanja. — Klerfe zauze mesto u vratarevoj loži. — Idite! Ja ću ovde dotle pripaziti!

..... Umeš li da rukuješ ovom kutijom? — upita Lilijan.

-- Naravno. Naučio sam u ratu.

Ona se laktom osloni o sto. — Mnogo si naučio u ratu, zar ne?

■ — Najviše. Gotovo uvek je rat.

Klerle pribeleži narudžbu za bocu vode i želju nekog putnika da ga probude u šest sati ujutro. Nekom iznenađenom će-luvku je predao ključ broj dvanaest a dvema mladim Engleskinjama brojeve dvadeset i četiri i dvadeset i pet. Neki pripit čovek ušao je sa ulice i želeo je znati da li je Lilijan slobodna i šta staje. — Hiljadu dolara — reče Klerfe.

— Toliko ne vredi nijedna žena, glupače — odgovori čovek i nestade u kišnoj noći na keju.

Vratar je doneo boce i kobasicu i još jednom izjavio da je »preman da ode do „Tur d'aržana" ili kod „Laperuza", ako im bude što potrebno. Ima čak i bicikl.

— Sutra — reče Klerfe. — Imate li još koju slobodnu sobu? Momak ga pogleda kao da je izgubio razum.

— Ali gospođa ima sobu.

— Gospođa je udata. Za mene — doda Klerfe i dovede vratara u još veću zabunu jer sad stvarno nije znao zašto je naručen dom perinjlon.

— Slobodna je broj šest — objasni čovek. — Pored gospođe.

— Dobro. Onesite sve gore.

Vratar spusti stvari i izjavi, pošto je dobro pogledao u iznos napojnice, da je, ako to bude potrebno, spreman da se celu noć vozi svojim biciklom radi nabavki. Klerfe mu napisa na komadu hartije da do sledećeg jutra nabavi četkicu za zube, sapun i neke druge stvari i da ih stavi pred njegova vrata. Čovek obeća i ode. Još jedanput se vratio i doneo led; onda se konačno povukao.

133— Bio sam uveren da te više nikad ne bih video da sam te večeras ostavio samu — reče Klerfe.

lilijan sede na prozorsku dasku. — Ja to mislim svake noći.

— Sta?

— Da sve to nikad više neću videti.

Osetio je oštar bol. Odjednom je izgledala veoma usamljena sa svojim blagim profilom prema noći — usamljena, ne napuštena. — Volim te — reče on. — Ne znam da li ti to nešto pomaže, ali je istina.

Ona nije odgovorila. — Znaš da ti to ne govorim zbog ovog večeras — reče on i ne sluteći da laže. — Zaboravi ovo večer. Bio je to samo slučaj, samo glupost i mnogo nesporazuma. Nisam hteo da te povredim, ni za šta na svetu.

Ona je ćutala još neko vreme. — Verujem da sam na određeni način nepovrediva — reče zamišljeno. — U to istinski verujem. Možda je to naknada za druge stvari.

Klerfe nije znao šta da odgovori. Neodređeno je osećao na šta cilja; ali bi radije verovao u suprotno. On je pogleda. — Tvoja koža noću izgleda kao unutrašnjost školjke — reče. — Ona svetluca. Ne guta svetlo; ona ga vraća. Hoćeš li doista da piješ piva?

— Hoću. I daj mi malo lionske kobasice. Sa hlebom. Da li ti to smeta?

— Ništa mi više ne smeta. Čini mi se kao da sam uvek čekao ovu noć. Pored one portirske lože koja zaudara na spavanje i beli luk slomio se svet. Mi smo upravo uspeli da se spasemo.

— Jesmo li?

— Jesmo. Zar ne čuješ da je nastala tišina?

— Ti si utihnulo — odvrati ona. — Jer si ostvario ono što si želeo.

— Jesam li? Izgleda kao da sam dospao u krojački salon.

— Eh, to su moji nemi prijatelji! — Lilijan pogleda haljine, koje su se nalazile oko njih. — One su mi noću pričale o fantastičnim balovima, i karnevalskim priredbama. Danas mi više nisu potrebne. Da ih pokupim i zatvorim u ormane?

134

— Ostavi ih da vise. Šta su ti to pričale?

— Mnogo. O svečanostima, gradovima i ljubavi. I ponešto o moru. Nikad ga nisam videla.

— Možemo se tamo odvesti. — Klerfe joj pruži čašu s hladnim pivom. — Za nekoliko dana. Moram na Siciliju. Na neku trku. Neću u njoj pobediti. Pođi sa mnom!

— Hteo bi uvek da pobeđuješ?

— Ponekad je to veoma lepo. Idealisti mogu mnogo šta da ostvare novcem.

Lilijan se nasmeja. — Objasniću to mom čika-Gastonu.

Klerfe je posmatrao haljinu od vrlo tankog srebrnog broka-ta, koja je visila iznad začelja postelje. — Ovo je prava haljina za Palermo — reče on.

— Pre nekoliko dana nosila sam je kasno uveče.

— Gde?

— Ovde.

— Sama?

— Ako hoćeš, sama. Slavila sam sa Sent-Sapelom, bocom pijua, Senom i mesecom.

— Više nećeš biti sama.

— Nisam bila tako sama kako ti misliš.

— Znam — reče Klerfe. — Ja tako govorim da te volim kao da bi trebalo da si mi zato zahvalna — ali ne mislim tako. Samo se primitivno izražavam jer mi je sve to neuobičajeno.

— Ne izražavaš se primitivno.

— Svaki čovek se izražava primitivno ako ne laže.

— Dođi — reče Lilijan. — Otvori tu bocu dom perinjona, suviše si mi nesiguran s hlebom, kobasicom i pivom, suviše uopšten i pomalo filozofski uprošćen. Sta tu njuškaš? Na šta mirišem?

— Na beli luk, mesečinu i laži, kojima ne mogu ući u trag.

— Hvala bogu! Vratimo se na zemlju i držimo se nje čvrsto. Na mesečini čovek tako lako poleti sa zemlje jer snovi nemaju lozine.

135XI

Kanarinac je cvrkutao. Klerfe ga je čuo kroz san. Probudio se i obazreo. Za trenutak nije znao gde se nalazi. Sunce i od-blesci oblaka igrali su se po tavanici njegove sobe koja je izgledala kao da je postavljena naopako. Pokrivač je bio opšiven svetlozelenim satenskim volanom. Vrata kupatila i prozor u njemu bili su otvoreni a Klerfe je mogao videti preko dvorišta kavez s kanarincem. Neka žena velikih grudi i žute kose se-dela je za stolom i jela — koliko je mogao proceniti — nije to bio doručak već ručak s pola boce burgunca. Potražio je svoj sat. Nije bila varka, pokazivao je dvanaest. Već mesecima nije tako dugo spavao, iznenada oseti jaku glad. Pažljivo otvori vrata. Tamo je ležao zavežljaj sa stvarima koje je sinoć naručio. Vratar je održao reč. Klerfe raspakova sve, pusti vodu u kadu, okupa se i obuče. Kanarinac je još pevao. Debela plavuša jela je sada pitu s jabukama i pila kafu. Klerfe priđe prozoru što je gledao na kej. Saobraćaj je tutnjao punom žestinom. Sanduci s knjigama bukinista bili su otvoreni, neki remorker prolazio je sa psom koji je lajao na palubi. Klerfe se naže i ugleda u prozoru do sebe Lilijanin profil. Bila se nagla kroz prozor veoma sabrana i pažljiva, ne primećujući da je neko posmatra, spuštala je plitku korpicu vezanu za kanap. Dole pred vratima restorana upravo se sa svojim sandukom smes-tio neki prodavač ostriga. Izgledalo je da je poznavao postupak. Korpica je stigla dole, prodavač je obložio vlažnom morskom travom i pogleda gore. — Mareni ili beloni? Beloni su danas bolji.

— Šest belona — odgovori Lilijan.

— Dvanaest — reče Klerfe.

Ona se osvrnu i nasmeja. — Zar nećeš doručkovati?

136

— Jeo bih ovo. A umesto pomorandžinog soka čašu lakog pujia.

— Dvanaest? — zapita prodavač školjki.

— Osamnaest — odgovori Lilijan a Klerfeu reče: — Dođi i donesi vino.

Klerfe uze bocu pujia i čaše iz restorana. Doneo je i hleb, maslac i komad zrelog sira pon lefek. — Radiš li to često? — zapita on.

— Gotovo svakog dana. ■— Lilijan pokaza neko pismo. — Prekosutra čika Gaston priređuje večeru u moju čast. Hoćeš li poziv?

— Ne.

— Dobro. To bi i inače predstavljalo sabotazu same svrhe prijema: da mi se pronade bogati muž. Možda si ti bogat?

— Uvek samo na nekoliko nedelja. Da li bi se udala ako je taj čovek dovoljno bogat?

— Daj mi malo tvog vina — odgovori ona. — I nemoj biti Rlup.

— Kod tebe je sve moguće.

— Od kada tako misliš?

— Razmišljao sam o tebi.

— Kada?

— U snu. Tvoji se postupci ne mogu predvideti. Ti ne postupaš po zakonima koje poznajem.

— Dobro — reče Lilijan. — Od toga nema štete. Kuda ćemo danas u podne?

— Danas u podne te vodim u hotel „Ric". Ostaviću te na četvrt sata u nekom skrivenom kutu s nekoliko ilustracija dok se u svojoj sobi presvučeni. Onda ćemo ručati, večerati i opet ru-fati. To će biti sabotaža preksutrašnje večere kod čika-Gas-lona.

Ona je gledala kroz prozor i nije odgovarala. — Ako želiš, poći ću s tobom i u Sent-Sapel — reče Klerfe. — Ili u Notr-Dam pu čak i u neki muzej, ti najopasnija kombinacija učene žene i Krčke hetere iz kasnije epohe koja je zalutala u Vizantiju.

137Spreman sam čak da se ispnem na Ajfelovu kulu ili da se vozimo brodićem po Seni.

— Već sam bila na izletu po Seni. Tamo mi se pružila prilika da postanem ljubavnica nekog mesara na veliko koji ima stan sa tri sobe.

— A na Ajfelovoj kuli?

— Tamo ću ići s tobom, ljubljeni moj.

— To sam i mislio. Jesi li srećna?

— Šta je to?

— Zar još ne znaš? Ali ima li koga ko to zna? Možda je to igra na vrhu igle.

Lilijan se vratila s večere čika-Gastona. Vikont de Pejstr dovezao ju je svojim kolima do hotela. Provela je strašno dosadno veče uz izvrsno jelo. Bilo je prisutno nekoliko žena i šest muškaraca. Žene su delovale kao ježevi, iz njih je zračilo lju-bopitljivo neprijateljstvo. Među muškarcima su četvorica bili neoženjeni, svi su bili bogati, dvojica su bili mladi, a vikont de Pejstr je bio najstariji i najbogatiji. — Zašto stanujete na le-voj obali?

— upita on. — Zbog romantike?

— Slučajno. To je najbolji razlog koji poznajem.

— Trebalo bi da stanujete na Trgu Vandom.

— Čudno je — reče Lilijan — koliko ljudi bolje zna od mene gde bi trebalo da stanujem.

— Na Trgu Vandom imam stan koji ne koristim. To je moderno opremljen atelje.

— Hoćete li da ga meni iznajmite?

— Zašto da ne?

— Koliko staje?

Pejstr se promeškolji. — Zašto da govorimo o novcu? Prvo ga pogledajte. Možete ga imati ako hoćete.

— Bez ikakvih uslova?

— Sasvim bez uslova. Meni bi naravno bilo veliko zadovolj-

133

hivo ako biste ponekad sa mnom izišli na večeru. Ali, i to nije uelov. Lilijan se nasmejala. — Ima, dakle, još nesebičnih ljudi.

— Kad nameravate da pogledate stan. Sutra? Mogu li vas Hutra povesti na ručak?

Lilijan je posmatrala malu glavu sa sedim četkastim brkovima. — Moj stric je u stvari nameravao da me uda — reče ona.

— Za to imate još dosta vremena. Vaš stric ima staromodne poglede.

— Da li je stan dovoljno velik za dvoje? — ■ Verujem da jeste. Zašto?

— ■ Za slučaj da poželim da tamo živim s prijateljem.

Pejstr ju je kratko vreme posmatrao. — I o tom bi se moglo razgovarati — reče malo kasnije — iako bi stan, otvoreno reći, bio za to malo teskoban. Zašto ne biste neko vreme živeli sami? Tek ste nekoliko nedelja u Parizu. Razgledajte najpre temeljito grad. On pruža mnoge mogućnosti.

— U pravu ste.

Kola su stala i Lilijan siđe. — Dakle, kad sutra? — zapita vikont.

— Još ću malo razmisliti. Imate li šta protiv da se posave-tujem s čika-Gastonom?

— ■ Ja to ne bih učinio. To bi izazvalo nepotrebne brige. A vi to i nećete učiniti.

— Neću?

— Ko prethodno pita, taj to ne čini. Vi ste neobično lepi i vrlo mladi, gospođice. Pravo je zadovoljstvo pružiti vam okvir koji vam je potreban. I verujte čoveku koji nije više mlad: ovo je ljupko, ali i izgubljeno vreme za vas. O čika-Gastonu ne vredi govoriti. Ono što je vama potrebno to je luksuz. Veliki luksuz. Oprostite mi ovaj kompliment; ali ja imam dobre oči. Laku noć, gospođice.

139Pela se uz stepenice. Čika-Gastonova ženidbena galerija ju je na neki grobni način razvedrila i deprimirala. U početku se sama sebi pričinila kao vojnik na samrti kome neko priča priče o burnom životu. Onda se osećala kao na nekoj stranoj planeti, na kojoj ljudi većito žive i imaju odgovarajuće probleme. Nije razumela o čemu su govorili. Ono prema čemu je ona bila ravnodušna, za njih je to imalo velik značaj — a nasuprot onom što je ona tražila, za druge je predstavljao neobjašnjivi tabu. Od svega toga joj se najrazumnijom učinila ponuda vi-konta de Pejstra.

— Da li se čika Gaston pošteno potrudio? — upita je Klerfc iz hodnika.

— Ti si već ovde? Pomislila sam da si otišao negde da piješ!

— To mi više ne prija.

— Jesi li me čekao?

— Da — reče Klerfe. — Napravićeš od mene urednog eove-ka. Neću više da pijem. Ili samo s tobom.

— Jesi li ranije pio?

— Da. Između trka. A često i između katastrofa. Iz kukavičluka, verujem. Ili da bih pobegao sam od sebe. Sad je to prošlo. Bio sam pre podne u Sent-Sapelu. Sutra idem u muzej Kli-ni. Neko ko nas je video zajedno tvrdi da izgledaš kao dama na tapiserijama sa jednorogom, koje tamo vise. Imaš mnogo uspeha. Hoćeš li još da izlaziš?

— Večeras ne.

— Večeras si bila gost građanstva koje veruje da je život kuhinja, salon i spavaća soba a ne jedrenjak sa previše jedara, koji se svakog trena može prevrnuti. Moraš se od toga oporaviti.

Lilijanine oči zablistaše — Jesi li ipak pio?

— Kad sam s tobom to mi nije potrebno. Zar ne bih htela da se malo provozaš?

— Kuda?

— U svaku ulicu ili u svaki lokal za koji si ikad čula. Sjajno si odevena. To je uzalud utrošeno na čika-Gastonove prosiocice.

140

U najmanju ruku moramo da prošetamo ovu haljinu — čak uko to i ne želiš. Postoje obaveze i prema haljinama.

— Dobro. Ali vozimo se sporo. Kroz mnoge ulice. Sve bez snega. Sa prodavačicama eveća na uglovima.

Povezimo puna kola ljubičica.

Klerfe izvuču Đuzepea iz gužve na keju i čekao ju je pred hotelom. Obliznji restoran se zatvorio.

— Čeznjivi ljubavnik — reče neko pored njega. — Zar nisi prestar za takve uloge?

Bila je to Lidija Moreli, koja je sa svojim pratiocem baš tada napuštala restoran.

— Bezuslovno — odvrati on. — U tome i jeste draž! Lidija zabaci preko pleća kraj svoje krznene stole.

— Nova uloga! Prilično provincijski, dragi moj. Sa mladom gušćicom!

— Kakav kompliment — odgovori Klerfe. — Kad ti to kažeš mora značiti da je fascinantna.

— Fascinantna! Ta glupača sa svojom sobicom i svoje tri haljine od Balansijage!

— Tri? A ja sam mislio da ih ima trideset. Tako svaki put Izgledaju drukčije kad ih obuče. — Klerfe se nasmeja.

— Lidija! Otkad špijuniraš, kao detektiv, gušćice i glupače! Zar se već odavno nismo od toga odvikli? Lidija je htela da odgovori ljutito, ali se njen pratilac pojavi na vratima. Zgrabila je njegovu ruku kao da je neko oružje i pođe pored Klerfea.

Lilijan je izišla nekoliko minuta kasnije. — Upravo mi je neko pričao da si fascinantna osoba — reče Klerfe. — Vreme Je da te sakrijem.

— Je li ti čekanje bilo dosadno?

— Ne. Ako se dugo ni na šta nije čekalo onda ovakvo čekanje podmlađuje čoveka i za deset godina. Dvadeset godina 80 postaje mlađi. Nisam verovao da ću ikad više nešto čekati.

— Ja sam uvek nešto čekala. — Lilijan pogleda za nekom ženom u čipkama boje slonovače koja je s nekim ćelavkomiz-
141 lazila iz restorana; nosila je ogrlicu od dijamanta veličine oraha. — Kako to blešti! — reče.

Klerfe ne odgovori ništa. Nakit je opasno područje; ako se time zanese, naći će se ljudi koji će biti sposobniji od njega da zadovolje njene želje. — Nisu za mene — reče Lilijan smejući se, kao da je pročitala njegove misli.

— Je li to nova haljina? — upita je on.

— Jeste. Danas je prispela.

— Koliko ih sada imaš?

— Sa ovom osam. Zašto?

Izgleda da je Lidija Moreli bila dobro obaveštena. Sto je govorila o tri haljine, spadalo je u metod borbe.

— Cika Gaston je užasnut — reče Lilijan. — Poslala sam mu račune. A sad pođimo u najbolji noćni klub što postoji. U pravu si, haljine postavljaju zahteve.

— Hoćemo li u još koji? — upita Klerfe. — Bil je četiri sata ujutro.

— Još u jedan — reče Lilijan. — Ili si već umoran?

Znao je da je nije mogao pitati da li je ona umorna. — Još nisam umoran — reče on. — Sviđa ti se?

— Zanosno je.

— Dobro, pođimo dakle u još jedan klub. U neki gde sviraju Cigani.

Monmartar i Monparnas su još drhtali u poznoj posleratnoj groznici. Šarene pećine kabarea i noćnih klubova plovile su u magli, kao da su pod vodom. Sve je to bilo uobičajeno, beskrajno ponavljanje, kliše, i Klerfe bi se bez Lilijan strahovito dosađivao — međutim, njoj je sve to bilo novo, ona to nije doživljavala kao on, onako kako je u stvari bilo ili kako je delo-valo, nego tako kako je htela da vidi i kako je videla. Cumezi đerikoža pretvarali su se u plamen života, orkestri koji su će-
142

kali napojnicu postajali su koncerti iz snova, a prostorije ispunjene žigoloima, ratnim bogatašima, i sumnjivim i lakomislenim ženama i ljudima, koji nisu išli kući jer nisu znali šta bi lamo mogli da rade ili koji su očekivali avanture ili zarade, postajali su sjajni bahanal postojanja, zato što je ona to tako htela i zato što je zbog svega toga i došla.

To je to, pomisli Klerfe, to je to što je čini drukčijom od Bveg ostalog sveta što sedi tu naokolo. Drugi traže neku avanturu, neku zaradu, malo skladne buke da bi ispunili svoju praznoću — međutim, ona goni život, i ona ga goni kao opse-dnut lovac belog jelena ili jednoroga iz bajke, lovi ih tako uporno da sve to postaje zarazno, ona nije sputana, ne gleda u Htrahu... i dok se čovek pored nje naizmenično oseća čas star i istrošen, čas detinjski mlad, iz minulih godina odjednom mu Iskrsavaju lica, želje, senke i snovi a iznad svega kao munja iz Mumraka obnavlja se već zaboravljeno osećanje jedinstvenosti života.

Cigani se nisu micali od stola, svirali su pognuti i budno gledali svojim kadifenim očima. Lilijan je slušala kao općinjena. Za nju je sve to bila stvarnost, pomisli Klerfe, to je za nju pusta, usamljena tužbalica noći, samoće, prva vatra kraj koje je čovek tražio spas, čak i najstarija i najotrcanija, naj-sentimentalnija pesma bila je za nju pesma čovečanstva, tugu zbog želje da se življenje zadrži i nemoći da se to i ostvari. Lidija Moreli bi mogla biti u pravu, možda je to provincijski, ali neka ga đavo nosi, ako je baš zbog toga čovek ne bi obo-iuvao.

— Izgleda da sam suviše popio — reče on.

— Sta je to suviše?

— Kad čovek sam sebe više ne prepoznaje.

— Onda ću uvek piti suviše. Ne volim samu sebe.

Ona se ničeg ne boji, pomisli Klerfe. Kao što je ovaj ću-mez za nju slika života, tako i svaka banalnost ima za nju uvoju draž koju je imala kad je bila prvi put izrečena i još
143.sa puno duha. Sve je već nepodnošljivo. Ona mora umreti, ona to zna, ali ona to prima kao što drugi uzimaju morfijum, a to čini da se u njoj sve preobražuje, ona se ničega ne boji, ništa nije pogrda, ništa banalnost, i — do đavola — zašto ovde sedim i trpim taj blagi užas i što se i sam ne sunovratim u ovaj neshvatljivi kovitlac?

— Obožavam te — reče on.

— Ne ponavljaj suviše — odvratila ona. — Za to čovek mora biti mnogo nezavisan.
— Kod tebe to ne mora.
— Reci to uvek — govorila je ona. — To mi je potrebno kao disanje i vino.
Klerfe se nasmeja. — Tačno je i jedno i drugo. Ali ko još pita šta je tačno! Kuda ćemo sada?
— U hotel. Hoću da se odselim. Klerfe odluči da se više ničemu ne čudi.
— Dobro. Pođimo da se pakujemo — reče on.
— Moje stvari su već spremljene.
— Kuda želiš da se odseliš?
— U neki drugi hotel. Već dva dana poziva me neko u ovo vreme. Neka žena mi priča da se vratim tamo gde pripadam — k tome još neke stvari.
Klerfe je pogleda. — Jesi li noćnom vrataru rekla da ne daje telefonsku vezu?
— Jesam. Ali njoj ipak uspeva da se probije. Juče mu je kazala da je moja majka. Govori sa stranim naglaskom, nije Francuskinja.
Lidija Moreli, pomisli Klerfe. — Zašto mi o tome ništa nisi rekla?
— Čemu? Je li „Ric“ pun?
— Nije.
— Dobro. Čika Gaston će se onesvestiti kad sazna gde ću sutra stanovati.

144

Lilijan se nije bila sasvim spremila. Klerfe je od noćnog vratara pozajmio neki stari kofer za odela, koji je neki ne-mački major ostavio pri povlačenju i spakovao Lilijanine haljine. Ona je sedela na krevetu i smejala se. — Žalim što odavde odlazim — reče ona. — Sve sam to mnogo volela ... Ali ja volim bez žaljenja. Shvataš li to? Klerfe diže glavu. — Bojim se da shvatam. Ti ne žališ kad nešto napuštaš.

Ona se opet nasmeja, ispruženih nogu sa čašom vina u ruci.

— To više nema nikakvog značaja. Otišla sam iz sanatorijuma

— od sada mogu ići kud god zaželim.

Tako će možda otići i od mene, pomisli Klerfe. Kao što se menja hotel. — Ovo je mač nekog nemačkog majora — reče on. — Mora da ga je u uzbuđenju zaboravio. To je sramno nedopustiv postupak za jednog nemačkog oficira. Ostaviću ga u koferu. Uostalom, ti si na veoma ljubak način pijana. Na sreću ja sam još pre dva dana za tebe rezervisao sobu u „Ricu“. Da nije toga danas bi teško bilo da se provučemo kroz recepciju.

Lilijan zgrabi majorov mač i sedeći salutira. — Mnogo mi se sviđaš. Zašto te nikad ne zovem po imenu?

— Niko me tako ne zove.

— To bi već bio opravdan razlog da ja to učinim.

— Gotovo — reče Klerfe. — Hoćeš li da poneseš tu sablju?

— Ostavi je ovde.

Klerfe spremi ključeve i pruži Lilijani ogrtač. — Jesam li suviše mršava? — upita ona. —> Ne, mislim da si se ugojila nekoliko funti.

— To je jedino važno, prošaputa.

Predali su kofere da im se odnesu u taksi koji je vozio za njima. — Da li je moja soba u „Ricu“ okrenuta prema Trgu Vandom? — upita Lilijan.

— Jeste. Nije okrenuta ka Ulici Kambon.

— Gde si stanovao kad si bio ovde za vreme rata?

— Prema Ulici Kambon, kad sam se vratio iz zarobljeničkog

145logora. Bilo je to dobro skrovište; niko nije očekivao da bih se ovde mogao zavući. Moj brat je tada stanovao prema Trgu Vandom, na nemačkoj strani. Mi smo Alzašani. Otac moga brata je Nemač, a moj je Francuz.

— Zar te tvoj brat nije mogao da zaštiti?

Klerfe se nasrne ja. — Nije ni slutio da sam ovde, najmilije bi mu bilo da sam u Sibiru. Što je moguće dalje.

Vidiš li nebo? Sviće. Čuješ li ptice? Ptice se u gradovima čuju samo u ovo vreme. Ljubitelji prirode moraju

provoditi noći u noćnim klubovima da bi čuli pesmu drozdova na povratku kućama.

Skrenuli su ka Trgu Vandom. Prostrani sivi utihnuli trg prostirao se pred njima. Ispod oblaka pomaljalo se sivilo novog dana. — Kad čovek pogleda kako su ljudi ranije divno gradili, trebalo bi da pretpostavimo da su bili srećniji od nas — reče Lilijan. — Veruješ li u to?

— Ne verujem — odvratila Klerfe. Zaustavio je kola pred ulazom. — Srećan sam ovog časa — reče on. —

Svejedno je da li znamo šta je sreća ili ne znamo. U ovom trenutku sam srećan, u ovoj tišini, na ovom trgu, s

tobom. A kad se budeš ispaivala, odlazimo. U kratkim etapama prema jugu. Na Siciliju, na trke, o kojima sam ti već pričao: Targa Florio.

XII

Staza Targa Florije duga sto osam kilometara, sa oko hiljadu četiri stotine okuka bila je svakog dana radi treninga zatvorena nekoliko časova. Pošto su vozači i onda kad drum nije bio zatvoren lagano prelazili stazu da bi zapamtili položaj krivina, uspone i nagibe, stanje puta — od jutra do večeri lebdela je nad belim drumom i belom okolinom tutnjava teških motora.

Klerfeov suvozač bio je Alfredo Torijani, dvadeset četvoro-godišnji Italijan. Obojica su gotovo ceo dan provodili napolju. Uveče su se vraćali preplanuli, gladni i žedni.

Klerfe je zabranio Lilijani da prisustvuje treninzima. Nije hteo da kao druge žene i prijateljice vozača stoje sa štoperi-cama i papirima na odmorištima koja su fabrike izgradile radi opravki, uzimanja benzina i menjanja guma. Umesto toga upoznao ju je s nekim svojim prijateljem, koji je imao kuću na moru, i odveo je tamo. Zvao se Levali i bio je vlasnik flote tunolovaca. Klerfe ga nije nasumce izabrao: Levali je bio es-teta, ćelav, debeo i homoseksualac.

Lilijan je dane provodila na moru ili u vrtu, koji je okruživao Levalijevu vilu. Vrt dugo nije bio negovan, bio je romantičan i ispunjen mermernim kipovima kao neka Ajhendorfova pesma. Lilijan nikad nije poželela da vidi Klerfea kako vozi; ali ona je volela tihu tutnjavu motora koja je dopirala i do tišine pomorandžinog gaja. Vetar je donosio taj šum zajedno s teškim mirisom cvetova; sve to, sa šumom mora sjedinjavalo se u uzbudljiv koncert. Lilijan je to doživljavala kao razgovor s Klerfeom. Šum je celog dana nevidljivo lebdeo nad njom; ona mu se prepuštala, kao što se prepuštala vrelom sicilijanskom nebu i belom sjaju mora. Klerfe je bio uvek prisutan; bilo da je spavala u senci nekog božanstva pod pinijama ili da je čitala Petrarku ili ispovesti Avgustinove sedeći na klupi; ili da

i

146

147je sedela kraj mora bez misli, ili na terasi u tajanstvenom času sumraka, kada se Italijanke već pozdravljaju sa felicissi-ma notte — laku noć i kad posle svake reci stoji znak pitanja nekog nepoznatog božanstva — ova udaljena tutnjava bila je uvek prisutna, bubnjevi neba i večeri, a taj šum je uvek odjekivao u njenoj krvi koja je tiho podrhtavala i odgovarala. Uve-5e je dolazio Klerfe, praćen tutnjem što je s približavanjem kola prerastao u grmljavinu. — Kao bogovi antike — reče Levali Lilijani. — Naši moderni kondotjeri pojavljuju se praćeni gromovima i munjama kao da su Jupiterovi sinovi.

— Vi to ne volite?

— Ne trpim više motore. Suviše me podsećaju na buku bombardera u ratu.

Osetljivi debeljko položi na gramofon jedan Sopenov kla-virski koncert. Lilijan ga zamišljeno pogleda. Čudno, pomisli, kako je čovek jednostrano uvek vezan samo za sopstvena iskustva i sopstvene opasnosti: da li je ovaj esteta i poznavalac umetnosti ikad pomislio šta osećaju tunjevi kad ih njegova flota kasapi?

Posle nekoliko dana Levali je priredio svečanost. Pozvao je oko sto zvanica. Gorele su svece i fenjeri, noć je bila zvezdana, vedra i topla a more mirno kao neko moćno ogledalo za džinovski mesec, koji je lebdeo nisko na horizontu kao neki crveni balon sa druge planete. Lilijan je bila oduševljena. — Da li vam se sviđa? — zapita Levali.

— To je sve što sam želela.

— Sve?

— Gotovo sve. četiri godine sam o ovom sanjala dok sam sedela u brdima zarobljena među snežnim ogradama. Ovo je potpuna suprotnost snegu — i potpuna suprotnost planinama ...

— To me raduje — reče Levali. — Ja sad retko priređujem svečanosti.

J48

— Zašto? Zato što bi moglo postati navika?

— Ne. Svečanosti, kako da kažem — izazivaju melanholično raspoloženje. Kad se priređuju svečanosti u većini slučajeva želi se da se nešto zaboravi, ali se ne zaboravlja. I drugi ne zaboravljaju.

— Ja ne želim ništa da zaboravim.

— Ne želite? — upita Levali učtivo.

— Sada više ne — odvrati Lilijan.

Levali se nasmeja. — Kažu da je na ovom mestu bila neka Htara rimska vila u kojoj su navodno održavane velike svečanosti sa lepim Rimljankama i buktinjama i svetlosti vulkanskog grotla Etne. Šta mislite da li su stari Rimljani otkrili tajnu?

— Koju tajnu?

— Tajnu života.

— Zar mi živimo?

— Možda ne jer pitamo. Oprostite mi što o tom govorim. Italijani su melanholični; na izgled nisu melanholični, ali jesu.

— A ko jeste? — upita Lilijan. — Čak ni konjušari ne mogu biti stalno raspoloženi.

Čula je kako se Klerfeova kola približavaju i smešila se. — Priča se — reče Levali — da je poslednja vlasnica rimske vile naređivala da se ujutru njeni ljubavnici ubijaju. Bila je romantična i nije mogla da podnese da se razore čari noćnih iluzija.

— Kako je to složeno — odgovori Lilijan. — Zar ih nije mogla pre svanuća prosto oterati? Ili sama da ode?

Levali joj pruži ruku. — Odlazak nije uvek najjednostavnije rešenje — naročito kad čovek povede i samog sebe. — To je uvek najjednostavnije rešenje, naročito kad se zna da želja za posedovanjem samo ograničava — i da se ništa ne može zadržati; čak ni čovek sam sebe...

Pošli su u susret muzici. — Vi ne želite ništa da posedujete? — upita Levali.

149

— Želim suviše posedovati — odvrati Lilijan. — Zato bolje ništa. To je gotovo isto.

— Gotovo!

On je poljubi u ruku. — Otpратиću vas sada na drugu stranu, tamo gde stoje čempresi. Iza čempresa postavili smo stakleni pod za igranje, koji je osvetljen iznutra. Video sam to u vrtnim lokalima na rivijeri, i eto, podražavam. A ovde dolaze i vaši igrači — pola Napulja, Palerma i Rima.

— Može se posmatrati ili učestvovati — reče Levali Klerfeu. — ili oboje. Ja dajem prednost posmatraču. Ko čini oboje, i jedno i drugo čini nesavršeno.

Sedeli su na terasi i posmatrali žene pred čempresima kako igraju na osvetljenom staklenom parketu. Lilijan je igrala s knezom Fiolom.

— Pravi plamen — reče Levali Klerfeu. — Gledajte je samo kako igra! Poznajete li žene sa pompejskih mozaika? Lepota žene u umetnosti jeste u tome što se slučajnosti gube pa ostaje samo lepota. Jeste li videli slike u mionskoj palati na Kritu? Egipćanke iz epohe Ehnatona? Žene duguljastih očiju i uska lika, razvratne igračice i mlade kraljice? U svima njima gori plamen. Pogledajte ovu ploču za igru! Na blagom veštačkom plamenu pakla koji je sačinjen od stakla, elektriciteta i tehnike, žene izgledaju kao da lebde — zbog toga sam dao da se sagradi. Svetlost veštačkog pakla izpod stakla, koja izgleda kao da gori pod haljinama i kao da palaca preko odeće, pa hladna svetlost mesečine koja zajedno sa zvezdama leži na njihovim slepoočnicama i plećima, sve je to alegorija kojoj se možemo smežati ili nekoliko minuta sanjati. Lepe su ove žene, one nas sprečavaju da postanemo polubogovi time što nas preobražavaju u očeve porodice, građane, tecipare, pošto su nas uhvatile na iluziju da će nas preobraziti u bogove. Zar nisu lepe?

— Lepe su, Levali.

— U svakoj se već nalazi Kirka. Ironija je u tome što one u to ne veruju. U njima, dok tu igraju, plamti još plamen mla-

dosti, ali iza njih gotovo nevidljivo igra već senka građanštine, rm dvadeset funti debljine što će je steći, s dosadom porodice, Čnstoljubljem ograničenih želja i ciljeva, umorom, željom za odmorom, većitim ponavljanjem, sporim sitničarenjem. Samo u jednoj toga nema, u onoj što igra sa Fiolom, u onoj koju Hto vi doveli. Kako vam je to uspelo? Klerfe sleže ramenima.

— Gde ste je našli?

Klerfe je oklevao. — Da ostanem u vašem stilu, Levali — pred vratima ada. Prvi put u toku toliko godina vi ste lirski raspoloženi.

— Čovek nema često prilike za to. Pred vratima ada. Neću vas dalje ispitivati. To je dovoljno da se raspali mašta. U sivilu sumraka beznada, kome je samo Orfej umakao. Ali je flak i on morao da plati cenu; dvostruku usamljenost — ma kako paradoksalno zvučalo — jer je jednu ženu hteo da izvadi iz ada. Jeste li spremni da je platite, Klerfe?

Klerfe se smeškao. — Sujeveran sam. Neposredno pre trke ne dajem odgovore na ovakva pitanja.

Ovo je Oberonova noć, mislila je Lilijan dok je igrala sa Fiolom i Torijanjem. Sve je istovremeno omađijano mnogim svetlima, plavim senkama, životom i nestvarnošću. Ne čuju se koraci; čuje se samo muzika i šapat plesača. To sam zamišljala kada sam u snegu u svojoj sobi, sa temperaturnim listom u krevetu slušala koncerte sa radija iz Napulja i Pariza. Kao da čovek ne bi poželeo da umre takve jedne noći između mora i meseca i blagog vetra koji nosi miris mimoza i pomo-randžinih cvetova. Čovek se sreće, drži se neko vreme, gubi se i nalazi se ponovo u zagrljaju nekog drugog, lica se menjaju, ali ruke su uvek one iste. Jesu li iste? — pomisli. — Tamo .sedi moj ljubavnik sa onim melanholičnim čovekom, koji je za kratko vreme svog boravka na zemlji postao vlasnik ovog vrta .snova, i ja odavde vidim da oni govore o meni. Melanholični

150

151 čovek govori, on bi verovatno želeo da sazna ono što je mene pitao. Tajnu! Zar ne postoji neka stara bajka u kojoj se neki patuljak iz potaje smeje, jer niko ne zna njegovu tajnu! Njegovo ime? Nasmeja se. — O čemu razmišljate? — zapita Fiola.

— O nekoj bajci, u kojoj je tajna nekog čoveka bila u tome što niko nije znao njegovo ime.

Fiola pokaza svoje zube. Izgledali su dvostruko belji u njegovom preplanulom licu nego kod ostalih. — Da to nije i vaša tajna? — upita je on.

Ona odmahnu glavom. — Zar ime ima takav značaj?

Fiola pogleda na red stolica gde su sedele majke pod palmama oko ploče za igru. — Nekim ljudima je ime sve — reče on. Kada je u igri prošla kraj njega vide kako je Klsrfe zamišljeno posmatra. On me drži čvrsto a ja ga volim, pomisli, zato što je tu i što ništa ne pita. Kada će početi sa pitanjima? Nadam se nikad. Možda nikad. Nećemo imati vremena. — Smešite se, kao da ste neobično srećni — reče Fiola. — Je li to vaša tajna?

Kako luckasto pita, pomisli Lilijan. Zašto ga još u školi nisu naučili da žene ne treba da pita da li su srećne.

— Šta je vaša tajna? — upita Fiola. — Velika budućnost? Ona ponovo odmahnu glavom. — Nema je — reče veselo.

— To mnoge stvari uprošćava.

— Pogledajte samo Fiolu — reče stara kontesa Vitelesci se-deći u uglu majki. — Tako se ponaša kao da sem ove stran-kinje ovde uopšte nema mladih žena.

— To je prilično shvatljivo — odvrati Tereza Marketi. — Kad bi tako često igrao s bilo kojom od naših devojaka, smatralo bi se da je već uveliko veren, a njena braća bi bila uvređena ako se njome ne bi odmah oženio.

Kontesa Vitelesci je kroz svoj lornjon zurila u Lilijan.

— Odakle je ova osoba?

— Nije iz Italije.

— Vidim. Verovatno neko ukrštanje krvi...

152

— Baš kao ja — reče zajedljivo Tereza Marketi. — Američka, španska, indijanska krv — ali ona je prihvaćena dobrodošlicom zato da se Ugo Marketi dolarima moga oca ispomogne, da se njegova razvalina od palata oslobodi pacova, da se u nju ugradi kupatilo i da svoje metrese izdržava u stilu svog ugleda.

Kontesa Vitelesci se pretvarala kao da nije ništa čula. — Lako je vama govoriti. Imate sina i račun u banci. Ja, međutim, imam četiri kćeri i dugove. Trebalo bi da se Fiola oženi. Kud bi nas odvelo kad bi se ovo nekoliko imućnih mladoženja, kojih u nas još ima, počelo da ženi engleskim manekenkama, kako je to sad ušlo u modu.

— Trebalo bi doneti zakon protiv toga — reče s puno ironije Tereza Marketi. — I zakon protiv toga da se siromašna braća žene bogatim Amerikankama koje i ne sanjaju da će ih posle burnog udvaranja pre braka prognati u srednjovekovni harem za jednu ženu; u italijanski brak.

Kontesa se ponovo pravila da je ne sluša. Nevidljivim znacima je usmeravala svoje dve kćeri. Fiola se zaustavi kraj jednog postavljenog stola. Lilijan ga napusti i s Torijanjem pođe Klerfeu.

— Zašto ne igraš sa mnom? — upitala je Klerfea.

— Igram — odvrati on — a da se i ne mičem s ovog mesta. Torijani se smejao. — Nerado igra. Mnogo je sujetan.

— To je istina — reče Klerfe. — Igram očajno, Lilijan. Trebalo bi to da znaš još iz „Palas" bara.

— Već sam odavno to zaboravila.

Vratila se s Torijanjem do prostora za igru. Levali ponovo seđe kraj Klerfea. — Tamni plamen — reče. — Ili bodež. Zar vam se ne čini da je ovaj osvetljeni stakleni parket za igru neukusan? — nastavi malo kasnije. — Mesec daje sasvim dovoljno svetlosti. Luidi! — poviče on — ugasi osvetljenje ispod staklenog parketa. I donesi malo stare grape. Ona me rastužuje — reče iznenada Klerfeu, njegovo lice je u tami iz-153gledalo bez nade, izbrazdano. — Lepota žene me rastužuje Zašto?

— Jer znamo da će proći, a želeli bismo da ostane.

— Nije li ovo suviše jednostavno objašnjenje.

— Ne znam. Meni je dovoljno.

— Zar ženska lepota ne žalosti i vas?

— Ne — reče Klerfe. — Mene žaloste sasvim druge stvari.

— Razumem. — Levali otpi malo grape iz svoje čaše. — I ja ih znam ali bežim pred njima. Hoću da ostanem i dalje samo debeli Pjero. Gucnite malo ove grape. — Pili su čuteći. Lilijan je opet prošla pored njih. Nemam budućnosti, mislila je. To je kao da si bez teže. Ona pogleda Klerfea i nečujno je usnama oblikovala neku nemu rečenicu. Klerfe je sada sedeo u tami. Jedva je mogla da nazre njegovo lice. Uostalom, činilo se da to nije ni potrebno. Dovoljno je samo osećanje.

154

XIII

— Kako stojim? — upita Klerfe kroz buku, kad se zaustavio kod pristana.

— Na sedmom si mestu — poviče Torijani. — Kakva je staza?

— Za povraćanje! Ždere gume na ovoj žezi, kao da su kavijar. Jesi li video Lilijan?

— ■ Video sam je. Ona je na tribini.

Torijani stavi Klerfeu na usne bokal limunade. Vođa ekipe pride. — Gotovo? — poviče on. — Brže! Brže!

— Ne možemo da vraćamo — poviče šef montera. — Ni davno ne bi mogao za trideset sekundi promeniti točkove!

— Brže! Završavajte već jednom!

Benzin se izlivao u rezervoar. — Klerfeu — reče kapiten ekipe. — Dival je pred vama. Gonite ga! Gonite ga dok ne prokuva! A onda ga držite iza sebe. Više nam nije potrebno. Oba mesta ispred njega su naša.

— Napred! Gotovo! — vikao je šef montera.

Kola su odjurila. — ■ Moram biti oprezan, pomisli Klerfe, ne smem preterati! Tribine su se belele, šarenile i bleskale, onda je ostao još samo drum, jarko plavo nebo i tačka na horizontu, lo je mogla biti samo prašina što je ostavljao Dival svojim kolima.

Staza se upinjala do visine od četiri stotine metara. Primicao se planinski masiv Madonije, limunove šumice, svetlu-cavo srebro maslinjaka, krivine, serpentine, oštre krivine, šljunak u letu, vrući dah motora, neki insekt koji se odbio od naočara, redovi kaktusa, okretnice na uzbrdici i nizbrdici, »tanje, krš, kilometar za kilometrom, onda sivomrki stari tvrđavski grad Kaltavuturo, prašina, još više prašine i odjednom neki insekt sličan pauku: jedna kola.

Klerfe je u krivinama bio brži. Polako se približavao. Posle

155deset minuta je prepoznao kola; to bi mogao biti Dival. Klerfe se prilepi za njega ali Dival nije oslobađao stazu. Blokirao je Klerfea pri svakom pokušaju da ga ovaj pretekne. Isključena je svaka mogućnost da ga nije zapazio. Dvapat su oboja kola u uskoj krivini tako vozila da su vozači mogli jedan drugom da neposredno gledaju u lice, Dival iza a Klerfe ispred krivine. Dival je namerno ometao Klerfea.

Kola su zbijeno jurila jedna za drugim. Klerfe je vrebao iz prašine sve dok se staza nije počela uspinjati u blagom nagibu oslobodivši na taj način vidik. Znao je da nailaze na jednu široku krivinu; Dival je ušao u nju sa spoljne strane da bi onemogućio Klerfea da ga pretekne s desne strane i da mu na sredini krivine preseče put. Klerfe je s tim računao; oštro je presekao krivinu ispred Divala, probio se s unutrašnje strane, kola su počela da klizaju, on ih izravna, iznenađeni Dival usporio je samo jednu sekundu, i Klerfe je prošao. Sada je prašina ostajala za njim. Odjednom je ugledao veličanstvenu Etnu s njenim svetlim dimnim oblakom u uzavrelom nebu. Jurili su dalje, Klerfe napred, u pravcu uspona prema Policiju, najvišoj tački čitave staze.

Kratko je trajao trenutak preticanja, posle mnogo kilometara guste prašine i onda se odjednom pojavljuje plavo nebo, čisti vazduh, koji mu kao vinom poli prašinom prekriveno lice, jara razbesnelog motora, sunca, vulkan u daljini, svet koji je opet bio tu, jednostavan, veliki i tih, nezainteresovan za trku i ljude, i prometejski trenutak kad su kola izbila na visinu, kada su ga uzdigla iznad sebe, tako da ni o čemu više nije razmišljao, ali kada je postao istovremeno sve: vozilo koje je držao u svojim rukama, vulkan, čije je grotlo vodilo do pakla, i nebo sačinjeno od plave vrele materije na koju je jurišao. Posle nekoliko sekundi se drum opet bacao dole u sunovrat, u lancu okuka, zajedno s kolima. Menjati, menjati, ko je znao bolje da menja brzine, moraće ovde da pobeđi, dole u dolini Fiuma Grande, odmah zatim dolazi ponovo devetsto metara uspona i mesečev pejzaž, onda opet dole, kao u nekoj džinov-

156

skoj ljujašci, sve do Kolesana gde se ponovo javljaju palme, agave, cveće, zelenilo i more a kod Kampo Felicea počinje jedini deo staze čitave trke, sedam kilometara duž plaže.

Klerfe prvi put pomisli na Lilijan kad se zadržao da promeni gume. Tribine su u njegovim očima bile slivene kao u magli, viideo ih je kao da su šarene cvetne leje; buka motora kao da je počela da zamire, i u toj tišini, koja nije bila tišina, ali mu se tako pričinilo, proželo ga je osećanje da je malopre izbačen u visinu iz kratera brda u nekoj erupciji i da sada lebdi, kao Ikarus, sa širokim azbestnim krilima i spušta se na zemlju, u rašireno krilo nekog beskrajnog osećanja, koje je šire od ljubavi koja se negde na tribini otelotvorila u nekoj ženi, nekom imenu, nekim usnama.

— Kreći! — urlao je kapiten ekipe.

Kola su dalje jurila; ali Klerfe odjednom nije više vozio sam. Kao senka nekog flaminga u visokom letu letelo je s njim i to osećanje, ponekad iza njega kao neki vetar, pokašto ispred kao neka prozračna zastava, ali uvek tik uz njega.

U idućem krugu su kola počela da se zanose. Klerfe ih obuzda, ali stražnji točkovi počеше stalno da se izmiču.

Klerfe pokuša da ih savlada volanom, tad izroni nova krivina načičkana po ivici ljudima, kao seljački kolač movama, kola su još vozila bez kontrole, klizala su i trzala. Klerfe ubaci brzinu na kratkom rastojanju koje mu je još preostalo do krivine, doda zatim gas, ali kola mu se oteše iz ruku. Oseti oštar bol u ramenu, zavoj izraste do džinovskih razmera na plavom nebu, ljudi su se utrostručili, i oni su rasli, postajali su divovi, činilo se da ih nije moguće obići, crnilo se sruči s neba, zagrizao je u nešto, izgledalo je kao da mu je neko istrkao ruku, ali je odolela. Vrela lava se sruči na njegova pleća, a u predelu koji se rušio pred njim nalazio se samo komad plavetnila, oštrog, zaslepljujućeg, držao ga je u očima, dok su se kola pod njim propinjala, a onda ugleda otvor, jedini u kojem nije bilo dži-

157novskih muva, još jednom trgnu volan, pritisnu polugu za gas i — sreća — kola su ga poslušala. Jurnula su u otvor, uz padinu, nasukaše se u grmlju i kamenju, iskrzani gornji deo gume prsnu kao bič i kola stadoše.

Video je kako mu ljudi prilaze. Rasprsnuli su se kao voda, u koju je pao kamen. Sada su se vraćali vičući, s iskrivljenim licima, ispruženih ruku, tresući pesnicama, s otvorenim usnim dupljama. Nije znao da li žele da ga ubiju ili da mu čestitaju. U tom trenutku mu je bilo svejedno; oni ne smeju da dodirnu kola, ne smeju mu pomagati, inače će ga diskvalifikovati. — Dalje! Ne dodirujte! — vikao je on, ustade, ponovo je osenio bol, osenio je toplotu, vide krv, koja je iz nosa kapala na njegov plavi overol. Mogao je da miče samo jednom rukom, pretio je, odbijao: — Ne dodirujte ništa! Nikakve pomoći! — za-tetura iz kola, stade pred hladnjak: — Nemojte pomagati! Zabranjeno!

Svi su stali. Videli su da može da hoda. Krvavljenje nije bilo opasno; samo mu je lice bilo udareno. Trkom obide oko kola. Pogledao je gumu. Odvojio se samo spoljni deo. Psovao je. Da se takva stvar dogodi s novom gumom! Brzo preseče kaiš gume i strgne ga, onda opipa gumu. U njoj je još bilo vazduha, ne sasvim dovoljno, kako mu

se činilo, ali dovoljno da bi mogla da se nosi s udarima druma, ako ne bi preterano brzo uletao u krivine. Rame nije bilo slomljeno, ruku je uganuo. Trebalo bi da pokuša da nastavi vožnju desnom rukom. Mora da dospe do pristana; tamo je Torijani, da ga smeni, tamo su i monter i lekar.

— Oslobodite drum! — vikao je. — Dolaze kola!

Nije trebalo ništa više da rekne. Brujanje sledećih kola do-piralo je do njih ispod padine, postajalo je sve jače, ljudi su se penrali uz padinu, zavijanje motora ispuni svet, gume su škripale, kola izbiše, kao đule, sledio je loptasti oblak prašine iznad krivine.

Klerfe je opet sedeo za volanom. Rika sledećih kola delovala

158

je bolje nego bilo kakva injekcija. — Dalje! — vikao je on. — Dolazim!

Kola krenuše unazad, motor prihvati kad je okrenuo volan i krenuo napred. Pritisnu kvačilo, ubaci brzinu, ponovo stegnu volan, dospe na drum, prikoči i pođe polagano, mislio je samo o tome: kola moraju stići do pristana, nema više mnogo do depoa, uskoro dolazi ravni deo staze, dalje ću već lako gospodariti njima jer više nema mnogo okuka.

Naredna kola pristizala su ga u velikoj buci. Klerfe se držao druma koliko god je mogao. Stisnuo je zube, znao je da drugome smeta, znao je da je to zabranjeno, da to nije pristojno, ali nije bilo pomoći, držao se sredine staze, sve dok ga kola što su pristizala s desne strane nisu pretekla. Vozač, sav beo od prašine diže ruku kad ga je pretekao. Video je Klerfeovo krvavo lice i zadnju gumu njegovih kola. Klerfea za trenutak obli talas drugarstva; a onda je čuo tutanj sledećih kola a drugarstvo se odjednom pretvori u bes, u vrstu besa koja je najgora od svih: bez razloga i bez pomoći!

Trebalo je više da pazim a manje da sanjarim — razmišljalo je nešto u njemu. Automobilizam je samo za diletante romantičan, postoje samo kola i vozač, sve ostalo što bi se umešalo, opasno je ili preti opasnošću — neka idu do đavola flamingosi, neka idu do đavola svi osećaji, mogao sam zadržati vlast nad kolima, trebalo je da krivine mekše sečem, trebalo je da šte-dim gume, sad je sve kasno, gubim suviše vremena, evo još jedne proklete krtije koja me prestiže, a evo i sledeće, ravan deo puta je moj najveći neprijatelj, nasrću kao bumbari a ja ih moram propuštati, do đavola i Lilijan, nema tu šta da traži, do đavola i sa mnom, šta se petljam s njom? Lilijan je sedela na tribini. Osetila je hipnozu gusto zbijenog mnoštva i pokušala je da se od toga odbrani; ali to nije bilo moguće. Buka mnogih motora zaglušivala ju je kao hiljado-

159struka anestezija, koja je počev od ušiju paralisala mozak i prepuštala ga opštoj groznici.

Posle nekog vremena ona se priviknu, a onda odjednom dođe do preokreta. Buka je počela da se odvaja od događaja na stazi. Sad je lebdela nezavisno nad predelom, dok su dole pod njom promicala mala kola. Bilo je to kao u nekoj dečjoj igri; mali ljudi u obojenim overolima gurali su naokolo točkove i dizalice, kapiteni timova dizali su zastavice i ploče kao biskvite, u to se mešao neprirodni glas najavljiivača iz zvučnika koji je objavljivao vremena u minutima i sekundama, koja su tek postepeno dobivala smisao. Konjske trke naličile su ovom; naličilo je i na borbe s bikovima — opasnost se zbog tog što je ljudi dobrovoljno preuzimaju pretvarala u igru i igračku, u čiju ozbiljnost niko ko i sam ne učestvuje nije verovao.

Lilijan oseti kako se u njoj buni nešto protiv ovog prizemnog pijanstva. Suviše dugo je bila u blizini smrti da joj se ta igra sa smrću ne bi učinila frivolnom. Ličilo joj je kao kad deca pokušavaju da ispred automobila u poslednjem trenutku pretrče preko druma. Zнала je da se tako vladaju kokoši i da pri tom ginu: kad to čine ljudi ne zaslužuju da im se čovek divi. Život je nešto mnogo veće, a i smrt je nešto veoma veliko — i time se ne bi smelo igrati. Biti hrabar je nešto sasvim drugo od nemanja straha; prvo je svest o opasnosti, a drugo neznanje.

— Klerfe! — reče neko pored nje. ■— Gde je Klerfe? Ona se naglo ukoči. — Šta je s njim?

— Trebalo je da je već odavno prošao.

Ljudi na tribinama se uznemiriše. Lilijan vide Torijanija koji je gledao prema njoj, domahnuo joj, pokazao na drum i opet pogledao u nju i domahnuo, da se smiri, da se nije dogodilo ništa. To ju je uplašilo više od svega ostalog. Slomio se, pomisli i osta sedeći nepomično. Sudbina ju je udarila u trenutku kada ništa nije slutila, negde među mnogim okukama ove proklete staze. Sekunde su postale teške kao olovo, minuti se izdužiše u sate. Ova vrteška na beloj traci postala je još sa-

160

mo kao zao san, grudi su postale crna jama, šuplja od čekanja. A onda se javi mehanički glas zvučnika:

Klerfeova kola, broj dvanaest, iskočila su iz krivine. Nemamo još drugih vesti.

Lilijan polako diže glavu. I dalje je sve bilo kao i pre — nebo, plava jasnoća, buket haljina na terasi, bela lava uzbudljivog sicilijanskog proleća. Ali, negde je sada postojala neka tač-ka bez boje, neka magla, u kojoj se Klerfe bori ili se u njoj već ugušio Neverovatnoća umiranja zgrabila ju je ponovo svojim vlažnim rukama, gubitak daha što je pratio tišinu koja nikad nije bila shvaćena; prestanak postojanja. Ona pogleda sporo na sebe i oko sebe. Zar je samo ona umrljana nevidljivim prištevima ovog saznanja? Da li ona sama tako oseća, kao da se raspadaju sve ćelije u njoj, kao da su sve bez daha i kao da se svaka posebno guši u pojedinačnoj smrti! Videla je lica oko sebe. U njima nije videla ništa drugo osim pohlepe za senzacijama, pohlepe, koja je smrt doživljavala kao nadražaj, ne otvoreno, nego skriveno, umotano u lažno sažaljenje, lažnim zaprepašćenjem i zadovoljstvom

što nesreća nije pogodila njega, pohlepa koja je ravnodušni doživljaj života u jednom trenutku ošinula bičem kao što injekcija digitalisa oživljava onemoćalo srce.

— Klerfe je živ — objašnjavao je najavljiivač. — Nije ozbiljno povređen. Sam je izvukao kola na stazu. On vozi Ponovo je nastavio trku.

Lilijan je čula žagor što se razlio preko tribina. Videla je kako se lica menjaju. Na njima se odražavalo olakšanje, razočaranje i divljenje. Neko se spasao, pokazao je hrabrost, nije se dao slomiti, vozi dalje. Na tribini je svako osetio u sebi istu hrabrost, kao da je on taj koji vozi dalje, za nekoliko trenutaka se i najljigaviji žigolo osetio junakom, čak se i najmekši papučić počeo ponašati kao da i sam smelo prezire smrt. Zetlja za senzacijom, pratilac svake opasnosti potiskivala je iz svake nadbubrežne žlezde adrenalin u krv posmatrača. Eto zašto je plaćena cena ulaznice!

Lilijan oseti brzi talas gneva kao svetlucavu zavesu pred oči-

161ma. Odjednom je omrzla ljude oko sebe, mrzela je svakog pojedinca, mrzela je muškarce koji su ispravljali svoja ramena, i žene koje su svoje čari nudile prikrivenim pogledima, mrzela je talas simpatija koji je sada počeo da se širi, mrzela je velikodušnost mase kojoj je izmakla žrtva i koja se sad opredelila za divljenje, i onda, mrzela je i Klerfea a znala je da je sve to samo reakcija na njen strah, a ipak ga je mrzela što kao suigrač učestvuje u ovoj detinjastoj igri smrti.

Prvi put otkako je napustila sanatorij um setila se Volkova. Onda ugleda dole dolazak Klerfea. Videla je njegovo krvavo lice, i videla je kako izlazi iz kola.

Monteri su pregledali kola. Izmenili su gume. Torijani je stajao pored Klerfea. — Prokleta guma! — reče Klerfe. — Udario sam njuškom i uganuo ruku! Kola su u redu! Moraš voziti dalje!

— Jasno! — poviče kapiten ekipe. — Guraj, Torijani! Torijani skoči u kola. — Gotovo! — poviče prvi monter. Kola pojuriše.

— Sta je s vašom rukom? — upita Klerfea vođa ekipe. —

Slomljena?

— Nije. Iščašena ili nešto slično. U ramenu.

Došao je lekar. Klerfe oseti luđačku bol. Seo je na neki sanduk. — Gotovo? — upitao je. — Nadam se da će Torijani izdržati.

— Ne možete nastaviti vožnju ■—■ reče lekar.

— Leukoplast — odvrti vođa ekipe. — U širokim trakama oko ramena. Ulepite ga za svaki slučaj. — Lekar je tresao glavom. — Neće mnogo pomoći. Uvideće i sam ako bude ponovo seo za volan.

Vođa ekipe se nasmeja. — Prošle godine je spalio oba tabana pa je ipak vozio do kraja. A rekao sam spalio a ne opekao.

Klerfe je sedeo na svom sanduku. Bio je mlitav i prazan. Lekar je čvrsto omotao zavojima njegova pleća.

Trebalo je da pazim, pomisli Klerfe. Biti brži od samog sebe ne znači biti i

162

bog. Nije istina da je samo čovek sposoban da svojim mozgom pronađe način da bude brži od svoje prirodne brzine. Zar nije vaš brža od same sebe ako se uvuče u orlovo perje?

— Šta se dogodilo? — upita ga vođa ekipe.

— Prokleta guma! Iskliznuo sam iz krivine. Uzgred poneo neko mlado stablo. Udarac volanom. Do vraga!

— Bilo bi do vraga da su propale kočnice, motor ili volan! Ali vodenica još i sad tandrče. Ko zna ko će još ispasti iz trke! Trka ni izdaleka nije završena! Ovo je Torijanijeva prva Taf-ga. Nadam se da će uspeti!

Klerfe se zagleda u komade metala koje su monter i sasekli s kola. Suviše sam ostareo, pomisli. Sta tražim ovde? Ali šta bih drugo i mogao da radim?

— Evo ga! — urlao je vođa ekipe, držeći na očima durbin. — Pakao u raj, pa to je đavolski momak! Ali ne možemo uspeti. Mnogo zaostajemo.

— Ko se od nas još takmiči?

— U tome i jeste prokletstvo! Samo još Veber. Na petom mestu.

Torijani je protutnjao. Mahnuo je rukom i nestao. Vođa ekipe zaigra kao Indijanac.

— Dival je odustao! A Torijani je nadoknadio četiri minuta! Mila majko božja, čuvaj ga!

Izgedalo je kao da će još početi da se moli bogu. Torijani je i dalje skraćivao vreme. — Na toj ulubljenoj vodenici za kafu! — urlao je vođa ekipe. — Daj da te poljubim, zlatna momčino! Postavio je rekord jednog kruga staze! Sveti Anto-nije, čuvaj ga!

Torijani je u svakoj rundi nadoknađivao gubitak vremena. Klerfe je bio spreman da se tome raduje, ali je osetio da ga obuzima gorčina. Šesnaest godina razlike se primećuju. Znao je da to nije uvek pravilo. Koračala je sa slomljenim kukom i uz paklene bolove osvajao pobeđe i prvenstva i ispred znatno mlađih vozača, Nuvolari i Lang vozili još i posle rata, kao da su deset godina mlađi — ali svako je morao jednog dana da se 163povuče, i Klerfe je znao da je njegovo vreme uskoro na izmaku.

— Valentu su zaribaldi klipovi! Monti zaostaje. Veber je na trećem mestu! — vikao je vođa ekipe. — Hoćete li moći da zamenite Torijanija ako bi se bilo šta dogodilo, Klerfe?

Klerfe ugleda u pogledu vođe ekipe znak očajanja. — Još sam im potreban, pomisli. Uskoro me neće više pitati. — Neka vozi dalje — reče on. — Dokle god može. Mlad je, izdržaće.

— Mnogo je nervozan.

— Odlično vozi.

Vođa ekipe potvrdi glavom. — Bilo bi to za vas čisto samo-ubistvo ako biste se bacili u krivine s ovim vašim ramenom — reče on neiskreno.

— Ne bi bilo samoubistvo. Morao bih samo da vozim malo sporije.

— Sveta mati božja! — molio se vođa ekipe. — Daj da se Torelijeve kočnice blokiraju! Ne tako da nastrada, nego samo toliko da ne može da vozi dalje. Čuvaj Veber a i Torijanija! Učini da procuri rezervoar u Bordinijevim kolima! — On je na svim trkama bio na neki način pobožan; ali u trenutku kada bi se trka završila, počeo bi opet s olakšanjem da proklinje.

U pretposlednjoj rundi Torijani pritera kola do depoa. Pre-samitio se preko volana. — Sta se dešava? — urlao je vođa ekipe. — Ne možete da vozite dalje? Šta se to događa? Izvucite ga iz kola! Klerfe! Sveta, hvaljena Madono, Majko bola — dobio je kolaps od vrućine! Neverovatno! Pa nije takva žega! I to u proleće! Možete li da nastavite trku? Kola...

Monteri su već bili u poslu. — Klerfe! — molio je vođa ekipe. — Donesite mi samo ta kola natrag! Veber je na čelu, na trećem mestu, nije važno, čak i kad bismo izgubili nekoliko minuta! Ipak ćete biti četvrti! Uskočite u tu sandučinu! Nebo, bože, kakva trka!

Klerfe je već sedeo u kolima. Torijani se skljojao. — Samo mi vratite kola! — molio je vođa ekipe. — Samo mi vratite ta kolal I četvrto mesto! Naravno da Veber bude treći! Ili drugi!

164

I još jednu rupu u Bordonijev rezervoar! A uz to, u svojoj dobroti, sveta device, učini da naši ostali konkurenti dobiju i još nekoliko defekata! Slatka Isusova krvi...

Još samo jedan krug, pomisli Klerfe. I to se može pretrpeti. Bol se može podneti. To je lakše nego visiti na krstu u koncentracionom logoru. Video sam mladića kome je Gestapo iz-bušio zdrave zube do korena, da bi izdao svoje prijatelje. Nije ih izdao. Veber se drži čela trke. Svejedno šta ću ja uraditi. Nije svejedno! Kako se sve to menja! Ove taljige nisu avion! Dole s prokletom polugom za gas! Strah je pola nesreće!

Mehanički glas najavljiavača zagrmi: Klerfe je opet na stazi. Torijani je ispaao.

Lilijan ugleda kako su projurila kola. Vide zavoje na plećima. Luđak! — pomisli. Dete koje nikada neće odrasti. Lako-mislenost nije hrabrost. On će se opet sunovratiti! Sta oni znaju o smrti, ovi lakoverni zdravi ljudi? Oni gore koji se bore za svaki udisaj vazduha, ti znaju šta je smrt! Neka ruka pored nje gurnu joj u šaku jednu posetnicu. Ona je odbaci i ustade. Htela je da ode. Stotinu očiju se uprava u nju. Činilo joj se kao da je prati stotinu praznih sočiva koja su prelamala sunčeve zrake. Ona su je pratila pažljivo. Prazne oči, pomisli. Oči koje gledaju a ne vide. Zar nije uvek tako? Gde nije? Opet je mislila na sanatorijum u snegu. Tamo je bilo drukčije. Tamo su oči znale.

Sišla je stepeništem sa tribine. Šta radim ovde među stranim ljudima? — pomisli i zastade kao da je zahvatio snažan udar vetra. Da, šta ću ovde? — pomisli. Htela sam ovamo da se vratim; ali ima li povratka? Htela sam svom snagom svog srca da se vratim; ali spadam li ja ovamo? Da li sam postala onakva kakvi su ovde ostali ljudi? Ona se osvrnu. Nisam, pomisli, ja ne pripadam ovom svetu! Nema više povratka u toplinu beza-zlenosti. Učinjeno se ne može poništiti. Tmurna tajna koju je znala a ostali je previdali, nije se mogla zaboraviti. Ona je ostajala s njom, ma kuda da je pobešla. Činilo joj se kao da se razdire šarena i zlatna dekoracija nekog pozorišnog komada pa

165je mogla da sagleda ogoljene skele. To nije bilo otrežnjenje, nego samo trenutak jasnog viđenja: nije mogla nazad, a spolja nije dolazila pomoć. Zato je opet, to je osetila istog trenutka, šiknula uvis još jedna poslednja fontana koja joj je još preostala, utoliko više što se njena snaga nije rasipala na desetak slapova, nego je ostala nepodeljena, da bi pokušala da dostigne oblake i boga. Nikad neće dospeti do oblaka — ali zar nije već i sam pokušaj, sam po sebi dovoljan, a poniranje vode pošto je dostigla najviši domet zar to nije već neko veliko ispunjenje? Uzdati se u sebe, pomisli. Ma kako da se beži, i ma koliko da se teži visinama, da bi se do njih dospelo! Odjednom joj se učinilo da je s nje skinut neki bezimni teret. Nešto kao tupa, preživljena odgovornost spade s njenih pleća na drveno stepenište tribina, a ona korača preko nje kao da gazi neku staru haljinu. Iako su se srušile dekoracije pozo-rišnog komada: ostale su skele, a ko se ne boji njegove golotinje taj postaje nezavisan i može da igra rolu i pre i posle kako hoće i kako odgovara njegovom strahu ili smelosti. Mogao bi sopstvenu usamljenost razviti u hiljadu varijacija, čak i u ljubavi — komad nikad ne bi prestao. On bi se samo preobražavao. Čovek bi postao i glumac i gledalac istovremeno.

Aplauzi mnoštva treštali su kao mitraljeska vatra oko nje. Vozači su nailazili. Mali i šareni jurili su kroz cilj. Lilijan za-stade na stepeništu, dok ne ugleda Klerfeova kola. Onda pođe sporo niz stepenice, okružena odobravanjem njoj tuđe sredine, spustila se u hladnoću nekog novog dragocenog saznanja, koje bi se isto tako moglo nazvati sloboda kao i samoća, u toplotu jedne ljubavi, u kojoj kao da je već šumela reč napuštanje — obe su joj pošle u susret kao letnja noć u kojoj blistaju fontane.

Klerfe je obrisao krv, ali s njegovih usana ona je još pomalo kapala. — Ne mogu te poljubiti — reče on. — Jesi li se bojala?

— Nisam. Ali, ne bi smeo više da voziš.

— Naravno da ne bih smeo — odvrati Klerfe strpljivo. Po-

166

znavao je tu vrstu reakcije. — Zar sam toliko podbacio? — upita on i oprezno isceri lice.

— Bilo je veličanstveno — reče Torijani, koji je kisela lica sedeo na nekom sanduku i pio konjak.

Lilijan ga pogleda neprijateljski. — Sve je prošlo — reče Klerfe. — Ne misli više na to, Lilijan. Nije bilo opasno. Samo je tako izgledalo.

— Ne bi više trebalo da voziš — ponavljala je ona.

— Dobro. Sutra raskidamo ugovor. Jesi li zadovoljna? Torijani se srne jao. — A prekosutra ćemo opet slepiti iskidane delove.

Gabrijeli, vođa ekipe prođe pored njih, monter i smestili kola. Sirio se smrad sagorelog ulja i benzina. — Hoćete li doći večeras, Klerfe? — upita Gabrijeli.

Klerfe potvrdi glavom. — Smetamo Lilijan — reče on malo kasnije. — Bežimo iz ove prljave štale. — On pogleda u njeno lice. Ono je i dalje odražavalo onu neobičnu ozbiljnost. — Sta se dešava? — upita on. — Zar zaista želiš da više ne vozim na trkama?

— Zaista to želim.

— Zašto?

Oklevala je. — Ne znam, ne znam kako da se izrazim — ali sve je to na neki način — duboko nemoralno.

— Mili bože! — reče Torijani.

— Smiri se, Alfredo — odvrati Klerfe.

— Zvuči neozbiljno, svesna sam toga — reče Lilijan. — A i ne mislim tako. Pre nekoliko minuta mi je sve bilo jasno; sada više nije.

Torijani povuče dug gutljaj iz boce. — Vozači su posle trke osetljivi kao rakovi kad odbace ljušturu. Nemojte buditi komplekse.

Klerfe se smejaao. — Misliš da ne bi trebalo da izazivamo boga?

Ona potvrdi. — Samo ako nema drugog izlaza. Ali nikako iz frivolnosti.

167— O moj bože! — ponovi Torijani. — Frivolnost! — On ustade i pređe do Gabrijelija.

— Govorim besmislice — reče Lilijanu očajanju Klerfeu. —

Ne slušaj me!

— Ne govoriš besmislice. Ti samo iznenađuješ.

— Kako to?

On se zaustavi. — Jesam li te ikada pitao da li nameravaš da se vratiš u sanatorijum? — upita je on mirno.

Ona ga pogleda. Do tog trenutka je verovala da on ništa ne zna ili je pretpostavljao da nije jako bolesna. — Ne moram se vraćati u sanatorijum — odvrati mu ona brzo.

— Znam to. Ali da li sam te ikad pitao?

Ona je osetila ironiju. — Ne bi trebalo da govorim, zar ne?

— Treba da govoriš — reče on. — Uvek.

Ona se nasmejala. — Klerfe ja te mnogo volim. Jesu li sve žene posle trka luckaste kao ja?

— Zaboravio sam. Je li ova haljina od Balansijage?

— To sam opet ja zaboravila.

On opipa svoje jagodice i pleća. — Lice će mi večeras ličiti na šareni puding a rame će mi biti natečeno.

Hoćemo li do Le-valija dok još mogu da držim volan?

— Zar ne moraš da se sastaneš sa šefom ekipe?

— Ne. U hotelu će se samo slaviti pobeda.

— Zar ne voliš da slaviš pobede?

— Svaka stečena pobeda je jedna pobeda manje. Ostaje ti da do kraja možeš osvojiti jednu pobedu manje —

reče on. — Njegovo lice je počelo da otiče. — Hoćeš li mi večeras stavljati mokre obloge na lice i uz to pročitati jednu glavu iz Kritike čistog uma.

— Da — reče Lilijan. — A onda bih jednog dana otputovala u Veneciju.

— Zašto?

— Jer u Veneciji nema ni planina ni automobila.

168

XIV

Ostali su na Siciliji još dve sedmice. Klerfe je izlečio rame. Ziveli su u Levalijeovom vrtu s prirodnim divljim rastinjem kraj mora. Letnjikovac je ličio na kabinu koja se nadvila nad morem i vremenom, koji su šumeli pod njom bez početka i kraja.

Klerfeu je preostalo još nekoliko nedelja do sledeće trke. — Želiš li da ostanemo ovde? — upita je. — Ili želiš da se vratimo?

— Kuda?

— U Pariz. Ili bilo kuda. Ko nigde nije kod kuće može da ide bilo kuda. Ovde će nastati vrućine.

— Je li proleće već prošlo?

— Ovde na jugu jeste. Ali možemo uzeti Đuzepea pa da pratimo u stopu proleće. U Rimu tek sad počinje.

— A kada i tamo prođe?

Klerfe se nasmeja. — Onda ćemo ići dalje za njim, ako hoćeš. Onda se proleće seli u Lombardiju, na jezera. Možemo ga pratiti do Švajcarske, niz Rajnu, dok se ne prostre pred nama u svim bojama kraj mora na poljima lala u Holandiji. To je kao kad bi vreme stalo.

— Jesi li već nekad to činio?

— Da, pre sto godina. Pre rata.

— Sa nekom ženom?

— Da, sa ženom, ali je onda bilo drukčije.

— Sigurno je da je uvek drukčije. Čak i sa istom ženom. Nisam ljubomorna.

— Zeleo bih da jesi.

— Bilo bi mi strašno, da nisi ništa doživeo, i da mi pričaš da sam prva žena u tvom životu.

— To i jesi.

169— Nisam; ali ako zbog mene i za neko vreme zaboravljaš imena drugih to mi je dovoljno.

— Hoćemo li putovati?

Lilijan zavrte glavom. — Još ne. Ne želim da samu sebe obmanjujem da vreme stoji. Hoću da ga osetim i da sebe ne zavaravam. Vreme je stajalo u sanatorijumskim zimama; ali ja nisam stajala. Nešto me je vezalo za vreme kao za neki ledeni zid i vuklo tamo-amo.

— Stojiš li sada mirno?

Ona ga poljubi. — Vrtim se u krugu. Neko vreme. Kao balerina.

Onda je izgubila strpljenje i htela je da ode. Iz dana u dan joj se činilo kao da se već mesecima nalazi na Siciliji.

A to i jesu bili meseci, pomisli — meseci samo za nju ali ne i za druge. Imala je svoj račun vremena. Između dva dana nalazila se uvek noć kao neko ždrelo puno nedelja i nastajalo je potom usamljeno buđenje. Nikad nije dozvolila Klerfeu da čitavu noć ostane pored nje. Pazila je da nikad ne bude uz nju ujutro, kad se budi. On je mislio da je to trenutna ćud; ali ona nije želela da on čuje njen kašalj.

Otputovala je avionom u Rim, da bi odande letela dalje. Klerfe je s Torijanijem išao kolima. Trebalo je da se sretnu u Parizu.

Jedno posle podne ona je lutala kroz ruševine starog Rima. Idućeg dana sedela je pred kafanom u Via Veneto. Trebalo je te večeri da otputuje dalje avionom, ali je oklevala. Neka bezrazložna seta zahvati je iznenada, neki osećaj teške sladunja-vosti, bez ikakve tuge izuzev jedne koja je srebrnasta i siva stajala na vidiku svakog života, i koja ne teče kao život nekog računskog birokrate. Preko noći je ostala u hotelu i tek je drugog dana pošla do biroa vazduhoplovne kompanije. Tamo je u izlogu spazila plakat Venecije, ponovo se setila šta je kod Levalija rekla Klerfeu; ne razmišljajući više ni o čemu, uđe u

170

poslovnicu i zameni svoju avionsku kartu za Veneciju. Činilo joj se da mora otputovati u Veneciju pre povratka u Pariz. Htela je da nešto sebi razjasni, ali nije tačno znala šta; ali je ona to morala da učini pre nego što ponovo sretne Klerfea.

— Kada polazi avion? — upita ona.

— Za dva sata.

Vratila se u hotel da se spakuje. Verovala je da je Klerfe već u Parizu, ali je oklevala da mu telefonira ili piše da još neće doći. Mogla je to obaviti i iz Venecije, pomisli a znala je da neće tako postupiti. Htela je da nekoliko dana bude sama, sama i nedostižna, da niko na nju ne utiče, dok se ne vrati. Vratiti se? — pomisli. — Kuda? Zar nije odletela kao ptica iz bajke koja se ispilila bez nogu pa je morala da leti do smrti? Ali zar nije baš to i želela? I nije li sada nameravala da sama sebi razjasni da li će napustiti i Klerfea?

Avion je tonuo u ružičasto predvečerje lagune. Lilijan je dobila sobu na uglu hotela „Danijeli“. Momak u liftu objasnio joj je dok su se uspinjali, da se u tom hotelu dogodila burna ro-mansa između Zorž Sandove u poodmaklim godinama i mladog Alfreda de Misea.

— I, šta se dogodilo? S kime ju je prevario?

— Ni s kim, gospođice. Bio je očajan. Madam Sand je njega prevarila. — Momak se smeškao. — Prevarila ga je s nekim italijanskim lekarom. Mesje de Mise je bio pesnik. — Lilijan ugleda u oku mladog čoveka iskru ironije i veselosti. Verovat-no je prevarila samu sebe, pomisli, volela je jednog dok se nalazila kod drugog. Ldftboj otvori vrata. — Ona ga je napustila — objašnjavao je. — Otputovala je, a da mu nije ništa rekla.

Isto kao i ja, pomisli lilijan. Možda hoću da prevarim sama sebe?

Ušla je u sobu i stala. Prostorija je bila ispunjena ružičastim svetlom predvečerja kakvog ima samo u Veneciji.

Pride pro-

171 zoru i pogleda napolje. Voda je bila plava i mirna, ali je dizala i spuštala nizove gondola kad bi neki vaporeto prispeo i pristao pred San Zakarijem. Prve sijalice zasvetleše belo i izgubljeno u svem tom rumenilu i plavetnilu sve do narandžastih signalnih svetala koja označavaju plićake što su se kao neki svetleći đerdan obavili oko vrata San Dordo Mađore. Ovaj grad je najviše udaljen od svih bregova, pomisli Lilijan. Dalje se ne može pobeći. Ovde nema ničeg što bi čoveka moglo da samelje; ovde sve miluje. A sve je tako strano i čarobno. Niko me ovde ne poznaje, pomisli. I niko ne zna da sam ovde! Tu svoju bezimenost odjednom oseti kao naročitu, burnu sreću bekstva od sreće, za kratko vreme ili zauvek.

Taj osećaj se još i pojačao kad je prelazila Pjacu. U tome je bilo nečeg od avanture svakog početka. Išla je bez cilja, prepustila se opštem kretanju pa je konačno prispela u donji restoran „Kvadri“, jer ju je oduševilo što se jedan mali restoran sa freskama koje prikazuju scene iz osamnaestog veka u zlatnim aplikacijama jednostavno otvara prema ulici. Jela je skampe i pila lako italijansko vino. Kraj nje, na zidovima maske su izvodile igre. Osećala se slično kao begunac skriven za nekom nevidljivom maskom, u istom blagom pijanstvu neodgovorne slobode koje čoveku daje svaka maska. Hiljade početaka prostiralo se pred njom u ružičastom sumraku isto kao i hiljade ulica ovog grada koji je voleo maske. Kuda vode ove ulice? Vode li nepoznatim, neimenovanim novim otkrićima ili samo ljupkim, zamarajućim ponavljanjem, iz kojih se čovek izvlači uvek s mamurlukom jer je na to proćerdao ono što je najskupocenije što postoji: vreme? Ono se mora rasipati, pomisli Lilijan, bez misli, uprkos svemu, ili smo isti kao i onaj čovek iz bajke koji je mnogo šta nameravao da kupi za svoj zlatnik, a nije mogao da se odluči, šta bi uzeo, dok na kraju nije umro a da nije doneo odluku.

— Kuda bih mogla večeras da odem? — upitala je kelnera.

172

— Večeras? Možda u pozorište, sinjora.

— Hoću li dobiti kartu?

— Verovatno. U pozorištu ima uvek još karata.

— Kako ću doći do pozorišta?

Kelner je počeo da joj objašnjava put. — Zar ne mogu iznajmiti gondolu? — upita ona.

— Možete i tako. Ranije se uvek išlo gondolom. Sada više ne. Pozorište ima dva ulaza. Nije daleko ni peške.

Lilijan iznajmi gondolu pred Duždevom palatom. Kelner je bio u pravu, osim nje pred pozorište je došla još samo jedna gondola. Neki stariji američki ljubavni par sedeo je u gondoli i snimao uz blesak blica. Oni su fotografisali i Lilijaninu gondolu.

— U Veneciji žena nikad ne bi smela biti sama — reče joj gondolijer dok joj je pomagao da iziđe iz gondole. — Mlada žena manje, a lepa nikako.

Lilijan ga pogleda. Bio je star i nije se činilo da sebe preporučuje kao lek. — Može li se ovde uopšte biti usamljen? — reče i zagleda se u rumenu večer nad krovovima.

— Ovde čovek može biti sam, više nego igde na drugom mestu, gospođo. Naravno ako nije ovde rođen.

Lilijan je stigla baš u trenutku kad se dizala zavesa. Igrali su neku komediju iz osamnaestog veka. Osvrnula se po gledalištu, slabo osvetljenom svetlošću što se prostirala sa bine i tavanice. Bilo je to najlepše pozorište na svetu. Mora da je bilo čarobno pre uvođenja električnog svetla kada su slike na ložama osvetijavale bezbrojne svece. I sada je bilo kao u bajci. Nije mnogo razumevala italijanski jezik i uskoro prestade da sluša. Ponovo je zahvati onaj čudni osećaj usamljenosti i sete koji je osetila već u Rimu. Da li je gondolijer u pravu? Ili je razlog skriven u tome što je nalazila neku simboliku što dolazi negde, sluša neku dramsku igru koju ne razumeva, koju će morati da napusti u trenutku kad je počne razumevati? Na

173 bini se nije dešavalo ništa značajno, videlo se sve — komedija, zavođenje, varke, malo surove šale na račun neke budale, i Lilijan nije znala šta je u tom delu pobudilo uzbuđenje, šta je nagonilo jecaj, pa je morala da stavi maramicu na usta. Tek kad se to ponovilo i kad je na maramici otkrila tamne mrlje, znala je.

Ostala je trenutak da sedi i pokušala je da to potisne; ali krv je ponovo grunula. Morala je da iziđe ali nije znala da li će moći sama. Zamolila je muškarca do sebe na francuskom da je izvede iz dvorane. On zlovoljno okrenu glavu i ne pogledavši je. Pratio je pomno zbivanje na bini i nije razumeo šta želi. Onda se obratila ženi s leve strane. Očajno se prisećala italijanskih reci koje znače pomoć. Nije se setila ni jedne jedine. — Misericordia — reče konačno. — Misericordia, per favore!

Žena je začuđeno pogleda. — Are you sick?

Lilijan potvrdi držeći maramicu na usnama, i pokretom pokaza da želi da iziđe.

— Too many cocktails — reče ostarela plavuša. — Mario, darling, help the lady to get some fresh air. What a mess!

Mario se podiže. Pruži joj ruku da se osloni. — Just to the door — prošaputa ona.

Uze je pod ruku i izvede napolje. Glave su se u magnovenju osvrtaile. Na bini je lukavi ljubavnik baš slavio neki trijumf. Mario otvori vrata od foajea i zagleda se u Lilijan. Pred njim se odjednom našla neka neobično bleđa žena u beloj haljini, kojoj je krv kapala kroz prste na grudi.

— But, signora, you are really sick — reče on sav zbunjen. — Shall I take you to a hospital?

Lilijan zatrese glavom. — Hotel „Danijeli“. Molim jedna kola — gušila se — taksu.

— Ali sinjora u Veneciji nema taksija. Samo gondola! Ili motorni čamac. Morate u neku kliniku.

— Ne, ne! Dajte čamac. U hotel. Tamo sigurno ima lekara. Molim — samo do čamca. — Vi se morate vratiti!
174

— Ah — reče Mario — Meri može da čeka. Ionako ne ra-zumem ni reci i talijanski. A komad je dosadan. Blede pompejsko svetio foajea posle jarkog crvenila zavesa. Belina dekoracija. Vrata. Stepenište i vetar; onda je došao neki šum tanjira, vilj ušaka, neki ulični restoran sa smehom i Zagorom uz jelo. I to su prošli i naišli na neki uzani, mračni i smrdljivi kanal, iz koga je izronio neki čamac i čamdžija kao skeledžija na Stiksu: — Gondolu, sinjora, gondolu?

— Da! Brzo! Brzo! Sinjora je bolesna. Gondolijer ih je ukočeno posmatrao. — Ranili su je?

— Ne pitaj! Veslaj! Brzo!

Uzani kanal. Neki mali most. Zidovi kuća. šum vode. Otegnuti glas gondolijera na raskrscima. Istrulele stepenice; trula vrata; sićušni vrtovi s geranijama; sobe s radio-aparati-ma i ružičastim golim sijalicama; izvešano rublje se sušilo; jedan pacov koji kao igrač na konopcu balansira na ivici kuće: oštri glasovi žena, miris luka, belog luka i ulja i crni mrtvi miris vode.

— Odmah ćemo stići — reče Mario.

Drugi kanal, mnogo širi. Pa onda jači talasi i širina Kanala Grande. — Da zaustavimo neki motorni čamac? Ležala je kao zavaljena na stražnjem sedištu, onako kako se na njega spustila. — Ne — šaputala je. — Dalje! Nemojte menjati__

Hoteli osvetljeni, terase, vaporeti, sa dimom i brektanjem, motorni čamci i bele uniforme — kako je čovek usamljen, usred slatke vreve postojanja, kad se za njega borimo, i kako se sve pretvara u priviđenje kad se čovek bori za dah! Nizovi gondola, koje su se na pristanima ljuljale kao crni mrtvački sanduci, na bleskavoj vodi su se ljuljali kao veliki vodeni le-žinari koji svojim metalnim kljunovima nastoje da je kljucaju, prošli su i to, a onda je došla pjaceta, svetla izmaglica, širine i zvezde, svetli prostor s nebom kao tavanicom, a ispod Mosta uzdisaja neki neizdržljivo slatki tenor koji je u čamcu punom turista pevao „Santa Lučija“. Ako je ovo umiranje, 175pomisli Lilijan, tako ležati, zavaljene glave, sa šumom vode u neposrednoj blizini, strofice neke pesme ispred sebe i nekim nepoznatim čovekom do sebe, koji stalno pita: How are you feeling? Možete li izdržati još dva minuta? Odmah stižemo. Ne, to nije umiranje, znala je.

Mario joj pomaže da iziđe iz čamca. — Platite za mene — prošapta ona portiru hotela „Danijeli“ na vratima prema kanalu. — I molim jednog lekara! Odmah.

Mario je doprati kroz dvoranu. Nije bilo mnogo sveta. Neki Amerikanci buljili su za jednim stolom u nju. Negde uz put zapazila je jedno poznato lice, ali se namah nije mogla setiti ko je to bio.

Mladi liftboj bio je još u službi. Lilijan se s mukom nasme-ja. — Ovo je neki veoma dramatičan hotel — prošapta. — Zar niste vi to rekli?

— Ne smete govoriti, gospođo — reče Mario. Bio je to lepo vaspitani anđeo čuvar s kadifastim glasom. — Lekar će odmah doći. Doktor Pizani. To je odličan lekar. Ne smete govoriti! Donesi kockice leda — reče Mario liftboju.

Čitavu nedelju dana ležala je u svojoj hotelskoj sobi. Prozori su bili otvoreni, toliko je bilo već otoplilo. Klerfea nije obavestila. Nije želela da je nađe bolesnu. Nije želela ni da ga vidi pored svoga bolesničkog kreveta. To je bila njena stvar, samo njena. Spavala je ili je provodila dane u polusnu, slušala je sirove glasove gondolijera do duboko u noć i škripu privezanih gondola na Riva delji Skiavoni. Lekar je dolazio povremeno, dolazio je i Mario. Nije bilo opasnosti, bilo je to samo slabo krvavljenje, lekar ju je razumeo, a Mario joj je donosio cveće i pričao o svom teškom životu sa starijim damama. Kad bi samo našao neku mladu i bogatu, koja bi ga razumela. Nije mislio na Lilijan. Nju je pročitao i shvatio odmah, istog dana. S njom je razgovarao sasvim otvoreno kao s nekim kolegom iste struke. — Ti živiš od smrti, kao ja od žena koje je zahvatila panika bliskog kraja — reče on i na-smeja se. — Ili drukčije: tebe je zahvatila panika kraja ali tvoj žigolo se zove smrt. Razlika je samo u tome što ti je ona verna. Ali je zato varaš gde stigneš.

Lilijan ga je veselo slušala. — Smrt je žigolo za sve nas. Većini samo to nije poznato — reče ona. — Šta ćeš raditi posle, Mario? Oženićeš se jednom od tvojih starijih dama?

Mario je ozbiljno odmahnuo glavom.

— Stedim. Kad za nekoliko godina prikupim dovoljno novca, otvoriću mali elegantni bar. Kao što je „Haris“ bar. Imam u Padovi verenicu, izvrsnu kuvaricu. Njeni fetucini! — Mario poljubi vrhove svojih prstiju. — Hoćeš li nam dolaziti sa svojim prijateljima?

— Doći ću — reče Lilijan, dirnuta nežnošću kojom je hteo da je uteši, čineći se da veru je da ona može još dugo žive ti. Ali zar i sama nije tajno verovala u neko malo sopstveno čudo? Verovala u to da bi baš ono što joj zabranjuju moglo biti dobro za nju? Bila sam mlada i romantično sentimentalna, u detinjском očekivanju da će me neka majka božja izvaditi iz svake beznadne situacije nekim dobrodušnim potezom palice. Videla je Mariovu glavu pred prozorom u rumenom svetlu popodneva i mislila o primedbi koju je na Siciliji čula od nekog engleskog vozača: latinski narodi nemaju humora. Humor im nije potreban, pomisli; oni su odavno prerasli taj oblik održavanja života. Humor je plod civilizovanog varvarstva; u osamnaestom veku ga nije bilo mnogo, ali je taj vek bio pun kurtoazije kojom se ignorisalo ono što je bilo nesavladivo. Osuđenici na smrt u francuskoj revoluciji odlazili su na gubilište na otmen način, ne smejući se, nego kao da ulaze u dvor.

Mario joj je doneo kronicu koju je papa posvetio, i venecijanski kovčežić za pisma. — Ničim ti ne mogu uzvratiti, Mario — reče ona.

— Ja i ne očekujem uzdarje. Dobro je kad nešto možeš da pokloniš, umesto što stalno moraš da živiš od poklona.

— Zar moraš da ih primaš?

176

177— Moja profesija je veoma unosna pa ne bih mogao da je se odreknem. Ali nije lako. To je posao. Tako je to prijatno što ništa ne tražiš od mene.

Lice koje je Lilijan zapazila u hotelskoj dvorani kada ju je Mario dopratio bolesnu bilo je lice vikonta de Pejstra. On ju je prepoznao i od idućeg dana joj je stalno slao cveće. — Zašto ste u hotelu? — pitao je, kad ju je naposljetku pozvao telefonom.

— Volim hotele. Hoćete li da me pošaljete u neku kliniku?

— Naravno da neću. Klinike su za operacije. Mrzim ih kao i vi. Ali neka kuća s vrtom, na jednom od mirnih kanala...

— I ovde imate kuću? Kao stan u Parizu?

— Ne bi bilo teško pronaći takvu kućicu.

— Imate li je?

— Imam — reče Pejstr.

Lilijan se nasmeja. — Vi svuda imate stanove, a ja želim da ih nigde nemam. Ko će ih se lakše odreći! Povedite me radije negde na večeru.

— Da li vam dozvoljavaju da izlazite?

— Kako se uzme. Ali raditi zabranjene stvari dođe kao neka avantura, ili ne mislite tako?

To pomalo postaje avantura, mislila je, dok je silazila u hotelsku salu. Ko je često izbegao smrt, isto toliko puta se rađa ali svaki put s dubljom zahvalnošću, samo ako se odrekne iluzija da ima pravo na život.

Ona iznenađeno zastade. Da, to je to! — pomisli. To je tajna! Zar je trebalo da dođem u Veneciju, u ovaj začarani hotel, s ovim brojnim popodnevim u vermijonu i kobaltnom plavetnilu, da nađem tajnu.

— Vi se smešite — reče Pejstr. — Zašto? Jer podvaljujete svom lekaru?

— Ne podvaljujem lekaru. Kuda ćemo?

— U tavernu. Otplovićemo odavde.

178

Sporedni ulaz hotela. Treperava gondola. Trenutak seča-nja i neprijatnosti koji je brzo nestao kad je ušla u gondolu. Gondola nije više ličila na mrtvački sanduk; nije više bila ni crni lešinar koji ju je ključao svojim metalnim kljunom. To je bila gondola, tamni simbol nekad silne životne radosti ovog grada koji je nekad doneo zakon da se gondole mogu bojiti samo crnom bojom jer M se inače njihovi vlasnici upropastili nadmećući se u raskoši ukrašavanja.

— Poznajem Veneciju samo sa svog prozora — reče Lilijan. — I onih nekoliko sati prve večeri.

— Onda je bolje poznajete od mene. Ja je poznajem već trideset godina.

Kanal. Hoteli. Terasa sa stolovima prekrivenim belim čar-šavima i čašama. Pljesak vode. Uzani kanal, kao vode Stiksa. Odakle poznajem sve ovo? — pomisli Lilijan uz osećaj kao da je nešto guši. Zar sad nećemo naići na kavez sa kanarincem?

— Gde je taverna? — upita ona.

— Pored pozorišta.

— Ima li terasu?

— Ima. Jeste li već bili tamo?

— Površno sam je videla. Prošla sam pored nje.

— To je odličan restoran.

čula je zveket tanjira i glasove još pre nego što su zavili oko uličnog ugla.

— Vi se smežete — reče Pejstr. — Zašto?

— To me pitate već drugi put. Zato što sam gladna. I zato što znam da ću dobiti štogod da jedem.

Gostioničar ih je lično služio. Servirao je morske rakove, sveže, pečene i kuvane, i belo vino u bokalu. — Zašto ste sami u Veneciji? — upita Pejstr.

— Iz ćefa; ali se vraćam.

— U Pariz?

— U Pariz.

— Klerfeu?

— I to već znate? Da, Klerfeu.

179— Zar ne može da se odloži? — reče Pejstr oprezno. Lilijan se nasmeja. — Mnogo ste uporni. Imate li kakvih predloga?

— Nemam, ako vi nećete. A ako hoćete, bez uslova. Ali zašto ne biste bar neko vreme — recimo: bacili pogled oko sebe?

Njihovom stolu je prišao neki prodavač igračaka. Izvukao je dva kadifena škotska terijera, malo ih je gurnuo i oni proge-gaše po stolu. — Nema potrebe da se osvrćem — reče Lilijan. — Nemam vremena za ponavljanja. Pejstr diže sa stola kadifene pse i vrati ih prodavcu. — Jeste li uvereni da su to uvek ponavljanja?

Lilijan veselo potvrdi. — Za mene jesu. Razlike u detaljima nisu važne. A varijacije me ne interesu ju.

— Samo suština?

— Samo ono što od toga mogu da učinim. A to bi bilo isto bez obzira što bi se muškarac mogao izmeniti. Na to ste mi-sili? Meni se čini da moje reakcije nisu složene.

Prodavač igračaka stavi na sto kokošinjac. Gostioničar ga odstrani i posluži ih flambiranim breskvama na rumu i espre-so-kafom. — Zar ponekad nemate osećaj da biste nešto mogli propustiti? — zapita Pejstr.

Lilijan ga pogleda i za trenutak ućuta.

— Šta? — upita ga.

— Neku avanturu. Neko iznenađenje. Nešto novo. Nešto nepoznato.

— Taj osećaj sam doživela kad sam došla u Veneciju. Imala sam osećaj da propuštam Njujork, Jokohamu, Tahiti, Apolona, Dionizija, Don Žuana i Budu; — nema više tog osećanja.

— Od kada?

— Već nekoliko dana.

— Zašto?

— Jer sam naučila, čovek može propustiti samo sebe.

— Gde ste to naučili?

— Na svom hotelskom prozoru.

180

— Sad vas već treći put pitam, zašto se smežete — reče Pejstr.

— Zato što dišem. Zato što sedim ovde, zato što je veče i što govorimo besmislice.

— Jesu li to besmislice?

— Uvek su besmislice. Ima li ovde konjaka?

— Ima stare i veoma dobre komovice — reče Pejstr. — Zavidim vam.

Lilijan se srne jala.

— Promenili ste se — reče Pejstr. — Drukčiji ste nego u Parizu. Zna li zbog čega?

Ona slegnu ramenima. — Ne znam. Možda što sam napustila jednu iluziju — onu da imamo pravo na život — a time i iluziju da u životu ima nepravdi.

— Vrlo nemoralno.

— Vrlo — ponovi Lilijan i ispi svoju komovicu. — Nadam se da neću menjati svoje mišljenje. Bar neko vreme.

— Čini mi se da sam došao prekasno — reče Pejstr. — Možda za samo nekoliko sati ili dana. Kad putujete?

Sutra?

— Prekosutra.

— Šteta.

— šteta — reče Lilijan — i nije tako tužna reč kako se misli.

— Je li i to neko vaše novo otkriće?

— Ovo je današnje otkriće.

Pejstr odmače njenu stolicu. — Uzdam se u vaša sutrašnja otkrića.

— Nadanje — reče Lilijan — nasuprot tome, mnogo je tužni ja reč nego što se misli.

181XV

Klerfe je tražio Lilijan po Parizu; onda je pomislio da se vratila u sanatorijum. Telefonski razgovor ga je razuverio. Onda ju je dalje tražio po Rimu i Parizu, i nigde joj nije našao traga. Naposljetku je pomislio da ga je ostavila. Čak i stric Gaston ga je obeshrabreno obavestio da ne zna gde je njegova sinovica; a to ga se mnogo i ne tiče. Klerfe je pokušao da je zaboravi i da i dalje živi kao ranije; ali to je bilo kao da pokušava da igra po lepilu.

Nedelju dana posle povratka u Pariz sreo je Lidiju Moreli. — Da li je lastavica odlepršala? — upita ga.

— Mora da ti je zadala mnogo glavobolje. Ranije se nisi raspitivala za druge žene?

— Zar te je napustila?

— Napustila! — odvrati Klerfe smeškajući se. — Kakva staromodna reč!

— To je jedna od najstarijih reci na svetu. — Lidija ga je posmatrala.

— Izigravamo li neku bračnu scenu iz 1890. godine?

— Ti si, znači, stvarno zaljubljen!

— A ti si ljubomorna.

— Ja jesam ljubomorna, a ti si nesrećan. U tome je razlika.

— Zaista?

— Da. Znam na koga sam ljubomorna; a ti ne znaš. Daj mi da nešto popijem.

Klerfe pođe s njom na večeru. Tokom večeri zgusnula se njegova bespomoćnost prema postupku Lilijan do najprimitivnijeg besa muškarca koga žena napušta pre nego što je on stigao da nju napusti. Lilijan je svojom oštrom iglom pogodila njegovu najosetljiviju tačku.

— Trebalo bi da se oženiš — reče mu kasnije.

— S kim?

— Ne znam. Sazreo si za ženidbu.

— S tobom?

Ona se smeškala. — Ne bih htela da ti naudim. Osim toga za mene nemaš dosta novca. Oženi se nekom koja ima novca. Ima dosta žena s novcem. Misliš li da ćeš još dugo moći da voziš na trkama? To je za mlade ljude ...

Klerfe potvrdi. — Znam to, Lidija.

— Sto si se sneveselio. Svi mi starimo. Moramo se srediti pre nego što bude kasno.

— Da li moramo?

— Ne budi lud. Sta bi drugo?

Znam nekog ko ne misli na sređivanje, pomisli on. — Jesi li već razmišljala o tome s kim bih se mogao oženiti, Lidija? Odjednom si tako brižna.

Ona ga ispitivački pogleda. — O tome bismo mogli razgovarati: Promenio si se.

Klerfe odmahnu glavom i ustade. — Zbogom Lidija.

Ona se priljubi uz njega. — Nadam se da ćeš ponovo doći?

— Otkad se poznajemo?

— Četiri godine — s mnogim šupljinama ...

— Liči mi na brokat, sa mnogim rupama od moljaca.

— Liči na dva čoveka koji nikad nisu hteli da snose odgovornost, koji imaju sve a neće ništa da daju.

— Ni jedno ni drugo nije istina.

— Dobro smo se slagali, Klerfe.

— Kao svi ljudi koji nigde ne pristaju?

— Ne znam. Da ti otkrijem jednu tajnu?

— Da tajna uopšte ne postoji i da je sve tajna?

— Ne, to važi za muškarce. Evo nešto što je za žene. Ništa nije tako zlo niti je tako dobro kao što mi mislimo. I ništa nije konačno. Dođi večeras.

Nije otišao. Duša mu je otupela, osećao se bedno. Bilo je to sasvim drukčije nego ranije u sličnim slučajevima.

Ne samo da mu je nedostajala Lilijan, nedostajalo je nešto i u njemu sa-

182

183mom. I nesvesno je usvojio nešto od njenog načina života. Život bez sutrašnjice, pomisli. Ali tako se ne može živeti; sutra postoji, bar što se njega tiče, uprkos njegovih trka, sutrašnjice mora biti.

Ona me je odvojila od sveta, pomisli razdraženo. Podmla-dila me je ali sam postao i neozbiljan. Ranije, u takvim slučajevima bih otišao do Lidije Moreli i ostao bih kod nje, koliko god hoću; ako bih sada to uradio, ličio bih na gimnazistu a posle bi me spopadao mamurluk kao da sam se napio lošeg vina. Trebalo je da se oženim sa Lilijan, pomisli. To bi bilo najbolje rešenje! Lidija je bila u pravu iako na sasvim drugi način nego što je mislila.

Odjednom se osećao da je sasvim slobodan i čudio se tome. Nikad ranije nije mislio da će se ikad ženiti; sada mu se to činilo razumljivim i nije shvatao kako da ranije o ženidbi nije uopšte mislio. Svoj život nije mogao više da zamišlja bez Lilijan. Nije to bila ni tragedija ni romantika, niti sentimentalnost; život bez nje ličio je odjednom na monotoni niz godina — kao sobe koje su sve slične i u kojima se ugasila svetlost.

Prestao je sa traženjem. Znao je da nema svrhe; ako se bude vratila, ona će ili doći njemu ili neće. Nije ni slutio da ona već stanuje u hotelu „Bison". Htela je da još nekoliko dana bude sama. Nije htela da je Klerfe vidi sve dok se ne bude tako dobro osećala da izgleda kao da je zdrava. Mnogo je spavala i nije nikud izlazila. Dok joj je Klerfe čuvao prt-ljag u hotelu „Ric", ona je u „Bisonu" koristila stvari iz dva ručna kofera koje je ponela na put u Siciliju.

Osećala se kao da se posle neke oluje vratila u pristamšte, ali se ovo pristanište u međuvremenu sasvim izmenilo. Iz-menile su se kulise; ili još bolje, kulise su ostale iste, ali se promenilo osvetljenje. U njoj je sada sve bilo jasno i određeno, ali je sve bilo nemilosrdno i bez tuge. Oluja je prošla. Ali je prošla i ružičasta varka. Ne može vize biti bekstva. Ni žalbe. Buka počinje da se gubi. Uskoro će moći da čuje svoje srce. Ne samo njegov zov — već i odgovor.

184

Prva osoba koju je potražila bio je njen čika Gaston. Izenadio se kad ju je video, ali je već posle nekoliko minuta pokazivao samo opreznu radost. — Gde stanuješ sada? — upita je on.

— U „Bisonu". Nije skupo čika-Gastone.

— Sigurno misliš da se novac prekonoc umnožava. Ako ovako budeš nastavila, uskoro nećeš imati ništa. Znaš li koliko će novac trajati ako nastaviš da ga troliš kao do sada?

— Ne znam. I neću da znam.

Moram se požuriti da umrem, pomisli ironično.

— Uvek si živela iznad svojih mogućnosti. Ranije se živelo od kamata koje nosi kapital.

Lilijan se nasmeja. — Čula sam da se u Bazelu na švajcar-skoj granici već smatra rasipnikom onaj ko ne živi samo od kamate na kamate.

— Švaj carska — odvrati Gaston, kao da govori o Veneri Kalipigi. — S njenom valutom! Srećan narod! — On pogleda Lilijan. — Mogao bih osloboditi sobu za tebe u mom stanu. Uštedela bi bar troškove za hotel.

Lilijan se osvrnu. Odavde bi pleo mreže svojih spleta samo da me se otarasi, da me za nekog uda, pomisli. Ili da je nadzire. Bojao se da će ga stajati mnogo novca. Ni za trenutak nije pomislila da mu kaže istinu. — Neću pasti na tvoju brigu, čika-Gastone — izjavi. — Nikada!

— Mladi Boalo se više puta raspitivao za tebe.

— Ko je to?

— Sin industrijalca — satovi Boalo. Vrlo pristojna porodica. Majka...

— Onaj sa zečjom usnom?

— Zečja usna! Kakve su to vulgarne reci! To je sitnica koja se često dešava u starim porodicama! Osim toga to je ope-risao. Jedva se vidi. Konačno muškarci nisu manekeni!

Lilijan je posmatrala tog malog svađalicu.

— Koliko ti je godina čika-Gastone?

— Zašto to opet potežeš? Pa znaš!

185— I šta misliš koliko ćeš još živeti?

— To je upravo nepristojno pitanje. Starim ljudima se takva pitanja ne postavljaju. To je u božjoj ruci.

— U božjoj ruci se nalazi mnogo štošta. Bog će jednog dana morati da odgovori na mnoga pitanja, zar ne misliš i ti tako? I ja bih imala poneko pitanje da mu postavim.

— Šta? — Gaston izbulji oči. — Šta to govoriš?

— Ništa. — Lilijan je savladala kratak napad srdžbe. Pred njom se isprasio taj mali čupavi petlić, neuništiv, šampion trke od trideset santimetara, bio je star, ali je sigurno da će živeti nekoliko godina duže od nje, on sve zna, o svemu ima svoj sud, a s bogom razgovara kao s prijateljem.

— Čika-Gastone — reče ona — kad bi mogao svoj život da poživiš još jedanput, da li bi živeo drukčije?

— Svakako!

— Kako? — upita Lilijan sa pritajenom nadom.

— Sigurno ne bih dopustio da me zakači devalvacija franka. Već 1914. godine bih kupio američke akcije — a onda, najkasnije 1938 ...

— Dobro, čika-Gastone — prekide ga Lilijan. — Sve razu-mem. Srdžba je prošla.

— Ništa ti ne razumeš. Da nešto razumeš, ti bi drukčije vodila računa o svom novcu! Naravno, tvoj otac...

— Znam, čika-Gastone. Bio je raspikuća! Ali ima od njega još većih rasipnika.

— Ko je to?

— Život. On rasipa tebe i mene d sve ostalo.

— To trabunjanje! To je salonski boljševizam! Odvlkni se od toga. Život je suviše ozbiljna stvar.

— Tako je. Dužni smo da plaćamo svoje račune. Daj mi novaca. Ne ponašaj se tako kao da daješ svoj novac. Novac je moj.

— Novca! Novca! To je sve što znaš o životu!

— Ne, čika-Gastone. To je sve što ti znaš o životu!

— Budi srećna što je tako! Inače već odavno ne bi imala nov-

186

ca. — Gaston nerado ispuni ček. — A posle? — upita on gorko mašući čekom da bi se mastilo osušilo. — Sta će biti posle?

Lilijan ga fascinirano pogleda. Pa on štedi čak i na upijaču, pomisli. — Ne postoji nikakvo posle — reče ona.

— To tvrde svi. A kad više ničeg nemaju, onda dolaze, pa čovek mora od svoje sirotinje...

Opet je obuze srdžba, jasna i žestoka. Lilijan istrže ček iz ruke svog strica. — Prestani s kuknjavom! Idi pa kupi američke akcije, ti rodoljube!

Hodala je vlažnim ulicama. Dok je bila kod Gastona padala je kiša, ali sada je opet sijalo sunce, ono se bleskalo sa asfalta i iz barica sa kraja trotoara. Nebo se ogleda čak i u barkama, pomisli i morala se nasmejati. Onda se možda u čika-Gastonu ogleda i bog. Ali gde? Bog se lakše može videti u plavetnilu neba što se odražava u prljavoj vodi koja otiče kanalima nego u čika-Gastonu. Bog se teže nalazio kod većine ljudi koje je poznavala. Oni čuče u svojim kancelarijama za pisaćim stolovima kao da su dvaput stariji od Metuzalema, u tome je njihova beznadna tajna! Oni žive kao da smrt i ne postoji. Ali oni žive kao bakali a ne kao junaci. Suzbili su tragično saznanje kraja i izigravaju noja i malograđansku iluziju o več-nom životu. Klimajući glavama pokušavaju da čak i pred grobom podvaljuju jedan drugom da bi nagomilali ono što je od njih stvorilo robove samih sebe: novac i moć.

Izvadila je novčanicu od sto franaka, posmatrala je i odlučno bacila u Senu. Bila je to veoma detinjasta simbolika protesta, ali je to nije brinulo. Godilo joj je. Ček čika-Gastona naravno nije bacila. Pošla je dalje i stigla do Bulevara Sen-Mi-šel. Saobraćaj je tutnjao oko nje. Svetina se gurala, žurila se, a sunce se odbijalo sa bleskom sa

stotina krovova automobila, motori su brektali, na sve strane su se nalazili ciljevi koje je trebalo što pre dostići, a svaki među tim malim ciljevima bio

187je važniji od prethodnog, pa je izgledalo kao da svaki prethodni i ne postoji.

Prešla je ulicu između dva drhtava reda vrelih čudovišta koje je na uzdi držalo crveno signalno svetlo, kao nekad Moj-sije s narodom izraelskim preko Crvenog mora. U sanatori-jumu je bilo drukčije, pomisli, tamo je posljednji cilj lebdeo kao tamno sunce uvek na nebu, tamo se pod njim živelo, ne obzirući se na njega, ali se nije potiskivalo; to je omogućilo dublje shvatanje stvari i hrabrosti. Onaj ko je bio svestan da ga kolju i da to ne može izbeći, i ko se s tim suočavao s ovim poslednjim shvatanjem i hrabrošću, taj više nije bio samo žrtveno jagnje. Za jednu malenkost bio je iznad svog mesara.

Stigla je do hotela. Opet je imala sobu na prvom spratu, samo da se ne bi morala penjati uz mnogo stepenica.

Prodavač školjki stajao je pred vratima restorana. — Imam divne garnele — reče on. — Sezona ostriga je gotovo već na izmaku. Tek će u septembru biti opet ukusne. Hoćete li d onda biti ovde?

— Sigurno — odgovori ona.

— Hoćete li da vam složim malo garnela? Ove sive su najbolje. Ove rumene izgledaju lepše. Hoćete li od sivih?

— Sive. Spustiću kotaricu. Dajte uz to bocu ružice, jako ohlađeno. Recite kelneru Lisjenu.

Polako se penjala stepenicama. Zatim je spustila kotaricu i povuče je nagore. Boca je bila otčepljena a vino je bilo tako hladno da se flaša oznojila. Sela je u prozor, opruženih nogu uprtih u okvir, s vinom kraj sebe. Lisjen je spakovao i jednu čašu u belom ubrusu. Pila je ljuštećd garnele. Lepo je tako živeti, nije više htela da o tom dalje razmišlja. Nejasno je naslućivala neko veliko olakšanje, ali nije htela da to dublje razjašnjava. Ne, bar u ovom trenutku. To je bilo u vezi sa smrću njene majke posle operacije raka. Uvek ima nešto što je gore od onog što se sam ima. Škiljila je u sunce. Osećala je svetlost. Tako ju je ugledao Klerfe kada je, nasuprot svakom očekivanju, još jednom prošao pored hotela „Bison“.

188

^

On naglo otvori vrata. — Lilijan! Gde si bila dosad? — povikao je. Videla ga je kad je prelazio ulicu. — U Veneciji, Klerfe!

— Ali zašto?

— Na Siciliji sam ti jednom rekla da bih rado pošla do Venecije. U Rimu sam se toga ponovo setila.

Zatvorio je vrata za sobom. — Dakle u Veneciji! Zašto mi nisi telegrafisala? Odmah bih došao. Koliko si bila tamo?

— Je li to saslušanje?

— Još nije. Tražio sam te svuda, ali se nijednog trenutka nisam setio Venecije. S kim si bila?

— I dalje smatraš da to nije saslušanje?

— Nedostajala si mi! Sam bog zna šta sam sve mislio! Zar to ne razumeš?

— Razumem — reče Lilijan. — Uzmi malo garnela. Imaju ukus morske trave i mora.

Klerfe zgrabi papirni poslužavnik s garnelama i baci ih kroz prozor.

Lilijan je pratila pogledom let garnela. — Pogodio si jedan zatvoreni zeleni sitroen. Da si pričekao samo još sekund, garnele bi pale po kosi neke debele plavuše u otvorenom renou. Molim te dodaj mi kotaricu i kanap. Još sam gladna.

Za trenutak se činilo kao da će Klerfe baciti kotaricu za garnelama. A onda joj je doda. — Reci mu da pošalje još jednu bocu ružice — reče. — I molim te iziđi iz tog prozorskog okvira da bih te mogao zagrliti.

Lilijan skliznu s prozorske daske. — Jesi li doterao Đu-zepea?

— Nisam. Ostao je na Trgu Vandom gde prezire nekoliko bentlija i rols-rojsa koji su parkirani do njega.

— Idi po njega pa bismo mogli do Boa.

— Možemo u Boa — reče Klerfe i poljubi je. — Ali ići ćemo zajedno i zajedno ćemo potražiti Đuzepea; bojim se da bi mogla nestati pre nego što se budem vratio. Neću više da rizikujem.

189— Jesam li ti nedostajala?

— S vremena na vreme, kad te nisam mrzeo ili kad se nisam bojao da te je neki manijak ubio. S kim si bila u Veneciji?

— Bila sam sama.

On je pogleda. — Nije nemoguće. S tobom se nikad ne zna na čemu si. Zašto mi nisi ništa rekla?

— To nije naš običaj. Ne putuješ li i ti nekad u Rim da bi se tek posle nekoliko nedelja pojavio? I to čak s ljubavnicom?

Klerfe se nasmeja. — Znao sam da ćeš shvatiti kad-tad. Jesi li zato nestala?

— Naravno da nisam.

— Šteta.

Lilijan se nagnu kroz prozor da bi ponovo povukla svoju kotaricu. Klerfe je strpljivo čekao. Neko zakuca na vratima. On priđe vratima, uze od kelnera vino, ispi jednu čašu. Lilijan je sa prozora dovikivala da bi htela još

šaku-dve garna. Onda se osvrnu po sobi. Vide njene cipele rasturene po čitavoj sobi, nešto rublja na stolici, a iza svega u poluzatvorenom koferu njene haljine. Opet je ovde, pomisli, obuze ga nepoznati uzbudljivi mir. Lilijan se okrete s kotaricom u ruci. — Kako divno mirišu! Hoćemo li skoro na more?

— Hoćemo. U Monte Karlo, kad god zaželiš. Morao bih tamo da učestvujem u nekoj trci.

— Možemo li uskoro da pođemo?

— Kad god hoćeš. Danas? Sutra?

Ona se smeškala. — Dobro me poznaješ. Ako možemo danas ili sutra, onda ni danas ni sutra. — Ona uze čašu koju joj je pružio. — Nisam htela da se dugo zadržavam u Veneciji, Klerfe, — reče. — Samo dan-dva.

— Zašto si onda ostala tako dugo?

— Nisam se dobro osećala.

— Sta ti je bilo? Oklevala je. — Nazeb.

Videla je da joj ne veruje. Bila je ushićena. Njegova neve-

190

rica učinila je da je i samo krvavljenje ispalo nekako nestvarno; možda je ono u stvari bilo beznačajnije nego što je vero-vala. Osećala se odjednom kao neka debela žena koja je iz-mršavela dvadeset funti a da i sama to nije primetila.

Ona se osloni na njega. Klerfe je čvrsto prigrli. — Kad ćeš opet da odeš? — upita je on.

— Ja uopšte ne odlazim, Klerfe. Samo ponekad nisam tu. čulo se brektanje šlepa sa Sene. Neka žena je na palubi

prostirala rublje. U kuhinjskim vratima igrala se neka devoj-čica sa vučjakom. Brodar sa zasukanim rukavima upravljao je na krmi i zviždukao.

— Pogledaj ovo! — reče Lilijan. — ■ Zavidljiva sam kad ih gledam. Kućna idila! To je ono što je bog hteo.

— Kad bi to imala, tajno bi sve ostavila na prvom sidrištu.

— To nije razlog da im ne zavidim. Hoćemo li poći da uzmemo Đuzepea?

Klerfe se oprezno ispravi. — Niti ću poći po Đuzepea niti voziti do Boa. Za to ćemo večeras imati dosta vremena.

191XVI

— Ukratko: želiš da me zatvoriš — reče Lilijan i nasmeja se. Klerfe se nije smejavao. — Neću da te zatvorim.

Hoću da se

oženim tobom.

Lilijan je iz kreveta digla bocu ružice prema svetlu. Prozor je, viđen kroz vino, krvavo svetlucao. Klerfe joj uze bocu. — Da jednog dana ne bi opet nestala bez traga.

— Ostavila sam svoje kofere u „Ricu". Misliš li da je ven-čanje dovoljno obezbeđenje za povratak?

— Ne za povratak, nego za ostajanje. Počni drukčije. Ti imaš još sasvim malo novca. Od mene ne želiš ništa da uzmeš...

— I sam nemaš ništa, Klerfe.

— Imam svoj deo od dve trke. Tome treba dodati ono što sam uštedeo i ono što još mogu da steknem. Bogato smo snab-deveni za čitavu ovu godinu.

— Dobro, onda pričekajmo do iduće godine.

— Čemu čekati?

— Da bi uvideo da je to besmisleno. Kako bi iduće godine kupovao moje haljine i cipele? Ta rekao si da tvoj ugovor ističe krajem godine.

— Ponudili su mi da preuzmem zastupništvo naših kola.

Lilijan podiže nogu posmatrajući njenu liniju. Sve su mršavije, pomisli. — Hoćeš da prodaješ automobile? — upita ga. — Ne mogu da zamislim kako bi to izgledalo.

— Ne mogu ni ja; ali mnogo štošta nisam mogao ni ranije da zamislim a ipak sam to kasnije radio. Ili hteo da radim. Na primer, da se oženim tobom.

— Zašto hoćeš da uradiš toliko stvari odjednom? Da po-staneš uvaženi trgovac automobilima i da se ženiš?

— Govoriš kao da je reč o nacionalnoj nesreći.

192

Lilijan skliznu s kreveta i dohvati svoj jutarnji ogrtač. — Gde misliš trgovati automobilima? Klerfe je oklevao.

— Uskoro će biti slobodan srez Tuluza.

— Mili bože! — reče Lilijan. — Kada?

— Za nekoliko meseci. U jesen. Najkasnije do kraja godine.

Počela je da češlja kosu. — Ubrzo ću ostarjeti, neću više moći da pobeđujem na trkama — reče Klerfe okrenuvši se u postelji prema njenim leđima. — Ja nisam ni Nuvolari ni Kara-čola. Mogao bih možda da okušam sreću i da negde budem šef ekipe; ali bih onda morao da se skitam od staze do staze, kao naš debeli Cezare — otkako se trke održavaju u Africi i Južnoj Americi, on neće svoju ženu vidati ni zimi. Ne, dosta mi je svega. Hteo bih da izmenim svoj način života.

Zašto uvek žele da izmene način života? — pomisli Lilijan. Zašto menjaju ono čime su osvojili neku ženu? Zar im ne pada na um da će na taj način sasvim sigurno izgubiti tu ženu? Čak je i Mario hteo poslednjeg dana da napusti posao žigola da bi sa mnom počeo da živi časnim životom. I Klerfe koji veruje da me voli i koga ja volim, zato što mi se činilo da je i on kao i ja bez budućnosti, i on misli da prevrne kabanicu i veruje da bi zbog toga trebalo da sam srećna.

— Razmišljala sam nekoliko puta o tome da li bi ljudi kao što smo mi uopšte trebalo da se žene — reče ona. — Nijedan od uobičajenih razloga nije mi bio dovoljno ubedljiv. Najviše snage imao je jedan razlog koga sam čula od nekog bolesnog šahiste: u trenutku smrtnog straha dobro je imati nekoga kraj sebe. Ali nisam sigurna da čovek nije i onda toliko beznadno usamljen da čak ne opaža ni čitave čopore vernih prijatelja koji stoje oko kreveta. Kamila Albejd, koja je umrla u sana-torijumu, želela je da u času smrti pored nje bude bar jedan od njenih mnogobrojnih ljubavnika. Da bi bila sigurna, s velikim naporom je održavala veze sa trojicom starajući se da se svi tokom dana nađu pored njene postelje. Zbog toga je čak i svoju poslednju vezu s nekom odvratnom i arogantnom ljudinom razvlačila preko svake mere. Pregazio ju je na seoskom

193

;;,■.-

drumu neki automobil, umrla je posle pola sata. Pored nje se nije našla ni ona odvratna momčina — sedeo je u seoskoj po-slastičarnici, jeo čokoladne kolače sa šlagom, tamo ga niko nije tražio. Kamilinu ruku je na samrti držao seoska policajac, čovek koga nikad ranije nije videla, ona mu je bila toliko zahvalna da je htela da mu poljubi ruku. Nije stigla.

— Lilijan — reče mirno Klerfe. — Zašto stalno izmičeš?

Ona odloži česalj. — Zar ne shvataš? Šta se uopšte dogodilo, Klerfe? Slučajni vetar nas je spojio. Zašto da ne ostane tako?

— Hteo bih da te zadržim. Dokle god mogu. Jednostavno, zar ne?

— Ne. Na taj način se niko ne može zadržati.

— Dobro. Može se to kazati i drukčije. Neću više da živim kao do sada.

— Hoćeš da se povučesh u mirni život?

Klerfe pogleda izgužvani krevet. — Ti uvek nađeš na ubed-ljiv način najodvratniju reč. Dozvoli mi da na to mesto stavim drugu reč. Volim te, hteo bih da živim s tobom. Ako želiš, smeji se tome.

— Tome se nikad ne smejem. — On diže pogled. Oči su joj bile pune suza. — Eh, Klerfe! Kakve su to gluposti!

— Zar ne? — On se diže i uze je za ruke. — Bili smo uve-reni da nam se to nikad ne može dogoditi.

— Neka bude tako! Neka bude kako jeste! Ne uništavaj.

— Šta se tu može uništiti?

Sve, pomisli ona. Na leptirovim krilima se u Tuluzi ne može graditi porodična sreća, čak kad bi se lila u cementu. Kako egoizam može da oslepd čoveka! Da je reč o bilo kom drugom muškarcu, on bi me odmah razumeo — kad je reč o njemu on je šlep. — Ta ja sam bolesna, Klerfe, reče konačno oklevajući.

— To je razlog više da ne ostaneš sama.

Ćutala je. Borise, mislila je. Boris bi me razumeo. Klerfe odjednom govori kao Boris; ali on nije bio Boris. — Hoćemo li sad poći po Duzepea? — upita ga ona.

194

— Mogu ja otići po njega. Hoćeš li me čekati?

— Hoću.

— Kada želiš da putuješ na rivijeru? Uskoro?

— Uskoro.

Klerfe se zaustavi iza nje. — Na rivijeri imam malu ružnu kućicu.

U ogledalu ugleda njegovo lice i njegove ruke na svojim ramenima. — Svakog časa otkrivam poneku tvoju neočekivanu osobinu.

— Mogli bismo je preurediti.

— Zar je ne možeš prodati? •— Prvo je pogledaj.

— Dobro — reče ona, iznenada nestrpljiva. •— Pošalji moje kofere, kad stigneš do hotela.

— Doneću ih sam.

On ode. Ona ostade sedeći i gledajući zamiranje večeri. Pe-cači su sedeli na obali. Nekoliko klošara je pripremla večeru pored zidova na keju. Kako čudnim putevima može da krene ono što nazivamo ljubavlju, pomisli. Zar Levali nije rekao da u senci bahantkinja mladosti uvek stoji domaćica a iza pobed-nika sa smeškom uvek građanin sa svojim nagonom za pose-dovanjem? Nije za mene, mislila je; ali šta se to zbilo s Kler-feom? Zar ga nije volela zato što je grabio život, kao da je svaki trenutak poslednji? Tuluz! Ona poče da se smeje. Nikad nije htela da govori o svojoj bolesti, jer je verovala da bolesnik uvek odbija zdravog čoveka; sad je osetila da može biti i suprotno, da bolesniku zdrav čovek deluje vulgarno, kao novi bogataš nekom osiromašenom aristokrati. Bilo joj je kao da ju je Klerfe na neki čudan način napustio i prešao na veliku široku stranu, tamo gde ona nikako ne može da stigne. On više nije spadao među izgubljene; odjedanput je pred njim bila budućnost. Zar

sam mu se zato vratila, pomisli i na svoje najveće iznenađenje primeti da lako i bezglasno plače; — ali nije bila nesrećna. Samo je žalila što sve to nije duže trajalo.

195 Klerfe se pojavi s koferima. — Kako si mogla da izdržiš toliko dugo bez svojih stvari?

— Naručila sam nove haljine. To je jednostavno.

Nije bilo istina, ali odjednom otkri da ima razloga da tako govori, čak dvostrukog — morala je da proslavi što je u Veneciji preživela, i morala je da bude rasipna kao protest Kler-feovoj ponudi da se oženi i živi s njom u Tuluzi.

— Da li mi dozvoljavaš da ti poklonim nekoliko haljina? — upita je Klerfe. — U ovom trenutku sam dosta bogat.

— Za moju svadbu?

— Naprotiv. Zato isto si otišla u Veneciju.

— Dobro, pokloni mi jednu. Kuda ćemo večeras? Može li se već sedeti u Boa?

— Ako se ponesu ogrtači. Inače je još hladno. Ali možemo samo proći kroz Boa. Suma je sveže zelena i opčinjena pro-lećem i plavim benzinskim dimom. Čitave aleje automobila stoje na sporednim stazama. Ljubav je na svim prozorima iz-vesila svoje zastave.

Lilijan uze jednu haljinu od crne prozirne tkanine s dramatičnim riševima u meksikanskoj crvenoj boji, mahala je njome sa prozora. — Za ljubav — reče ona. — Za božansku, zemaljsku, veliku i malu, ali ne za ljubav u Tuluzi! Kad ćeš otputovati?

— Otkud znaš da moram da putujem! Čitaš kalendar trka?

— Ne čitam. Ali se među nama nikad ne zna ko će koga napustiti.

— To će se promeniti.

— Ali ne pre kraja godine!

— Venčanje se može obaviti i ranije.

— Proslavimo prvo naše ponovno viđenje i rastanak. Kuda moraš da putuješ?

— U Rim. A onda na trku od hiljadu milja kroz Italiju. Za nedelju dana. Ne možeš ti da pođeš. Tu se samo vozi i vozi, i ništa više, sve dok ne postaneš i sam deo staze i motora.

— Hoćeš li pobediti?

196

— Trka Mile Milja je trka za Italijane. Karačola je na njoj jedanput pobedio za Mercedes, inače se za pobedu bore samo Italijani međusobno. Tordjani i ja smo treći tim. Za slučaj neke nezgode. Mogu li ostati dok se oblačiš?

Lilijan potvrdi glavom. — Koju haljinu? — upita ga.

— Jednu od onih koje su bile kod mene u zarobljeništvu. Ona otvori kofer. — Ovu ovde?

— Da. Dobro je poznajem.

— Nikad je nisi video.

— Nisam je video da je nosiš; ali je ipak poznajem. Nekoliko noći je visila u mojoj sobi.

Lilijan se okrete držeći u ruci ogledalo. — Zaista?

— Priznajem — reče Klerfe. — Izvesio sam tvoje haljine kao da prizivam duhove, da bih te vratio. To sam od tebe naučio. Bila je to crna magija a osim toga i uteha. Žena može da napusti svog muškarca; ali nikad svoje haljine.

Lilijan je ispitivala svoje oči u ogledalu. — Dakle, moje senke su bile kod tebe.

— Ne tvoje senke. Tvoje zmijske, svučene i napuštene košuljice.

— Ja bih pre pomislila da je kod tebe bila neka druga žena.

— I to sam probao. Ali si me ti pokvarila, nisam više za druge žene. U poređenju s tobom one liče na slabe štampane reprodukcije prema nekoj Degaovoj igračici.

Lilijan se nasmeja. — Kao neka od onih debelih pacovkinja koje je uvek slikao?

— Ne. Kao jedan crtež koji drži Levali u svojoj kući. Videla si ga — to je igračica u zanosnom pokretu, ali su joj crte lica samo nagoveštene, tako da svako može da u njega projektu je svoje snove.

Lilijan odloži svoje pisaljke. — Uvek se za te svrhe mora ostaviti prazan prostor, zar ne? Kad je sve do kraja naslikano, nema više mesta za fantaziju, jesi li na to mislio?

— Da — reče Klerfe. — Čovek se može uhvatiti samo u sopstvene snove — nikad u snovima drugih.

197 — Čovek se ili hvata ili gubi.

— Oboje. Kao što se ponekad sanja pre buđenja — čovek pada, pada u crni beskrajni prostor. Znaš za to?

— Poznato mi je — reče Lilijan. — Takve snove sam sanjala u sanatorijumu svako posle podne, kad smo se povlačili na ono što je Krokodil nazivala sijestom — na popodnevno spavanje, iz koga se izleće kao kamen u bezdan. Ima li još vina?

Klerfe joj doda čašu. Obavila je ruke oko njegovog vrata.

— čudno je to — šaputala je — ali sve dok ne zaboravljaš da se pada i pada, ništa još nije izgubljeno. Kako izgleda, život voli paradokse — kad verujemo da smo sasvim sigurni mi smo na smešno maloj udaljenosti od

pada — ali kad znamo da smo propali, on nas zasipa poklonima. Nema potrebe da bilo šta činiš — život trči za tobom kao kučence.

Klerfe sede pored nje. — Odakle sve to znaš?

— Govorim nasumice. To su poluistine — kao i sve drugo.

— I ljubav?

— Kakve veze ima ljubav sa istinom?

— Nikakve. Ona je suprotnost istini.

— Ne — reče Lilijan i ustade. — Suprotnost ljubavi je smrt

— a ljubav je gorka čarolija koja nam pomaže da smrt na kratko vreme zaboravimo. Zato svako ko nešto zna o smrti zna ponešto i o ljubavi. ■—• Ona pogladi svoju haljinu. — Pa i to je poluistina. Ko je taj ko nešto zna o smrti?

— Niko — samo da je smrt suprotna životu — a ne ljubavi, pa i to podleže sumnji.

Lilijan se nasmija, Klerfe je opet bio kao pre. — Znaš li šta bih želela? — upita ona. — Zelela bih da živim deset života odjednom.

On pomiluje uske trake njene haljine na ramenima. — Čemu? Ipak će to biti samo jedan život, Lilijan — to je kao kad šahista igra sa deset različitih partnera, za njega je to uvek samo jedna igra — njegova sopstvena.

— To sam već i ja otkrila.

— U Veneciji?

198

— Da, u Veneciji, ali ne tako kako misliš.

Stajali su kraj prozora. Nad Konsijeržerijom se spustilo večernje rumenilo. — Htela bih da ispreturam svoj život — reče Lilijan. — Zelela bih da sada doživim jedan dan ili čas moje pedesete godine — onda dan iz moje tridesete godine, onda jedan iz osamdesete — sve po jedan dan, kako mi se bude svidelo — ne jedan za drugim u lancu vremena.

Klerfe se smejao. — Za mene se dovoljno brzo menjaš. Hoćemo li na večeru?

Silazili su niz stepenice. Ne razume šta hoću, pomisli Lilijan. Smatra me isuviše kapricioznom; ali ne oseća da prekli-njem ovaj svet da mi pokloni nekoliko od onih dana koje nikada neću proživeti. Na svu sreću nikad neću postati osamde-setogodišnja džandrljiva starica ili ostarelo zagorčenje života nekog muškarca, koje on ne želi nikad više da pogleda ili se uplaši kad se sretnu posle mnogih godina. U sećanju svog ljubavnika ostaću mlada i na taj način ću biti jača od svih žena posle mene, koje će duže poživeti i postati starije od mene.

— Čemu se smeješ? — upita je Klerfe na stepenicama. — Meni?

— Smejem se sebi — reče Lilijan. — Ali, ne pitaj me zašto — saznaćeš to na vreme.

Posle dva sata vratio ju je natrag. — Dosta za danas — reče smešeći se. — Potreban ti je san.

Ona ga iznenađeno pogleda. — San?

— Budi mirna. Pričala si mi da si bila bolesna.

Ona u njegovom licu potraži trag skrivene šale. — Zar zaista tako misliš? — upita ga ona. — Samo mi nemoj kazati da izgledam umorno.

Pojavi se noćni vratar s?. saučesničkim osmehom na licu. — Za večeras salame? Kavijara? Gazdarica je napolju ostavila kavijara.

199— Sredstvo za spavanje — izjavi Lilijan. — Laku noć, Klerfe.

On je čvrsto stisnu. — Imaj razumevanja, Lilijan! Ne želim da se previše naprežeš i da sutra dođe do pogoršanja.

— U sanatorijumu nisi bio tako oprezan.

— Onda sam mislio da ću za dan-dva otputovati i da te nikad više neću videti.

— A sada?

— Sada žrtvujem nekoliko sati da bih te zadržao koliko mogu više.

— Baš praktično! — reče Lilijan besno. — Laku noć, Klerfe.

On je oštro pogleda. — Donesite nam jednu bocu vuvrea

— reče noćnom vrataru.

— Na usluzi, gospodine.

— Dođi! — Klerfe uze Lilijan pod ruku. — Otpratiću te gore. Ona zavrte glavom i oslobodi se njegove ruke. —

Znaš li s

kim sam poslednji put o tome raspravljala? S Borisom. Ali je on bio u to upućeniji. U pravu si, Klerfe. Vrlo je dobro da sad pođeš rano na spavanje; treba da se odmoriš za trke koje ti predstoje.

On je zaprepašćeno pogleda. Portir se vrati s vinom i dve čaše. — Vino nam sada neće trebati — reče Klerfe.

— Ipak, meni će biti potrebno.

Lilijan uze bocu, gurnu je pod mišku i uze jednu čaišu. — Laku noć, Klerfe. Ne sanjajmo da padamo ■— u prostor kome nema kraja — a ti sanjaj radije o Tuluzi!

Ona mahnu čašom i pođe uz stepenice. Stajao je dok se nije izgubila iz vida. ■— Konjak, gospodine? — upita noćni vratar.

— Možda dupli?

— Za vas! — odvrati Klerfe i tutnu mu u šake nekoliko novčanica.

Išao je duž Keja de Gran Ožisten do restorana „Perigorden“. Iza osvetljenih prozora gledao je poslednje goste kako jedu na žaru pečene trifle, specijalitet kuće. Neki stari bračni par

200

je plaćao; dvoje zaljubljenih lagali su žarko jedno drugo. Klerfe pređe ulicu i vraćao se lagano nazad prolazeći pored zatvorenih sanduka prodavača knjiga⁴ Boris, pomisli besno. Još i to! Vetar mu je donosio miris Sene. U tami mraka ležali su crni šlepovi. Sa jednog šlepa se čulo jecanje harmonike.

Lilijanind prozori su bili osvetljeni; ali su zavese bile navučene. Klerfe ugleda njenu senku kako se kreće tamo-amo. Nije se pojavljivala na prozoru iako su oni bili otvoreni. Klerfe je znao da je pogrešio, ipak nije mogao ništa da ispravi. Mislio je ono što je kazao. A Lilijan je izgledala dosta umorno; lice joj je u restoranu iznenada potpuno upalo. Kao da je zločin biti brižan, pomisli. Šta sada radi? Pakuje? Odjednom mu pade na um da bi ona morala znati da je on još tu — nije čula Đuzepea kako odlazi. Brzo pretrči preko ulice i skoči u kola. Uključi motor, dao je jako gasi jurnuo ka PlasdelaKonkord.

Lilijan pažljivo spusti bocu s vinom na pod pored kreveta. čula je kako Đuzepe odlazi. Onda u koferu nađe kišni ogrtač i obuče ga. Bila je to čudna kombinacija s elegantnom haljinom, ali nije imala volje da se presvlači; ogrtač je donekle skrivao haljinu. Nije htela da legne. Toga je bilo u obilju u sanatorijumu i poslednjih nedelja.

Sišla je niz stepenice. Noćni portir joj žurno priđe. — Taksi, gospođo?

— Ne, ne treba mi taksi.

Izišla je na ulicu i dospela je bez mnogo doživljaja do Bulevara Sen-Mišel. A onda zapljuštaše ponude bele, mrke, crne i žute. Kao da je dospela u neku močvaru pa su je saletali komarči. U roku od nekoliko minuta dobila je kratak ali intenzivan kurs prošaputane, najprimitivnije erotike, prema kojoj su dva ulična psa predstavljala idealni ljubavni par.

Malo zagušena, sela je za jedan od stolova koji su stajali pred kafanom. Prostitutke su je oštro odmeravale; one su imale svoje rejone i bile su spremne da se bore zubima i noktima

201 sa svakom konkurentkinjom. Sto je odmah postao središte opšte pažnje; žene ove vrste nikad u ovo vreme nisu sedele same u tim kafanama. Čak ni Amerikanke.

Lilijan je dobila nove ponude — prvu da kupi nepristojne fotografije, drugu za ličnu zaštitu, treću za izlet automobilom. Osim toga ponuđeni su joj jevtin nakit, mladi crnci, mladi terijeri i neke lezbijke. Nije izgubila svoj mir, jer je kelneru unapred dala bakšiš. On je pogleda i poštara se da rastera oko nje gužvu. Tako je uluoila priliku da na miru ispije svoj perno i da posmatra okolo.

Neki bleđi bradati mladić za susednim stolom počeo da je slika; neki prodavač pokušao je da joj proda molitveni čilim boje zelele trave, ali ga je kelner oterao; kao poslednji priđe joj kasnije neki mladić koji se predstavio kao siromašni pe-snik. Lilijan uvide da neće imati nimalo mira ako ostane sama, zato pozva pesnika na čašu vina. On je zamoli da svoju ponudu promeni u sendvič. Ona je naručila rostbif.

Pesnik se zvao Žerar. Posle večere pročitao joj jedvespeme; dve druge je recitovao napamet. Bile su to elegije o smrti, umiranju, prolaznosti i besmislenosti života. Lilijan se raspo-loži. Pesnik je bio mršav ali s dobrim apetitom. Ona ga upita da li bi mogao smazati još jedan rostbif. Žerar joj odgovori da je to za njega sitnica, kako vidi da se ona razume u poeziju i zar i ona ne misli da je život besmislen? Zašto se uopšte živi? Pojeo je još dva rostbif a i stihovi su mu postali još melanho-ličniji. Počeo je da analizira problem samoubistva. On je spreman da se ubije — već sutra, naravno ne danas posle tako bogate hrane. Lilijan se još više oraspoložila; Žerar je bio mršav ali je izgleda bio toliko zdrav da bi mogao poživeti još pedeset godina.

Klerfe je neko vreme sedeo u „Ric“ baru. Onda se odluči da pozove Lilijan. Noćni portir, kad mu prepozna glas, reče: — Gospođa nije u hotelu.

— Gde je?

— Otišla je. Pre pola sata.

Klerfe počeo da računa; za kratko vreme nije mogla da se spakuje. — Da li je ponela svoje kofere? — upita za svaki slučaj.

— Ne gospodine. Obukla je kišnu kabanicu.

— Dobro, hvala.

Kišna kabanica — pomisli Klerfe. Ona je kadra da ode bez prtljaga na železničku stanicu i otputuje — da se vrati svome Borisu Volkovu, koji je bolji od mene.

Potrča do kola. Trebalo je da ostanem, pomisli. Sta se to dešava sa mnom? Kako čovek postaje nespretno ako zaista voli! Kako samo lako spada ta politura nadmoći! Kako je čovek usamljen, kako sve iskustvo začas ispari kao u magli koja ti zastire vid! Ne smem je izgubiti!

Noćni vratar mu je još jedanput opisao pravac kojim je pošla. — Nije krenula na Senu, gospodine — reče momak umirujući. — Pošla je desno. Možda je htela da se prošetala pa će se odmah vratiti.

Klerfe je sporo vozio kola duž Bulevara Sen-Misel. Lilijan je čula Đuzepea a odmah potom i videla. — A smrt? — pitala je Žerara koji je jeo sir. — Sta ako je smrt još beznadnija od života?

— Ko nam može kazati — zapita Žerar žvačući teško — da život nije neka vrsta kazne, koju moramo izdržati za neko zlo delo koje smo učinili na nekom drugom svetu? Možda je ovo pakao a ne ono što nas uči crkva da sledi posle smrti.

— Crkva uči i o raj.

— Možda smo onda svi mi pali anđeli osuđeni da određeni broj godina provedemo u tamnici na zemlji.

— Ako hoćemo, možemo da skratimo našu stazu.

— Slobodna smrt! — potvrdi oduševljeno Žerar. — A mi se bojimo nje. A ona je oslobođenje! Da je život vatra, znali bismo šta da radimo! Iskočiti! Ironija ...

Đuzepe je prošao već drugi put; sada iz pravca Trga Edmona Rostana. Ironija je sve što imamo, pomisli Lilijan, nekada ona nije bez draži kao sada ovo predavanje. Ona vide Klerfea koji

202

203 Je tako uporno pogledom pretraživao gomilu da je na deset koraka iza mnoštva nije na opazio.

— Sta bi bilo ono najviše što bismo od života očekivali ako bi vaše želje mogle da se ispune? — upita Zerara.

— Ono večno neispunjivo — odvratil smesta pesnik. Ona ga zahvalno pogleda.

— Prema tome nemate potrebe da bilo šta zaželite — reče ona. — Sve to već imate.

— Još samo takvog slušaoca kao što ste vi! — izjavi Žerar i otera slikara koji je izdaleka Lilijanin portret završio pa prišao njihovom stolu. — Zauvek. Vi me razumete.

— Dajte sliku meni — reče Klerfe razočaranom slikaru. Prišao im je s leđa i posmatrao s negodovanjem Zerara.

—

Gubite se — reče mu Žerar. — Zar ne vidite da smo u poslu? Prevršilo je meru koliko nas ne puštaju na miru.

Garson, donesite još dva pernoa i izbacite ovog gospodina!

— Tri — reče Klerfe i sede do njih. Slikar je nemo ali re-čito stajao pored njega. On ga isplati. — Lepo je ovde

— reče Lilijani. — Zašto nismo ovamo češće dolazili?

— Ko ste vi, nepozvani strance? — upita Zerar još prilično ubeđen da je Klerfe neka vrsta podvodača koji primenjuje neki trik da se upozna s Lilijan.

— Ja sam direktor ludnice Sen-Zermen-de-Pre, sinko a ova dama je naša pacijentkinja. Danas je imala izlaz. Sta se dogodilo? Jesam li već zakasnio? Kelneru, sklonite ovaj nož! I viljušku!

Pesnička radoznalost slavila je pobedu nad njegovim skepticizmom. — Zaista? — prošapta on. — ■ A ja sam već odavno ...

— Možete mirno da govorite glasno •—■ prekide ga Klerfe. — Ona voli svoje stanje. Potpuna sloboda od odgovornosti. Ona ne podleže nikakvim zakonima. Čak i kad bi ubijala, oslobodili bi je svake odgovornosti. Lilijan se nasmeja. — Baš suprotno — reče ona Zeraru. — On je moj bivši muž. Pobegao je iz ludnice. Za njegovu bolest je tipično što me optužuje.

204

Pesnik nije bio lud. Osim toga bio je Francuz. Postalo mu je sve jasno pa ustade s očaravajućim osmehom. — Neki odlaze prerano, neki prekasno — objasni. — Pođi u pravo vreme — rekao je Zaratustra. Sutra, gospođo, jedna pesma posvećena vama čekaće vas kod kelnera.

— Lepo je što si došao — reče Lilijan. — Da sam legla da spavam, propustila bih sve ovo. Zelenu svetlost i slatki bunt krvi. Pa ovaj mulj i lastavice nad njim. — Klerfe potvrdi glavom. — Oprosti mi. Neki put si isuviše brza — po meni. Za nekoliko sati u stanju si da uradiš toliko koliko drugi za više godina — kao omađijane biljke koje u rukama jogija za nekoliko minuta niknu, izrastu i procvetaju__

... i umiru, pomisli Dilijan. — Ne mogu drukčije, Klerfe — reče ona. — Treba toliko mnogo da nadoknadim. Zato sam tako i površna. Za mudrost će kasnije biti dosta vremena.

On prihvati njenu ruku i poljubi je.

— Ja sam idiot. Svakog dana sam sve veći idiot. Mirim se s tim. To mi se sviđa. Samo kad si tu. Ja te mnogo volim.

Pred kafanom izbi odjednom britka i žustra prepirka. Odmah se pojavio policajac, nekoliko Alžiraca je mahalo rukama, neka devojka je psovala, prodavci novina su se razbegli uz dreku.

— Hodi — reče Lilijan. — Kod mene u sobi ima još vina.

205XVII

— I, kada ćete ih poslati? — upita Lilijan. Prodavačica kod Balansijage se smeškala. — Čim budemo mogli.

— Za nedelju dana?

— Za dve nedelje. To su teške haljine. Ne možemo ih brže završiti. Danas ćemo početi. — Prodavačica je beležila mere. — Nešto ste izmršaveli, gospođice.

— Tako je. Mogu raditi šta hoću, ali se ne mogu ugojiti.

— Kakve id sreće!

— Da — reče Lilijan. — Za nekog bi to zaista bila sreća. Izišla je na Aveniju Džordž V. Popodne ju je prihvatilo sa

zlatom, vetrom i automobilima. Stala je za trenutak razmišljajući o haljinama koje je naručila. U stvari nije htela da kupi više nijednu haljinu, jer je verovala da ih ima dovoljno za čitav život, ali je Klerfe stalno navaljivao da joj pokloni jednu haljinu, a onda je sama odlučila da uzme još jednu za Veneciju; — krvavljenje u Veneciji će verovatno platiti danima i nedeljama svog života. Umesto da padne u tugu, samooptužbe i u kajanje, izgledalo je prostije da sebi prizna da će joj zbog toga biti potrebno manje novca i da može da kupi haljinu više. Berala je s naročitom pažnjom. U početku je htela da ima neku izvanrednu živu haljinu, a onda je izabrala najjednostavniju od svih što je imala. Ali je zato bila dramatična ona koju je kupio Klerfe — bio je to protest protiv Tuluze i protiv onog što je ona pod tim zamišljala.

Osmehivala se sama sebi u ogledalu nekog izloga. U nekim stvarima se čak ne može biti dovoljno površan, pomisli. A haljine mogu postati veći moralni oslonac od svih zahteva za pravdom, veći od svakog saučešća i razumevanja, svih ispo-vednika, svih istina, svih nevernih prijatelja, čak i ljubavnika.

206

To nije frivolnost, nego prosto saznanje utehe i velikog dej-stva malih stvari.

Dobro je da se to zna, pomisli Lilijan, ostalo joj je još samo to. Nije imala više vremena za velika opravdanja a još manje za pobune. Ona se jednom pobunila i već je počela da sumnja u opravdanost svog revolta — ostalo joj je još jedino da namiri svoj račun sa sudbinom.

Znala je da se sve čime se zavaravala i tešila može smatrati i prilično jevtinim trikom, ali je ona već dospela toliko visoko iznad svih časnih velikih trikova koje je čovek izmislio da bi svoju svakidašnjicu učinio snošljivom da razlike u veličini za nju više nisu postojale. Osim toga izgledalo joj je da je potrebno isto toliko ako ne i više discipline, hrabrosti i sa-mosavladvavanja da se za trenutak veruje u te male trikove i da se u njima uživa, nego u one druge, velikog imena i uvažavanja. Kupila je tako svoje haljine osetivši istu utehu kao neko drugi u čitavoj filozofiji sveta, na isti način kao što je pobrkala svoju ljubav za Klerfea s ljubavlju prema životu igrajući se njome, verujući u nju iako je znala da se ta ljubav mora razbiti u igri kojom se bavi. U balonu se može leteti dok se ne spusti — ali, o njega se ne mogu vešati kuće. Kad balon splasne, onda postaje mrtva gužva tkanine — nije više balon.

Srela je vikonta de Pejstra kad je skrenula kod „Fukea" u Sanz-Elize. Trgnuo se kad ju je ugledao. — Kako blistavo izgledate! — reče on. — Jeste li zaljubljeni?

— Da. U jednu haljinu.

— Pametno! — reče Pejstr. — Ljubav bez straha i teškoća.

— Dakle, uopšte nije ljubav.

— To je deo jedine ljubavi koja ima smisla: ljubav prema samom sebi.

Lilijan se nasmeja. — I tu ljubav nazivate ljubavlju bez straha i teškoća? Jeste li od tuča ili sunderaste gume?

— Ni jedno ni drugo. Ja sam zakasneli potomak osamna-

207stog veka i delim sudbinu svih potomaka: neshvaćen sam. Hoćete li da sa mnom popijete na ovoj terasi jednu kafu? Ili koktel?

— Kafu.

Dobili su sto obasjan kasnim suncem. — U izvesnim trenucima gotovo nema razlike — reče Pejstr — između sedenja na suncu i razgovora o ljubavi ili životu — ili ni o čemu. Na primer ovog časa. Stanujete li još u onom malom hotelu kraj Sene?

— Mislim da stanujem. Ponekad nisam sigurna u to. Kad su izjutra prozori otvoreni čini mi se često da spavam usred buke Trga opere. A noću mi se često čini kao da plovim niz Senu — u nemom čamcu ili u vodi na ledima, otvorenih očiju, bez sebe a sasvim u sebi.

— Imate čudne misli.

— Naprotiv. Gotovo ih i nemam. Ponekad sanjam, a i to ne mnogo.

— Zar vam snovi nisu potrebni?

— iNisu — reče Lilijan. — Zaista mi nisu potrebni.

— Onda smo slični. Ni meni nisu potrebni snovi. — Kelner donese Seri za Pejstra i lonče kafe za lilijan. Pejstr mrzovoljno pogleda kafu. — To je bolje posle jela — izjavi on. — Hoćete li radije aperitiv?

— Ne. Koliko je sati?

— Pet — odgovori začuđeno Pejstr. — Pijete li prema satu?

— Samo danas. — Lilijan pozva kelnera. — Jeste li već nešto čuli, mesje Lamber?

— Naravno! Radio-Rim! Prenosi već satima! Čitava Italija sluša radio i stoji po ulicama — reče uzbuđeno kelner. — Teška kola treba svakog trenutka da krenu sa starta. Gospodin Klerfe vozi sa gospodinom Torijanijem. Oni se ne smenju-ju: Klerfe vozi a Torijani je uz njega kao mehaničar. To je trka sportskih kola. Da donesem radio? Tu je kod mene.

— Da, donesite ga.

— Dali je Klerfe u Rimu? — upita Pejstr.

208

— Nije. U Breši je.

— Ne razumem se u trke. Kakva je to trka?

— Trka hiljadu milja od Breše pa preko čitave Italije do Breše.

Kelner se vrati s malim radio-aparatom. Fantastično je vo-leo trke a ovu je pratio već nekoliko sati. — Puštaju ih u razmacima od jednog minuta — objasnio je. — Najbrža kola najkasnije. Ovo je trka protiv štoperica. Potražiću Radio-Mi-lano. Pet sati — sad će vesti.

Okretao je dugmad. Radio poče da krešti. Onda se javi Radio--Milano s političkim vestima, brzo i kratko, kao da se spiker žurio da što pre objavi sportske vesti. — Prenosimo trke iz Breše — otpoče izmenjenim strasnim glasom. — Izvestan broj vozača je već poslat na stazu. Pjaca je puna ljudi, pa je svako kretanje gotovo nemoguće...

Aparat je kreštao i kašljao. Onda se kroz buku glasova čulo urlanje motora koji je odmah nestao. — Jedan je projurio — prošapta mesje Lamber uzbuđeno. — Verovatno neka alfa.

Na terasi je nastala tišina. Radoznalci su se okupljali ili su se naginjali prema njima sa svojih stolova.

— Ko vodi?

— Još je suviše rano da bi se moglo nešto kazati — izjavi kelner s autoritetom. — Brza kola tek sada startuju.

— Koliko kola učestvuje u trci? — zapita Pejstr.

— Gotovo pet stotina.

— Mili bože! — reče neko. — A dužina trke?

— Oko hiljadu šest stotina kilometara, gospodine moj. Ako je prošek dobar, traje petnaest do šesnaest sati.

Možda i manje. Ali u Italiji pada kiša. Nad Brešom je oluja.

Prenos je bio završen. Kelner vrati radio u restoran. Lilijan se zavalio na stolici. Između tihog zveckanja komadića leda u čašama i lupkanja porculanskih tanjira, iz čijeg se broja moglo videti koliko je ko popio, činilo se u trenutku da u tihom zlatnom popodnevnom svetlu gotovo vidljivo visi slika bez boje, prozirna kao neki ljuskari, toliko prozirna da su se kroz nju

209 mogli videti stolovi i stolice na terasi kod „Fukea“ — slika sive pijace, pune apstraktne buke, koja zbog mnogih odjeka gubi svoj individualni ton, senke kola, jednih za drugima, sa po dve sitne iskre života u svakim, koji ne žele više nego da rizikuju sami sebe.

— U Breši pada kiša — reče ona. — Gde se u stvari nalazi Breša?

— Između Milana i Verone — odvrati Pejstr. — Hoćete li danas da večerate sa mnom?

Venci su visili kao krpe, iskidani od kiše. Mokre zastave su šljapkale po jarbolima. Oluja je besnela, kao da na tlu ne besni samo jedna konkurencija nego i još jedna druga sa nevidljivim kolima i oblacima. Veštački i prvi gromovi su se smenjivali; urliku kola odgovarala je munja i tutnjava iz oblaka. — Još pet minuta — reče Torijani.

Klerfe se zgurio za volanom. Nije bio mnogo napet. Znao je da nema izgleda; ali u svakoj trci ima uvek mnogo iznenađenja, a u ovoj drugoj trci dešavali su se mnogi neobični slučajevi.

Setio se Lilijan i trke Targa Florio. Tada ju je zaboravio i mrzeo, jer je tokom trke mislio na nju pa ga je to omelo. Trka je bila važnija od nje. Sada je bilo drukčije. Nije više bio siguran u nju a mislio je o njoj, ali sebi nije priznao da sve zavisi od njega. Đavo bi znao da li je još u Parizu, pomisli. Još je jutros govorio s njom telefonom; ali u ovoj larmi jutro je beskrajno dugo. — Jesi li poslao telegram Lilijani?

— Jesam — odgovori Torijani. — Još dva minuta.

Klerfe klimnu glavom. Kola su polako krenula sa pjace prema Viale Venecija i stadoše. Nikoga više nije bilo pred njim. Čovek sa štopericom postao je za njih, od sada pa za više od pola dana i pola noći, važniji od bilo koga na svetu. Trebalo bi da je najvažniji, pomisli Klerfe; ali nije više najvažniji.

210

Suviše mislim na Lilijan. Trebalo bi da pustim Torijanija za volan, ali sad je već kasno. — Dvadeset sekundi — reče Torijani.

— Hvala bogu! Napred do đavola!

Starter je dao znak i kola jurmuše. Pratili su ih uzvici. — Klerfe — vikao je najavljiivač — sa mehaničarem Torijanijem.

Lilijan se vrati u hotel. Osećala je da je hvata groznica, ali odlučila da se ne obazire na nju. Često je bila grozničava, nekad samo stepen više, nekad još više, znala je šta to znači. Pogleda u ogledalo. Bar uveče ne izgledam tako ugašena, pomisli i nasmeja se sebi i triku kojim se opet poslužila: da groznicu pretvori od neprijatelja u večernjeg prijatelja koji očima daje blago uzbuđenje jače temperature.

Kada se odmakla od ogledala, vide oba telegrama na stolu. Klerfe, pomisli, a srce joj u panici zasta. Pa nije se ništa moglo dogoditi za tako kratko vreme? Čekala je malo gledajući u male savijene zalepljene hartije. Oprezno uze prvi omot i razvi ga. Bio je od Klerfea. — Za petnaest minuta startujemo. Potop. Flamingose, nemoj mi odleteti.

Spusti omot kraj sebe. Malo kasnije otvori drugi. Još se više uplašila nego ranije; možda javlja uprava trke, možda neka nezgoda, ali i ovaj telegram je bio od Klerfea. Zašto to radi? — pomisli. Zar ne zna da u ovakvim slučajevima svaki telegram izaziva strah?

Otvori orman da bi izabrala haljinu za večeru. Neko zakuca. Hotelski momak je stajao napolju. — Bvo radio-aparata, gospođice. Lako ćete uhvatiti Rim i Milano.

On utaknu žicu. — Evo još jednog telegrama.

Koliko će ih još poslati? — pomisli. — Najbolje bi uradio da u susednu sobu postavi detektiva da me kontroliše. Izabrala je haljinu. Bila je to ona koju je nosila u Veneciji. Bila je očišćena, nije više bilo mrlja. Posle Venecije je verovala da joj

211 ta haljina donosi sreću i smatrala je za maskotu. Čvrsto je držala haljinu u ruci dok je otvarala telegram. Nije bio od Klerfea; njemu su želeli sreću. Kako je do nje stigao telegram? Još jedanput u dubokom sumraku pogleda potpis. Holman. Pročitala je mesto odakle je telegram odat. Poslat je iz sa-natorijuma „Bela Vista“.

Pažljivo spusti list na sto. Ovo je dan duhova, pomisli i se-de na dasku — Klerfe, koji sedi tamo u kutiji od radija i sa svojim zahuktalim motorom preti da ispuni sobu — i sada ovaj telegram, koji mi na prozor dovlači nema lica, da zure u mene.

Bila je to prva vest koju je ikad dosad dobila iz sanatoriju-ma. Ni sama nije nikada pisala. Nije htela. Htela je da sve to ostavi po strani. Bila je tako sigurna da se nikad neće vratiti da je rastanak bio isto što i smrt.

Dugo je mirno sedela. Onda poče da pokreće dugmad na radio-aparatu; bilo je vreme vesti. Rim je tresnuo u zvučnik sa časovima, minutima, s uzbuđenim glasom spikera koji je komentarisao osvojene minute kao da je reč o svetom gralu, koji je opisivao defekte na pumpama za vodu, zaribane klipove, iskidane dovode benzina kao da opisuje svetske katastrofe, koji je trku gonio vremenom, uvlačio je u polumračnu sobu, to besnilo za sekundima, ne za sekundima života, nego da bi se na vlažnom drumu sa deset hiljada okuka uz urlanje gomile stiglo za nekoliko stotina metara ranije u neko mesto, mesto koje se odmah napušta, jedno divljanje kao da se beži od atomske bombe. Zašto to ne shvatam? — pomisli Lilijan. Zašto ne osećam ništa od opijenosti miliona ljudi, koji ove noći i večeri borave pored drumova Italije? Bar to ne bih morala jače da osetim? Zar moj život nije sličan tome? Trka da se prigrabi koliko god se može više, lov za fantomom koji pred nama juri kao veštački zec na psećim trkama. — Firenca — objavi likujuć glas iz radija i poče da nabraja vremena, imena i marke automobila, prosečne brzine,

212

najveće brzine i na kraju ponosno: — Ako vodeća kola tako nastave, stići će u Brešu u rekordnom vremenu!

Lilijan se trgne. U Brešu, pomisli. Natrag odakle su i krenuli, u mali provincijski gradić sa garažama, kafanama i trgovima. Igraju se smrću, jure kroz noć, gotovo padaju od užasnog umora u praskozorje, ukočenih lica sličnih maskama i okorelih od blata oni besne dalje, dalje, kao da je u pitanju nešto najveće na svetu — i to sve zato da bi se vratili u provincijski gradić iz koga su pošli! Iz Breše u Brešu!

Ona isključ radio i priđe prozoru. Iz Breše u Brešu! Postoji li veći simbol besmislice? Zar im je život zato darovao čuda kao što su zdrava pluća i srce, neshvatljive hemijske fabrike kao što su jetra i bubrezi, onu belu meku masu u lobanji koja je fantastičnija od svih zvezdanih sistema. Sve to bi rizikovali da bi, ako budu imali sreće, stigli iz Breze u Brešu? Kakva užasna ludost!

Ona pogleda na nizove automobila, koji su neprekidno promicali kejom. Zar svaki od njih ne ide iz Breše u Brešu! Iz Tuluze u Tuluzu? Od samozadovoljstva do samozadovoljstva? I od samoprevare do samoprevare? I ja! — pomisli. Možda i ja! Uprkos svemu! AH gde je moja Breša? Ona pogleda Holmanov telegram. Tamo, odakle je poslat ovaj telegram, tamo nema Breše. Ni Breše ni Tuluze. Tamo postoji samo nema, ogorčena borba, borba za dah na večnoj granici. Tamo nema samozadovoljstva ni samoprevare. Ona se okrete i poče hodati po sobi. Dodirivala je svoje haljine, i odjednom joj se učini kao da u njima promiče pepeo. Diže svoje četke i češljeve i ponovo ih ostavi a da nije ni znala da ih je imala u rukama. Šta sam to uradila? — pomisli. I šta sad radim? Kao senka na prozoru javi se slutnja da je učinila strašnu zabludu, koju nije mogla da izbegne a koja je sad bila neopoziva.

Uze se oblačiti za večeru. Telegram je još ležao na stolu. U svetlu sijalica je bio svetliji od svega drugog u sobi. S vremena na vreme bi ga pogledala. Čula je žubor reke i osećala miris vode i lišća sa drveća. Sta li sad rade tamo gore? — po-

213 misli i prvi put se poče prisećati. Sta rade dok Klerfe na tamnim drumovima goni svetlost svojih farova.

Oklevala je još malo — onda diže slušalicu i zatraži vezu sa sanatorijumom.

— Evo Sijene! — poviče Torijani. — Uzećemo benzin i pro-meniti gume.

— Kada?

— Za pet minuta. Prokleta kiša!

Klerfe razvuče lice. — Ne pada samo nama nego i drugima. Pazi da ne promašimo depo!

Kuća je bilo sve više. Farovi su ih otkrivali u tamnom pljusku. Svuda su stajali u kišnim ogrtačima i sa kišobranima. Izroniše beli zidovi, ljudi, koji se uklanjaju, kišobrani se ljuljaju u oluji kao pečurke, kola što klize po drumu. — Depo! — viknu Torijani.

Kočnice su prihvatile, kola su se zatresla i stala. — Benzina, vode, gume, napred! — viknu Klerfe uz jeku koja je još pratila već ugašeni motor. Jeka mu se ugnezdila u ušima koje su bučale kao u praznim starim dvorovima za vreme oluje.

Neko mu dodade čašu limunovog soka s vodom i nove šo-ferske naočare. — Kako stojimo? — upita Torijani.

— Sjajno! Na osamnaestom mestu.

— Bedno — reče Klerfe. — A drugi?
— Veber je na četvrtom, Marketi na šestom, Friđerio na sedmom mestu. Konti je ispao.
— Ko vodi trku?
— Saketi s deset minuta prednosti pred Lotijem.
— A mi?
— Zaostajete devetnaest minuta. Budite bez brige — ko prvi stigne u Rim nikada ne dobij a trku. To svi znaju! Šef ekipe Gabrijeli odjednom se našao pored njih. — Bog je to tako sredio! — izjavi. — Majko božja, slatka krvi Isusova, i ti znaš da je tako! Kazni Saketija jer je prvi! Daj samo da

214

se slomi benzinska pumpa, ništa vdše! Neka se isto desi odmah i Lotiju! Arhanđeli zaštitite...

— Kako ste dospeli ovamo? — upita Klerfe. — Zašto nas ne čekate u Breši?

— Gotovo! — viknuše monter.

— Napred!

— Da čekam! Jeste li poludeli? — poče šef ekipe. — Ja letim... Zvuk motora otrže mu reci sa usana. Kola zatutnja-še, ljudi skočiše u stranu, a traka druma za koju su se prilepi-li poče ponovo svoje beskrajno gutanje. Šta li sad radi Li-lijan? — pomisli Klerfe. U depou je očekivao njen telegram, ni sam nije znao zašto, ali telegrami mogu i da kasne a možda ga jedan telegram čeka na sledećem depou. Onda su opet nadvladali noć, svetla, ljudi čije uzvike nije više čuo u tutnjavi motora, kao da su figure u nekom nemom filmu, i na kraju ostao je još samo drum, ta zmiya, koja kao da obilazi čitavu zemlju, i ona mistična životinja koja je urlala iz unutrašnjosti kola.

215XVIII

Vežu je dobila vrlo brzo. Mislila je da će čekati satima, prvo, jer je poznavala francusku poštu, a zatim što joj se činilo da je sanatorijum vrlo daleko, kao da se nalazi na nekoj drugoj zvezdi.

— Sanatorijum „Bela Vista“.

Lilijan nije mogla da oceni da li joj je glas bio poznat. Moglo je biti da je na telefonu još i sada gospođica Heger.

— Gospodina Holmana, molim — reče ona i odjednom poče srce da joj bije.

— Samo trenutak.

Osluškiavala je gotovo nečujno zujanje žice. Izgleda da su Holmana morali da traže. Pogleda na sat; u sanatorijumu je već prošlo vreme večere. Zašto sam tako uzbuđena, kao da prizivam mrtvace? — pomisli ona.

— Holman. Ko je tamo?

Uplaši se od jasnoće glasa. — Ldlijan — prošaputa ona.

— Ko?

— Lilijan Denkerk.

Holman je neko vreme ćutao. — Lilijan — reče s neveri-com. — Gde ste?

— U Parizu. Vaš telegram za Klerfea je stigao ovamo. Poslali su ga iz njegovog hotela. Otvorila sam ga zabunom.

— Zar vi niste u Breši?

— Nisam — reče i oseti lak bol. — Nisam u Breši.

— Klerfe je tako želeo?

— On je to želeo.

— Sedim za radio-aparatom! — reče on. — A i vi svakako!

— Da, Holmane.

— Odlično vozi. Trka još nije odlučena. Ja ga dobro poznajem, on vreba. Prepušta drugima da upropaste svoje motore.

216

Pre ponoći neće juriti, možda čak i nešto kasnije — ne, veru-jem da će to biti oko ponoći. To je trka protiv vremena, sigurno je da to znate. On sam nikad ne zna na kome se mestu u trci nalazi, to je ono što čoveka uništava, to saznaje tek kad uzima benzin i ono što tamo čuje je možda sasvim zasta-relo. To je trka neizvesnosti — razumete li me Lilijan?

— Da Holmane. Trka u neizvesnost. Kako ste?

— Dobro. Postignuta vremena su fantastična. Prosečna vremena od sto dvadeset i više kilometara. Pri tom mnogi veliki motori tek sada stižu na dugačke ravne delove staze. Govorim o prosečnim brzinama a ne najvećim brzinama!

— Da, Holmane. Kako vam je?

— Jako dobro. Mnogo bolje, Lilijan. Koju stanicu slušate? Uzmite Rim; Rim je sada bliži trci od Milana.

— Imam Rim. Radujem se što vam je sada bolje.

— A vi, Lilijan?

— Vrlo dobro. I...

— Možda je bolje što niste u Breši, tamo je oluja i pada kiša — iako, ja ne bih izdržao, ostao bih uz njega. Kako ste vi, Lilijan?

Znala je na ista misli. — Dobro — reče ona. — Kako su ostali kod vas gore?

— Kao uvek. Za ovo nekoliko meseci se malo šta izmenilo. Za nekoliko meseci, pomisli. Zar to nisu bile godine? — I kako je... — ona je oklevala ali odjednom je znala sasvim sigurno da je samo zbog toga tražila telefonsku vezu — kako je Boris?

— Ko?

— Boris.

— Boris Volkov? Malo ga viđamo. Više ne dolazi u sanatorijum. Mislim da je dobro.

— Viđate li ga ponekad?

— Pa naravno. Istina prošlo je već dve-tri nedelje. Šetao se sa psom, onim vučjakom, koga i vi znate. Nismo razgovarali. Kako je tamo dole kod vas? Je li onako kako ste zamišljali?

217— Približno — reče Lilijan. — Sve zavisi od toga šta čovek radi. Je li gore još sneg?

Holman se nasmeja. — Nestao je. Livade cvetaju. Lilijan — on malo zastade — za nedelju-dve dana izlazim. Ne varam. Rekao mi je Dalaj-Lama.

Lilijan nije verovala. I njoj je to rečeno pre nekoliko godina. — Pa to je divno — reče ona. — Onda ćemo se ovde sresti. Da kažem to Klerfeu?

— Bolje nemojte; u tim stvarima sam sujeveren. Evo — daju poslednje vesti! I vi ih morate čuti! Do viđenja, Lilijan!

— Do viđenja, Holmane. — Htela je nešto da doda o Borisu, ali nije. Gledala je još neko vreme u crnu slušalicu; onda je pažljivo spusti i preda se mislima, ne prateći ih sve dok nije primetila da plače. Kako sam budalasta! — pomisli i ustade. Sve se mora platiti. Zar sam verovala da sam već platila?

— Reč sreća dobila je u našim vremenima preterano veliko značenje — reče vikont de Pejstr. — U mnogim vekovima ona nije ni bila poznata. Ona ne pripada životu. Čitajte kinesku književnost iz najboljih epoha, čitajte indijsku i grčku književnost. Umesto emocija, u kojima reč sreća ima svoje korene, tražilo se izjednačeno osećanje življenja. Tamo gde se to osećanje izgubi, počinju krize, romantika, zamene za emocije, neozbiljni falsifikat traženja sreće.

— Nije li i ono drugo samo zamena? — upita Lilijan.

— Ali dostojnije čoveka — odgovori Pejstr.

— Zar je jedno bez drugog nemoguće?

On je značajno pogleda. — Gotovo uvek. Kod vas, veru-jem da nije. To me fascinira. Vi imate oboje. To pretpostavlja slučaj tako čistog očajja da su imena za to i za očajanje već potpuno pomirena. To je s one strane anarhije — na polu jedne usamljenosti bez ikakve tuge. Tuga i pobuna su se kod vas, verujem, uzajamno uništile. Male stvari imaju stoga istu vrednost kao velike. Detalj počinje da blešti.

218

— Nastupa osamnaesti vek — reče Lilijan s malo podsmeha. — Zar niste njegov poslednji potomak?

— Njegov poslednji poštovalac.

— Zar se ikad više govorilo o sreći nego tada?

— Samo u teškim vremenima. Ali se, doduše, i onda o njoj govorilo i zanosilo se njome, ali, uopšte, ljudi su bili neobično praktični.

— Sve dok nije došla giljotina.

— Dok nije došla giljotina i dok se nije otkrilo pravo na sreću — potvrdi Pejstr. — Giljotina uvek dolazi. Lilijan ispi svoju čašu. — Zar to nije veliki uvod za pred-log koji hoćete da ponovite: da postanem vaša metresa? Pejstr se nije pomakao. — Nazovite to tako ako hoćete. To je predlog da vam dam okvir koji vam je potreban. Ili još više, okvir koji bi, po mom mišljenju, vama najbolje pristajao.

— Kao okvir za dragi kamen?

— Kao okvir za veoma skupoceni dragi kamen.

— Za kamen od čistog očajja?

— Od plavo-bele usamljenosti. I plavo-bele hrabrosti, mad-moazel! Primite moje komplimente! I oprostite zbog moje pre-terane upornosti. Dijamanti takvog bleska su prava retkost. — Pejstr se nasmeja. — Možda biste poželeli da čujete poslednje vesti sa trka u Italiji?

— Ovde? Kod „Maksima“?

— Što da ne? Alber, glavni majstor ovog mesta, bio je sposoban da ispuni i mnogo teže želje, kad je hteo. A za vas će hteti. Video sam, Alber ima odlično oko.

Orkestar je počeo u skladu s tradicijom da svira melodije iz „Vesele udovice“. Kelneri raščistiše sto. Alber prođe pored njihovog stola i posla bocu konjaka, koja nije bila ni prašnjava niti ukrašena Napoleonovim amblemom, već je nosila samo običnu rukom ispisanu etiketu. — Rekao sam vam već da ima izvrsno oko — objasni Pejstr.

— Probajte ovaj konjak,

219naravno posle uobičajene ceremonije zagrevanja, udisaja bu-kea i komentaranja. Posmatraju nas.

Lilijan uze čašu i ispi je nadušak, a da piće prethodno nije u šaci zagrejala niti je udisala buke plemenitog pića. Pejstr se nasmeja. Iz svog ugla, Alber im se blago osmehnu s na-goveštajem razumevanja. Posle nekoliko minuta

s istim osme-hom došao je kelner i doneo malu bočicu framboaza. Postavi manje čašice i nali piće. Miris voćnjaka u rano leto proširi se po stolu. — Stari malinovac — reče pobožno Pejstr. — Još rede! Lilijan pomisli: šta bi radio kad bih mu ovu malinovu rakiju prosula u lice? Verovatno bi i za to imao razumevanja i povodom toga sročio neku ljupku rečenicu. Nije ga prezira-la; naprotiv, bio je prijatan kao neko blago sredstvo za spavanje, slušala ga je pažljivo. Za nju je on bio otelotvorenje druge strane postojanja. On je strah od života sublimisao u neku vrstu kulta estetskog cinizma, pokušavajući da opasne planinske staze pretvori u baštenske staze. Time se, međutim, ništa nije menjalo. Kad je čula nešto slično tome? Naravno kod Levalija na Siciliji. Za takav život potrebno je mnogo novaca a malo srca. Ti se ne voze od Breše do Breše. Ti ostaju u Breši a sebi objašnjavaju da su u Versaju ranog osamnaestog veka.

— Moram da idem — reče ona.

— Kako često to kazujete — objasni Pejstr. — Zbog toga ste neodoljivi. Je li to vaša najmilija reč?

Ona ga pogleda. — Kad biste samo znali kako bih rado ostala — reče ona sporo. — Makar i siromašna ili sama, samo ostati! Ostati! Sve ostalo je laž i hrabrost straha.

Izišla je iz kola pred svojim hotelom. Noćni vratar joj priđe u susret uzbuđeno. — Gospodin Klerfe je na dvanaestom mestu! Pretekao je šest konkurenata. Spiker kaže da je on izvanredno dobar noćni vozač.

— To je istina.

— Čašu šampanjca, da se proslavi?

— Ne srne se prerano slaviti. Trkači su sujeverni. Lilijan je neko vreme sedela u malom, tamnom holu.

— Ako nastavi tako da vozi, biće ujutro rano u Breši — reče noćni portir.

— Biće tako — odgovori Lilijan i ustade. — Idem na Bulevar Sen-Mišel da popijem još jednu kafu.

Tamo su se prema njoj odnosili kao prema stalnom gostu. Kelner ju je čuvao, Zerar je iščekivao, a grupa studenata okružila ju je kao neka vrsta počasne straže.

Zerar je imao lepu osobinu da je uvek bio gladan; to joj je dalo vremena da razmišlja dok je on jeo. Voleo je da gleda na ulicu kojom je proticao život užagrenih i beznadnih očiju. Teško je bilo verovati u besmrtnost duše svakog pojedinca te beskrajne ljudske struje. Kuda putuju njihove duše posle smrti? Da li se raspadaju kao i njihova tela? Ili lutaju kao duhovi u ovakvim večerima želja, strasti i očajanja, truleći, puni bezglasnog straha i zaklinjanja da im se dozvoli da ostanu ono što su bili, da ne postanu hrana drugih duša, koje se baš u ovom trenutku iz hiljadu prozora bezobzirno začinjaju?

Zerar je konačno prestao da jede. Poslednje jelo bilo je odlični sir pon levek. — Ne biste verovali u kojoj meri uzimanje hrane od pečenih delova životinjskih lešina i polustrulelih mlečnih proizvoda podstiče poetske kvalitete duše da ispeva himne! — izjavi on. — To uvek izaziva čuđenje i utehu!

Lilijan se nasmeja. — Od Breše do Breše — reče ona.

— Ne shvatam ovu jasnu i jednostavnu rečenicu, ali mislim da je u velikoj meri neoboriva. — Zerar ispi svoju kafu. — Misao je čak duboka. Od Breše do Breše! Daću taj naslov mojoj novoj zbirci pesama. Večeras ste ćutljiviji.

— Nisam ćutij iva. Samo sam bez reci.

— Od Breše do Breše?

— Tako nešto.

Zerar potvrdi i omirisa svoj konjak. — To je rečenica koja

220

221 postaje sve bolja. Ona vodi obilju uproščavanja, koja su sva nekad bila duboka kao rudničke jame a možda su i sada.

— Znam još jednu sličnu — reče Lilijan: — Sve je isto. Zerar spusti čašu. — Sa ili bez mašte?

— S mnogo mašte.

On olakšano potvrdi. — Na trenutak sam se bojao da ste deprimirani i da ćete sada izvaliti neku glupost dostojnu pe-rionice rublja.

— Baš suprotno — to je krajnje srećno saznanje.

— Pojednosti su isto što i celina; ali celina predstavlja više. Ova boca vina oduševljava kao i Rafael; u onoj bubulji-čavoj studentkinji sigurno luta delić Medeje ili Aspazije — život bez perspektive: sve je podjednako važno i nevažno; sve je fasada; sve bog. Zar ne mislite i vi tako? — upita Zerar.

Lilijan se nasmeja. — Kako ste hitri!

— Isuviše hitar. — Zerar učini gorku grimasu. — Suviše hitar da bih to mogao doživeti. — Povučte dug gutljaj konjaka. — Ako ste sve to stvarno doživeli — učio je on — onda vam preostaju samo tri stvari.

— Tako mnogo?

— Povuci se u neki budistički manastir, poludeti ili umreti, najbolje od svoje ruke. Samouništenje je, kao što znate, jedna od tri stvari po kojima se razlikujemo od životinja.

Lilijan se nije raspitivala za druge dve. — Postoji i nešto četvrto — reče ona. — Naša je nesreća što verujemo da imamo pravo na život. Nemamo na to pravo. Kad se to spozna, stvarno spozna, mnogo gorkog meda postaje slatko.

Žerar pozdravi nemo vojnički, ispruživši obe ruke. — Ko ništa ne očekuje taj se nikad neće ni razočarati. To je posled-nja od svih malih mudrosti!

— Za večeras poslednja — odvrati Lilijan i ustade. — Naj-lepše mudrosti umiru preko noći. Pomislite koliko se leševa skuplja svakog narednog jutra! I zar nije čudo što se sve govori kad sunce zađe. Moram da idem.

222

— To uvek govorite, ali se uvek i vraćate.

Ona ga zahvalno pogleda. — Zar ne? Čudno je da to znaju samo pesnici.

— Ni oni to ne znaju; samo se nadaju.

Hodala je Kejom de Gran Ožisten do Keja Volter i natrag u male uličice iza kejova. Nije se bojala da hoda noću sama; nije se bojala ljudi.

Na Ri de la Sen vide nekoga kako leži na zemlji. Mislila je da je pijanac te prođe; ali je zadrži nešto u ponašanju žene koja je raskrečeno ležala pola na kolovozu a pola na trotoaru, ona se zbog toga okrete. Htela je da ju sasvim dovuče na trotoar da je automobil ne bi zgazio.

Žena je bila mrtva. Oči su joj bile otvorene i u polutami ulične svetiljke zurile su u Lilijan. Kad ju je digla za ramena, glava klimnu i muklo udari o zemlji. Lilijan prigušeno krik-ne; u prvi mah je pomislila da je izazvala bol kod mrtve žene. Ona se zagleda u lice; bilo je beskrajno prazno. Nemoćno se osvrnu; nije znala šta da radi.

Nekoliko prozora je bilo osvet-ljeno, a iza jednog velikog zastrtog prozora čula se muzika. Između kuća, jako visoko, naziralo se nebo bez zvezda. Neko viknu odnekud. Lilijan vide nekog čoveka kako dolazi. Okle-vala je; onda mu brzo priđe. — Zerar! — reče iznenađeno i s olakšanjem. — Kako ste znali...

— Pošao sam za vama. To je pravo pesnika za prolećnih večeri.

Lilijan zatrese glavom. — Ovde leži neka mrtva žena! Dođite!

— Verovatno je pijana. Bez svesti.

— Ne, ona je mrtva. Znam kako čovek izgleda kad je mrtav. — Osetila je da se Zerar opire. — Sta je?

— Neću da se mešam u to — reče pesnik smrti.

— Ne možemo je ostaviti da tu leži.

— Zašto ne? Ona je mrtva. Sve Sto sledi to je stvar samo

223 policije. Neću da budem upleten u to. Ne bi trebalo ni vi da se uplićete! Verovaće da smo je mi ubili. Dođite!

On je povuče za ruku. Ona osta nepomična. Gledala je u lice koje nije više znalo ništa a znalo je sve što ona nije znala. Mrtva žena je izgledala strašno napuštena. Jednu nogu je podvukla pod kariranu suknju. Videle su se čarape, mrke cipele, poluotvorene išake, kratka tamna kosa i tanak lančić oko vrata.

— Dođite! — šaputao je Žerar. — Ovde ima još samo teškoća! To nije šala imati posla s policijom! Možemo da im odnekud telefoniramo. To je sve što treba da radimo.

Pustila je da je on odvuče. Žerar se tako žurio da je jedva mogla da ga stiže. Kada su stigli na kejove, vide da je on sasvim prebledeo. — Sasvim je druga stvar suočiti se s njom nego o njoj govoriti, zar ne? — reče s gorkim podsmehom. — Odakle biste mogli telefonirati? Iz mog hotela?

— Tamo će nas prisluškiivati noćni vratar.

— Mogu ga poslati da nešto kupi.

— Dobro.

Vratar im priđe ozaren. — Sada je već na desetom mestu, ali će...

On pogleda Žerara nemo i s izrazom prebacivanja. — Kler-feov prijatelj — reče Lilijan. — U pravu ste, treba to proslaviti. Donesite bocu vina. Gde je ovde telefon?

Portir pokaza rukom na sto i nestade.

— Sada — reče Lilijan.

Žerar je listao po imeniku. — Imenik je star.

— Policija ne menja svoje brojeve.

Na desetom mestu, pomisli Lilijan. On vozi i vozi, stalno od Breše do Breše, a u međuvremenu...

Čula je kako Žerar govori. Portir se pojavi s čašama i bocom šampanjca. Zapušač puče kao metak; portir je u velikoj radosti uz put odviše tresao bocu. Uplašen, Žerar prestade da govori. — Ne, nije pucanj — objasni i spusti slušalicu. — Mislili da bi trebalo nešto da pojedete — reče Lilijan. — U

224

ovom trenutku nemam ničeg drugog do ovo; portir čeka još od večeras da otvori bocu. To sigurno nije svetogrđe. Žerar zatrese glavom i žudno ispi. Pogleda telefon. Lilijan je videla da se boji da bi policija mogla otkriti odakle se telefoniralo. — Mislili su da je ovde neko pucao — reče on. — To je bio zapušač. Zašto je tragično ponekad tako užasno smešno?

Lilijan mu pruži bocu da dolije.

— Moram da idem — reče on.

— Ovog puta vi morate da idete. Laku noć, Žerare.

On pogleda u bocu. — Mogao bih je poneti, ako više nećete.

— Ne, Žerare. Ili jedno ili drugo.

Videla je kako brzo nestaje kroz vrata. Sada nastupa noć, sama, pomisli i daje bocu portiru. Popijte ovo. Je li radio još gore?

— Razumljivo, gospođice.

Popela se uz stepenice. Radio se sjajio od hroma i stakla iz mraka. Osvetli sobu i čekala je još neko vreme pred prozorom da bi videla da li će doći policijska kola. Nije videla ništa. Polako se stala svlačiti. Razmišljala je da li da svoje saveznice, svoje haljine, preko noći porazmešta po sobi; ali je odustala od toga. Vreme za ovakve pomoći je prošlo, pomisli. A i prilika. Ostavila je da gori jedna sijalica i uze sredstvo za spavanje.

Probudila se kao da je odnegde izbačena. Kroz zavese sijalo je sunce mešajući svoje zrake sa upaljenom električnom sijalicom. Telefon je zvrjao. Policija, pomisli, i podiže slušalicu.

To je bio Klerfe. — Upravo smo stigli u Brešu!

— Da, u Brešu. — Potisnula je ostatke nekog već zaboravljenog sna. — Probio si se!

— Stigao sam šesti. — Klerfe se smejaao.

— Šesti. Pa to je divno.

— To je besmislica! Stižem sutra. Moram da spavam. Tori-jani već spava ovde na stolicu.

— Da, spavaj. Dobro je što si me pozvao.

225— Hoćeš li poći sa mnom na rivijeru?

— Da, ljubljani.

— Čekaj me.

— Da, ljubljani.

— Nemoj otputovati, dok ne stignem.

Kuda bih i mogla putovati? — pomisli ona. U Brešu? — Čekaću te! — reče ona.

Oko podne pošla je niz Ri de la Sen. Ulica je bila ista kao i pre. Potraži po novinskim stupcima. Nije ništa našla.

Smrt jednog čoveka nije bila toliko važna da bi našla mesto na novinskom stupcu.

226

XIX

— Kuću sam kupio davno pre rata — reče Klerfe. — Tada se moglo kupiti pola rivijere u bescenje. Nikad u njoj nisam stanovao, samo sam uneo nešto stvari. Kao što vidiš, građena je u groznom stilu, ali se svi ovi gipsani ukrasi mogu skinuti, a kuća modernizovati i urediti.

— Zašto? Hoćeš li stvarno da stanuješ ovde?

— Zašto ne?

Iz polumračne sobe Lilijan je gledala u tamni vrt i po-šljunčane staze. S ovog mesta se nije moglo videti more.

— Ali, Klerfe! — reče uz osmeh. — Možda kad budeš imao šezdeset pet godina! Ne ranije. Posle života ispunjenog radom u Tuluzi. Onda ćeš ovde moći da živiš dobrim francuskim ren-tijerskim životom, ako hoćeš, možeš nedeljom ručati u „Otel de Pari" ili poći na izlet u „Kazino".

— Vrt je veliki, a kuća se može dograditi — odvrati mirno Klerfe. — Imam novca koliko mi je potrebno, trka Mile Milja bila mi je milostiva. Nadam se da ću na trkama u Monaku steći još malo da dodam. Zašto ti se čini da je ovde nemoguće živeti? Gde bi htela da živiš?

— Ne znam, Klerfe.

— Pa to se obično zna! Bar približno.

— Ja ne znam — reče Lilijan lako uspaničena. — Nigde. Zeleti da se negde živi znači uvek i želeti da se negde umre.

— Klima je ovde zimi sto puta bolja nego u Parizu.

— Zimi! — reče Lilijan, kao da je rekla Sirijus, Stiks i več-nost.

— Zima će brzo doći. Mora se odmah početi sa gradnjom, ako želimo da se dovrši.

Lilijan se osvrnu u mračnoj prostoriji. Nisu o tome govorili

227prvi put. Ne želim da ovde budem zarobljena, pomisli i zapita: — Zar na zimu nećeš morati da radiš u Tuluzi?

— To mogu i pored toga; želeo bih samo da negde živiš gde je klima najbolja za tebe.

Sta me se tiče klima, pomisli Lilijan i reče očajno: — Sana-torijum ima najbolju klimu.

Klerfe je pogleda. — Moraš li se tamo vratiti?

Ona je ćutala. — Da li bi želela da se vratiš tamo? — upita je on.

— Sta da ti na to odgovorim? Zar nisam ovde?

— Jesi li pitala nekog lekara? Da li si ovde dole ikad pitala nekog lekara?

— Nema potrebe da pitam bilo kog lekara.

On je pogleda sumnjičavo. — Zajedno ćemo pitati lekara. Pronaći ću najboljeg lekara u Francuskoj, i pitaćemo ga.

Lilijan nije odgovorila. Još i to, pomisli. Klerfe ju je i ranije nekoliko puta pitao da li odlazi lekaru, ali nikada nije insistirao da mu kaže više osim običnog uveravanja da odlazi. Ovo je nešto sasvim drugo. To je u vezi s kućom, s budućnošću, ljubavlju, staranjem i svim lepim nazivima kojih za nju više neće biti, jer joj otežavaju umiranje. Kao poslednja konsekvencija javiće se njegova želja da je smesti u neku bolnicu.

Neka ptica poče da cvrkuće pod prozorom. — Hajdemo napolje — reče Klerfe. — Električno svetio je u ovom šarenom lusteru, priznajem, užasno. Ali se sve to može promeniti.

Napolju se veče naslonilo na gipsane ukrase. Lilijan duboko udahnu. Bilo joj je kao da je pobjegla iz kuće. — Istina je u tome da ne želiš da živiš sa mnom — reče Klerfe. — Znam da je tako, Lilijan!

— Pa ja živim s tobom — odgovori ona bespomoćno.

— Živiš sa mnom tako kao neko ko sutra više neće biti ovde. Kao neko ko se sprema na put.

— Zar nisi hteo da bude tako?

228

— Možda — ali sada više ne želim. Da li si ikad želela da živiš sa mnom na drukčiji način?

— Nisam — reče tiho. — Ali nisam htela ni da živim s nekim drugim, Klerfe.

— Zašto?

Ćutala je prkosno. Zašto postavlja ta budalasta pitanja? —

O tom smo već često razgovarali. Zašto ponovo? — reče konačno.

— Odnos se može promeniti. Zar je ljubav za preziranje?

Ona odmahnu glavom. On je pogleda. — Nikad u životu nisam pozeleo nešto samo za sebe, Lilijan. Sada to želim. Želim tebe.

— Pa imaš me!

— Ne sasvim. Ne dovoljno.

Hoće da me sveže i zatvori, pomisli, i još se time ponosi i naziva venčanjem, brigom i ljubavlju, a možda i jeste to. Ali zašto ne shvata da je ono čime se on ponosi, da je to ono što me goni od njega? Puna mržnje pogledala je malu vilu sa njenim pošljunčenim stazama. Zar je zato pobjegla sa visine, da bi ovde završila? Ovde ili u Tuluzi ili u Breši? Gde se izgubila avantura? Gde je ostao Klerfe? Sta ga je izmenilo? Zašto se tome ne smeju? Sta bi im inače još ostalo? — Mogli bismo bar pokušati — reče Klerfe.

— Ako ne bude išlo, prodaćemo kuću.

Nemam više vremena da nešto pokušavam, pomisli Lilijan.

I nemam više vremena za eksperimente s porodičnom srećom. To me rastužuje. Moram da odem! Nemam čak vremena ni za ovakve razgovore. Sve sam to još bolje znala gore u sanato-rijumu, kod Borisa, pa sam i odande pobjegla.

Odjednom se umiri. Još nije znala šta će da uradi, ali sama mogućnost da pobjegne, učinilo je bitisanje manje nepodnošljivim. Nije se bojala nesreće, suviše je dugo s njom i u njoj živela — nije se bojala ni sreće, kao mnogi što veruju da je traže — bojala se tamnice osrednjosti.

229Uveče je bio vatromet nad morem. Noć je bila jasna i s veoma dalekom vidljivošću, a kako je horizont bio označen morem i nebom rakete su se pele i ponirale kao da su ispaljivane u beskraj a ponirale s one strane zemlje u prostor koji više nije bio prostor jer nije izgledalo da ima granice. Lilijan se setila poslednjeg vatrometa koji je videla. Bilo je to kod planinskog doma uoči njenog bekstva. Zar se ne nalazi opet pred bekstvom? Odluke mog života izgleda, ostvaruju se pod vatrometima, pomisli ironično. Nije li sve što se dosad dogodilo možda samo vatromet? Vatromet koji blede i počinje da se pretvara u prah i pepeo? Ona se osvrnu. Još ne, pomisli preplašeno, ne već sada! Zar pre kraja nije uvek dolazilo do poslednjeg, velikog plamsanja u kome se sve rasipa u veliko finale?

— Još nismo igrali u igračnici — reče Klerfe. — Jesi li uopšte ikad igrala? Mislim u koekarnici.

— Nikada.

— Onda bi trebalo da pokušaš. Imaš dakle, još nevine ruke i trebalo bi da dobiješ. Hoćeš li da odemo? Ili si umorna? Već je dva sata.

— Rano jutro! Ko je u to vreme umoran?

Vozili su se polako kroz svetlu noć. — Konačno je toplo — reče Lilijan.

— Mogli bismo ostati ovde sve dok u Parizu ne bude leto. Ona se nasloni na njega. — Zašto ljudi ne žive večno, Klerfe? Bez smrti?

On je rukom zagrlj preko ramena. — Da, zašto ne žive? Zašto starimo? Zašto ne možemo da živimo kao da nam je stalno trideset dok ne doživimo osamdesetu i onda da naprečac umremo?

Ona se nasmeha. — Još nemam trideset godina.

— To je istina — reče Klerfe i pusti je. — Stalno to zaboravljam. Imam osećanje da si za tri meseca ostarela najmanje za pea godina, tako si se promenila. Za pet godina si lepša. Za deset godina opasnija.

230

Prvo su igrali u velikim dvoranama; onda kada su se ove ispraznile, igrali su u manjim u kojima su ulozili bili veći. Klerfe je počeo da dobija. U početku je igrao na trant i ka-rant a onda je prešao na sto za rulet gde je ulog bio najveći. — Ostani tu, iza mene — reče on Lilijan. — Donosiš mi sreću. Klerfe je igrao dvanaest, dvadeset dva i devet. Počeo je da gubi, na kraju je imao još samo toliko žetona da je mogao da stavi na jedan maksimum. Stavio je na crveno. Crveno je dobilo. Povukao je polovinu dobitka a ostatak je ostavio na crvenom. Srveno je ponovo dobilo. Ostavio je maksimum. Crveno je još dva puta dobilo. Pred Klerfeom su se počeli gomilati žetoni. To je izazvalo pažnju ostalih igrača u sali. Sto je bio potpuno zauzet. Lilijan opazi da joj prilazi Fiola. On joj se

nasmeja i stavi na crveno. Crveno je opet dobilo. Kod sle-dećeg okretanja crno je bilo sa svih strana načičkano maksimalnim ulozima, oko stola su se igrači gurali u tri reda. Gotovo svi su igrali protiv Klerfea. Samo je neka mršava starica u večernjoj haljini od svetloplavog voala stavila na crveno.

U dvorani nastade tišina. Kuglica je klepetala. Starica kinu. I opet je dobilo crveno.

Fiola dade Klerfeu znak da prestane; serija se jednom ipak mora prekinuti. Klerfe zatrese glavom i opet ostavi maksimum na crveno. — *Il est fou* — reče neko iza Lilijan.

U poslednjem trenutku starica stavi svoj dobitak na crveno, iako ga je već bila povukla. U tišini se čulo njeno duboko disanje a onda starica zađrža dah. Pokušala je da savlada novi napad kijanja. Šaka joj je kao neka žuta kandža ležala na zelenom stolu. Pored sebe držala je malu kornjaču kao maskotu.

Crveno je opet dobilo. Starica eksplodira. — *Formidable* — reče žena koja je stajala iza Lilijan. — Ko je to? Na brojeve gotovo više niko nije stavljao uloge. Glas o seriji se proširio po cejoj kockarnici. Čitava baterija velikih uloga skupilo se na crno. Crveno je sedam puta dobijalo; konač-

231 no je moralo doći do promene boje. Klerfe je jedini ulagao na crveno. Starica je u prevelikom uzbuđenju stavila u posled-njem trenutku kornjaču. Pre nego što je uspela da ispravi u sali se čuo veliki žagor; crveno je opet dobilo.

— Gospođo, ne možemo vam udvostručiti kornjaču — reče krupije gurnuvši joj kornjaču sa njenom prastarom glavom preko stola.

— A moj dobitak! — kreštala je stara.

— Izvinite, gospođo, ali vi niti ste uložili niti ste ga najavili.

— Videli ste, da sam htela da stavim ulog. To je dovoljno.

— Vi ste morali ili dati ili najaviti ulog pre nego što je pala kuglica.

Starica se ogorčeno osvrnu. — *Faites vos jeux* — reče ravnodušno krupije.

Klerfe je ponovo stavio na crveno a starica zlovoljno na crno. Svi ostali su takođe uložili na crno. Fiola je stavio na šest i na crno. Ponovo je crveno dobilo. Klerfe povuče svoju dobit, gurne krupijeju šaku žetona i ustade.

— Stvarno si mi donela sreću — reče on Lilijan i zastade da vidi gde će se zaustaviti kuglica. Dobilo je crno. — Vidiš — reče on. — Čovek poneki put ima šesto čulo.

Ona se smešila. Kad bi ga bar imao u ljubavi! — pomisli ona.

Fiola im priđe. — Čestitam. Velika umetnost života je u tome da znaš vreme kada treba prestati. — Okrenuo se prema Lilijan. — Ne mislite i vi tako?

— Ne znam. Nikad nisam imala prilike.

On se nasmeja. — To vam verujem. Vi ste se izgubili sa Sicilije a da ste u mnogim glavama izazvali zbrku.

Stigli ste u Rim a nestali iz njega kao munja. Ni u Veneciji vas niko nije mogao da pronađe, tako mi je rečeno.

Prišli su baru da proslave Klerfeovu sreću. — Mislim da sam toliko dobio da bih mogao da dogradim kuću — reče on Lilijan.

232

— Sutra možeš sve da izgubiš.

— Ti bi to htela?

— Naravno da ne bih htela.

— Neću više dgrati! — izjavi on. — Sačuvaćemo sav novac. U vrtu ću za tebe sagrađiti i basen.

— Nije mi potreban. Ja ne plivam, znaš i sam. On je brzo pogleda. — Znam to. Je si li umorna?

— Nisam.

— Serija od devet puta crveno je bizarna stvar — reče Fiola. — Ja sam samo jedanput video dužu seriju.

Dvanaest puta crveno. Bilo je to pre rata. Onda je bilo stolova sa mnogo većim maksimumom nego danas, u serkl prive. Čovek koji je odigrao tu seriju rasturio je banku. Posle toga je stavio na trinaest, trinaestica je dobila pet puta od dvanaest igara. Bila je to senzacija. Svi su ulagali kao on. Dva puta je bankrotirala banka u jednoj noći. Bio je to neki Rus. Kako li se zvao? Volkov ili slično? Da, zvao se Volkov.

— Volkov — upita Lilijan s nevericom. — Valjda nije Boris Volkov.

— Tačno! Boris Volkov. Zar ste ga poznavali?

Lilijan mahnu glavom. Ne takvog, pomisli. Videla je da je Klerfe posmatra.

— Hteo bih da znam šta je s njim — reče Fiola. — Taj čovek je ovde izazvao opštu pažnju. Jedan od poslednjih igrača velike tradicije. Osim toga, bio je i izvanredan strelac. Onda je ovde bio sa Marijom Andersen. Možda ste za nju čuli. Bila je to najlepša žena koju sam dosad video. Poginula je u Milanu za vreme bombardovanja. — On se okrete Klerfeu. — Jeste li čuli za Volkova?

— Nikada — reče Klerfe.

— Čudno! I on je u ono vreme učestvovao u nekim trka-ma. Naravno kao amater. Retko sam sreo čoveka koji je mogao da podnese toliko alkohola kao on. Sigurno ga je alkohol upropastio: stvarao je utisak da je baš to nameravao.

233 Klerfeu se lice smračilo. Pozva kelnera da im donese još jednu bocu.

— Hoćete li danas još igrati? — upita ga Fiola. — Sigurno nećete!

— Što da ne? Serije dolaze u serijama. Možda će danas biti i jedna serija od trinaest puta crno.

— Ne bi trebalo da igra dalje — reče Fiola Lilijani. — Danas ne. To je stari zakon, star kao svet. — Lilijan pogleda Klerfea. Ovog puta je nije pozvao da dođe da mu pravi sreću, znala je zašto. Kako je detinjast, pomisli nežno. I šlep u svojoj ljubomori! Zar je već zaboravio da nikad onaj drugi ne razara ljubav, nego uvek čovek sam?

— Vi, naprotiv, trebalo bi da igrate — reče Fiola. — Vi ste ovde prvi put. Hoćete li mi to učiniti? Dodite! Prešli su za drugi sto. Fiola počne da ulaže, a posle nekoliko minuta je i Lilijan kupila nekoliko žetona. Oprezno su ulagali male iznose, novac je za nju bio više nego obično po-sedovanje, bio je deo njenog života. Nije htela da spadne na mrzovoljnu pomoć svog čika-Gastona.

Počela je gotovo odmah da dobija.

— To je dečja ruka — reče Fiola i izgubi. — Ovo je vaša noć! Imate li šta protiv ako budem ja ulagao na ista polja kao i vi.

— Pokajaćete se.

— U igri neću. Ulazite kako vam pada na pamet.

Lilijan je jedno vreme ulagala na crveno i crno, onda na drugu dvanaestinu i konačno na brojeve. Dva puta je dobila na nulu. — Nula vas voli — reče Fiola smejući se.

Pojavila se starica sa kornjačom. Namrgođeno je sela nasuprot Lilijani. Između pojedinih igara šaputala je nešto kornjači. Na ruci joj je labavo visio dijamant retke lepote. Vrat joj je bio izbrazdan kao u kornjače, a obe su ličile jedna na drugu. Obe su imale iste oči, gotovo bez kapaka, beonjače se nisu videle.

Lilijan je sad naizmenično igrala na crno i trinaest. Kad je

234

za trenutak podigla pogled, videla je kako Klerfe preko stola posmatra njenu igru. Ona je stavljala uloge kao Boris Volkov i primeti da je to Klerfe opazio. Prkosno je i dalje ulagala na trinaest. Još šest puta je došlo. — Dosta — reče ona i pokupi žetone sa stola. Nije znala koliko je dobila.

— Već nameravate da odete? — upita Fiola. — Pa ovo je vaša noć, vidite i sami. Nikada se neće vratiti!

— Noć je prošla. Kad bismo digli zastore sa prozora, bledo jutro bi nas sve pretvorilo u aveti. Laku noć, Fiola. Igrajte dalje! Neko uvek ostaje u igri.

Kada je izašla sa Klerfeom, pojavi se rivijera onakva kakva je bila pre nego što su je turisti otkrili. Nebo je svetlucalo u žutilu mesinga i plavetnilu očekujući sunce; more je na horizontu bilo belo i prozirno kao akvamarin. Nekoliko ribarskih brodića plovilo je sa žutim i crvenim jedrima. Obala je bila mirna; ulice su bile bez automobila. Vetar je mirisao na jastoge i more.

Lilijan nije mogla da shvati kako je došlo do svađe. Čula je Klerfea ali je trebalo dosta vremena dok ga nije razumela. Njegova ljubomora na Volkova izbi otvoreno. — Sta ja tu mogu? — čula ga je kako govori. — Moram da se borim protiv neke senke, protiv nekog koga ne mogu da razumem, protiv nekog ko nije ovde, a zbog toga je još više ovde, koji je jači od mene zato što nije ovde, koji ne čini greške jer nije ovde, koga ideališu zato što nije ovde, koji ima jezivu prednost što nije ovde, koja mu daje u ruke hiljade oružja protiv mene, dok sam ja ovde i dok me vidiš kakav sam, kao sada, van sebe, ako hoćeš i nepravedan, sitničav, lud — a nasuprot tome stoji velika idealizovana slika, koja ne može da pogre-ši zato što ne čini ništa, zato što čuti i što se protiv toga ništa ne može učiniti, kao Sto se ništa ne može preduzeti protiv uspomene na umrlog!

Lilijan iscrpeno zabaci glavu. Sta govori taj čovek, kakve

235su to grozne muške besmislice? — Zar nije tako? — upita Klerfe udarivši šakom po volanu. — Reci da nije tako! Osetio sam zašto mi izmičeš! Znam da zbog toga nećeš da se udaš za mene! Ti hoćeš da se vratiš! To je! Hoćeš natrag!

Ona podiže glavu. Sta on to govori? Ona pogleda Klerfea. — Šta to govoriš?

— Zar nije istina? Zar nisi baš sada o tome razmišljala?

— Upravo sam razmišljala o tome kako i najpametniji ljudi mogu biti glupi. Nemoj me silom terati od sebe!

— Ja te teram? Činim sve da bih te zadržao!

— Zar misliš da me tako možeš zadržati? Bože moj! Lilijan opet spusti glavu. — Nemaš razloga za ljubomoru. Čak kad bih se i vratila, Boris me ne bi hteo.

— To nema nikakve veze. Ti želiš da se vratiš!

— Ne teraj me natrag! O bože, zar si oslepeo?

— Jesam — reče Klerfe. — Verovatno! Verovatno! — ponavljao je začuđeno. — Ali sam nemoćan. Iz toga nema izlaza.

Ćutke je vozio niz Kornišu ka Antibu. U susret im je dolazila magareća zaprega. Na kolicima je sedela neka nedorasla devojčica i pevala. Iscrpena Lilijan ju je posmatrala sa grozničavom zavišću. Mislila je na staricu u „Kazinu“ koja će još godinama živeti, a videvši nasmejanu devojku i pomislivši na sebe doživela je opet jedan od onih trenutaka kad joj je sve nerazumljivo i kada trikovi nisu bili od pomoći, kada je osvaja jad a sve se u njoj nemoćno buni: zašto. Zašto baš mene? Šta sam učinila da je baš mene moralo da pogodi?

Zaslepljenim očima gledala je u čarobni predeo. Snažan miris cveća lebdeo je nad drumom.

— Zašto plačeš? — pitao je ogorčeno Klerfe. — Zaista nemaš razloga za plač.

— Nemam, zaista nemam.

— Varaš me sa nekom senkom — reče on gorko. — I, plačeš!

Da, pomisli ona, ali se senka ne zove Boris. Da li da mu kažem kako se zove? Ali će me onda zatvoriti u neku bolnicu

236

i pred vratima postaviti straže ljubavi, da bi me do smrti negovali, iza mlečnih stakala i u mirisu dezinfekcionih sredstava, dobre volje i mučnog smrada ljudskih otpadaka.

Pogleda u Klerfeovo lice. Ne, pomisli, neću robiju ove ljubavi protiv koje nema priziva, već samo bekstvo! Vatromet je završen; ne treba prebirati po pepelu.

Kola su ušla u hotelsko dvorište. Neki Englez u ogrtaču za kupanje već je silazio na plažu. Ne pogledavši je, Klerfe po-može Lilijani da iziđe iz kola. — Nećeš me od sada mnogo viđati — reče on. — Od sutra počinje trening.

Preterao je, staza trke vodila je kroz grad, prema tome o nekom treningu gotovo da nije moglo biti ni reci. Ulice su se mogle zatvoriti samo za vreme trke; vozači su se uglavnom morali ograničiti da pređu stazu i da zapamte kako bi trebalo da menjaju brzine.

Lilijan je kao kroz neki dugi hodnik videla šta se među njima još može dogoditi. Bio je to hodnik koji je postajao sve uži, bez izlaza. Nije mogla njime proći. Drugi koji imaju vremena napretek mogli su to učiniti. Ona ne može. U ljubavi nema uzmicanja; tu se nikada ne može počinjati iznova. Ono što se dogodilo ostaje u krvi. Klerfe joj nikad ne bi mogao biti ono što je ranije bio. Mogao je takav biti svakoj drugoj ženi, ali njoj ne. A ono što se među njima dogodilo isto se tako nije moglo više povratiti kao što se ni vreme ne može vratiti. Tu ne bi pomogla ni žrtva, niti bilo kakva spremnost ni volja, to je mračni i neumoljivi zakon beznađa u kome se našla. Lilijan je to znala; zato je želela da ode. Ostatak njenog života je čitav njen život — u Klerfeovom životu bio je to samo značajni delić. Samo je ona bila u pitanju — ne i Klerfe. Odnos je bio suviše neravnopravan; ono što bi u njegovom postojanju predstavljalo samo jednu epizodu, iako on to u ovom trenutku ne zna, za nju je bio kraj. Ona ga nije mogla žrtvovati, znala je sada to. Nije osećala ni kajanje ni tugu, pošto je za to imala premalo vremena, ali osećala je neku jasnoću sličnu biljuru zore. I u ovoj jasnoći nestajali su po-

237slednji tragovi magle i nesporazuma. Osetila je laku i resku sreću zbog odluke. I — čudno — to joj je

povratilo nežnost, sada je bila blažena.

— Ništa nije istina od toga što tvrdiš, Klerfe — reče pro-menjenim glasom. — Ništa! Zaboravi sve! Nije istina! Ništa nije istina!

Ona vide kako mu se lice razvedri. — Ostaješ sa mnom? — upita je brzo.

— Ostajem — reče ona. Nije htela da se u tim poslednjim danima razračunava.

— Konačno si shvatila šta hoću.

— Jeste, razumem — odvrati i osmehnu se.

— Udaćeš se za mene?

Nije primetio kako okleva. — Da — reče ona. I to je sad bilo svejedno. On se zagleda u nju.

— Kada?

— Kad god hoćeš. U jesen.

Trenutak je ćutao. — Konačno! — reče onda. — Konačno! Nikad se nećeš pokajati, Lilijan.

— Znam da neću.

Odjednom se sasvim izmenio. — Umorna si! Mora da si mrtva umorna! Što smo to uradili? Treba da spavaš, Lilijan! Dođi, odvešću te gore.

— A ti?

— Učiniću što i Englez a kasnije ću proći ulicama, pre nego što počne saobraćaj. To je čista rutina, poznajem stazu. — Stajao je u njenim vratima. — Ja sam idiot! Izgubio sam više od polovine svoga dobitka u kockarnici! Iz besa!

— Ja sam dobila!

Lilijan baci na sto torbicu sa žetonima. — Nisam ih prebro-jala.

— Sutra ćemo opet dobiti. Hoćeš li poći sa mnom do lekara?

— Hoću. Sada moram da spavam.

238

— Spavaj do noći. Onda ćemo nešto pojesti pa ćemo opet spavati. Beskrajno te volim.

— I ja tebe, Klerfe.

Pažljivo je zatvorio vrata iza sebe. Prvi put kao kod bolesnice, pomisli ona i sede iscrpena na krevet.

Prozor je bio otvoren. Videla ga je kako silazi na plažu. Posle trke, pomisli. Moraću da se spakujem a posle trke ću otputovati, kad on bude morao da ide u Rim. Samo još ovo nekoliko dana, pomisli. Nije znala kuda da krene. Uostalom to je svejedno. Nešto ju je prisiljavalo da ode!

239XX

Staza je samo malo bila duža od tri kilometra, ali je vodila kroz ulice Monte Karla, posred grada, oko luke, preko brežuljaka s „Kazinom" i natrag do starta. Na mnogim mestima staza je bila tako uzana da se kola nisu mogla preticati; sastojala se isključivo od okuka, dvostrukih okuka, oštih okuka i zavoja na lakat. Trebalo je da voze

sto krugova, preko tri stotine kilometara, a to je značilo nekoliko desetina hiljada puta menjati brzinu, kočiti, polaziti, menjati i opet kočiti i polaziti.

— Vrteška — reče smejući se Klerfe Lilijani. — Neka vrsta cirkuske akrobatike. Nigde ne možeš taljigama dati ni pola gasa. — Gde sediš?

— Na tribini. Deseti red desno.

— Biće vrućina. Imaš li šešir?

— Imam. — Lilijan pokaza mali slamni šeširić koji je držala u ruci.

— Dobro. Večeras ćemo u „Pavijon d'or" na moru jesti jastoge i piti rashlađeno vino. A sutra idemo kod jednog mog poznanika; on je arhitekt i treba da nam napravi plan za preuređenje kuće. Svetlu, s velikim prozorima i mnogo sunca.

Sef ekipe doviknu nešto Klerfeu na italijanskom. — Počinje — reče Klerfe i zakopča svoj beli overol do vrata. Izvadi iz džepa komadić drveta i pokuca njime kola i svoju ruku.

— Gotovo? — poviče šef ekipe.

— Gotovo.

Lilijan poljubi Klerfea i obavi ritual praznoverja. Lako je pljucnula na kola i Klerfeov dres, prošaputala je kletvu koja je trebalo da donese suprotan efekat; onda diže šaku sa dva raširena prsta i uperi je na stazu i ostale boksove, da ne bude uroka. Italijanski monterići ćutke su ga posmatrali s obožava-

240

vanjem u pogledu. Iza sebe je čuo vođu ekipe kako se gotovo moli bogu: slatka krvi Isusova i ti Majko muka, pomoz i Klerfeu i Frigoriju i...

Ona se okrete vratima. Marketijeva žena i žene druge dvojice sedele su već na svojim mestima sa štopericama i papirima. Ne bih smela da ga napustim, pomisli i diže ruku. Klerfe se nasmeja i vojnički pozdravi. Izgledao je veoma mladalački. — A vi, svi sveci, sagorite gume naših protivnika dvaput brže nego naše! — molio je vođa ekipe a onda poviče. — Spremni za start! Napolje svi koji nemaju posla!

Krenulo je dvadeset kola. U prvoj rundi je Klerfe zauzeo osmo mesto; nije imao dobro polazno mesto pa je pri polasku bio suviše spor. On se zakačio iza Mikotija, za koga je znao da će napadati. Ispred njih su se nalazili Frigerio, Monti i Sa-keti; Marketi je bio na čelu.

U četvrtom krugu jurne Mikoti na ravnom delu staze koja se uspinjala prema „Kazinu", s napregnutim motorom i pre-tekne Saketija. Klerfe se držao njegovih stražnjih točkova, a on je povećavajući brzinu pretekao Saketija neposredno pre tunela. Kad je izašao iz tunela video je kako se Mikotijeva kola puše i gube brzinu. On ga preteknu i poče goniti Montija. Posle još tri runde u jednoj oštroj okuci dospeo je sasvim do njega obesivši se kao psetance za njegove zadnje točkove.

Još devedeset dva kruga i sedamnaest konkurenata, pomisli, kad je ugledao još jedna kola kako stoje pored Mikotijevih kola u depou. Vođa ekipe mu je davao znake da još za neko vreme ne napada; verovatno su se Frigerio i Marketi, koji se nisu voleli, međusobno privatno obračunavali na račun firme, umesto da čuvaju timsku disciplinu. Zbog toga je vođa ekipe možda hteo da Klerfea i Majera III drži u rezervi ukoliko vozači sa čela trke budu upropastili svoja kola.

U razmacima manjim od dva minuta kola su promicala pred Lilijanom. Tek što je videla kola i na trenutak pogledala

241 u stranu, ona su opet bila ponovo tu, malo drukčije u redosledu, ali gotovo isto kao da nikada i nisu odlazila. Izgledalo je kao da se pomera staklena ploča neke magične kamere, ovamo-onamo, napred i nazad. Kako li samo broje tih sto krugova? — razmišljala je. Onda se setila šefa ekipe, sa molitvama, psovka, a uz to preznojavajući se pokazivao natpise i zastavice, koje je kao prema nekoj tajnoj šifri mahao i me-njao.

Posle četrdeset krugova htela je da ode. Došlo joj je da odmah oputuje, pre svršetka trke. Pomisao da će još šezdeset puta morati da posmatra sitna pomeranja u redosledu vozača, učinili su joj se isto tako gubljenje vremena kao časovi pre njenog odlaska iz sanatorijuma. U džepu je imala kartu za Carih. Kupila ju je jutros u vreme kad je Klerfe još poslednji put pre trke obilazio stazu. Karta je važila za prekосуtra. Klerfe je morao da ide u Rim. Nameravao je da se vrati posle dva dana. Avion je polazio ujutro; a voz uveče. Kao neki lupež, pomisli, tajno kao izdajnik odlazim. Kao što sam u sa-natorijumu htela da pobegnem od Borisa. Ipak je tada morala da govori s Borisom, ali kakve koristi od toga? Stalno su izgovarane lažne reči, uvek se lagalo, jer je istina bila samo beskorisna surovost, a kraj je uvek bio pun gorčine i očajanja što se nije moglo drukčije učiniti tako da je poslednja uspomena bila samo svađa, nesporazum i mržnja. Potražila je po džepu omot s putnim kartama. U trenutku je pomislila da ga je izgubila. Ovaj trenutak je bio dovoljan da opet postane odlučna. Zebila je na toplom suncu. Imam groznicu, pomisli slušajući gomilu kako oko nje urla. Trkači su sada bili dole pored plave minijaturne luke, kao neke igračke sa belim jahtama oko koje se gurala masa gledalaca, jedna od tih malih igra-čaka skrenu u stranu i progura se ispred jednih drugih kola. — Klerfe! — kliknu radosno neka debela dama pored nje pljeskajući programom po napetim butinama pod lanenom haljinom.

— The son of a gun made it!

242

Posle jednog sata Klerfe je izbio na drugo mesto. Sada je hladno i nemilosrdno gonio Marketija. Još nije hteo da pre-tekne — imalo je za to još dosta vremena, negde oko osamdesetog kruga, čak možda i posle devedesetog — želeo je samo da ga goni, dok ne izgubi živce, nekoliko metara iza njega, uvek na istom odstojanju. Nije hteo da u ovoj prilici preforsira svoj motor — hteo je to da prepusti Marketiju, a Marketi je to jedanput učinio a da se mašini ništa nije dogodilo. Klerfe je osetio da Marketi postaje nemiran, kad ništa nije postigao forsiranjem mašine. Marketi je sada počeo da blokira drum i krivine; nije hteo da propusti Klerfea. Klerfe je nekoliko puta manevrisao kao da želi da ga pretekne, iako to nikada ozbiljno nije ni pokušavao; postigao je to da je Marketi više pažnje obraćao njemu nego svojoj vožnji, postavši neoprezan.

Bili su za čitav krug ispred glavnine vozača a neke su ostavili za sobom čak i više krugova. Vođa ekipe se preznojavao pokazujući natpise i zastavice. Dao je mig Klerfeu da ne napada. Marketi je pripadao istoj ekipi i bilo je već i to dovoljno što se preganjao sa Frigerijem; Frigeriju se desio kvar na gumi pa je zaostao čitav minut iza Klerfea i pet drugih kola. Monti je gonio Klerfea, ali mu se još nije približio do stražnjih točkova. Lako bi ga se mogao otresti na oštrim krivinama u kojima je bio brži od Montija.

Opet su projurili pored boksova. Klerfe vide kako vođa ekipe priziva sve svece i istovremeno mu pesnicama pokazuje da se ne približi suviše Marketiju. Marketi mu ljutitim znakom pokaza da zadrži Klerfea. Klerfe klimnu glavom i za-ostade za dužinu kola, ali ne više. Hteo je da pobeđi u ovoj trci, sa ili bez vođe ekipe. Hteo je da dobije pobedničku premiju, a osim toga i kladio se na sebe. Potreban mi je taj novac, mislio je. Za budućnost. Kuća. Život sa Lilijan. Slab start ga je malo usporio, ali on je znao da će pobediti; bio je miran u onoj čudnoj ravnoteži između koncentracije i opu-štanja, koji daju pouzdanje da se ništa ne može dogoditi. To 243 je neka vrsta vidovitosti, koja isključuje svaku sumnju i svaku nesigurnost. Nekad ga je to često mučilo, ali poslednjih godina nije. Bio je to jedan od retkih trenutaka sreće.

Iza jedne okuke ugledao je kako Marketijeva kola igraju po drumu, kako se isprečuju i kako treskaju uz kreštanje metala koji se para. Video je crnu lokvu ulja, koja se široko sli-vala preko drumu i druga dvojica kola koja su već uletela jedna u druga klizajući se kao pijana preko ulja. Kao na usporenom snimku vide kako se Marketijeva kola prevrću i kako Marke-ti jezdi po vazduhu i pada, stotinu očiju u njemu su tražile rupu na drumu kroz koju bi provukao svoja kola, ali nje nije bilo; drum poraste do džinovskih razmera i u jednom trenutku se sasvim skupio, nije osećao strah, samo je pokušao da udari bočno a ne pravo po sredini, u poslednjem trenutku je još znao da se mora osloboditi volana, ali ruke su mu bile suviše spore, sve se već podiglo, odjednom nije više imao težine, a onda je došao udarac u grudi i udarac u lice, sa svih strana se na njega rušio razbijeni svet, još jedan trenutak je iznad njega bila užasna glava nekog sudije na stazi, onda ga lupi s leđa neka džinovska pesnica, onda još samo tamno žumorenje i ništa više.

Kola koja su naletela na njega razbila su gužvu, otvorila prolaz, tako da su ostali koji su još nailazili mogli da prođu. Jedan za drugim probijali su se pored njih, neki klizajući, ljuljajući se, neki uz samu ivicu krhotine tako da je metal o metal strugao kao da ječe unesrećene mašine. Čuvar staze peo se preko džakova s peskom i s lopatom je nabacivao pesak na barice ulja, skakao je nazad kad se približavalo urlanje motora, bolničari su došli sa nosilima, izvukli su Marketija na sigurno mesto, digli su ga i preneli preko peščane barikade, predali su ga drugim bolničarima, nekoliko funkcionera sa oznakama za opasnost kretalo se oko mesta udesa, da opomene vozače, ali čela grupa već je prošla mesto udesa i sada su se

244

neki ponovo vraćali, neki su bacali brzi pogled, drugi su bili s ukočenim pogledom na stazu.

Klerfeova kola ne samo da su se sudarila s drugim već su u njih udarila i Montijeva kola pozadi. Monti je bio gotovo nepo-vređen. Odhramao je u stranu. Klerfe je visio u svojim kolima koja su od sudara izletela čak na vreće peska. Lice mu je bilo razbijeno a volan se zario u grudni koš. Krvavio je iz usta, bio je bez svesti. Kao muve na komad krvavog mesa gomila se iskupila na ivici staze i zurila otvorenih očiju u bolničare i montere koji su počeli brzo da stružu metal kako bi izvadili Klerfea. Ispred njega gorela su jedna kola. Ljudi s aparatima za gašenje uspeali su da kola odvuku i počeli su da ih gase. Na sreću rezervoar za benzin bio je probijen pa je tako izostala eksplozija, ali je benzin goreo, vrućina je postala neizdrživa a vatra je u svakom trenutku mogla da se proširi. Svaka dva minuta kola su se ponovo pojavljivala. Tutnjava motora odjednom je počela da lebdi nad gradom kao neki tamni rekvijem prerastajući do zaglušujućeg urlika kad su kola prolazila pokraj Klerfea koji je visio kao na koncu krvav nad mestom udesa u svojim kolima bačenim uvis, osvetljen bleđim svetlom zmiruće vatre vedrog popodneva. Trka je nastavljena; nisu je prekidali.

Lilijan nije odmah shvatila. Zvučnik nije bio jasan, a glas u njemu postajao je zbog svoje sopstvene jeke nerazumljiv. Najavljiivač se u uzbuđenju suviše približio mikrofonu. Čula je da govori nešto o nekim kolima koja su sa drumu izletela i uletela jedna u druga, zato što su neka druga kola na stazi izgubila ulje. Onda je videla kako čopor tutnji pored tribine. Zlo sigurno nije veliko jer bi inače trke obustavili. Tražila je Klerfeov broj. Nije ga videla, on je možda prošao ranije, malopre nije obraćala mnogo pažnje brojevima. Zvučnik je sada nešto jasnije obaveštavao da je došlo do udesa na Keju Plezans — nekoliko kola se sudarilo, ima nekoliko ranjenih, nema mrtvih, očekuju dalje vesti. Redosled je ovaj: Frigerio sa petnaest sekundi prednosti, Konti, Dival, Majer III...

245 Lilijan je napregnuto slušala. Ništa se ne javlja o Klerfeu: bio je na drugom mestu. Ni reci o Klerfeu, pomisli slušajući kako nailaze kola i nagnuvši se da ugleda broj dvanaest, crvena kola sa brojem dvanaest.

Nisu došla, a u nemu tišinu užasa, koji ju je sasvim obuzeo, uvalja se masni glas spikera: — Među povređenima se nalazi Klerfe; odneće ga u bolnicu. Izgleda da je u nesvesti. Monti je povređen na kolenu i nozi, Marketi...

To ne može biti, mislilo je nešto u Lilijani. Ne u ovoj trci igračaka, ne u ovom gradu igračaka sa lukom igračkom i u ovom predelu igračaka! To mora da je zabluda! Njegova kola će se odnekud iznenada pojaviti, kao onda na Targa Floriji, možda s malo zakašnjenja, i možda malo izgužvana od udara i odboja ali čitava i bez štete! Još dok je tako razmišljala, oseti da joj nada postaje šuplja, da se lomi, pre nego što se učvrstila — bez svesti, pomisli ona i čvrsto se uhvati za tu reč, šta to znači?

Moglo je da znači sve! Primeti da je napustila tribinu, a da to nije ni opazila. Uputila se boksovima; možda su ga tu do~neli. On će ležati na nosilima, s povređenim ramenima ili rukom, kao posle trke Targa Floria, i smejaće se svom udesu.

— Otpremljen je u bolnicu — reče znojeći se vođa ekipe. — Sveta majko božja, sveti Hristifore, zašto baš nama! Zašto ne konkurenciji ili — šta? Samo trenutak!

On odjuri da signalise. Kola su promicala, iz blizine su izgledala veća i opasnija, a njihova grmljavina je sve ispunjavala.

— Sta se dogodilo? — poviče Lilijan. — Ostavite da ide do đavola ta vaša prokleta trka i recite mi šta se dogodilo!

Ona se osvrnu. Niko je nije gledao. Monteri su bili zauzeti rezervnim delovima i gumama, izbegavali su njene poglede. Kad bi se kome približila, taj bi se odmah povlačio. Kao da boluje od kuge.

Vođa ekipe se konačno vratio. — Klerfeu neće pomoći ako

246

pustim ovu trku da ide do đavola ili je ne pustim — reče promuklo. On to ne bi ni želeo. On bi želeo...

Lilijan ga prekide. — Gde je? Ne želim propovedi o kodeksu vozačke časti!

— U bolnici je. Odmah su ga odneli u bolnicu.

— Zašto niko nije uz njega, da mu pomogne? Zašto ne vi? Zašto ste ovde?

Vođa ekipe ju je posmatrao bez znaka razumevanja. — Kako da mu pomognem? Ili bilo ko odavde? To moraju da rade lekari.

Lilijan proguta. — Šta mu se desilo? — upita tiho.

— Ne znam. Nisam ga video. Svi smo bili ovde. Mi moramo ovde da ostanemo.

— Da — reče Lilijan. — Da bi trka mogla da se nastavi.

— Tako stoje stvari — odgovori bespomoćno vođa ekipe. — Svi smo mi samo nameštenici.

Neki monter im žurno priđe. Tutnjava kola je baš počela da se povećava. — Sinjorina... — vođa ekipe raširi ruke i pogleda na stazu. — Ja moram...

— Je li mrtav? — upita Lilijan.

— Ne, ne! Onesvešćen. Lekari... na žalost, moram, sinjorina ...

Sef ekipe zgrabi neku tablu sa sanduka i pojuri da signalise. Lilijan ga je čula kako viče: Madona, madona zašto da baš meni to prokleta ulje!... Pokaza svoju tablu tamo nekome, mahnu, diže jednu ruku i osta nepokretan, iako je grupa već prošla, napeto je zurio u drum i nije hteo da se vrati.

Lilijan se polako okrete i pođe. — Doći ćemo, posle trke, gospođice — prošaputa neki monter. — Odmah posle trke!

Kada je pošla prema bolnici, crni zastor vreve i dalje je leb-deo nad gradom. Našla je samo jedan fijaker okićen zastavama i šarenim trakama sa slamnim šeširom na glavi konja. — Potrajaće nešto duže nego obično, gospođice — objašnjavao

247 je kočijaš. — Moramo mnogo da obilazimo. Ulice su zatvorene. To je zbog trka, razumećete.

Lilijan klimnu glavom. Sedela je slomljena od bola koji nije ličio na bol, već na muku ublaženu sredstvom za stišavanje bolova. Ništa u njoj nije potpuno funkcionisalo, samo uši i oči, koje su čule buku motora i gledale kola, jasno, preterano oštro i jedva snošljivo. Kočijaš je brbljao i hteo je da joj pokaže sve interesantnosti. Nije ga slušala; čula je samo buku motora. Neko je pokušao da zaustavi kola i da je oslovi. Nije razumela šta joj govori, i reče kočijašu da zaustavi kola. Mislila je da će čuti vesti o Klerfeu. Muškarac, neki Italijan u belom odelu sa tankim crnim brčićima pozivao ju je na večeru. — Sta? — pitala je ne shvatajući. — Šta još?

Čovek se nasmešio. — Moglo bi biti i više. Sve zavisi od vas.

Nije mu odgovorila. Više nije videla tog čoveka. Njene su ga oči odbacile. Ništa nije znao o Klerfeu. — Dalje!

— rekla je kočijašu. — Brže!

— ■ Svi ti kavaljeri nemaju novaca — objasni joj kočijaš. — Bili ste u pravu isto ste ga odbili. Ko zna možda bi još sami morali da mu platite večeru. Starija gospoda su mnogo pouzdanija.

— ■ Brže! — reče Lilijan.

— U redu!

Beskrajno je mnogo vremena prošlo dok nisu stigli do bolnice. Lilijan je u međuvremenu dala mnogo zaveta za koje je verovala da će ih moći ispuniti. Neće otputovati, ostaće, udaće se za Klerfeu, samo da ostane u životu! Zavetovala se na to puštajući da ti zaveti potonu kao kamenje u baru, ne razmišljajući više o njima.

— Gospodin Klerfe je u operacionoj sali — reče sestra na prijemu.

— Možete li mi reći kako je povređen?

— Žalim, gospođo. Jeste li vi gospođa Klerfe?

— Nisam.

— Jeste li u srodstvu?

248

— Kakve to veze ima?

—• Nema nikakve, gospođo. Samo sam uverena da će posle operacije k njemu biti pušteni za trenutak samo njegovim najbližim rođacima.

Lilijan je zurila u sestru. Da li da rekne da je Klerfeova verenica? Ali to je apsurdno! — Da li se mora operisati? — upita.

— Čini se da mora; inače ne bi bio u operacionoj sali.

To je jedna od onih koje me ne mogu trpeti, pomisli raz-draženo Lilijan. Imala je iskustvo s medicinskim sestrama. —• Mogu li da čekam? — upita.

Sestra pokaza klupu. — Zar nemate čekaonice? — upita Lilijan.

Sestra pokaza na jedna vrata. Ušla je u sobu u kojoj su se nalazile umorne biljke velikih listova, stari ilustrovani listovi i muve koje su obletale muholovku što je visila na tavanici nad stolom. I ovde se čula buka motora, prigušena, kao udaljeno besno bubnjanje, ali ipak ovde prisutno ...

Vreme je postalo lepljivo kao muholovka na kojoj su muve mučeničkom smrću polako umirale. Lilijan se ukočeno zagleda u raskupusane ilustracije, ona ih otvori i zatvori, pokušavala je da ih čita ali nije mogla, ustade i priđe prozoru i opet sede. Soba je mirisala na strah, na sav onaj strah koji je bio u njoj. Pokušavala je da otvori prozore, ali ih odmah zatvori, jer je urlanje motora odmah počelo da prodire u sobu. Posle izvesnog vremena, u sobu uđe neka žena s detetom. Dete počne plakati, žena otkopča bluzu i počne ga dojit. Dete zamljacka i zasp. Žena se bojažljivo osmehne Lilijani i ponovo zakopča bluzu.

Posle nekoliko minuta, sestra otvori vrata. Lilijan ustade ali je sestra i ne pogleda; ona klimnu glavom ženi s detetom da pođe s njom. Lilijan sede ponovo. Odjednom osluhnu. Nešto se izmenilo. Osetila je to pod temenom. Napetost je popustila; nešto se opustilo. Potrajalo je dosta vremena dok nije primeti-

249 la da je nastupila tišina. Buka motora je prestala. Trka je završena.

Posle četvrt sata vide jedna otvorena kola s vođom ekipe i dvojicom montera kako prilaze bolnici i zaustavljaju se. Sestra sa prijema ih je dovela u čekaonicu. Potišteno su stajali pored Lilijan. — Jeste li nešto saznali? — upita Lilijan.

Vođa ekipe pokaza na mladog montera. — On je bio tamo kada su ga izvlačili iz kola.

— Krvavio je iz usta — reče monter.

— Iz usta?

— Da, bio je to izliv krvi.

Lilijan se zagleda u čoveka. Kakva je to jeziva zabluda? Izldvi krvi su njena stvar, a ne Klerfeova. — Kako je mogao dobiti izliv krvi? — upita ona.

— Grudi su mu bile nabijene na volan — reče monter. Lilijan je lagano odmahнула glavom. — Ne — reče.

— Ne!

Vođa ekipe priđe vratima. — Pogledaću gde je lekar.

Lilijan je čula kako glasno razgovara sa sestrom. Razgovor je prestao i opet je nastalo ćutanje, čulo se samo glasno disanje montera i zujanje muva.

Vođa ekipe se vratio. Zastao je u vratima. Oči su mu bile neprirodno bele na preplanulom licu. Nekoliko puta pomače usne pre nego što je progovorio. — Klerfe je mrtav — reče.

Monteri su ga ukočeno gledali. — Jesu li ga operisali? — upita onaj mlađi. — Sigurno su ga pogrešno operisali.

— Nisu ga operisali. Umro je pre operacije.

Sva trojica pogledaše u Lilijan. Ona se nije micala. — Gde je? — upita konačno.

— Doteruju ga.

S teškom mukom ga upita: — Jeste li ga videli? Vođa ekipe potvrdi glavom.

— Gde je?

— Bolje je da ga sada ne vidite — odvrti čovek. — Sutra ga možete videti.

250

— Ko to kaže? — pitala je Lilijan glasom u kome nije bilo nikakvog osećaja. — Ko to kaže? — ponovi.

— Lekar. Nećete ga prepoznati. Bolje da dođete sutra. Možemo vas odvesti do hotela.

Lilijan stade. — Zašto ga neću moći prepoznati?

Vođa ekipe je neko vreme ćutao. — Lice — objasnio je. — Mnogo je unakaženo. Volan mu je smrskao grudi. Nije osetio. Sve je prošlo tako brzo. Odmah je izgubio svest. Više se nije probudio. Mislite li da i nas to ne pogađa do srži? Mi smo ga duže poznavali nego vi!

— Da — odvrati Lilijan. — Poznavali ste ga duže od mene.

— Ne mislim tako. Mislim samo da je to uvek tako kad neko umre: odjednom ga više nema. On više ne govori. Sve do malopre je bio ovde, a sad više nije. Ko to može da shvati? Mislim: i nama je tako. Čovek stoji tu i ne shvata. Razumete lito?

— Da, razumem.

— Onda pođite s nama — reče vođa ekipe. — Odvešćemo vas u hotel. Dosta je za danas. Sutra ga možete videti.

— A šta ću u hotelu? — upita Lilijan.

Čovek sleže ramenima. — Pozovite nekog lekara da vam da injekciju. Neku jaku da biste prespavali do sutra. Dođite! Ovde ništa više ne možete učiniti. On je mrtav. Niko više ništa ne može da učini. Kad je neko mrtav, ništa se više ne može učiniti. — On joj priđe korak bliže i položi šaku na njenu ruku. — Dođite! Znam to. Porca miseria, nije mi prvi put! Neka je prokleta, uvek je prvi put.

251XXI

Probudila se iz nemirnog sna. Za trenutak nije imala nikakve veze sa svetom, a onda je probode bol; jednim trzajem se uspravi u sedeći položaj u krevetu i osvrnu se. Kako je dospela do tuda? Lagano joj se vraćalo sećanje — na kasno zlokobno popodne, na lutanje po malom gradiću, rano večer, bolnicu, strano iskrpljeno Klerfeovo lice, malo iskrvavljivo, ruke koje se nisu uklapale jer ih je neko ukrstio za molitvu, lekara koji je došao s njom — sve je to bilo neistinito, sve to nije bilo ono pravo: nije Klerfe trebalo da leži u bolničkom krevetu, nego ona, samo ona a ne on, to je jeziva zamena, neko se strašno i mračno našalio.

Ustade i razvuče zavese. Sunce se probi u sobu. Nebo bez oblaka, palme su svetlu, razbuktale cvetne leje u hotelskom vrtu činili su da je Klerfeova smrt još neshvatljivija. Ja, pomisli Lilijan, trebalo je da to budem ja, to je određeno meni, a ne njemu! Na neki čudan način smatrala se varalicom, kao neko ko je preostao, neko prekobrojnik, koji živi zbog nekog promašaja, umesto koga je neko drugi ubijen i nad kojim lebdi neodređena siva sena smrti, kao kad automobil ista pregazi čoveka a mogao mu se ukloniti.

Telefon zazvoni. Ona se uplaši i ustade. Zastupnik nekog pogrebnog preduzeća iz Niče nudio je sanduk, grob i dostojanstven pogreb uz umerene cene. U slučaju prevoza u domovinu stoje na raspolaganju limeni sanduci. Spustila je slušalicu. Nije znala šta da radi. Gde je Klerfeova domovina? Tamo gde je rođen? Negde u Alzasu i Loreni? Nije znala gde. Telefon ponovo zazvoni. Ovog puta je bila bolnica. Sta da se radi s lešom? Treba odlučiti. Najkasnije do posle podne. Treba da se poruči sanduk.

Lilijan pogleda na sat. Bilo je podne. Obukla se. Ritual smrti sručio se na nju glasno i poslovno. Trebalo bi da nabavim crninu, pomisli. Preduzeće koje isporučuje cveće je nazvalo. Neko drugo preduzeće je htelo da zna kojoj veri pripada Klerfe, da bi rezervisalo vreme za izlaganje sanduka u crkvi. Ili je možda pokojni bio slobodan mislilac?

Lilijan je još osećala dejstvo sredstva za spavanje. Ništa nije bilo potpuno stvarno. Sišla je dole da pita portira za sa-vet. Neki čovek u tamnoplavom odelu ustade kad je vide. Ona se okrenu, nije mogla da podnese profesionalni izraz saučešća na njegovom licu.

— Naručite sanduk — prošapta portiru. — Učinite sve što je potrebno.

Portir joj reče da treba obavestiti vlasti. Želi li da se obavi obdukcija? To je neki put potrebno da bi se utvrdio uzrok smrti. Zašto? Zbog pravnih formalnosti. Fabrike automobila bi mogle pokrenuti postupak protiv priređivača trka. Onda treba voditi računa još i o osiguranju; a mogu nastupiti i druge komplikacije — najbolje bi bilo da je čovek na sve spreman.

Izgleda da je lakše umreti nego biti mrtav. Da li želi da Klerfea sahrani na mesnom groblju? — Na groblju samoubica? — upita Lilijan. — Ne!

Portir se izvinu osmehom. Groblje samoubica je legenda kao i mnogo drugo u Monte Karlu. Ovde postoji lepo i pristojno groblje gde se sahranjuju stanovnici grada. — Imate li Kler-feove isprave?

— Isprave? Zar su mu potrebne isprave?

Portir je i to razumeo. Naravno da su mu potrebne isprave. Možda su u njegovoj sobi, ako nisu, treba ih nabaviti. Uostalom on će već stupiti u vezu s policijom.

— S policijom?

Kod svake nesreće policija se odmah mora izvestiti. To su sigurno već učinili njegova firma i uprava trka; ali policija mora da odobri odnošenje leša. Sve je to samo stvar čiste forme, ali se mora sprovesti. On će se već o svemu postarati.

252

253Lilijan klimnu glavom. Odjednom je htela da ode iz hotela. Bojala se da će se onesvestiti. Setila se da od juče u podne nije okusila ni zaloga; ali nije htela da ode u hotelski restoran. Brzo napusti hol i ode u „Kafe de Pari“. Naruči kafu i dugo je sedela pre nego što je srknula malo kafe. Automobili su nailazili i zaustavljali se pred „Kazinom“, dolazili su turistički autobusi, a grupe putnika skupljale se oko svojih vodiča da bi ih poslušno

pratila u prolazu kroz igračnice. Lilijan se trže kad je neki čovek seo za njen sto. Ispi svoju kafu i ustade. Nije znala šta da radi. Pokušala je da sama sebi objasni da bi danas bila sama i da se nesrećni slučaj i nije dogodio, bila bi već u Parizu ili na putu za Švajcarsku. Nije bilo pomoći; jama u zemlji pored nje je postojala, vodila je u ponor bez dna i nije se mogla izbaciti iz svesti. Klerfe je bio mrtav; a to je već drugo nego da nisu zajedno. Našla je neku klupu sa koje je mogla gledati u more. Osećala je da mora da obavi neke važna poslove; ali nije mogla da se odluči. Stalno je mislila: Klerfe a ne ja — pravo ludilo. Ona je trebalo da umre, ne on. Kakva je to jeziva ironija?

Vratila se u hotel i ušla u svoju sobu a da ni s kim nije progovorila ni reci. Na vratima je zastala. Zapahnu je ustajali vazduh; u sobi kao da je sve umiralo.

Setila se da je portir tražio Klerfeove isprave. Nije znala gde su a ježila se od pomisli da ode u Klerfeovu sobu. Još iz sanatorijuma je znala da je često teže videti pokojnikove preostale stvari nego samog pokojnika.

Opazi ključ u bravi i pomisli da sobarica sprema. I to je bolje nego da uđe sama. Otvorila je vrata.

Mršava žena u sivom kostimu stajala je pored pisaćeg stola. — Šta želite?

Lilijan pomisli da je ušla u pogrešnu sobu. Onda ugleda Klerfeov ogrtač. — Ko ste vi? — upita.

254

— Mislim da bih imala više prava da to pitanje postavim ja — odvratila žena oštro. — Ja sam Klerfeova sestra. A šta vi želite? Ko ste vi?

Lilijan je ćutala. Klerfe joj je pričao da negde ima jednu sestru koju mrzi i koja ga mrzi. Već godinama o njoj nije imao glasa. Mora da je to ta žena. Nije bila nimalo slična Klerfeu. — Nisam znala da ste doputovali — reče Lilijan. — Ali pošto ste vi ovde, nemam više nikakvog posla.

— Bez sumnje nemate — odgovori žena ledeno. — Rečeno mi je da je moj brat ovde živio s nekom osobom. Jeste li to vi?

— Ni to ne bi više trebalo da vas interesuje — reče Lilijan i okrete se.

Izišla je i vratila se u svoju sobu. Poče da se pakuje ali ubrzo prestade. Ne mogu otputovati dok je još ovde, razmišljalo je nešto u njoj. Moram ostat, dok ga ne sahrane.

Još jedanput je otišla u bolnicu; sestra joj objasni da Klerfea više ne može videti jer se na želju jednog člana porodice obavlja obdukcija. Posle toga će leš staviti u limeni sanduk i biće otposlata.

Pred bolnicom je sreća vođu ekipe. — Večeras odlazimo — reče on. — Jeste li videli onu zubatu neman? Sestra?

Naredila je da ga iskasape. Hoće da pokrene parnicu protiv preduzeća i uprave trka, traži odštetu zbog nehata.

Bila je već u policiji. Poznajete našeg direktora. Taj se nikog ne boji ali je preble-deo kad je ta žena posle pola sata otišla. Traži doživotnu rentu. Tvrdi da je Klerfe bio njen jedini hranitelj. Mi svi odlazimo. Otputujte i vi!

Sve je gotovo.

— Da — odvratila Lilijan. — Svršeno je.

Bez cilja je hodala ulicama; sedala je za stolove i ponešto pila a uveče se vratila u hotel. Bila je sad jako umorna.

Lekar joj je ostavio sredstvo za spavanje. Nije bilo potrebno da ga uzima; odmah je zaspala.

255 Probudi je zvonjava telefona. Na aparatu je bila Klerfeova sestra. Mora da govori hitno, izjavila je zapovedničkim tonom. Neka Lilijan smesta dođe k njoj.

— Ako imate šta da mi kažete, onda to recite odmah u slušalicu — reče Lilijan.

— Ne mogu telefonom.

— Onda dođite u podne u hotelski hol.

— To je prekasno.

— Za mene nije — odgovori Lilijan i spusti slušalicu. Ona pogleda na sat. Još nekoliko minuta do deset.

Spavala

je četrnaest časova i još se osećala slomljenom. Uđe u kupatilo, zaspala bi u kadi da nije neko jako zakucalo na vrata. Navuče kupaći ogrtač. Pre nego što je došla do vrata, grunu u sobu Klerfeova sestra; Lilijan nije bila u stanju da je zadrži.

— Jeste li vi gospođica Denkerk? — upita žena u sivom kostimu.

— Možete sa mnom razgovarati u dvanaest sati u hotelskom holu — odvratila Lilijan. — Ovde ne možete.

— To je sasvim isto. Sada sam ovde. Ja...

— Vi ste ovde protiv moje volje — prekine je Lilijan. — Ovo je moja soba. Hoćete li da pozovem direkciju da mi pomogne?

— Ne mogu da čekam do dvanaest sati. Moj voz odlazi ranije. Želite li da leš moga brata čeka na vrelom peronu dok vi ne nađete vremena da govorite sa mnom?

Lilijan pogleda u uzani, crni krst, koji je žena nosila oko vrata na tankom lančiću. Ova osoba se neće ustručavati ničega da nametne svoju volju, pomisli. — Ja sam ovde — nastavi Klerfeova sestra — među ispravama mog brata našla jedan prepis čiji je original verovatno u vas. Reč je o prepisivanju jedne kuće na rivijeri u vašu korist.

— U moju korist?

— Zar vam to nije poznato?

256

Lilijan pogleda hartiju u koščatoj ruci, na kojoj su bile dve burme. Dakle udovica — nikakvo čudo.

— Pokažite mi taj papir — reče Lilijan. Sestra je oklevala. — Zar ga ne poznajete?

Lilijan nije odgovorila. Čula je da voda i dalje teče u kupatilu i pođe da zavrne slavinu. — Da li ste o tome želeli da me hitno obavestite? — zapitala je kada se vratila.

— Htela sam da vam objasnim da porodica to neće priznati. Branićemo se od toga.

— ■ Učinite tako. A sada, molim vas, ostavite me samu. — Žena se ne pomače. — Bilo bi mnogo jednostavnije a i taktičnije ako biste dali izjavu da ne prihvatate ovaj dar, koji moj brat van svake sumnje nije dao bez tuđeg uticaja.

Lilijan je zurila u nju. — Da možda niste već sastavili tu izjavu?

— Jesam. Treba samo da je potpišete. Evo je! Radujem se što ste bar za to imali razumevanja.

Lilijan uze izjavu i pocepa je a da je nije ni pročitala. — Odlazite. Dosta mi je svega.

Klerfeova sestra nije izgubila svoj mir. Oštro je posmatrala Lilijan. — Vi tvrdite da niste ništa znali o poklonu? Onda nemate o tome isprave?

Lilijan priđe vratima i otvori ih. — Prepuštam vama da to ustanovite.

— To ću i učiniti! Pravo je na našoj strani! Konačno još postoje razlike između krvnih rođaka i kojekakve dolutale avanturistkinje i lovca na nasleđstvo, koja...

Na stolu je stajala vaza s ljubičicama, koju je Klerfe doneo pre dva dana. Lilijan je zgrabi, ne znajući da to čini, i prospe je u koščato lice. Htela je samo jedno: da učutka taj tvrdi nepodnošljivi glas. Cveće je bilo već uvenulo i visilo u kosi i na plećima sestre, koja je izgledala kao da je izronila iz neke bare.

Žena otare vodu sa očiju. — Platićete mi to! — prosikta.

— Znam — reče Lilijan. — Pošaljite mi račun od frizera, i

257za kostim naravno, možda i za cipele, rublje, za vaš budući život i za vašu uplašenu, tucanu dušu! A sad konačno, idite!

Sestra iščeznu. Lilijan pogleda staklenu vazu koju je još držala u ruci. Nije znala da je sposobna za takvo nasilje. Hvala bogu, što nije bacila i vazu, pomisli i poče iznenada da se smeje. Nije mogla da zaustavi smeh a onda su počele da teku suze, a sa suzama je konačno došlo i oslobođenje od grča.

Portir je zaustavi u holu. — Mučna stvar, gospođo.

— Sta se još dogodilo?

— Vi ste mi dali nalog da poručim sanduk i mesto na groblju. Sestra gospodina Klerfea je čim je stigla naručila na račun automobilske firme takođe jedan sanduk koji je već i isporučen. Sada je vaš sanduk suvišan.

— Ne možete ga vratiti?

— Zastupnik preduzeća iz Niče je rekao da je sanduk izrađen po specijalnoj porudžbini. Mogao bi ga primiti natrag iz razumevanja za nastalu situaciju, ali ne po istoj ceni.

Lilijan ga nemoćno pogleda. Pred njom se odjednom pojavi groteskna slika — kako se vraća sa praznim mrtvačkim sandukom u bilo koji sanatorijum u planinama, dok Klerfeova sestra u drugom sanduku sprovodi raskomadane ostatke svoga brata na porodičnu sahranu.

— Predložio sam dami da uzme vaš sanduk za gospodina Klerfea — reče portir. — Nije htela. Dama je jako pedantna. I troškove svog boravka u hotelu stavila je na račun automobilske firme. Naravno puni pansion, a sinoć je popila dve boce šato lafit 1929. To je najbolje vino što ga imamo. Zastupnik pogrebnog preduzeća preuzeo bi sanduk u pola cene.

— Dobro — odgovori Lilijan. — Spremite moj račun. Večeras putujem.

— Razumeo sam. Ostala je još ona stvar sa grobom. Grob vam više nije potreban, ali ja sam ga već isplatio. To ćemo danas teško moći da sredimo. Subota je. Pre ponedeljka nema nikog u kancelariji.

— Zar ovde subotom i nedeljom ljudi ne umiru?

258

— Umiru. Ali se onda grobovi kupuju ponedeljkom.

— Upišite u moj račun i cenu groba.

— Hoćete li zadržati grob? — upita portir s nevericom.

— Ne znam; ne želim više da o tome govorim. Uračunajte ono što ste platili. Uračunajte sve. Ne želim da bilo šta o tome slušam. Ništa više! Zar to ne shvatate?

— Razumeo sam, gospođo.

Lilijan se vrati u svoju sobu. Telefon je zvonio. Nije digla slušalicu. Pakovala je ostatak stvari. U torbici nađe karte za Cirih. Ona pogleda datum. Voz je polazio isto veče.

Opet je zazvonio telefon. Kad je prestao, počela je da pakuje u paničnom strahu, činilo joj se da je umrlo nešto više, a ne samo Klerfe — kao da je umrlo sve što je poznavala. I Boris, pomisli. Ko zna šta je s njim? Možda je i on već odavno mrtav a da joj to niko nije mogao reći, jer niko nije znao njenu adresu, ili joj niko nije hteo reći da je umro.

Priđe telefonu, ali odmah spusti ruku. Nije mogla da ga pozove. Ne sada. On je ne bi razumeo, on bi pomislio da ga zove zato što je Klerfe umro. Nikad joj ne bi poverovao da je htela da ostavi Klerfea. Nikada mu to ne bi ni rekla.

Nepomično je sedela sve dok se sivilo sumraka nije uvuklo u sobu. Prozori su bili otvoreni. Čula je kako napolju šušte palme kao ćeretanje zlobnih suseda. Portir joj je rekao da je Klerfeova sestra otputovala u podne; vreme je da i ona otputuje.

Ustala je ali oklevajući. Nije mogla da pođe a da pre toga ne sazna da U je Boris još živ. Nije bilo potrebno da pozove baš njega. Mogla je pod bilo kojim imenom nazvati Bonisov stan i tražiti da govori s njim; ako bi devojka pošla da ga potraži, znala bi da je još živ, mogla bi spustiti slušalicu pre nego što stigne.

Nazvala je njegov broj. Dugo je potrajalo dok nije čula tele-fonistkinju. Niko se nije javljao. Još jedanput je zatražila broj.

259hitno i s pozivom, i čekala je. Spolja je čula korake na šljunku. To ju je podsetilo na Klerfeov vrt. Preplavi je talas neutešne nežnosti. Prepisao joj je kuću a da to nije ni znala. Nije htela tu kuću. Stajaće prazna i polako će se dalje rušiti sa svojim gipsanim ukrasima — ako je ne zapleni Klerfeova sestra, naoružana dvostrukim moralom jednostrane pravde.

Zazvonio je telefon. Lilijan je čula uzbuđene francuske glasove telefonistkinja. Zaboravila je sve isto je smislila.

— Bo-rise! — poviče. — Jesi li tu?

— Ko je to? — upita neki ženski glas.

Lilijan je oklevala; onda reče svoje ime. Za dva sata će napustiti rivijeru, niko neće znati kuda je pošla; bilo bi smešno kad ne bi još jedanput govorila s Borisom.

— Ko je tamo? — ponavljao je glas. Još jedanput je rekla svoje ime.

— Ko?

— Lilijan Denkerk.

— Gospodin Volkov nije ovde — odgovori glas kroz Šumove i kreštanje u vodu.

— Ko je tamo? Gospođa Ešer?

— Ne, gospođa Blis. Gospođa Ešer nije više ovde. Ni gospodin Volkov nije više ovde. Žalim...

— Čekajte! — viknu Lilijan. — Gde je on?

Krčanje telefona se pojača... — otputovao — Čula je Lilijan.

— Gde je? — poviče.

— Gospodin Volkov je otputovao.

— Otputovao? Kuda?

— Ne mogu vam to reći.

Lilijan zadržu dah. — Da li mu se šta dogodilo? — upita malo kasnije.

— To ne znam, gospođo. On je otputovao. Ništa vam drugo ne mogu kazati. Žalim ...

Veza se prekinula. Uzbuđene francuske telefonistkinje su cvrkutale. Lilijan spusti slušalicu. Otputovao je — ona je znala šta tamo gore znači ova šifra. Tako bi glasilo obaveštenje

260

da je neko umro. Nije mogla ni da znači drugo — kuda bi mogao putovati? Čak ni njegova stara gazdarica nije bila više tamo.

Neko vreme je nepomično sedela. Konačno ustade i side dole. Isplatila je svoj račun i stavila vozne karte u torbicu. — Pošaljite moj prtljag na železničku stanicu — reče.

— Već sada? — upita je začuđeni portir. — Imate još gotovo dva sata vremena. Prerano je.

— Odmah — reče ona. — Nije prerano.

261XXII

Sedela je na klupi pred malom železničkom stanicom. Prva svetla su se već upalila u rano veče i još su više isticala голу neutešnost građevine. Suncem opaljeni turisti gurali su se bučno pored nje u voz za Marselj.

Neki Amerikanac sede do nje i otpoče monolog o činjenici da se u Evropi ne može dobiti pristojan odrezak, ni pristojan hamburški odrezak. Čak su i bečke kobasice bolje u Viskonsinu.

Lilijan je sedela bez misli, tako iscrpena da nije znala da li je to tuga, praznina ili prepuštanje.

Videla je psa a nije ga poznala. Pas je u luku pretrčao preko trga, onjušio nekoliko žena, zastao i pojurio na nju.

Amerikanac skoči. — Besan pas! — vikao je. — Policija! Pucajte na njega!

Ovčarski pas protrči pored njega i skoči uvis pred Lilijanom. Gotovo ju je srušio s klupe, lizao joj je ruke i pokušao da joj liže lice, keftao je i zavijao i lajao tako da se oko njih iskupio čitav krug ljudi.

— Volfe — reče s nevericom. — Volfe! Odakle dolaziš? Pas je ostavi i jurnu u gomilu koja se pred njim odmah razdvojila. Jurnu na jednog čoveka koji se brzo približavao, a onda potrči natrag do Lilijan.

Ona je ustala. — Borise! — reče.

— Ipak smo te, dakle, pronašli — reče Volkov. — Portir u hotelu mi je ispričao da si već na železničkoj stanici. Bilo je, čini mi se, krajnje vreme! Ko zna gde bih te kasnije morao tražiti.

— Živ si! — prošaputa Lilijan. — Pozvala sam te. Neko mi je rekao da si otputovao. Mislila sam...

— To je bila gospođa Blis. Ona je naša nova domaćica.

262

Gospođa Ešer se preudala. — Volkov je čvrsto držao psa. — čitao sam u novinama šta se dogodilo; zato sam došao. Nisam znao u kom hotelu stanuješ, inače bih ti telefonirao.

— Živ si! — reče još jedanput.

— I ti si živa, dušo! Sve ostalo je nevažno.

Ona ga pogleda. Odmah je razumela šta misli — da je sve drugo, da su sav uvređeni ponos, pozleđeni egoizam bili zbrisani ovom poslednjom utešnom činjenicom; da ljubljani čovek nije mrtav, da živi, da je ovde i da još diše, da je sasvim svejedno kakvi su mu osećaji i šta se desilo. Boris nije došao zbog slabosti ili saučešća; došao je u onom munjevitom posled-njem saznanju, poslednjem koje mu je još preostalo, i kojeg na kraju uvek ima, koje sve poništava i kojeg čovek uvek prekasno postaje svestan.

— Da, Borise — reče. — Sve ostalo je nevažno. On pogleda prtljag. — Kad polazi tvoj voz?

■— Za jedan sat. Pusti ga da ode.

— Kuda si htela da putuješ?

— Bilo kuda. U Cirihi. Sasvim svejedno, Borise.

— Onda pođimo ovamo. Preseli se u drugi hotel. Rezervisao sam sobu u Antibu. U hotelu „Di Kap“. Možemo dobiti još jednu sobu. Da li da pošaljem prtljag tamo?

Lilijan odmahne glavom. — Ostavi ga ovde — reče, odlučivši se iznenada, — Voz polazi za jedan sat; otputujmo. Neću da ostanem ovde. I ti moraš da se vratiš.

— Ne moram da se vratim — reče Volkov. Ona ga pogleda. — Jesi li izlečen?

— Nisam. Ali ne moram natrag. Mogu s tobom otići, kuda god hoćeš. I koliko god hoćeš.

— Ali...

— Onda sam te shvatio — reče Volkov. — Bože moj, dušo, još kako sam shvatio da si želela da odeš.

— Zašto onda nisi pošao sa mnom?

Volkov je ćutao. Nije hteo da je podseća na ono što je govorila. — Zar bi pošla sa mnom? — upita je naposletku.

263— Ne, Borise — odgovori ona; — Istina je, onda ne bih pošla s tobom.

— Nisi htela da sa sobom poneseš i bolest. Htela si od nje da pobegneš.

— Ne znam više. Možda je bilo tako. To se dogodilo tako davno.

— Hoćeš li zaista da putuješ danas?

— Da.

— Imaš li kartu?

— Imam, Borise.

— Izgledaš tako kao da bi trebalo nešto da pojedеш. Hajde preko puta u kafanu. Ja ću u međuvremenu da pogledam da li mogu dobiti još jednu kartu.

Oni predoše preko ulice. On joj naruči jaja, šunku i kafu.

— Vraćam se na stanicu — reče. — Ostani ovde, nemoj da mi pobegneš.

— Neću više da pobegnem. Zašto svako to misli?

Boris se smešio: — Nije loše kad se to misli. U tom slučaju se želi da drugi oстане.

Ona ga pogleda. Usne su joj podrhtavale. — Neću da plaćem — reče.

On osta stojeći pred stolom. — Samo si iscrpena. Pojedi nešto. Siguran sam da danas nisi ništa jela.

Ona podiže glavu. — Zar tako loše izgledam?

— Ne, dušo. Pa i da izgledaš umorno, nekoliko sati sna su te uvek sasvim oporavili. Zar si već zaboravila?

— Da — reče ona. — Ja sam tako mnogo stvari zaboravila. A neke nisam.

Ona poče da jede, ali prekinu i izvadi ogledalo. Pažljivo je posmatrala svoje lice, oči i plave senke. Sta je to rekao lekar iz Niče? Pre leta, a možda i ranije, tako nastavite s takvim životom. Leto — ovde je bilo leto, ali u brdima leto dolazi kasnije. Još jedanput je pogledala svoje lice, a onda izvadi puder i karmin.

264

Volkov se vratio. — Dobio sam kartu. Voz nije rasprodat.

— Jesi li dobio krevet?

— Još nisam. Ali možda će biti neki slobodan. Nije mi potreban; celim putem dođde sam spavao. — On pogladi psa koji je ostao da sedi pored nje. — Moraćeš se neko vreme strpeti u furgonu, Volfe, ali mi ćemo te već prokrijumčariti.

— Mogu ga uzeti u svoju kabinu.

Boris klimnu glavom. — U Francuskoj ima mnogo uviđavnih konduktera. Kad stignemo u Cirihi razmislićemo šta ćeš raditi.

— Htela bih natrag — reče Lilijan.

— Natrag? Kuda? — upita oprezno Volkov.

Ona je ćutala. — Uputila sam se natrag — reče onda ona. — Ne moraš mi verovati.

— Zašto ti ne bih verovao?

— A zašto bi mi verovao?

— I ja sam jedanput to isto uradio što i ti, dušo. Pre mnogo godina. I ja sam se vratio.

Lilijan izmrvi komadić hleba u svoj tanjir. — Nema koristi ako neko nekom to ranije objasni, je li?

— Nema. Svako mora sam da sazna. Inače će uvek verovati da je propustio najvažniju stvar u životu. Znaš li već kuda želiš da pođeš iz Ciriha.

— U bilo koji sanatorijum. U „Bela Vistu“ me sigurno neće primiti.
— Naravno da će te primiti. Ali jesi li sigurna da hoćeš da se vratiš? Sada si iscrpena i potreban ti je odmor. To može da se izmeni.
— Htela bih natrag.
— Zbog Klerfea?
— Klerfe nema nikakve veze s tim. Već sam ranije htela da se vratim.
— Zašto?
— Iz više razloga. Ne sećam ih se više. Bili su tako jaki da sam ih već zaboravila.
265— Ako želiš da ostaneš ovde dole — nećeš morati da budeš sama. Mogu i ja ostati.
Lilijan odmahnu glavom. — Ne, Borise. Dosta je. Htela bih natrag. Ali možda ti želiš da još malo ostaneš ovde? Već dugo nisi bio ovde dole.
Volkov se smeškao. — Sve ovde sam već upoznao ...
Ona klimnu glavom. — Čula sam. Sada i ja to sve poznajem.
Volkov je iz Ciriha telefonirao u sanatorijum. — Zar je još živa? — upita mrzovoljno Dalaj-Lama. — Dakle, dobro. Što se mene tiče, može doći.
Lilijan je ostala još jednu nedelju dana u Cirihi u hotelu „Dolder“. Mnogo je ležala u postelji. Odjednom se osećala jako umornom. Svake večeri joj se vraćala groznica i temperatura je bila veoma visoka. Volkov je upitao lekara kojeg je poznao. — Trebalo bi da je već odavno u bolnici — objasni profesor. — Ostavite je ovde.
— Ona neće da ostane. Htela bi da ide gore.
Lekar sleže ramenima. — Kako želite. Ali uzmite bolnička kola.
Volkov obeća. Znao je da neće uzeti bolnička kola. Njegov respekt prema životu nije išao tako daleko da ne bi znao da previše pažnje oko bolesnika isto tako ubija kao i premalo. Postupanje s Lilijanom kao da je na umoru gore je od rizika vožnje automobilom.
Ona ga veselo pogleda kad se vratio. Kako se bolest pogoršavala tako je bila sve vedrija — kao da time briše onaj neodređeni osećaj krivice koji ju je obuzeo zbog Klerfeove smrti. Bol za drugim čovekom, razmišljala je uz laku ironiju, postaje podnošljiviji kad se zna da sam neće dugo živeti. Čak i osećaj pobune protiv bolesti se povukao posle Klerfeove smrti. Niko ne može izbeći smrt, ni bolesni ni zdravi, u tome je paradoks izjednačenja.
266
— Jadni Borise! — reče ona. — Sta je rekao lekar? Da neću preživeti put?
— Ni govora.
— Preživću ga. Već i zbog toga što proriče suprotno. A živću još duže.
Volkov je iznenađeno pogleda. — To je istina, dušo. I ja to osećam.
— Dobro. Daj mi čašu votke.
Ona mu pruži svoju čašu. — Kakvih li varalica — reče posle nekoliko trenutaka. — Mi i naši mali trikovi! Ali šta bismo inače radili? Kad se čovek već boji, može isto tako da od toga straha nešto i učini. Neki vatromet, neku lažnu borbu ili neku mudrost koja će se brzo istopiti.
Krenuli su gore jednog blagog i toplog dana. Na pola puta do prevoja u nekoj oštroj krivini naišla su neka kola, koja su stala da bi ih propustila. — Holman! — poviče Lilijan. — Pa to je Holman!
Čovek u drugim kolima diže pogled. — Lilijan! I Boris! Ali...
Iza njega zatrubi neki nestrpljivi Italijan koji je vozio nekog malog fijata verujući da je Nuvolari. — Parkiraću kola — poviče Holman. — Čekajte me!
Poterao je kola malo dalje, propustio Italijana i vratio se peške.
— Šta je, Holmane? — upita Lilijan. — Kuda idete?
— Rekao sam vam već da sam ozdravio.
— A kola?
— Uzajmio sam ih. Bilo bi smešno da se vozim vozom. Sad kad sam dobio angažman!
— Angažman? S kim?
— S našom starom firmom. Juče su me pozvali. Potreban im je neko ko... — Holman ućuta za trenutak. Onda zagladi kosu. — Torijanija već imaju; sada bi hteli da pokušaju sa mnom. Ako bude išlo dobro, uskoro ću voziti na manjim trkama. On-
267da dolaze velike. Držite palčeve za mene! Kako je lepo što sam s vama mogao porazgovarati, Lilijan!
Još su se jedanput videli sa jedne više krivine kada je kao neka plava buba silazio niz drum da bi zauzeo Klerfeovo mesto, kao što je nekad Klerfe zauzeo mesto jednog drugog vozača i kao što će opet neko drugi zauzeti Holmanovo mesto.
Lilijan je umrla šest nedelja kasnije, jednog belog letnjeg popodneva, koje je bilo tako tiho, da je izgledalo kao da je ceo predeo zadržao dah. Umrla je brzo, iznenada i sama. Boris je na kratko vreme otišao u selo. Kada se vratio, našao ju je u njenom krevetu mrtvu. Lice joj je bilo izobličeno: ugušila se za vreme krvavljenja, ruke su joj se zgrčile oko vrata. Lice joj se kasnije smirilo i postalo je tako lepo kakvo odav. o nije video. Verovao je da je bila srećna ukoliko se neki čovek uopšte može nazvati srećnim.
Za izdavača:

Jovan Bajagić, direktor
Glavni urednik: Milivoje Marković
Oprema i tehničko uređivanje: Hašim Kablarević
Korektor: Katalin Kaposta
Broj izdanja: 782 Tiraž: 15.000 primeraka
Štampa i povez:
„MINERVA”
IZDAVACKO-ŠTAMPARSKA RADNA ORGANIZACIJA
Šabotica, Trg 29. novembra 3